T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3968
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2751

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Yazarlar
Prof.Dr. Hacı CAN (Ünite 1)
Prof.Dr. Canan BALKIR (Ünite 2)
Prof.Dr. Özgür TONUS (Ünite 3)
Prof.Dr. Çınar ÖZEN (Ünite 4)
Prof.Dr. S. Rıdvan KARLUK (Ünite 5)
Prof.Dr. Elif DAĞDEMİR (Ünite 6)

Editörler
Prof.Dr. Sadık Rıdvan KARLUK
Dr.Öğr.Üyesi Betül YÜCE DURAL

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

Öğretim Tasarımcıları
Prof.Dr. Cengiz Hakan Aydın
Doç.Dr. Evrim Genç Kumtepe

Grafik Tasarım Yönetmenleri
Prof. Tevfik Fikret Uçar
Doç.Dr. Nilgün Salur
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dil Yazım Danışmanı
Hatice Çalışkan

Kapak Düzeni
Prof.Dr. Halit Turgay Ünalan

Grafiker
Hilal Özcan

Dizgi ve Yayıma Hazırlama
Kitap Hazırlama Grubu

Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

E-ISBN
978-975-06-3689-9

ESKİŞEHİR, Şubat 2019

2571-0-0-0-2002-V01

İçindekiler

Önsöz

Sevgili öğrenciler,

Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Sisteminde 2012-2013 öğretim yılında kredili sisteme geçilmiştir. Eğitim dönemi güz ve bahar şeklinde iki dönem olmuş, Bologna süreci açık ve uzaktan öğretime adapte edilmiştir.

Bu kapsamda öğrencilere verilen ders kitapları yenilenmiş ve e-kitap hayata geçirilmiştir. İktisat Fakültesi 4'ncü sınıfına 7'nci yarıyılda Avrupa Birliği, 8'nci yarıyılda Avrupa Birliği ve Türkiye dersleri konmuştur.

Büyük Önder Atatürk'ün ifade ettiği gibi Türkler, Batı'ya yönelmiş bir millettir. Atatürk, 29 Ekim 1923 tarihinde bu konudaki tercihini şöyle açıklamıştır: "Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de asri binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edipte Batı'ya yönelmemiş millet hangisidir?"

Türkiye, büyük önder Atatürk'ün göstermiş olduğu hedef doğrultusunda 1959 yılında o zamanki ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na "ortak üyelik" başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye 1987 yılında Avrupa Birliği'ne "tam üyelik" başvurusu yaptığı zaman zamanın Başbakanı Turgut Özal "AB süreci Türkiye için uzun ince bir yol olacaktır" demiştir.

O yolun uzun ve meşakkatli olduğu geçen 60 yıl içinde görülmüştür. Çünkü geçen yarım yüzyıldan fazla süreye rağmen Türkiye AB üyesi olamamıştır.

Kitap'ta her ünite kendi alanında uzman, Türkiye'nin önde gelen öğretim üyelerince yazılmıştır.

Güz döneminde okutulan Avrupa Birliği kitabı ile birlikte bu kitap, öğrencilerin Türkiye Avrupa ilişkilerini doğru analiz etmelerine katkı sağlayacaktır.

Kitap, sadece bu dersi alan öğrenciler açısından değil, Avrupa Birliği Türkiye ilişkileri konusunda bilgisini arttırma ve gelişmeleri daha yakından izleyebilme çabasında bulunanlara kaynak, örgün öğretimde de ders kitabı olabilecek niteliktedir.

Avrupa Birliği Türkiye kitabının İktisat Fakültesi'nde okuyan öğrencilere ve konu ile ilgilenen okurlara yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Kitaba katkı sağlayan yazarlara ve yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Tüm katkılara rağmen gözden kaçan hata ve eksiklikler varsa, bunların sorumluluğunu editörler olarak üstlenir, Fakülte'mizde okuyan öğrencilerimize başarılar dileriz.

Editörler
Prof.Dr. Sadık Rıdvan KARLUK
Dr.Öğr.Üyesi Betül YÜCE DURAL

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Tarihsel olarak Türkiye-Avrupa Birliği ortaklık ilişkisinin nasıl ortaya çıktığını açıklayabilecek,
- Ortaklık metinlerini, kurumlarını ve araçlarını izah edebilecek,
- Ortaklığın tarihsel gelişimini özetleyebilecek,
- Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyelik sürecini değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ortaklık
- Ortaklık Konseyi
- Entegrasyon
- Karma Sözleşme
- Gümrük Birliği
- Ortak Gümrük Tarifesi
- Serbest Dolaşım
- Doğrudan Etki
- Avrupa Birliği Adalet Divanı
- Aday Ülke
- Tam Üyelik
- Zirve

İçindekiler

Türkiye-Avrupa Birliği (Ortaklık) İlişkileri

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ (ORTAKLIK) İLİŞKİLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Müracaatı

Türkiye, kuruluşundan itibaren çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma yolunda uluslararası gelişmeleri yakından takip etmiş ve OECD, Avrupa Konseyi, NATO gibi önemli bazı uluslararası oluşumların içinde yer almıştır. Bu doğrultuda Türkiye, tarihte en büyük barış projesi olarak nitelendirilen Avrupa bütünleşmesi hareketine de ilgisiz kalmayarak, 31 Temmuz 1959'de bu hareketin en önemli örgütlenmesi olan **Avrupa Ekonomik Topluluğu**na (AET, bugünkü adıyla **Avrupa Birliği**'ne) başvurmuştur.

Resim 1.1

Bu başvurunun altında birçok neden yatmaktadır. Bunlar genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Batılılaşma ve çağdaşlaşma çabalarını sürdürme,
- Soğuk Savaş döneminde siyasi ve ekonomik izolasyondan ve Sovyetler Birliği'nin baskısından kurtulma,
- Batı Bloğundaki yerini ekonomik entegrasyonla destekleme,
- ABD karşısında denge arayışı,
- Avrupa Ekonomik Topluluğunun yardımlarından yararlanma ve Avrupa Ekonomik Topluluğu üye devletlerindeki mevcut pazar payını koruma,
- Avrupa'da Yunanistan'ın aleyhteki girişimlerine engel olma.

Türkiye'nin ivedilikle Topluluğa bağlanma isteğinin iki önemli nedeni bulunduğunu dönemin Türk yetkililerince şu şekilde açıklanmıştır:

"Türkiye, uzun dönemde Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir birliğin dışında kalmak istememektedir. Öte yandan, Türkiye, gümrük birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden de yoksun kalmamak amacındadır."

EFTA (European Free Trade Association): Avusturya, Birleşik Krallık, Danimarka, İsveç, İsviçre, Norveç ve Portekiz tarafından 4 Ocak 1960'da Stokholm'de imzalanan antlaşma ile kurulan Avrupa Serbest Ticaret Birliğidir.

Avrupa (Ekonomik) Topluluğunu Kuran Antlaşma: Avrupa (Ekonomik) Topluluğunun kurucu antlaşmasıdır. Antlaşma, 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanıp 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. O tarihten beri yürürlüktedir. Lizbon Antlaşması'yla adı "Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma olarak değiştirilmiştir.

Ortaklık: Topluluk (Birlik) ile devletler veya uluslararası örgütler arasında özel amaçlar güden ve karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak tutum ve özel usuller içeren bir akdi ilişkidir.

Protokol: Devletler veya uluslararası örgütler arasında bir toplantı, oturum, görüşme sonunda imzalanan akdi belgedir.

Bildiri: Resmî bir makam, kurum veya resmî olmayan bir örgüt, topluluk tarafından herhangi bir durumu ilgililere duyurmak için yazılan yazı, tebliğ, deklarasyon, manifestodur.

Topluluk tarafından Türkiye'nin başvurusuna olumlu yaklaşılmasının en önemli nedeni ise üye devletlerin Soğuk Savaş döneminde yaşadıkları güvenlik kaygıları olmuştur. Topluluk üye devletleri, Türkiye'nin Doğu Bloğu ülkelerine yakınlaşmasını engelleyerek Doğu Akdeniz'in kendi kontrolleri altında kalmasını sağlamak istemişlerdir. Yeni kurulan Topluluğun kendini uluslararası alanda tanıtma ve özellikle de Avrupa'da kendisine alternatif bir oluşum olarak çıkan **EFTA** karşısındaki konumunu güçlendirme isteği de başvurunun olumlu karşılanmasının diğer bir nedeni olmuştur.

Ortaklığın Kurulması

Türkiye'nin başvurusuna Topluluk Konseyi tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin yükümlülüklerini üstlenmesine imkân vermediği belirtilerek, **Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma**'nın 238. maddesi temelinde tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir **ortaklık** ilişkisinin kurulması önerilmiştir. Önerinin dönemin Türk Hükümetince kabul edilmesi üzerine taraflar arasında bir ortaklık anlaşması imzalanması için müzakerelere başlanmıştır. Ancak müzakereler, bir yandan Topluluk üye devletleri arasında Türkiye ile imzalanacak ortaklık anlaşmasının amacı ve içeriği konusunda oluşan görüş ayrılıkları, öte yandan Türkiye'de meydana gelen iç siyasi çalkantılar nedeniyle birçok kez kesintiye uğramış ve toplam dört yıl sürmüştür.

Anlaşma, 12 Eylül 1963'te Ankara'da imzalanmış ve tarafların iç hukuklarında onaylanması ve GATT izninin alınması süreçlerinin ardından 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye, Yunanistan'ın ardından Topluluk ile ortaklık kuran ikinci ülke olmuştur.

1963 TARİHLİ ANKARA ANLAŞMASI

Anlaşma'nın Kapsamı

Ankara Anlaşması, giriş bölümü dışında 33 madde içeren ana metin, bir geçici **protokol,** bir mali protokol, son senet ve işgücü konusunda taraflar arasında teati edilen mektuplardan oluşmaktadır. Ayrıca Anlaşma'nın ana metnine bir niyet **bildiri**si, iki yorum bildirisi ve Federal Alman Hükûmeti'ne ait iki bildiri eklenmiştir.

Resim 1.2

Anlaşma'nın imzalanma anı

Kaynak: *www.avrupanaliz.wordpress.com, (Erişim Tarihi: 13.01.2013)*

Anlaşmanın ana metninde; ortaklık ilişkisinin amacı, gümrük birliği, tarım, malların kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, **mevzuat** ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık kurumları, Türkiye'nin tam üyelik imkânları, ortaklık ilişkisinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konulara ilişkin hükümler öngörülmüştür.

Ana metnin ekini teşkil eden protokollerde ise ortaklığın hazırlık döneminde Topluluk tarafınca tek taraflı olarak Türkiye'ye tanınacak ticari ve mali ayrıcalıklar düzenlenmiştir.

Mevzuat: Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb. yazılı hukuk kuralların tümüdür

Resmî adı "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Kuran Anlaşma" olan işbu Anlaşma, Ankara'da imzalanmış olması nedeniyle Türkçe literatürde yaygın şekilde "Ankara Anlaşması" olarak da ifade edilmektedir. Bu adlandırma literatüre paralel olarak bu ünite kapsamında da kullanılmıştır.

DİKKAT

Ortaklığın kurulması sürecine ilişkin kapsamlı bilgiyi Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından yayımlanan Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nu (2000, Ankara) okuyarak elde edebilirsiniz.

KİTAP

Entegrasyon: Bütünleşmek, birleşmek, uyum sağlamak anlamına gelir.

Gümrük Birliği: Taraflar arasındaki ticarette mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon modelidir.

Anlaşma'nın Amacı

Anlaşma'nın amacı, Türkiye'nin Topluluğa **entegrasyon**unu sağlamaktır. Bu entegrasyon aşamalı olarak gelişecek ve sırasıyla ekonomik ve siyasi temelde gerçekleşecektir.

Bu çerçevede Anlaşma'nın ekonomik amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir (m. 2 I). Bu amacın gerçekleştirilmesi için bir **"gümrük birliği"**nin gittikçe gelişen şekilde kurulması öngörülmüştür (m. 2 II).

Bu noktada hemen belirtilmelidir ki Gümrük Birliği Anlaşma'nın asıl amacı değildir. Amaçlara ulaşma araçlarından sadece biridir, ancak en önemlisidir.

DİKKAT

Anlaşma'nın siyasi amacı ise Anlaşma'nın giriş bölümünde *"Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkılaşan bağlar kurmak"* olarak açıklanmıştır. Yine Anlaşma'nın giriş bölümünde, bu doğrultuda *"Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun getireceği desteğin, ileride Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştırmasını kabul ederek..."* şeklinde bir vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Anlaşma'nın 28. maddesinde ise *"Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu Kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde âkit taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını inceleyecekler"* hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlemelerden açıkça anlaşılmaktadır ki Ankara Anlaşması'nın temel ve nihai amacı Türkiye'nin Topluluğa (Birliğe) tam üyeliğidir.

Bu bağlamda Anlaşma, öncelikle Türkiye'nin tam üyeliğin getireceği ekonomik, sosyal ve hukuki düzeydeki yükümlülüklerini yerine getirmesini ve belli bir ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmasını "katılmanın ön koşulu" olarak hükme bağlamıştır. Bu yüzden Anlaşma, **"tam üyeliğe götüren ortaklık anlaşması"** olarak nitelendirilmektedir. Ortaklık ilişkisi, Türkiye'yi Topluluk (Birlik) üyeliğine hazırlama işlevi görecektir.

Tam Üyeliğe Götüren Ortaklık Anlaşması: Böyle bir anlaşma Avrupa Birliği uygulamasında Türkiye ve Yunanistan dışında hiçbir ülkeyle imzalanmamıştır.

Tam üyeliğe götüren ortaklık anlaşmasının nasıl bir işlevi vardır?

SIRA SİZDE 1

Anlaşma'nın Dönemleri

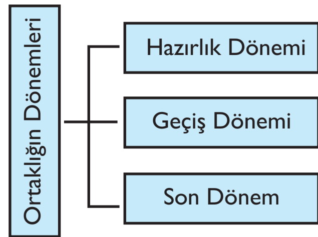
Türkiye ile Topluluk üye devletleri arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı yüzünden ortaklık rejiminin kademeli şekilde uygulanması ve Türkiye'nin bu süreçte Topluluğun ekonomik ve mali yardımları ile desteklenmesi bir zorunluluk olarak

ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Anlaşma'da, ortaklığın birbirini izleyen hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere toplam üç dönemden geçerek gelişeceği öngörülmüştür (m. 3). Ortaklığın bir döneminden diğer dönemine geçiş otomatik şekilde değil taraflarca belirlenecektir.

Ortaklığın ilk evresini oluşturan hazırlık dönemi, Türk ekonomisinin taraflar arasında kurulacak olan gümrük birliğine hazırlanacağı dönemdir. Bu dönem, Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Ortaklığın hazırlık döneminin usul ve esasları Geçici Protokol ve Mali Protokolde düzenlenmiştir. Dönemin süresi 5 yıl olarak öngörülmüş ve Türkiye'nin talebi hâlinde Geçici Protokolde belirlenen usullere göre bu sürenin 10 yıla kadar uzatılması da mümkün kılınmıştır. Dönemin asıl amacı, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimini sağlamaktır. Onun için Türkiye, bu dönemde hiçbir yükümlülük altına girmemiştir. Aksine kendisine bazı ekonomik yardım ve imtiyazlar verilmiştir. Nitekim Türkiye'nin ihracat üstünlüğü olan bazı (tarım) ürünlerine tercihli tarife uygulanması ve belirli bir miktar kredi yardımı yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece bu yardım ve imtiyazlarla Türk ekonomisi güçlendirilecek ve gümrük indirimlerine başlayacağı geçiş dönemi ve son dönemin getireceği yükümlülükleri üstlenebilmesi sağlanacaktır.

Şekil 1.1

Türkiye-AET Ortaklığının Dönemleri

Ortaklığın ikinci dönemi geçiş dönemidir. Hazırlık döneminden geçiş dönemine intikal otomatik olmayıp geçiş döneminin koşullarının ayrı bir protokol ile düzenlenmesi gerekmektedir (m. 4). Ortaklığın geçiş dönemi, belirli istisnalar dışında 12 yıl sürecek ve âkit tarafların karşılıklı ve dengeli yükümlülükleri esasına dayanacaktır. Türkiye ile Topluluk arasında gümrük birliğinin tedricen kurulması, Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluğun politikalarına yakınlaştırılması, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesi geçiş döneminin öncelikli hedefleri olarak öngörülmüştür (m. 4).

Ortaklığın son dönemi ise gümrük birliğine dayanacak ve âkit tarafların ekonomik ve sosyal politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini sağlayacaktır (m. 5). Bu dönemde Türkiye ile Topluluk arasında - ilgili alanlar bakımından - ekonomi politikalarının koordinasyonunun aşamalı olarak güçlendirilmesi ve dış ticaret politikalarının tam uyumlu hâle getirilmesi çerçevesinde; tarım ürünleri ticaretinde öncelikle tavizli rejimin genişletilmesi ve daha sonra aşamalı olarak serbest dolaşıma geçilmesi, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması yönünde somut adımlar atılması, Türkiye'nin geniş anlamda rekabet hukuku düzenlemeleri ve uygulamalarının Topluluk sistemiyle giderek tam uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Anlaşma'da hazırlık döneminden geçiş dönemine intikalin aksine geçiş döneminden son döneme geçiş şekli düzenlenmemiştir. Yine Anlaşma'da son dönemin uzunluğu da açık bırakılmıştır. Bununla birlikte, son dönemin, "ortaklık"tan "tam üyeliğe" geçişi hazırlama işlevini görecek olması sebebiyle esasen Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmesine kadar devam edeceği söylenebilir.

Anlaşma'nın Genel Mahiyeti ve İçeriği

Anlaşma, **"karma sözleşme"** olarak Topluluk üye devletlerinin katılımı altında akdedilmişir. Ancak, ortaklık ilişkisinde Türkiye'nin asıl muhatabı Topluluk üyesi

devletler değil Topluluğun (Birliğin) kendisidir. Çünkü Anlaşma'nın 1. maddesi gereğince ortaklık Türkiye ile Topluluk arasında kurulmuştur.

Ankara Anlaşması, Topluluğa sonradan katılan üye devletler bakımından uygulama alanı bulmaz. Çünkü Ankara Anlaşması, "esnek sınırlar" ilkesini kabul etmemektedir (m. 29). Bundan dolayı, Avrupa Ekonomik Topluluğuna/Birliğine sonradan katılan devletler için protokoller imzalanmıştır.

Topluluk üye devletleri neden Ankara Anlaşması'nın imzalanmasına katılmışlardır?

Anlaşma'nın eşit statüye sahip iki tarafı bulunur. Zira Topluluk ve üye devletler, Türkiye karşısında tek bir sözleşme tarafı olarak çıkarlar. Bu iki taraflı yapı, ortaklığın kurumsal veçhesine de yansımıştır. Öyle ki ortaklığın kurumları, bir yanda Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcileri, diğer yanda Topluluğun ve üye devletlerin ortak temsilcilerinden oluşmakta ve kararlarını oy birliği ile almaktadırlar (m. 23 I).

Karma Sözleşme: İki taraflı (bilateral) ve çok taraflı (multilateral) anlaşmaların özelliklerini taşıyan anlaşmalara denir.

Anlaşma ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi boyutlar içermektedir. Zira Anlaşma, Türkiye ile Topluluk ülkeleri arasında ekonomik bir birleşmeyi, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını ve taraflar arasındaki sosyal ve kültürel bağların güçlendirilmesini öngörmekte ve Türkiye'nin ileride Topluluğa tam üye olmasına ilişkin bir perspektif çizmektedir.

Anlaşma, içerik olarak **AET-Yunanistan Ortaklık Anlaşması** örnek alınarak hazırlanmıştır. Ancak Anlaşma'da, Topluluk üye devletleri arasında oluşan görüş aykırılıkları ve bazı üye devletlerin Türkiye'ye soğuk bakmaları yüzünden somut hükümlere yer verilememiş sadece ortaklık ilişkisinin genel ilke ve kurallarına ilişkin bir çerçeve saptanabilmiştir. Dolayısıyla Anlaşma, mahiyeti itibarıyla bir "çerçeve anlaşma" niteliği taşımaktadır. Anlaşma'da, ortaklığın amacı, hedefleri, temel ilkeleri, hedeflere ulaşmak için geçilecek başlıca evreler ve mekanizmalar belirlenmiştir. Ortaklığın uygulanması, gerekli alt programların, düzenlemelerin yapılıp uygulanmaya konması, her evrede hangi tedbirlerin nasıl ve ne zaman alınacağının tespiti gibi hususlar ise Anlaşma'nın eki ve uzantısı şeklinde yürürlüğe sokulacak olan uluslararası hukuk metinlerinin (protokollerin) ve Ortaklık Konseyi kararlarının belirleyeceği düzenlemelere bırakılmıştır. (Arat, 1995, s. 594). Anlaşma'nın 30. maddesi gereğince bu protokoller, Anlaşma'nın ayrılmaz parçaları olup ana metinle eş değerdedir.

Anlaşma, ana ilke ve temelleri bakımından Avrupa (Ekonomik) Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın hükümlerinden esinlenerek (veya bunlar örnek alınarak), içinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin ortak bir rekabet düzeni çerçevesinde serbestçe dolaşabileceği bir "ekonomik alan" kurulmasına yönelik bir program düzenlemektedir. Bu çerçevede Anlaşma'nın temelini gümrük birliği oluşturmaktadır (m. 10).

AET-Yunanistan Ortaklık Anlaşması: 9 Temmuz 1961'de AET ile Yunanistan arasında imzalanan ortaklık anlaşmasıdır. Anlaşma, Yunanistan'ın 1981 yılında Avrupa Topluluklarına katılmasıyla sona ermiştir.

Bunun dışında tarım (m. 11), işçilerin serbest dolaşımı (m. 12), yerleşme serbestisi (m. 13), hizmetlerin serbest dolaşımı (m. 14), ulaştırma (m. 15), rekabet ve vergi (m. 16), mevzuat ve ekonomi politikalarının uyumlaştırılması (m. 16-17) sermaye ve ödemelerin serbest dolaşımı (m. 18-20) konularına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Anlaşma'da yer alan hükümler, esas itibarıyla âkit taraflara somut yükümlülükler getirmekten çok ortaklığın genel ilke ve kurallarını belirlemekte ve "Topluluğu Kuran Antlaşma'nın ilkelerinden esinlenmede uyuşmuşlardır" şeklinde oldukça

Sözleşmeye Sadakat Yükümlüğü: Devletlerin imzaladıkları uluslararası anlaşmaya uymak zorunda olduklarını ifade eden ve söze bağlılık (ahde vefa, pacta sund servenda) ilkesinden çıkan bir yükümlüktür.

Ayrımcılık Yasağı: Aynı durumdaki bireylere farklı, farklı durumdaki bireylere aynı muamele yapma yasağıdır.

muğlak ifadeler içermektedir. Bu hükümlerin birçoğu siyasi program niteliğindedir. Dolayısıyla âkit taraflar, ortaklık rejiminin uygulanmasında geniş takdir alanlarına sahiptirler. Bununla birlikte âkit tarafların ortaklık rejimin uygulamasında iki temel yükümlülükleri söz konusudur. Birincisi, 7. maddede belirtilen **"sözleşmeye sadakat"** yükümlüğü, diğeri ise 9. maddede öngörülen **"ayrımcılık yasağı"**dır.

Akit taraflar, anlaşmaya imza koymak suretiyle ortaklık kurma ve bunu geliştirme arzularını ifade etmişler ve özellikle de Anlaşma'nın 7. maddesinin 1. fıkrası gereğince Anlaşma'dan doğan yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca anılan maddenin 2. fıkrası gereğince âkit taraflar, Anlaşma'nın amaçlarının gerçekleşmesini tehlikeye sokabilecek her türlü davranış ve hareketsizlikten kaçınacaklardır.

Ortaklık Konseyi: Ortaklığın karar organıdır

Anlaşma, süreklilik arz eden bir hukuki ilişki öngördüğünden ayrıca kurumsal hükümler içermektedir. Anlaşma'nın 6. maddesinde ortaklık rejiminin uygulanması ve giderek gelişmesini sağlamak üzere âkit tarafların bir araya gelebileceği bir **Ortaklık Konseyi**nin kurulması öngörülmüştür. Ortaklık Konseyi, Ortaklık rejiminin yürütülmesini sağlamak üzere geniş yetkilerle donatılmış ve taraflar için bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahiptir (m. 22). Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve Anlaşma'nın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği ve devamlılığını sağlayacak bir komite kurmaya karar verebilir (m. 24 III). Ortaklık Konseyi, bu yetkilendirmeye dayanarak bir dizi komite kurmuştur. Anlaşma'da anlaşmazlıkların çözümü için bir usul belirlenmekle birlikte, herhangi bir yargı organı öngörülmemiştir. Ayrıca Avrupa Parlamentosu ve Ekonomik ve Sosyal Komite ile TBMM ve diğer ilgili Türk makamları arasında işbirliğinin sağlanması amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı hükme bağlanmıştır (m. 27).

Anlaşma, sona erme ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu nedenle Anlaşma, kural olarak amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalacaktır. Ancak uluslararası hukukun genel esasları çerçevesinde Anlaşma'nın sona erme durumları söz konusu olabilir.

K İ T A P

Ankara Anlaşması ile kapsamlı bilgiyi Hacı Can/Çınar Özen'in Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku (Gazi Kitabevi, Ankara, 2005) adlı kitabını okuyarak elde edebilirsiniz.

ORTAKLIK REJİMİNİN UYGULANMASI

Hazırlık Dönemi (1964-1973)

ECU (European Currency Unit): Avrupa Para Birimi anlamına gelir. Kaydi paradır. 1998 yılı sonuna kadar kullanılan ECU, Euronun 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren kullanılmaya başlanmasıyla yürürlükten kalkmıştır.

Topluluk üye devletleri, ortaklığın hazırlık döneminde Türkiye'den ülkelerine yapılacak tütün, üzüm, kuru incir, fındık, turunçgiller, şarap, dokuma ve su ürünleri ithalatı için belli kotalarda gümrük indirimi uygulamışlardır. Bunun yanında, Mali Protokol uyarınca Türkiye'ye hazırlık dönemi (1964-1969) için 175 milyon **ECU** tutarında Topluluk kredisi verilmiştir. Bu Protokol ile sağlanan kredilerin tümü kullanılmıştır.

Bununla birlikte, hazırlık döneminde Türk ekonomisine beklenilen katkılar sağlanamamıştır. Ayrıca Yunanistan ile yaşanan sorunlar gün geçtikçe daha da büyümüş ve Yunanistan'ın Topluluk ile daha güçlü ortaklık ilişkisine sahip olduğundan bu farkın kapatılması zorunlu olmaya başlamıştır. Bu yüzden Türkiye, bir an önce geçiş dönemine geçilmesinin yararlı olacağı düşüncesiyle 16 Mart 1967'de yapılan beşinci Ortaklık Konseyi toplantısında geçiş döneminin koşullarını ve

uygulama usullerini belirleyecek protokolün imzalanmasına yönelik gerekli hazırlıklara başlanmasını Topluluk tarafına iletmiştir. Bu talep Topluluk tarafından pek hoş karşılanmamış olsa da sonunda Türkiye'nin isteği doğrultusunda 6 Şubat 1969'da görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler, 23 Kasım 1970'de Katma Protokolün imzalanmasıyla noktalanmıştır. Hazırlık dönemi, Katma Protokolün yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir.

Katma Protokol ve Geçiş Dönemi (1973-1996)

Katma Protokol

Katma Protokol, 23 Kasım 1970'de Brüksel'de imzalanmış ve tarafların iç hukuklarında onaylanması ve GATT izninin alınması süreçlerinin ardından 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmiştir. Böylece hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş dönemi başlamıştır. Katma Protokolün tarafların iç hukuklarında onaylanması işlemlerinin gecikeceği anlaşıldığından 21 Temmuz 1971'de Protokolün sadece ticari hükümlerini önceden yürürlüğe koyan bir geçici anlaşma imzalanmıştır. Bu Geçici Anlaşma 1 Eylül 1971'de yürürlüğe girmiştir. Böylece geçiş dönemi fiilen daha önce başlamıştır.

Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nda yer alan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun bir biçimde yürürlüğe konulmasını sağlayan ve 64 maddeden oluşan bir "uygulama anlaşması"dır. Zira Ankara Anlaşması'nın belirlediği genel çerçeve, Katma Protokol ile doldurulmuş ve uygulamaya geçirilmiştir.

Katma Protokol, ortaklığın geçiş döneminin uygulanmasına ilişkin koşulları, usulleri, sıra ve süreleri belirlemekte; sanayi ürünlerinde gümrük birliği, tarım için tavizli rejim, işgücünün serbest dolaşımı, yabancı sermaye, yerleşme serbestîsi, rekabet ve devlet yardımları, ihracatın desteklenmesi ve mali yardımlar gibi temel konularda hükümler içermektedir.

Katma Protokolün uygulama anlaşması olması özelliğinden ne anlaşılmalıdır?

SIRA SİZDE 3

Katma Protokolün geçiş dönemine ilişkin temel ilkeleri şunlardır:

- Taraflar arasındaki ilişkilerin karşılıklı ve dengeli olma esasına dayanması,
- Taraflar arasında bir gümrük birliğinin aşamalı şekilde kurulması,
- Tarafların ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesi.

Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin - Topluluk tarafından hemen, Türkiye tarafından ise aşamalı bir şekilde - gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Yani taraflar açısından gümrük birliğinin asimetrik şekilde kurulması öngörülmüştür. Topluluk tarafı, bu kapsamda sanayi mallarında Türkiye'den yapacağı ithalata (bazı petrol ürünleri, perakende satışa arz edilmeyen pamuk ve pamuk ipliği, diğer işlenmiş pamuklu dokumalar, yün ya da ince hayvan tüyünden yapılma makine dokuma halıları hariç) hiçbir gümrük veya eş etkili vergiler koymamayı ve (ipekböceği kozası ve ham ipek hariç) miktar kısıtlamaları uygulamamayı garanti etmiştir. Hatta Topluluk tarafı, Geçici Anlaşma ile 1971 yılı itibarıyla bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak kaldırmıştır. Ayrıca Topluluk tarafı, Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatına tam serbestî sağlamanın dışında Türk tarım ürünlerine çeşitli sürüm kolaylıkları tanımıştır.

Ortak Gümrük Tarifesi: Aralarında gümrük birliği kuran ülkelerin birlik dışındaki ülkelere uyguladıkları ortak vergi tarifesidir.

Türkiye ise Topluluk çıkışlı mallara uygulanan gümrük ve eş etkili vergileri 12 ve 22 yıllık süreler içinde aşamalı şekilde kaldırmayı ve aynı dönem içinde Topluluğun **ortak gümrük tarifesi** ve tarım politikasına uyum sağlamayı taahhüt etmiştir. 12 yıllık listede daha çok geçiş döneminde dış rekabet gücü kazanacağı düşünülen üretken dallar ile o zaman için Türkiye'de kurulması düşünülmeyen sanayi dallarının ürünlerine yer verilmiştir. Topluluğun ortak gümrük tarifesine uyum hususunda da 12 yıllık listede yer alan mallar için 12 yıllık bir süre, 22 yıllık listede yer alanlar için ise 22 yıllık bir süre öngörülmüştür.

Katma Protokolde ayrıca ithalat miktar kısıtlamaları (kotalar) ve eş etkili tüm önlemler ilke olarak her iki taraf için de yasaklanmıştır (m. 22).

Doğrudan Etki: Bireylerin, ek uygulama işlemlerinin yapılmasına ihtiyaç göstermeyen, yeterince açık ve koşulsuz olan hukuk kurallarını mahkemelerde veya idari kurumlarda diğer bir gerçek veya tüzel kişiye ya da devlete karşı ileri sürebilme hakkını ifade eden kavramdır.

Katma Protokolde, Topluluk ile Türkiye arasında Gümrük Birliğini aşan bir ekonomik bütünleşme öngörülmüştür. Bu nedenle tarım ürünleri, işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı, hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, devlet yardımları, ekonomik politikaların ve mevzuatın yakınlaştırılması konularında da hükümler konulmuştur. Fakat bu hükümler Gümrük Birliği hükümleri gibi **"doğrudan etki"**ye sahip değildir. Bunların uygulanabilmesi için Ortaklık Konseyi kararları gereklidir.

Öte yandan Katma Protokol, ortaklık hükümlerinin uygulanması ve geliştirilmesi konusunda iki sınır koymuştur. Birincisi, Türkiye'nin Protokolün kapsamına giren alanlarda üye devletlerin Roma Antlaşması uyarınca birbirlerine tanıdıklarından daha elverişli olan işlemlerden yararlanamayacak olmasıdır (m. 59). İkincisi ise tarafların ciddi ekonomik zorluklar ile karşılaşmaları durumunda koruma önlemlerine başvurabilecek olmasıdır (m. 60). Bu bağlamda Katma Protokol, Türkiye'nin lehine başka koruma hükümlerine de yer vermiştir.

Mali Protokoller

Avrupa Yatırım Bankası: Topluğun (Birliğin) finans kurumudur.

Geçiş döneminde Türkiye'ye mali yardımların yapılması için iki mali protokol imzalanmıştır. Bu protokollerden ilki olan İkinci Mali Protokol, 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol ile birlikte imzalanmış ve 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Protokol, 1971-1977 dönemini kapsamıştır. Türkiye, bu Protokol ile yalnız Topluluk bütçesinden verilen kredilerden değil, Avrupa Yatırım Bankasının (AYB) öz kaynaklarından verilen kredilerden de yararlanma imkânı bulmuştur. Bu Mali Protokol çerçevesinde 195 milyon ECU Topluluk bütçesinden, 25 milyon ECU AYB öz kaynaklarından olmak üzere, toplam 220 milyon ECU tutarında kredinin Türkiye'ye verilmesi öngörülmüş ve tamamı Türkiye tarafından kullanılmıştır. Bundan başka, İkinci Mali Protokolün yürürlük süresi içinde Topluluğa yeni katılan üç devletin (İngiltere, İrlanda ve Danimarka) de mali yardıma katılmasını sağlamak amacıyla ortaklığın bu yeni üyelere de genişletilmesini sağlayan Tamamlayıcı Protokole konulan bir hükümle, Türkiye'ye 47 milyon ECU tutarında bir ek kredinin verilmesi kabul edilmiştir.

Üçüncü Mali Protokol, 12 Mayıs 1977'de imzalanmış ve 1 Mayıs 1979'da yürürlüğe girmiştir. Bu Protokolün 31 Ekim 1981'e kadar uygulanması öngörülmüş ancak daha sonra süre uzatılmıştır. Bu Protokol çerçevesinde Türkiye'ye 220 milyon ECU'lük kısmı Topluluk bütçesinden, 90 milyon ECU'lük kısmı ise AYB öz kaynaklarından olmak üzere, toplam 310 milyon ECU tutarında bir kredi verilmiştir. Kredinin tamamı Türkiye tarafından kullanılmıştır.

2/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca Topluluk, ayrıca 1980 yılında özel bir iş birliği fonu kurmuş ve Türkiye'nin sağlık, çevre, turizm ve eğitim gibi alanlarda yapacağı çalışmalarda teçhizat ve yabancı uzman veya eğitimci ihtiyacını karşılamak üzere 75 milyon ECU'luk hibe yardımı yapmıştır.

Geçiş Döneminin Uygulanması

Türkiye, 1970'li yıllarda yaşadığı ekonomik krizler ve iç siyasi mülahazalar nedeniyle Katma Protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmıştır. Hatta Türkiye, Katma Protokol'ün yürürlüğe girişinin hemen öncesinde gümrük vergilerini % 50 artırmıştır. Bu hareketinin temelinde, ülkenin iç politik yaşamında o dönemde yaygın olan düşünce ve endişeler yatmaktaydı. Zira o dönemde, Topluluk ile kurulan ortaklık ilişkisinin bir çeşit sömürü düzeni oluşturduğu, ulusal pazarın Topluluk ürünlerine açılmasının sanayileşmeyi ve kalkınmayı engelleyeceği, dolayısıyla koruma önlemlerinin muhafaza edilmesi gerektiği yönünde görüşler öne çıkmıştı.

Türkiye, her ne kadar Katma Protokol'de öngörülen takvim çerçevesinde gümrük vergisi indirimlerini 1973 ve 1976 dönemlerinde yerine getirmiş olsa da 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizler, iç ve dış siyasi karışıklıklar nedeniyle Katma Protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmekte oldukça zorlanmıştır. Kıbrıs'a askerî müdahale sonrası Topluluk üye devletleriyle siyasi ilişkilerin gerginleşmesi üzerine Türkiye, Ocak 1978'de yapılması gereken gümrük vergisi indirimlerini Katma Protokolün 60. maddesinde öngörülen imkânı kullanarak ertelemiştir.

Topluluk tarafı da bu durumu öne sürerek kendi yükümlülüklerini yerine getirmeyi aksatmış ve ortaklığın uygulanması ve geliştirilmesi konusunda pek istekli olmamıştır. Topluluk üye devletleri, özellikle işçilerin serbest dolaşımı hükümlerinin yerine getirilmesi noktasında oldukça çekingen ve hatta reddedici bir tavır sergilemişlerdir. Bu yüzden işçilerin serbest dolaşımı konusunda ancak kısmi düzenlemeler yapılabilmiştir. Bu dönemde kabul edilen 2/76, 1/80 ve 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararları ile yalnızca işgücü pazarına entegre olmuş göçmen işçilerin ve aile fertlerinin hukuki statülerinin korunmasına yönelik bazı hak ve güvenceler getirilmiş fakat amaçlanan işçilerin serbest dolaşımı tam anlamıyla gerçekleştirilmemiştir. Yerleşme serbestîsi, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı ve diğer alanlarda ise hiçbir somut adım atılamamıştır.

Başlangıçta esas itibariyle ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül 1980 askerî yönetimi döneminde nitelik değiştirerek gittikçe siyasi boyut kazanmaya başlamıştır. Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olması siyasi sorunları daha da artırmıştır. Topluluk, bu gelişmelerin sonucunda Türkiye ile siyasi ilişkilerini dondurarak mali iş birliğini askıya almıştır. Nitekim 1981 yılı sonrası dönem için hazırlanan Dördüncü Mali Protokol, 19 Haziran 1981'de paraflanmış olmasına rağmen Kasım 1981'de siyasal nedenlerle dondurulmuştur. Bu Mali Protokol, 5 yıllık bir dönem için 600 milyon ECU tutarında bir mali yardım yapılmasını öngörmekteydi. Bu dönemde Katma Protokolün sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer hükümlerin uygulanması Topluluk tarafınca durdurulmuştur.

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ithalatı engelleyici politikaların hızla terk edilerek dışa açılma sürecinin başlatılması ve liberal ekonomi politikaları izlenmesi ortaklığa yeniden işlerlik kazandırmış ve ilişkiler normalleşme seyrine girmiştir. Ancak bu dönemde ortaklık organları düzgün işletilememiştir. Nitekim Ortaklık Konseyi, 1980 yılından sonra 16 Eylül 1986'da yeniden toplanabilse de Yunanistan vetosu sebebiyle Topluluğun ortak tutum oluşturamaması sonucu bu toplantıda herhangi bir karar alamamış ve yine uzunca bir süre bir araya gelememiştir.

Resim 1.3

Vize sorununa ilişkin bir karikatür. Karikatürde, diğer ülkelerin vatandaşlarının sorunsuz ve engelsiz şekilde güle oynaya Avrupa Birliği'ne girebilirlerken Türk vatandaşının polis engeline takılışı gösterilerek ayrımcı muameleye vurgu yapılmıştır.

***Kaynak:** http://akademikmakalem.com/2011/05/06/karikaturlerle-avrupa-birligi-ve-turkiye/ (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2012)*

Ortaklık rejiminin iyi bir şekilde işletilememesi ve hatta bazı dönemlerde askıya alınması, Türkiye'nin ortaklık ilişkileri çerçevesinde Topluluğa katılmasının çok kolay olmayacağını göstermiştir. Bundan dolayı Türkiye, bir yandan Avrupa'da soğuk savaş sonrası oluşan yeni durumu dikkate alarak Avrupa'ya entegre olma çabalarına yeni bir boyut kazandırmak ve diğer yandan da ortaklık rejiminde ortaya çıkan sorunların çözümüne ve Topluluğun mali kaynaklarını kullanma konusunda daha iyi koşullara kavuşmak amacıyla Ankara Anlaşması'nda öngörülen tedrici bütünleşme sürecinin tamamlanmasını beklemeden 14 Nisan 1987 tarihinde üyelik başvurusu yapmıştır. Tam üyelik ile ayrıca Yunanistan karşısında bir denge de kurulacaktı. Zira Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut sorunlar Avrupa düzeyinde gittikçe siyasallaşmaya başlamıştı. Elbette Türkiye'nin iç siyasal yaşamına ilişkin koşullar da erken üyelik başvurusu yapılmasına neden olmuştur. Zira, 12 Eylül 1980'de meydana gelen askerî darbe sonrasında siyasi çevrelerde Türk demokrasisinin ve ülkenin liberalleşmesinin Topluluğa üyelik suretiyle sağlamlaştırılması düşüncesi hakimdi.

Görüş: Bağlayıcı olmayan Topluluk (Birlik) tasarruflarıdır. Görüşler, daha çok siyasi ve etik değer taşımakta olup Konsey, Konsey-Parlamento ve Komisyon tarafından verilebilmektedir.

Komisyon, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna ilişkin olarak 18 Aralık 1989'da açıklamış olduğu **görüş**ünde (*Avis*), öncelikli olarak kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Toplulukların yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceği; Türkiye'nin, Topluluklara katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ankara Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir. Nihayet Türk-Yunan sorunlarının da Türkiye'nin tam üyelik sürecinde engeller yaratabileceğine dikkat çekilmiştir.

Ortaklık ilişkisi, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu sonrası ad-hoc komite toplantıları, Komisyonun görüşünün Türk makamları tarafından olumlu karşılanması ve iş birliği paketi gibi gelişmelerle ivme kazanmıştır. Bu dönemde Katma Protokol'de öngörüldüğü gibi Gümrük Birliğinin 1995 yılına kadar tamamlanması için gerekli hazırlıklar hızlanmıştır. Taraflar arasında iki yıl boyunca yapılan teknik ve siyasi görüşmelerin sonuçları bir karar taslağında özetlenmiş ve 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısına sunulmuştur.

Son Dönem (1996-)

Son Dönemin Uygulamaya Konulması

6 Mart 1995'de Brüksel'de gerçekleştirilen 36. dönem Ortaklık Konseyi toplantısında, ortaklığın (Gümrük Birliğinin) son döneminin 1 Ocak 1996 tarihinden geçerli olmak üzere uygulamaya konulması kararlaştırılmış ve "Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulamaya Konmasına" İlişkin 1/95 sayılı Karar kabul edilmiştir. Bu Karar'ın 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmesiyle birlikte ortaklığın (gümrük birliğine) geçiş dönemi sona ermiş ve son dönemi başlamıştır.

Toplantıda, Gümrük Birliğinin son dönemini uygulamaya koyan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının (OKK) dışında şu düzenlemeler kabul edilmiştir:

- Taraflar arasındaki ilişkilerin Ankara Anlaşması'nın öngörmediği alanlarda da güçlendirilmesini amaçlayan bir Tavsiye Kararı (Ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin İlke Kararı),
- Türkiye'nin üçüncü ülkelere karşı 1 Ocak 2001'e kadar ortak gümrük tarifesinin üzerinde vergi uygulayacağı hassas ürünleri belirleyen 2/95 sayılı Karar,
- Türk ekonomisinin Gümrük Birliğine bağlı olarak geçireceği değişiklikler esnasında ihtiyaç duyacağı mali yardım ve iş birliğinin çerçevesini belirleyen Topluluk Deklarasyonu.

Nihayet toplantıda siyasal diyalog ve kurumsal iş birliğinin belirli bir takvime bağlanması kararlaştırılmış, Ankara Anlaşması'nın Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik hedefi ile ilgili 28. maddesinin güncelliğini koruduğu hususu teyit edilmiş ve mali iş birliği ile 1/95 sayılı OKK'nin yürürlüğe girmesi hakkında görüş alışverişinde bulunulmuştur.

1/95 Sayılı OKK

1/95 sayılı OKK, 66 madde, bazı maddelere ilişkin ortak ya da tek taraflı 17 bildiri ve 10 ekten oluşmaktadır. Karar, Gümrük Birliğinin tamamlanması ve işleyişine ilişkin olarak başlıca şu konularda hükümler içermektedir:

- Malların serbest dolaşımı (taraflar arasında gümrük vergisi ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve Topluluğun ortak gümrük tarifesine uyum),
- Topluluğun teknik mevzuatına uyum,
- Topluluğun ortak ticaret politikasına uyum,
- Topluluğun tercihli gümrük rejimlerinin üstlenilmesi,
- Topluluğun ortak tarım politikasına uyum ve tarım ürünleri ticaretinde uygulanacak tercihli rejim,
- Topluluk Gümrük Koduna uyum ve karşılıklı idari iş birliği,
- Mevzuat yakınlaştırılması (fikrî, sınai ve ticari mülkiyetin korunması; Gümrük Birliğinin rekabet kuralları; ticari korunma araçları; kamu alımları; vergilendirme),
- Kurumsal hükümler (Gümrük Birliği Ortak Komitesi; danışma ve karar usulleri; uyuşmazlıkların çözümü; korunma tedbirleri).

1/95 sayılı OKK'nin hükümleri temelinde işleyen Gümrük Birliği, Topluluk üye devletleri ile Türkiye arasında ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını; Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde Topluluğun ortak gümrük tarifesinin kabulünü ve Topluluğun dış ticarete ilişkin sair mevzuatına yakınlaşmasını kapsamaktadır.

DİKKAT

Gümrük Birliğinin uygulanmasında 1/95 sayılı OKK'nin kurallarının yanı sıra Ankara Anlaşması ve Katma Protokolün genel hükümleri de dikkate alınması gerekmektedir. Buna karşılık, Katma Protokolün Gümrük Birliğinin kurulmasına ilişkin hükümlerinin uygulanması artık söz konusu değildir.

Tercihli Ticaret Rejimi: Anlaşmaya taraf ülkelerin tek yanlı veya karşılıklı olarak belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerinde indirimde bulunmalarına dayanan en dar kapsamlı iktisadi bütünleşme aşamalarından biri çerçevesinde uygulanan rejimdir.

Serbest Ticaret Anlaşması: Taraflar arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen gümrük vergileri ve tarife dışı engellerin kaldırılarak bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını sağlayan, ancak üçüncü ülkelere ortak bir tarife uygulama yükümlülüğünü içermeyen bir anlaşmadır.

Avrupa Topluluğu/Birliği İç Pazarı: Avrupa Topluluğu'nun/Birliği'nin içerisinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabildiği, iç sınırları olmayan bir alanını ifade eder.

Gümrük Birliği sadece sanayi mallarının ve işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini kapsamaktadır. İşlenmemiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, Ankara Anlaşması'nın temel amaçlarından biri olmakla beraber Türkiye'nin **Topluluğun (Birliğin) ortak tarım politikası**na uyum sağlayamamış olması nedeniyle Gümrük Birliğinin kapsamı dışında tutulmuştur. Temel tarım ürünleri için hâlen 1/98 ve 2/2006 sayılı OKK çerçevesinde **tercihli ticaret rejimi** uygulanmaktadır. Kömür ve çelik ürünleri ise 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe giren **Serbest Ticaret Anlaşması** kapsamında işlem görmektedir.

1/95 sayılı OKK'ye genel olarak bakıldığında, taraflar arasında bir Gümrük Birliğinin oluşturulmasının esaslarından ziyade Türkiye'nin Topluluğun mevcut Gümrük Birliğine dahil edilmesinin esaslarının belirlenmiş olduğu görülmektedir. Öyle ki 1/95 sayılı OKK, içerik olarak Topluluğun iç pazar mevzuatı doğrultusunda hazırlanmıştır. Karar'da, birçok yerde Topluluk düzenlemelerine gönderme yapılmıştır. Bu çerçevede Türkiye, ulusal mevzuatını Topluluğun gümrük ve ticaret politikalarının yanı sıra rekabet ve fikrî sınai mülkiyet haklarına ilişkin politikalarının da dâhil olduğu kapsamlı bir alanda uyumlaştırma yükümlülüğü altına girmiştir. Ayrıca Türkiye, Gümrük Birliği kapsamında ortaya çıkacak yorum ve uygulama sorunlarını da Topluluk yargısının içtihatları çerçevesinde çözeceğini kabul etmiştir. Buna karşılık, Türkiye'nin Topluluğun karar alma (yasama), yürütme ve yargı mekanizmalarına aktif katılımını sağlayacak herhangi bir mekanizma da öngörülmemiştir.

Hâl böyle olunca şu sonuca varmak yanlış olmayacaktır: 1/95 sayılı OKK ile Türkiye'nin **Avrupa Topluluğu/Birliği iç pazarı**nda Gümrük Birliği temelinde işleyen malların serbest dolaşımına sadece "pasif" bir şekilde katılımını sağlanmıştır.

Türkiye'nin yakın bir gelecekte Avrupa Birliği'ne gireceğine yönelik büyük ümitler ve bununla bağlantılı yanlış öngörüler nedeniyle Gümrük Birliğinin kurumsal ve içerik olarak bu şekilde yapılandırılmış olması, Türkiye'de bazı sert eleştirilerin yapılmasına neden olmuştur. Ancak bu noktada hemen belirtilmelidir ki Türkiye'nin, kendi ulusal mevzuatını üyesi bulunmadığı bir örgütün mevcut ve gelecekteki düzenlemeleri doğrultusunda değiştireceği ve Gümrük Birliğinin uygulanmasında ortaya çıkacak ihtilafları da bu örgütün yargı organının içtihatları çerçevesinde çözeceği konularında uluslararası yükümlülük altına girmiş olması, Ankara Anlaşması'nın perspektifinden bakıldığında doğrudur ve ayrıca gereklidir. Zira Ankara Anlaşması'nın nihai amacı, Türkiye'yi Topluluk üyeliğine hazırlamaktır. Tam üyeliğe hazırlık için böyle yükümlülüklerin getirilmesi normaldir. Ne var ki burada Türkiye'nin tam üyeliğinin belirsizliğinin bu yükümlülüklerin kabul edilebilirliğini zorlaştırdığını da belirtmek gerekir. Dolayısıyla ortada önemli bir sorun olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

SIRA SİZDE 4

1/95 sayılı OKK hukuki mahiyeti itibarıyla bir Gümrük Birliği anlaşması mıdır?

Gümrük Birliği Kapsamında Gerçekleştirilen Uyum Çalışmaları

1 Ocak 1996 tarihine kadar yapılacak olan çalışmalara ve ardından 1/95 sayılı OKK'de yer alan yükümlülüklere ilişkin takvimlere uyulabilmesini sağlamak için bir Başbakanlık Genelgesi (95/10 sayılı Genelge) çıkarılmıştır. Ayrıca Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini sağlamak ve uyum çalışmalarının öngörülen takvimlere paralel olarak gerçekleştirilmesi amacıyla 1998/31 ve 1999/46 sayılı Başbakanlık Genelgeleri yürürlüğe konulmuş ve özellikle son Genelge ile Türkiye'nin adaylık sürecine ve tam üyeliğe hazırlanması hedefleri de ortaya konulmuştur.

Gümrük Birliğinin kurulma sürecinin tamamlanması ile beraber, Türkiye ile Topluluk arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemler kaldırılmış, Türkiye üçüncü ülkelere karşı Topluluğun ortak gümrük tarifesini (OGT) uygulamaya başlamıştır. Bu durumun tek istisnası, 1996 yılında başlayan ve 2000 yılı sonuna kadar süren beş yıllık geçiş döneminde, otomobiller, ayakkabılar, deriden mamul ürünler ve mobilyalar gibi kısıtlı sayıdaki hassas ürün için üçüncü ülkelere karşı OGT hadlerinden daha yüksek gümrük vergilerinin uygulanması olmuştur. Ancak 2001 yılından itibaren bu konudaki geçiş süreci de sona ermiş ve tüm sanayi ürünleri itibarıyla OGT oranlarına uyum sağlanmıştır. Sanayi ürünleri itibarıyla üçüncü ülkeler için Gümrük Birliği öncesinde % 16 seviyesinde olan ortalama koruma oranı 2011 yılı ithalat rejimi kapsamında % 4,2 seviyesine gerilemiştir.

Bu çerçevede, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini sağlamak ve ortak ticaret politikasını uygulamak üzere, ithalat ve ihracata ilişkin kurallar, kotaların yönetimi, **damping**li veya **sübvansiyon**lu ithalata karşı koruma, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, **dâhilde ve hariçte işleme rejimleri** Topluluk mevzuatıyla uyumlu hâle getirilmiştir.

Damping: İhracatçı firmanın malını dış piyasada iç piyasada sattığından daha düşük fiyatla satmasıdır.

Sübvansiyon (Destekleme), devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları ifade eder.

Dahilde İşleme Rejimi: İhracata yönelik önemli mevzuatlardan biri olup, ihraç ürünleri üretmek için gerekli olan ve dışarıdan ithal edilen, bu yüzden de ithali gümrük vergisine tabi ara mallara ya da girdilere gümrük muafiyeti getiren bir ihracatı teşvik sistemidir.

Hariçte işleme Rejimi: Serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinden geçici olarak ihracı ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin ithal vergilerinden tam ve kısmi muafiyet suretiyle yeniden serbest dolaşıma girişine ilişkin hükümlerin uygulandığı rejimdir.

DİKKAT

Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde uygulanan ithalat rejimi, Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerin yanı sıra Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri ve üçüncü ülkelerle imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmalarının hükümleri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Birliğin tercihli ve otonom rejimlerine uyum devam etmektedir. Bu itibarla Türkiye, şimdiye kadar 16'sı yürürlükte olmak üzere toplam 28 serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Diğer taraftan birçok ülke ve ülke grupları ile müzakereler ve müzakerelere başlama görüşmeleri devam etmektedir. Ayrıca, Birliğin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere uyguladığı otonom tarife tavizlerini içeren **Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi**'ne uyum, Gümrük Birliği kapsamındaki ürünler itibarıyla 1 Ocak 2008 tarihinde tamamlanmıştır.

Ticarette teknik engellerin kaldırılması, test ve belgelendirme alanında alt yapı düzenlemelerinin geliştirilmesi amacıyla Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) 1999'da kurularak faaliyete geçirilmiş ve böylece 1/95 sayılı OKK'nin 8-11. maddeleri çerçevesinde ticarette teknik engellerin kaldırılmasına yönelik mevzuat uyumu çalışmalarına hız verilmiştir. Bugüne kadar 2/97 sayılı OKK'de belirtilen Topluluk mevzuatının yaklaşık % 80'i ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca uyumlaştırılarak ulusal mevzuata aktarılmıştır. Bu alanda Topluluk direktiflerine uyumun hukuki dayanağını teşkil eden "Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun", kısa adıyla "Çerçeve Kanun", 11 Temmuz 2001 tarih ve 24459 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak 11 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İşbu Kanuna ilişkin 4 tane uygulama yönetmeliği çıkarılmıştır. Böylece ticarette teknik engellerin tamamen ortadan kaldırılmasının yanı sıra tüketicinin korunması ve ithalatın uluslararası kabul görmüş normlar çerçevesinde kontrol edilmesi sağlanmıştır.

Buna ek olarak, malların serbest dolaşımının ve Birlik iç pazarına entegrasyonun sağlanması amacıyla devlet yardımları, vergilendirme, rekabete ilişkin fikrîve sınai mülkiyet hakları alanlarındaki uluslararası norm ve standartlara uyum sağlanmıştır.

Diğer taraftan ortak rekabet politikasına uyum sağlanması amacıyla hayata geçirilen düzenlemeler arasında Rekabet Kurumunun kurulması, devlet yardımları mevzuatının dünya ve Topluluk (Birlik) kurallarıyla uyumlu hâle getirilmesi, fikri-sınai-ticari mülkiyet haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelere taraf olunması, Patent Enstitüsü'nün etkin biçimde çalıştırılması gibi hususlar yer almaktadır.

KİTAP

Gümrük Birliği sonrası gerçekleştirilen uyum çalışmaları hakkında kapsamlı bilgiyi Dış Ticaret Müsteşarlığının Avrupa Birliği ve Türkiye (Ankara, 2007) adlı kitabından elde edebilirsiniz.

Gümrük Birliğinin Etkileri

Türkiye ile AB arasında görünürde bir ticaret açığı mevcuttur. Bu konuda bir tartışma yoktur. Buna karşılık, Gümrük Birliğinin Türk ekonomisine etkileri konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Konu, makro ve sektörel düzeyde kapsamlı bir incelemeyi gerektirdiği için burada ayrıca ele alınmayacaktır.

KİTAP

Ortaklık rejiminin uygulanmasına ilişkin kapsamlı bilgiyi Rıdvan Karluk'un Avrupa Birliği ve Türkiye (Beta Basım Yayım, İstanbul, 2007) adlı kitabını okuyarak elde edebilirsiniz.

Gümrük Birliğini Güncelleme Çalışmaları

Gümrük birliği, ülkemizin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği öncesinde geçiş dönemi düzenlemesi olarak yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte, gümrük birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik perspektifinin hala netleşmemiş olması sonucunda öngörülenden daha uzun bir süre yürürlükte kalmış ve ülkemiz açısından sistemsel sorunlar ihtiva eden bir ortaklık ilişkisine dönüşmüştür. Bugün, gümrük birliği ile ilgili alanlarda Avrupa Birliği'nin karar alma süreçlerinde Türkiye'nin yer almaması, ülkemiz bakımından Avrupa Birliği'nin akdettiği serbest ticaret anlaşmalarının (STA) üstlenilmesinde yaşanan güçlükler ve gümrük birliğinden tam anlamıyla yararlanmamıza mani olan karayolu kotaları konuları sistemsel sorunlar haline gelmiştir.

Söz konusu sorunlara ilişkin olarak 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Gümrük Birliği Kararında hiç hükmün bulunmaması veya mevcut hükümlerin ülkemiz açısından yetersiz kalması bu sorunların çözümsüz kalmasına yol açmıştır.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği son yıllarda akdettiği yeni nesil STA'lar kapsamında tarım, hizmetler, yatırımlar ve kamu alımları gibi alanlarda üçüncü ülkelerle, Türkiye ile olan ortaklık ilişkisinden daha kapsamlı tercihli düzenlemeler gerçekleştirmektedir.

Son dönemde, ülkemiz de üçüncü ülkelerle benzer şekilde gümrük birliğinden daha geniş kapsamlı STA'lar müzakere etmeye başlamıştır.

Avrupa Birliği ile ekonomik ve ticari ilişkileri bu yeni akımlar çerçevesinde geliştirilmesinde birçok açıdan önemli yararların bulunduğu müşahede edilmektedir. Öte yandan, Türkiye'nin Avrupa Birliği ve ABD arasında müzakere edilen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) sonucu ortaya çıkacak ekonomik blok içinde yer alma hedefi gümrük birliğinin güncellenmesi sürecine aciliyet katmıştır.

Özetlenen bu mülahazalarla, gümrük birliğinin güncellenmesine ilişkin Avrupa Komisyonu ile yürütülen teknik müzakereler sonucunda taraflar arasında 27 Nisan 2015 tarihinde Brüksel'de mutabakat zaptı imzalanmıştır.

Bununla, gümrük birliğinin güncellenmesi ile gümrük birliği kapsamında karşılaşılan sistemsel sorunlara çözüm bulunması (örneğin Türkiye'nin karar alma me-

kanizmalarında yer almasının sağlanması ve Türk mallarının taşınmasıyla ilgili tam bir serbestleştirilmeye gidilmesi), Avrupa Birliği ile tercihli ticari ve ekonomik ilişkilerin tarım, kamu alımları, hizmetler ve e-ticaret gibi yeni alanlara genişletilmesi ve Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı ve imzalayacağı serbest ticaret anlaşmalarına Türkiye'nin otomatik olarak taraf olmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

Genel Değerlendirme

Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bu yana 50 yıl geçmesine karşın öngörülen hedefler tam olarak gerçekleştirilmiş değildir. Ortaklık, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hükümlerine uygun şekilde yürütülememiştir. Burada özellikle vurgulanması gereken husus, ortaklığın geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokoldeki sürelere yeterince uyulamamış olmasıdır. Bunun altında yatan en önemli sebep, 1960'lı yıllardaki ekonomik ve siyasi koşulların zamanla değişmesine paralel olarak tarafların çıkarlarının ve bununla bağlantılı olarak ortaklık ilişkisinden doğan beklentilerinin değişmiş olmasıdır.

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi: Gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerden ithal ettikleri sanayi mamullerine belli sınırlar içinde gümrük tarifesi uygulamalarını ya da düşük oranlı tarifeler uygulamalarını öngören sistemdir.

Ortaklık ilişkisi, Türkiye'yi Topluluğun (Birliğin) iç pazarına "kısmen ve pasif" bir şekilde dahil etmiştir. Türkiye 1996 yılından itibaren Topluluğun (Birliğin) Gümrük Birliğine dahil olmakla birlikte; ortaklığın diğer düzenleme alanları ve mali iş birliği konusunda alınan yol beklentilerin hayli gerisinde kalmıştır. Ortaklık ilişkisinde Türkiye lehine işleyebilecek en önemli bir denge unsurlarından birisi olan işçilerin serbest dolaşımı, üye devletlerdeki ekonomik durgunluk sebebiyle istenilen ölçüde uygulamaya konulamamıştır. Bunun yanında, öngörülen mali yardımlar da siyasi sebeplerden dolayı yeterince yaşama geçirilememiştir.

Ortaklık rejiminin düzgün şekilde işletilmemesinin önemli bir nedeni, anlaşmanın yorum ve uygulanmasında taraflar arasında ortaya çıkacak uyuşmazlıkları çözecek kurumsal bir yapılanmanın (yani yargı mekanizmasının) yokluğudur. Ortaya çıkan sorunların çözümü tümüyle tarafların iyi niyet ve dürüstlüğüne terk edilmiştir. Gerçi hukuki ihtilaflar, Ankara Anlaşması'nın 25. maddesi gereğince, Ortaklık Konseyinde veya orada alınacak bir kararla tahkim yoluyla uluslararası mahkemelerde çözüme kavuşturulabilir. Fakat bu, işletilmesi kolay olan bir mekanizma değildir. Çünkü bir hukuki sorunun veya uyuşmazlığın çözümü her hâlükârda Ortaklık Konseyinde bir kararın alınmasını zorunlu kılar. Söz konusu kararın alınması ise sadece her iki tarafın rızasıyla mümkün olduğundan ve dolayısıyla sözleşmeye aykırı davranan tarafın kendisi aleyhine bir işlem yapmaya yanaşmasını beklemek de pek gerçekçi değildir. Zaten Ankara Anlaşması'nın uyuşmazlıkların çözüm yolu günümüze kadar hiç işletilememiştir. 1/95 sayılı OKK'de Gümrük Birliği uyuşmazlıklarına ilişkin olarak getirilen zorunlu tahkim usulünün uygulaması da henüz gerçekleşmiş değildir.

Avrupa Birliği yargısı (özellikle de Adalet Divanı), bu boşluğu bir ölçüde doldurmuştur. Adalet Divanı, ortaklığın bir organı olmamakla birlikte, aralıksız olarak ortaklık kuralları ile sorunları ele almış ve önemli kararlara imza atmıştır. Adalet Divanı, Topluluğun (Birliğin) tarafı olduğu uluslararası antlaşmaların Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın 234. maddesi (şimdi Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 267. maddesi) anlamında bir "organ işlemi" teşkil ettiğini ve bu nedenle Topluluk (Birlik) hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğunu belirterek, ortaklık kurallarını Topluluk (Birlik) hukuku kapsamında yorumlamaktadır.

Adalet Divanı, ortaklığın kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımıyla ilgili kurallarının yorumuna ilişkin olarak **önkarar** yoluyla 100'e yakın karar vermiştir. Söz konusu kararlar, bir taraftan üye devletlerde çalışan, iş yapan veya hizmet sunan Türk vatandaşlarının ve aile bireylerinin Topluluk/Birlik hukukunun koruması altına alınmasını sağlamış, diğer taraftan da ortaklık ilişkisinin Topluluk/Birlik hukukun-

Önkarar: Üye devletlerin ulusal mahkemelerinin, Birlik hukukunu ilgilendiren bir davayı sonuçlandırabilmeleri için Adalet Divanından talep ettikleri tespit niteliğindeki karardır.

daki yerini açıklığa kavuşturmuştur. Böylece Adalet Divanı, üye devletlerin birçok kısıtlama ve yasaklarla dolu yabancılar hukukunun uygulama alanını önemli ölçüde daraltmıştır. Tam üyelik gerçekleşmemesine rağmen günümüzde bu yargı kararlarının da etkisiyle artık "vizesiz Avrupa" tartışmaları yapılmaktadır. Avrupa Birliği ve üye devletler ise Türk vatandaşlarına vize kolaylıkları getirmeye başlamışlardır.

Gümrük Birliği genel olarak sorunsuz bir şekilde işlemektedir. Ancak burada Türk girişimcilerin bazı engellerle karşılaştığı söylenebilir. Başlıca engeller şunlardır:

- Avrupa Birliği'nin mali, teknik ve güvenlik standartlarından kaynaklanan engeller,
- Türk menşeli malların Avrupa Birliği'nin iç pazarına taşınmasına getirilen engeller (kotalar, araç sürücülerine giriş vizesi verilmemesi gibi)
- Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine veya görevlilerine fuar, ihale, iş görüşmesi, yer kiralama vs. amaçlı olarak Avrupa'ya gidişlerine getirilen vize engelleri (ticari ve özel hayat sırlarının ifşaı, vizenin zamanında verilmemesi gibi).

Bu nedenler ve Avrupa Birliği'nin üçüncü devletlerle kurduğu yeni nesil serbest ticaret bölgelerine uyum sağlanması amacıyla gümrük birliğinin güncellemesi gündemdedir. Bu amaçla taraflar arasında 2015'te bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Fakat ülkemiz ile bazı Avrupa Birliği üye devletleri arasında yaşanan siyasi sorunlar ortaklık rejiminin işleyişini zorlaştırmaktadır.

ANKARA ANLAŞMASI'NIN NİHAİ AMACI OLARAK TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİĞİ

Hukuki Çerçeve

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde hükme bağlanmıştır. Maddenin metni aynen şöyledir:

"Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu Kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler."

Ortaklığın son dönemine girilmiş olduğundan artık Türkiye'nin tam üyeliği meselesinin ele alınması gerekecektir. Fakat bu noktada iki soru ortaya çıkmaktadır. Birinci soru 28. maddede öngörülen üyelik perspektifinin bağlayıcı olup olmadığıdır. İkinci soru ise Avrupa (Ekonomik) Topluluğu üyeliğine ilişkin olarak çizilen perspektifin Avrupa Birliği üyeliği için de geçerli olup olamayacağıdır.

Maddenin hukuki bağlayıcılığı konusunda taraflar arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Türkiye, bu maddeye dayanarak ortaklık ilişkisini "sonraki bir üyeliğin bağlayıcı bir ön aşaması" olduğunu öne sürerken Avrupa Birliği tarafı, bu maddeyi bir niyet bildirimi içeren hüküm olarak görmekte ve maddede yer alan üyelik perspektifini sadece "incelenmesi gereken bir olanak" olarak görmektedir. Avrupa Birliği tarafının görüşüne göre, 28. maddede Türkiye'ye Avrupa Birliği üyeliğine giriş hakkı verilmemiştir, daha ziyade Türkiye'nin üyelik imkânının ancak bütün yükümlülüklerin Türkiye tarafından yerine getirilmesi durumunda incelenebileceği hükme bağlanmıştır.

Avrupa (Ekonomik) Topluluğu üyeliğine ilişkin olarak çizilen perspektif Avrupa Birliği üyeliği için de geçerli olmalıdır. Çünkü 2007 tarihli Lizbon Antlaşması uyarınca Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğunun yerine geçmiş ve böylece Ankara Anlaşması'nın tarafı olmuştur. Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde yer alan "Topluluk" ifadesinin artık "Birlik" olarak anlaşılması gerekmektedir. Aksi yorum, iyi niyetle bağdaşmaz ve uluslararası hukuk açısından geçerli değildir. Ancak yalnızca Ankara Anlaşması çerçevesinde gerçekleşen bir entegrasyon da Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için yeterli olmadığı belirtilmelidir. Zira Avrupa Birliği, Avrupa (Ekonomik) Topluluğuna nazaran daha kapsamlı entegrasyon öngörmekte ve daha

geniş alanları (siyasi, askeri vs.) içermektedir. Kaldı ki Avrupa (Ekonomik) Topluluğunun kendisi de zaman içinde kültürel, sosyal ve siyasal yeni boyutlar kazanmıştı. Dolayısıyla Türkiye'nin bu alanlarda da Avrupa Birliği'ne entegre olması ve üyelik için aranan koşulları yerine getirmesi gerekecektir. Avrupa Birliği'nin ise bu süreçte dürüstçe hareket etme yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük, özel olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinden, genel olarak "ahde vefa" ilkesinden çıkmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci

Türkiye, yukarıda da ifade edildiği üzere, Ankara Anlaşması'nda öngörülen aşamalı bütünleşme sürecinin tamamlanmasını beklemeden 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusu yapmıştır. Bu erken başvuruya verilen cevapta, Toplulukların kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir üye kabul edemeyeceği; Türkiye'nin, Topluluklara katılmaya ehil olmakla birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiği ifade edilmiş ve ilişkilerin Ortaklık Anlaşması çerçevesinde geliştirilmesi önerilmiştir.

Avrupa Konferansı: AB üyesi ülkelerle aday ülkeleri bir araya getirmek ve gelecek birkaç yıl süresince genişleme sürecinin çerçevesini belirlemek amacıyla 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde oluşturulan konferanstır.

Gümrük Birliğinin kurulması sürecinin 1996 yılında tamamlanmasıyla Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinin hızlanacağı yönünde beklentiler oluşmuş ve bazı tezler ileri sürülmüştür. Ancak bu beklenti ve tezlerin çok da doğru olmadığı 16 Temmuz 1997'de yayımlanan **"Gündem 2000"** Raporu'ndan anlaşılmıştır. Çünkü Rapor'da, Türkiye Avrupa Birliği'nin mevcut genişleme sürecine dahil edilen ülkeler arasında gösterilmemiş, Gümrük Birliğinin Türkiye'nin uyum konusunda başarılı olduğunu gösterecek şekilde yürüdüğü yönünde ifadeler kullanılmakla birlikte, Türkiye hakkındaki bilindik siyasi ve ekonomik argümanlar tekrarlanmasıyla yetinilmiştir. 12 - 13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi'nde ise Türkiye, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiş olsa da aday ülkeler arasında zikredilmemiştir. Böylece Türkiye, Avrupa Birliği'nin mevcut genişleme sürecinin dışında bırakılmıştır.

Avrupa Birliği, dönemin Türk Hükûmeti tarafından gösterilen sert tepki nedeniyle daha sonraki zirve toplantılarında Türkiye ile buzları eritmek için stratejiler geliştirmiş, Türkiye'yi herhangi bir işlevi olmayan **Avrupa Konferansı**'na davet etmiştir. Ancak Türkiye kendisi için çok büyük bir değer arz etmeyen bu çağrılara karşılık vermemiştir.

Bu dönemde Avrupa Birliği'nde Türkiye'ye yönelik bir tutum değişikliğinin başladığı görülmektedir. Bu tutum değişikliğinin altında başlıca şu nedenlerin bulunduğu söylenebilir:

- 1999 yılında Kosova'ya gerçekleştirilen uluslararası müdahale ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının güvenliği çerçevesinde Türkiye'nin stratejik konumu
- Türkiye'nin askerî bir güç olarak vazgeçilemezliği
- ABD'nin girişimleri (daha sonra bu girişimler ters tepmiş ve Türkiye için ABD'nin "Truva Atı" değerlendirilmeleri yapılmıştır)
- Bazı üye devletlerde iktidar değişiklikleri (sosyal demokrat partilerin iktidara gelmeleri)
- Yunanistan'da dönemin Simitis Hükûmeti'nin Türkiye'ye karşı ılımlı bir tutum izlemesi.

Aday Ülke: Avrupa Birliği üyeliğine başvurma ehliyeti kabul edilmiş ülkeyi ifade eden kavramdır.

Kopenhag Kriterleri: Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde kararlaştırılan ve aday ülkelerin Birliğe üye olabilmek için yerine getirmeleri gereken kriterlerdir. Bu kriterler şunlardır: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ile azınlık haklarını gözetecek ve koruyacak kurumların varlığı ve istikrarlı işleyişi; pazar ekonomisinin varlığı ve Birlik içi rekabet baskısına ve pazar güçlerine dayanabilme yeteneği; siyasi, ekonomik ve parasal birlik hedefleri de dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini yerine getirebilme gücü.

1999'a gelindiğinde özellikle Türkiye'de meydana gelen 17 Ağustos Marmara depremi sonrası Yunanistan ile ilişkilerde oluşan yumuşama havasının Avrupa Birliği ile ilişkilere de olumlu yansıması olmuştur. Komisyonun 13 Ekim 1999'da Türkiye'nin **"aday ülke"** olmasını tavsiye etmesi üzerine Türkiye, 10 - 11 Aralık 1999'da Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne "aday ülke" olarak kabul edilmiş, kendisinin diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille belirtilmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi: Avrupa Birliği'ne aday ülkeler için, AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyi tarafından kabul edilen, her bir aday ülkenin AB'ye katılım yönünde gelişme kaydetmesi öngörülen öncelikli alanların değerlendirildiği belgedir. Katılım Ortaklığı Belgesi, aday ülkenin Kopenhag kriterleri'ne uyum sağlama doğrultusundaki yükümlülükleri kapsamında kısa ve orta vadeli önceliklere ilişkin bir takvim içerir.

Ulusal Program: Avrupa Birliği'ne aday ülkeler tarafından hazırlanarak Birliğe sunulan ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin belgedir.

Zirve: Avrupa Birliği üyesi ülkelerin devlet ve hükûmet başkanlarının belirli aralıklarla bir araya geldiği toplantılardır. Üye devlet liderlerinin 1974 yılında Paris'te yapılan zirve toplantısında aldıkları karar uyarınca 1975 yılından itibaren Avrupa Konseyi adı altında düzenli olarak yapılan bu toplantılar, 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi'nde yer alan bir hüküm ile hukuki temel kazanmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması ile bugünkü hâlini alan söz konusu hüküm; zirvenin, Birliğin gelişimi için gerekli ivmeyi kazandırmak ve genel siyasi hedefleri belirlemekle görevli olduğunu ve yılda en az iki kez toplanmasını öngörmektedir.

Helsinki Zirvesi'nde alınan bu karar ilişkilere farklı bir boyut ve ivme kazandırmıştır. Nitekim Avrupa Birliği Konseyi, 8 Mart 2001'de Türkiye'nin **Kopenhag Kriterleri**'ne uyum sağlaması için yapılması gerekenlerin somut olarak belirtildiği ve insan hakları alanında kısa ve orta vade hedeflerin sıralandığı bir **Katılım Ortaklığı Belgesi**'ni kabul etmiştir. Türkiye, 19 Mart 2001'de bu belgede yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvimi içeren bir **ulusal program** açıklamıştır. Bu çerçevede Türkiye'de önemli siyasi reformlar gerçekleştirilmiş, insan hakları ve temel özgürlükler alanlarında hukuki ve idari reformlar yapılmış, düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi, farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet özgürlüklerinin güçlendirilmesi, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Bu olumlu gelişmeler karşısında Aralık 2002'de Kopenhag'da yapılan Zirve'de, müzakerelere başlanması bakımından şartlı bir takvim öngörülmüş ve Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmek için son eksikliklerini Aralık 2004'e kadar gidermesi hâlinde 2005 yılından itibaren kendisiyle katılım müzakerelere geciktirilmeden başlanacağı ifade edilmiştir.

Komisyon, Aralık 2004 Zirvesi öncesinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine yeterince uyumu sağladığını tespit ederek üye ülkelere Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde açık bir tavsiyede bulunmuştur. 17 Aralık 2004'te Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi'nde, 1999 Helsinki Zirvesi ve 2002 Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlar teyit edilmiş ve Türkiye'nin reform sürecinde atmış olduğu kararlı adımların memnuniyetle karşılandığı belirtilerek, Türkiye ile üyelik müzakerelerinin - Zirve sonuç metninin 23. maddesinde öngörülen çerçeve dâhilinde - 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Komisyon'un Ekim 2004'te yayımlanan Tavsiye Belgesi'nde zikredilen 6 düzenlemeyi yürürlüğe koyması hâlinde Türkiye'nin katılım müzakerelerinin açılması için öngörülen Kopenhag siyasi kriterlerin yeterli ölçüde yerine getirmiş sayılacağı açıkça belirtilmiştir. Bu Zirve'de, Komisyona iki temel belgeyi hazırlama görevi verilmiştir. Söz konusu belgelerden biri, müzakerelerin esaslarını belirleyen "Çerçeve Belge"dir. Diğeri ise 2001'de hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgesi"nin revize edilmesi, yani ikinci bir "Katılım Ortaklığı Belgesi"nin hazırlanmasıdır. Bu iki belgenin hazırlanmasına ek olarak Komisyon, Türkiye'nin üye devletlerde ve AB'nin Türkiye'de karşılıklı olarak daha iyi tanıtılmasına yönelik olarak sivil toplum örgütleri aracılığıyla yürütülecek faaliyetleri içerecek olan "Sivil Toplum Diyaloğu" başlıklı bir çalışma hazırlamakla görevlendirilmiştir. Komisyon, 29 Haziran 2005'te AB'nin müzakerelerde izleyeceği pozisyonu belirleyen bir çerçeve karar kabul etmiştir. Nihayet 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakereleri başlamıştır.

Katılım müzakerelerinde mevcut durumda şu ana kadar 16 fasıl müzakerelere açılmış, bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır.

İNTERNET

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelikle ilgili resmî doküman ve bilgilere Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığının resmî İnternet sayfası (http://www.ab.gov.tr/) ile Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun resmî İnternet sayfasından (http://www.avrupa.info.tr/DelegasyonPortal.html) ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE 5

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci nasıl değerlendirilmelidir?

KİTAP

Tam üyelik sürecine ilişkin kapsamlı bilgiyi Rıdvan Karluk'un Avrupa Birliği ve Türkiye (Beta Basım Yayım, İstanbul, 2007) adlı kitabını okuyarak elde edebilirsiniz.

Özet

Tarihsel olarak Türkiye-Avrupa Birliği ortaklık ilişkisinin nasıl ortaya çıktığını açıklamak

Türkiye Cumhuriyeti, 31 Temmuz 1959'da dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma başvurusu yapmış, uzun bir müzakere sürecinin ardından 12 Eylül 1963'te bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. İmzalanma yeri nedeniyle "Ankara Anlaşması" olarak da adlandırılan Anlaşma, 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiş olup günümüze kadar da geçerliliğini korumuştur.

Ortaklık metinlerini, kurumlarını ve araçlarını izah etmek

Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu (Avrupa Birliği) ortaklığın temelini oluşturan Ankara Anlaşması, 33 maddenin yanında bazı protokol ve bildirilerden oluşmaktadır. Anlaşma'nın temel ve nihai amacı Türkiye'yi Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (Avrupa Birliği) entegrasyonunu sağlamaktır. Bu amaçla taraflar arasında daha önce aşamalı bir ekonomik entegrasyon gerçekleşecek, daha sonra siyasi entegrasyona geçilecektir. Anlaşma, üye devletlerin de katılımı altında karma anlaşma şeklinde akdedilmiştir. Anlaşma, içerik açısından çerçeve anlaşma niteliği taşıyıp taraflar arasında bir ekonomik birlik kurulmasını öngörmekte ve ortaklığı kurumsallaştırmaktadır. Ancak Anlaşma'da yer alan hükümlerin büyük bir kısmının hukuki bağlayıcılığı olmayıp siyasi program niteliğindedir.

Ortaklığın tarihsel gelişimini özetlemek

Ortaklık, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hükümlerine uygun şekilde yürütülememiştir. Bunun altında yatan en önemli sebep, 1960'lı yıllardaki ekonomik ve siyasi koşulların zamanla değişmesine paralel olarak tarafların çıkarlarının ve bununla bağlantılı olarak da ortaklık ilişkisinden doğan beklentilerinin değişmiş olmasıdır. 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla Ortaklığın son dönemine girilmekle birlikte, Gümrük Birliği dışında diğer alanlardaki hedeflere henüz tam olarak ulaşılamamıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyelik sürecini değerlendirmek

Türkiye, ortaklık sürecinin tamamlanmasını beklemeden 14 Nisan 1987'de dönemin Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusu yapmıştır. Türkiye'nin başvurusu reddedilmemekle birlikte işleme de konulmamıştır. Tam üyelik süreci 1996 yılı sonrası yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Her ne kadar Türkiye ilk önce Avrupa Birliği'nin mevcut genişleme sürecinin dışında bırakılmışsa da 1999 Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar uyarınca olumlu gelişmeler yaşanmış ve 3 Ekim 2005 tarihiyle tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. Türkiye, 31 Temmuz 1959'de ortaklık başvurusunu hangi örgüte yapmıştır?

a. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
b. Avrupa Ekonomik Topluluğu
c. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
d. Avrupa Konseyi
e. EFTA

2. Avrupa Ekonomik Topluluğu ilk akdî ortaklık ilişkisini hangi ülkeyle kurmuştur?

a. Yunanistan
b. İsviçre
c. Türkiye
d. Yugoslavya
e. Avusturya

3. Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması'nın nihai amacı nedir?

a. Taraflar arasında ticari işbirliğini geliştirmek
b. Taraflar arasında siyasi ve güvenlik işbirliğini geliştirmek
c. Taraflar arasında kültürel işbirliğini geliştirmek
d. Türkiye'nin Topluluğa entegrasyonunu sağlamak
e. Türkiye'yi güçlü devlet yapmak.

4. Türkiye-AET Ortaklık Anlaşmasına göre Türkiye'nin tam üyeliği konusu hangi dönemde ele alınacaktır?

a. Başlangıç dönemi
b. Geçiş dönemi
c. Son dönem
d. Değerlendirme dönemi
e. Kabul dönemi

5. Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması hangi anlaşma örnek alınarak hazırlanmıştır?

a. EFTA Anlaşması
b. Kıbrıs Ortaklık Anlaşması
c. Avrupa Ekonomik Anlaşması
d. Yunanistan Ortaklık Anlaşması
e. İsviçre ikili Anlaşmaları

6. Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması hangi alana ilişkin bir hüküm **içermez?**

a. Mali yardımlar
b. Serbest dolaşım
c. Ekonomi politikaları
d. Güvenlik konuları
e. Mevzuat uyumlaştırılması

7. Türkiye-AB Ortaklığı'nda mali işbirliği çerçevesinde kabul edilen mali protokollerden hangisinin uygulanması mümkün **olmamıştır?**

a. I. Mali Protokol
b. II. Mali Protokol
c. III. Mali Protokol
d. IV. Mali Protokol
e. V. Mali Protokol

8. Türkiye-AET Ortaklık Konseyi, "Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulamaya Konmasına" İlişkin 1/95 sayılı Karar"ı hangi toplantısında kabul etmiştir?

a. 6 Mart 1994'de Brüksel'de gerçekleştirilen 33. dönem toplantısında,
b. 6 Mart 1995'de Brüksel'de gerçekleştirilen 36. dönem toplantısında,
c. 6 Mart 1996'de Brüksel'de gerçekleştirilen 39. dönem toplantısında,
d. 6 Mart 1997'de Brüksel'de gerçekleştirilen 40. dönem toplantısında,
e. 6 Mart 1998'de Brüksel'de gerçekleştirilen 42. dönem toplantısında.

9. Türkiye-AB Ortaklığı'nda temel tarım ürünleri için hangi rejim uygulanmaktadır?

a. Tercihli ticaret rejimi
b. Gümrük birliği rejimi
c. Entegrasyon rejimi
d. Denetim rejimi
e. Serbest rejim

10. Türkiye'nin, gümrük birliğinin kurulması sürecinin 1996 yılında tamamlayarak AB'ye tam üyelik sürecinin hızlanacağı yönündeki beklentilerin veya tezlerin çok doğru olmadığı ilk defa hangi belgeden anlaşılmıştır?

a. 1996 tarihli AB Deklarasyonu
b. 16 Temmuz 1997 tarihli 2000 Gündem Raporu
c. Aralık 2007 Lüksemburg Zirvesi
d. 1998 tarihli İlerleme Raporu
e. 2001 Katılım Ortaklığı belgesi

Okuma Parçası

...

Ortaklık hukukunun Türk vatandaşları ve AB Üyesi Ülkeler'de ikamet eden diğer üçüncü ülke vatandaşları açısından önemi

Ortaklık hukukunun, iki nedenden dolayı, AB'ne Üye Devletler'deki hukuki uygulama açısından hayati öneme sahip olduğu söylenebilir. İlk olarak, AB'ne Üye Devletler'de ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının büyük bölümünü Türk vatandaşları oluşturmaktadır. İkinci olarak, Adalet Divanı'nın ortaklık hukuku ile ilgili olarak vermiş olduğu kararlar, üçüncü ülkelerden gelen göçmenlerin hukuki statüleri hakkındaki yeni AB direktifinin yorumlanması noktasında da önemli bir rol oynayacaktır.

Eurostat verilerine göre, toplam olarak 2.4 milyon Türk vatandaşı AB sınırları içerisinde yaşamakta olup bu da AB'de ikamet etmekte olan bütün kayıtlı üçüncü ülke vatandaşlarının % 8'i anlamına gelmektedir. Türk makamları tarafından düzenlenen verilere göre ise bu rakam neredeyse 3 milyonu bulmaktadır. 2009 yılı verilerine göre, sadece Türk vatandaşlığına sahip 93.000 ve kendileri veya aileleri Türkiye'de doğmuş 384.000 kişi Hollanda'da yaşamaktadır. Büyük bir olasılıkla ikinci gruba dahil kişilerin neredeyse 290.000'i hem Türk hem de Hollanda vatandaşlığını elinde bulundurmaktadır. Adalet Divanı'nın İdare Hukuku Dairesi'nden yakın bir zamanda (2009), hem Türk hem de Hollanda vatandaşlığına sahip kişilerin hangi noktaya kadar Ortaklık Anlaşması dahilinde yer alan haklardan yararlanabileceği sorusuna cevap vermesi istenmiştir *(C-7/10 sayılı Kahveci ve C-9/10 sayılı İnan kararları).*

1995 yılında verilen Bozkurt kararından bu yana, ortaklık hukuku kavramlarının ve bunlara, AB'ne Üye Devlet vatandaşlarının serbest dolaşımı ile ilgili olan, karşılık kavramların birbirlerine benzer şekilde yorumlanması gerektiği içtihat haline gelmiştir. Aynı durum 1/80 sayılı Karar'ın Türk işçiler ve onların aile bireyleri ile ilgili olan hükümleri için geçerli olduğu kadar Katma Protokol'ün yerleşme ve hizmet sunma serbestisi kavramlarını düzenleyen 41. maddesi için de geçerlidir.

Adalet Divanı, 29 Nisan 2010 tarihinde Komisyon/Hollanda davasını karara bağlamıştır. Söz konusu karar, ortaklık hukukunun bir kavramı olan mevcut durumun korunması hükmünün *(standstill klozu) (Katma Protokol'ün 41(1). ve 1/80 sayılı Karar'ın 13. maddeleri)* Adalet Divanı tarafından, Türk vatandaşlarının Üye Ülke topraklarına ilk defa girişlerinde verilen izin için de uygulanabilir olmasına karar verilmesinden ötürü oldukça önemli bir yere sahiptir *(bkz. 92/07 sayılı Dava, paragraf 49).* Dolayısıyla, Adalet Divanı'nın vermiş olduğu bu kararın, daha önce Şahin davasında vermiş olduğu karar ile paralellik gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece standstill klozu ile ilgili olan içtihat büyük bir değişikliğe uğramıştır çünkü, Kuş davasında da belirtildiği gibi, daha önce hakim olan içtihata göre ortaklık hukukunun "*... üye devletleri, Türk vatandaşlarının üye devlet ülkelerine girişinde ve ilk işe alınmalarında, uygulayacakları koşulları düzenleme yetkilerini ellerinde tutmalarına halel getirmediği" kabul edilmekteydi (bkz. Kuş davasında verilen karar, paragraf 25).*

Adalet Divanı, aynı durumda bulunan Türk vatandaşlarını ilgilendiren davalarda yeni AB göçmenlik direktifinin yorumu ile alakalı soruların bir kısmına cevap vermiştir. Adalet Divanı, muhtemelen, yeni direktifi yorumlarken AET ile Türkiye arasında tesis edilen Ortaklık hakkında vermiş olduğu önceki kararlara dayanacak veya söz konusu kararları kıyasen yeni direktife uygulayacaktır. Adalet Divanı, Aile Birleşmesi Hakkı ile ilgili 2003/86/EC sayılı Direktif hakkında vermiş olduğu ve AB vatandaşı göçmenlerin aile birleşmesi ile ilgili olan kendi kararlarına kıyas yoluyla atıf yaptığı ikinci kararında, yukarıda belirtilen yöntemi zaten izlemiştir. *(C-578/08 sayılı Chakroun davası, paragraflar 46 ve 64)*

....

Kaynak: Kees Groenendijk/Maaike Luiten, **AB'de Türk Vatandaşlarının Hakları - Türk Vatandaşlarının Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasındaki Ortaklığa Dayalı Hakları,** çev. Ozan Turhan/Margerite Turhan, IKV, İstanbul: 2011

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığının Ortaya Çıkışı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığının Ortaya Çıkışı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise "1963 Tarihli Ankara Anlaşması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise "1963 Tarihli Ankara Anlaşması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise "1963 Tarihli Ankara Anlaşması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d	Yanıtınız yanlış ise "1963 Tarihli Ankara Anlaşması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d	Yanıtınız yanlış ise "Ortaklık Rejiminin Uygulanması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise "Ortaklık Rejiminin Uygulanması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise "Ortaklık Rejiminin Uygulanması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise "Ankara Anlaşması'nın Nihai Amacı Olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu tür anlaşmalar tam üyeliğin getireceği ekonomik, sosyal ve hukuki düzeydeki yükümlülüklerini yerine getirilmesini ve belli bir ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşılmasını "katılmanın ön koşulu" olarak öngörmekte ve ilgili ülkeyi tam üyeliğe hazırlama işlevi görmektedir.

Sıra Sizde 2

Ankara Anlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğunun yetkili olmadığı mali alana ilişkin hükümler içerdiğinden üye devletlerin katılımı gerekli olmuştur. Bu yüzden, Anlaşma'nın imzalanmasına üye devletler de katılmışlardır.

Sıra Sizde 3

Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nın belirlediği genel çerçeveyi somut düzenlemelerle doldurması ve Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun bir biçimde uygulamaya geçirmesi nedeniyle "uygulama anlaşması" olarak nitelendirilmektedir.

Sıra Sizde 4

1/95 sayılı OKK, siyasi ve ekonomik açıdan önemli bir düzenleme teşkil ettiği açıktır. Bu yüzden, öğretide kimi yazarlar tarafından "Gümrük Birliği Anlaşması" olarak ifade edilmiştir. Oysa burada gerçek anlamda bir anlaşma yoktur, aksine adından da anlaşılacağı üzere, Gümrük Birliğinin son dönemini uygulamaya koyan bir "uygulama kararı" söz konusudur. Gümrük Birliğinin hukuki temeli esasen Ankara Anlaşması'nda düzenlenmiştir ve kurulma süreci de Katma Protokol'de belirlenmiştir. 1/95 sayılı OKK bu çerçevede alınmış bir karar olup kuruluş olan Gümrük Birliğinin uygulama esaslarını belirlemektedir. Ancak Karar'da, geleneksel anlamdaki gümrük birliği ilişkisinden çok daha ileri bir bütünleşme çerçevesi ortaya konulmuş ve alelade Gümrük Birliği ilişkisinin ötesine geçen yükümlülükler getirilmiştir.

Sıra Sizde 5

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin tam üyeliğini siyasal amaç olarak belirlemekle birlikte, bu üyeliği bazı koşullara bağlamış ve taraflara, zamanı geldiğinde ve şartları oluştuğunda yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük yüklemiştir. Bu bağlamda tam üyelik, Anlaşma'nın kurduğu mekanizmaya göre otomatik işleyen bir süreç değildir. Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği, tarafların ileriki yıllarda yapacakları değerlendirmelere bırakılmıştır. Âkit tarafların sahip olduğu geniş takdir ve değerlendirme yetkisi, 28. maddenin hukuki yönden bağlayıcılığını epeyce zayıflatmaktadır. Burada düzenlenmiş olan üyelik perspektifini daha ziyade "siyasi hedef" olarak değerlendirmek gerekir. Keza, Anlaşma'nın başlangıç hükümlerinde de bu anlamda "sadece" ortaklığın Türkiye'nin Topluluğa üye olarak katılmasını kolaylaştıracağı ümidi ifade edilmiştir. Buna karşılık siyasal amaca ulaşılması için anlaşmada öngörülen yöntem, ne şekilde öngörülmüş olursa olsun, "tam üyelik" şeklindeki temel siyasal amacın değerini azaltmamaktadır. Ayrıca tarafların, tam üyelik sonucunun doğmasını mümkün kılacak şartların oluşmasına engel olmamak ve oluşmasını sağlayacak tedbirleri almak, yükümlülüğü altındadırlar.

Yararlanılan Kaynaklar

Arat, Tuğrul (1995), **Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri,** içinde: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1995, C. XLIV, S. 1-4, s. 587-606.

Can, Hacı/Özen, Çınar (2005), **Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku,** Gazi Kitabevi, Ankara.

Dış Ticaret Müsteşarlığı (2007), **Avrupa Birliği ve Türkiye,** 6. Baskı, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2000), **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu,** Ankara.

Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Beta Basım Yayım, 9. Bası, İstanbul 2007.

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Gümrük Birliği'nin tanımını kavrayabilecek,
- Gümrük Birliği'nin kısa ve uzun vadeli ekonomik etkilerini açıklayabilecek,
- Gümrük Birliği'nin Avrupa Birliği açısından önemini açıklayabilecek,
- Türkiye ile AB arasında 01.01.1996 yılından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin çeşitli yönlerini değerlendirebilecek,
- Türk ekonomisi açısından etkilerini yorumlayabilecek,
- Klasik Gümrük Birliği'nin ötesinde Türkiye'ye getirdiği yükümlülükleri açıklayabilecek,
- AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarının Gümrük Birliği üzerindeki etkisini yorumlayabilecek,
- Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği ile ilgili güncel konuları değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Uluslararası Ekonomik Bütünleşme
- Gümrük Birliği
- Tüketim Etkisi
- Ticaret Hadlerine Etkisi
- Ölçek Ekonomileri Etkisi
- Dışsal Ekonomiler Etkisi
- Ortak Gümrük Tarifesi
- Avrupa Birliği
- Ankara Anlaşması
- Katma Protokol
- Derin ve Kapsayıcı Serbest Ticaret Anlaşmaları

İçindekiler

Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri → Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği: İçerik ve Uygulama

Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği: İçerik ve Uygulama

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ

ULUSLARARASI EKONOMİK BÜTÜNLEŞME KURAMI ÇERÇEVESİNDE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Uluslararası Ekonomik Bütünleşme kuramı, farklı ülkelerin bir bölgesel ekonomik grup oluşturacak şekilde bir araya gelmelerini inceler. Bela Balassa Uluslararası Ekonomik bütünleşmeyi, *"bir süreç olarak, farklı ulusal devletlere ait ekonomik birimler arasındaki ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik önlemler alınması; bir durum olarak ise ulusal ekonomiler arasında ayrımcılığın olmaması"* şeklinde tanımlamaktadır. Balassa'ya göre ekonomik bütünleşme farklı ekonomilerin gönüllü olarak karşılıklı bağımlılıklarını arttırdıkları bir süreçtir. Bu süreçte bütünleşmeler, en düşük dereceden en yüksek dereceye kadar, ticaretin serbestleştirilmesinden (ticaretin bütünleşmesi) başlayarak, üretim faktörlerinin dolaşımının serbestleştirilmesi (faktör bütünleşmesi), ulusal ekonomi politikalarının uyumlaştırılması (politika bütünleşmesi) ve bütün bu politikaların tamamen tekdüzeleştirilmesine (tam bütünleşme) kadar gidebilmektedir (Balassa, 1974: s.1).

Ülkeler arasında oluşturulan ekonomik bütünleşmeler beş grupta toplanmaktadır. Bunlar, Serbest Ticaret Bölgeleri, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Tam Ekonomik Bütünleşmedir. Bunlardan ikinci aşama olan Gümrük Birliği (GB) kuramını ilk ortaya atan, 1950'de yayımladığı "Gümrük Birliği Meselesi" adlı eseri ile Jacop Viner olmuştur.
Viner'a göre üyeler arasında tarifelerin kaldırılması ve üçüncü ülkelerden gelen ithalata ortak tarife uygulanmasının yanı sıra, gümrük birliğinin bir diğer temel özelliği de gümrük vergisi gelirlerinin üzerinde anlaşılan bir anlaşmayla üyeler arasında dağıtılması olmalıdır.

Temelde uluslararası ekonomik bütünleşmenin beş kuramsal aşaması bulunmaktadır. İlk ve en sığ bütünleşme aşaması "Serbest Ticaret Bölgesi"dir. Serbest ticaret bölgesinde ülkeler kendi aralarında mal ticaretine yönelik tarifeleri, miktar kısıtlamalarını ve diğer gümrük engellerini kaldırmaktadırlar. Serbest ticaret bölgesine üye olan her ülke, üçüncü ülkelerden gelen mallara karşı kendi özel tarifesini uygulayabilir. Gümrük birliğinde bu özelliklere ek olarak, üçüncü ülkelerden gelen ithal mallara karşı üyelerin ortak gümrük tarifesi uygulaması söz konusudur. Demek ki, "Gümrük Birliği" (GB), üye ülkeler tarafından karşılıklı ticaretleri üzerindeki gümrük tarifeleri, kotalar gibi her türlü engel veya kısıtlamaların kaldırıldığı ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin (OGT) uygulandığı bir bütünleşme biçimidir. Dolayısıyla bu bütünleşme biçiminde devlet açısından gümrüklerin tek başına belirleyemediği için bir yetki kaybı söz konusudur. Gümrük Birliğinden sonraki aşama ise "Ortak Pazar"dır. Ortak pazarda, gümrük birliğinin unsurlarının yanı sıra üretim faktörlerinin (sermaye, girişimci, emek) serbest dolaşımı da söz konusudur. Dördüncü aşama "Ekonomik Birlik"tir. Ekonomik birlikte, ortak pazarın tüm özelliklerinin mevcut olmasının yanı sıra, üyeler arasında diğer politika alanlarında uyumlaştırmaya gidilmesi söz konusudur. Eğer ekonomik birlik aşamasında parasal birlik de kurulursa, o zaman ortak para poli-

tikası otomatik olarak, ortak parayı ve ulus üstü bir merkez bankasını da beraberinde getirmektedir. Uluslararası ekonomik bütünleşmenin son aşaması olan "Tam Ekonomik Bütünleşme"de para politikasının yanı sıra mali ve sosyal politikalar da bütünleştirilmektedir.

Gümrük Birliğinin kurulması, üye ülkelerdeki göreli fiyat yapısını değiştirir ve bu değişimin etkisi üretim, tüketim ve ticaret akımları üzerinde görülür. GB'ye üye ülkeler arasında herhangi bir ayrımcılığın ortaya çıkmasını önlemek amacıyla ortak ticaret politikası ile ortak rekabet kurallarının da geliştirilmesi gerekmektedir.

SIRA SİZDE

1

Gümrük Birliği'nin kurulması Gümrük Birliği'ne dahil olan ülkelere ne gibi yükümlülükler getirmektedir?

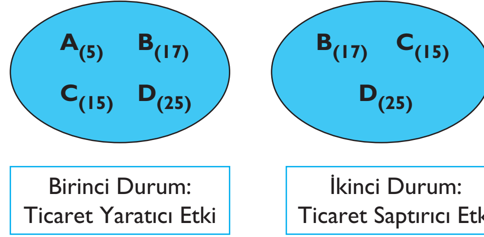
GÜMRÜK BİRLİĞİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Gümrük Birliği (GB), üye ülkeler arasındaki ticari engellerin kaldırılması, dünya ticaretinin serbestleşmesi ve küreselleşme yolunda atılan önemli bir adımdır. GB,GATT tarafından çerçevesi çizilen ve izin verilen bölgesel bütünleşme modelleri içindedir. Jacop Viner'dan önce gümrük birliği kuramına yönelik yapılan çalışmalar, entegrasyonun genelde hep faydalı etkilerine odaklanmış ve refah kaybı yaratacak muhtemel etkilere değinmemiştir. Viner ticaret saptırıcı etkileri tanımlayarak, gümrük birliğinin serbestleştirici yönünün yanı sıra, korumacı bir yapı da teşkil edebileceğini göstermiştir. Ancak Viner modelinin sınırları vardır. Model iki mallıdır, tüketimde sabit katsayılar ve sabit üretim maliyetleri varsayımlarına dayalıdır ve dolayısıyla aslında gerçekten uzak bir durumu ele almaktadır (Çakmak, 2002: s. 27). Viner modeli üretime odaklanmakta ve tüketimi göz ardı etmektedir. Bu etkileri James Meade ve Richard G. Lipsey ele almışlardır. Lipsey'e göre (1957: s. 40), gümrük birliği üye ülkelerdeki fiyat farkları aracılığıyla tüketim desenlerinde birtakım değişiklere de neden olacaktır. Zira gümrük birliğinin kurulmasıyla gerçekleşecek fiyat azalışları talep artışlarını beraberinde getirecektir. Meade ise analizinde Viner'ın üretimde sabit maliyetler varsayımını yumuşatmaya çabalamıştır. Lipsey ve Lancaster'ın 'ikinci en iyi kuramı'nı (the theory of second best) ortaya koyduğu ortak çalışmasına göre (1957), dünya refahı açısından birinci en iyi politika tam rekabet ortamı ve tamamıyla serbest ticarettir ancak bunların sağlanamadığı durumda, ikinci en iyi politika üyelerin arasında ticaretin serbestleştirildiği ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanan gümrük birlikleridir.

Gümrük Birliğinin üye ülke ekonomisi üzerindeki etkileri kısa dönemli (statik) etkiler ile orta ve uzun dönemli (dinamik) etkiler olarak incelenir.

Gümrük Birliğinin Kısa Dönemli Etkileri: Statik Etkiler

GB'nin statik etkileri, teknoloji ve ekonomik yapı değişmeksizin, Birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı şeklinde ortaya çıkan etkileri içerir. Statik etkiler, kısa vadede gerçekleşen etkiler olup, ticaret hadleri ve kaynak dağılımı etkilerinden oluşmaktadır. Kaynak dağılımı etkisi ise üretim ve tüketim etkisi olarak ikiye ayrılır. Üretim etkisi de ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etki olarak iki şekilde görülür. Kısa dönemli etkiler altında kamu gelirleri etkisi ve işlem maliyetleri etkisi de incelenir.

Şekil 2.1

Gümrük Birliği

Ticaret Yaratıcı Etki

GB öncesi gümrük vergilerinin yüksekliği nedeniyle ülkenin kendisinin ürettiği bir malı, GB'nin kurulması sonrasında kendisinden daha etkin (düşük maliyetle) üreten GB üyesi ülkeden ithal etmesidir. Böylece pahalı bir üretim kaynağının yerini daha ucuz bir üretim kaynağı almakta ve Birlik üyeleri, daha ucuz kaynaktan daha fazla tüketim yapma olanağına kavuşmaktadırlar. Ticaret yaratıcı etki, yüksek maliyetli yerli üretimin azalmasından (üretim kazancı) ve düşük fiyattan tüketici rantındaki artıştan (tüketim kazancı) oluşur. Üyeler arasındaki ticaret hacmi artarken kaynak tahsisi daha etkin bir duruma gelerek refah artışı gerçekleşir. Yukarıdaki şekilde iki şema halinde gümrük birliği örnekleri verilmiştir. Şemalaştırılan birinci durumda bir X malı söz konusudur ve A, B, C ve D ülkeleri bu malı farklı maliyetlerde üretebilmektedirler. Ülkelerin bir birim X malı üretebilmek için katlanmak zorunda oldukları maliyetler parantez içinde belirtilmiştir. X malını en etkin biçimde, beş birim maliyetle A ülkesi üretmektedir. A ülkesi gümrük birliğine girdiğinde B, C ve D ülkeleri X malını A'dan satın alarak daha az maliyete katlanacaklardır. Bu durumda etkin kaynak dağılımı sağlanacaktır. Ticaret yaratıcı etki de işte bu etkin kaynak dağılımından ortaya çıkan olumlu refah etkisidir.

Ticaret Saptırıcı Etki

GB öncesinde ithalat malın en ucuz üreticisinden yapılırken Birlik sonrası üçüncü ülke mallarına karşı konan ortak tarife sonucu bu ülkelerin mallarının pahalı hâle gelmesi, ticaretin Birlik içine kaymasına neden olur. En verimli üreticiden yapılan ithalatın yerini Birlik içindeki pahalı üreticiden yapılan ithalat alır. En verimli ve ucuz üreticinin Birlik içinde yer alması durumunda ticaret saptırıcı etki olmaz ve refah düşüşü yaşanmaz (Seyidoğlu, 2003: s. 208).

Ticaret saptırıcı etki, pahalı üretim yapan sektörlere kaynak aktarımına neden olur ve refahı azaltır. Ticareti Birlik dışından Birlik içine kaydırdığı için Birlik dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminde daralma olur. Yukarıdaki şekilde ikinci durumda A ülkesi gümrük birliğinin dışındadır. Bu durumda B ve D ülkeleri, X malını birlik içinde en az maliyetle üreten ülkeye yönelecek ve söz konusu malı C ülkesinden ithal edeceklerdir. Bu durumda ticaret, X malını beş birim maliyetle üreten A ülkesinden, 15 birim maliyetle üreten C ülkesine sapacaktır. Kaynakların etkin dağılımının sağlanamamasından çıkan bu olumsuz refah etkisi ticaret saptırıcı etkidir. Yalnız burada A ülkesine karşı uygulanacak ortak gümrük tarifesinin miktarı önemlidir. Ticaretin C ülkesine sapabilmesi için uygulanan ortak gümrük tarifesinin A ülkesinin X malının üretiminde sahip olduğu mukayeseli üstünlüğü etkisiz hale getirecek derecede olmalıdır. Yukarıda verilen örnekte A ülkesine karşı uygulanacak ortak gümrük tarifesi ancak 10 birimden fazla olursa ticaretin C ülkesine sapması mümkün olur.

GB'nin dünya refahı üzerine net etkisi, ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkilerin göreceli büyüklüğüne bağlıdır. Birliğe giden ülkelerin ekonomileri birbirleriyle rekabetçi olduğu ölçüde kaynak dağılımının olumlu değişmesi ve dolayısıyla ticaret yaratılması, tamamlayıcı olduğu ölçüde ise ticaret saptırılması öne çıkacaktır.

Tüketim Etkisi

Kaynak dağılımının yarattığı diğer bir etki ise tüketim etkisidir. GB sonucu Birlik içinde pahalıya üreten üye ülkeden ve Ortak Gümrük Tarifesi sonucu ürünleri pahalı hâle gelen Birlik dışı ülkelerden yapılan ithalat ve buna bağlı üretim ve tüketim azalırken, Birlik içinde ucuza üreten ülkenin vatandaşlarının satın alma güçleri artacağından Birlik içi tüketim ve ithalat artacaktır.

Diğer Statik Etkiler

GB nedeniyle meydana gelecek değişmelerin yol açtığı diğer önemli kısa dönemli etki ise ticaret hadleri üzerinde görülür. Ayrıca, kamu gelirleri ve işlem maliyetleri ile ilgili etki de ekonomik açıdan diğerleri kadar önemli değişim yaratmasa da incelenir.

Ticaret Hadlerine Etkisi

Ticaret hadleri ihracat fiyatları ile ithalat fiyatlarının birbirine oranıdır. Ticaret hadleri, Birliğe üye ülkeler arasındaki iş bölümünün doğuracağı refah artışından her ülkenin alacağı payı belirler. GB sonucu Birlik içinde ucuza üreten üye ülkenin üretim ve geliri artarken pahalıya üreten ülkenin üretim ve geliri de azalmaktadır. Dolayısıyla gelir bir yandan Birlik dışından Birlik içine, diğer yandan pahalıya üreten ülkeden ucuza üreten ülkeye yeniden dağılırken, Birlik içi ticaretin serbestleşmesiyle ihracata çalışan sektörlerin geliri nispi olarak artmaktadır (Karluk, 1998: s. 226).

Ticaret haddindeki değişmelerin GB lehine gelişmesi Birliğin büyüklüğü ve dünya ekonomisindeki konumuna da bağlıdır. Birliğin kurulması verimlilik artışı sağlayarak üretimin artması ve maliyetlerin düşmesine neden olacaktır. Verimlilik artışının ithalatı ikame edici mallar üzerinde görüldüğü durumda Birliğin ticaret hadleri olumlu etkilenecektir. Diğer yandan, verimlilik artışı gelir artışına da neden olarak ithal mallara karşı talebi de arttırır. Talebin artış oranı Birliğin kendi içinde tamamlayıcılık özelliğinden etkilenecektir. Kendi yeterliliğini büyük ölçüde sağlayan Birliğin ithal mallarına karşı talep artışı az olacaktır. Diğer bir deyişle, GB'nin kapsadığı ekonomik alanın büyüklüğü ticaret hadlerinde görülen olumlu etkiyi arttıracaktır.

Kamu Gelirleri Etkisi

Birliğe üye ülkeler arasında tarifelerin sıfırlanması üye ülkelerin gümrük vergisi kaybını doğurur. Ayrıca üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak tarife de Birliğe üye olunmadan önceki tarifeden genelde küçük olur, bu durumda da vergi kaybı ortaya çıkar.

İşlem Maliyetleri Etkisi

Gümrüklerin birleşmesinden sonra tarife ve kotaların uygulanmaması nedeniyle bürokratik engeller, gümrüklerde çalışan personel sayısı ve gümrükleme giderleri azalacaktır. Bu gelişmeye bağlı olarak dış ticaret işlemleri daha kısa sürede gerçekleşecek ve dış ticaretle uğraşmanın zaman maliyeti de düşecektir (Uyar, 2001).

Gümrük Birliğinin Orta ve Uzun Dönemli Etkileri: Dinamik Etkiler

GB'nin dinamik etkileri orta veya uzun dönemli olup verimlilik ile büyüme üzerinde görülür. Bu etkiler, ekonomik yapıda, orta ve uzun dönemde, üretim kapasitesinde, teknolojik yapıda ortaya çıkan değişimler nedeniyle görülür. Dinamik etkileri kısaca, rekabet etkisi, ölçek ekonomileri etkisi, dışsal ekonomi etkisi, teknolojik ilerleme etkisi, yatırımları özendirme ve sermaye etkisi olarak tanımlayabiliriz.

Dinamik etkileri önceden tahmin etmenin güçlüğü, ölçülmelerinde göz önünde bulundurulması gereken değişkenlerin fazla olması ile bağlantılı bir durumdur. Bu değişkenler üretim, tüketim, yatırım, dış ticaret, teknoloji seçimi, iç ve dış piyasa koşulları, vb. olarak sayılabilir (Balkır, 2010: s. 384).

Teknolojik İlerleme Etkisi

GB ile birlikte tarifelerin kaldırılması üye ülkeler için geniş bir pazar yaratır, yerli üreticileri Birlik içi rekabete açmış olur, geniş bir piyasa büyük işletmelerin kurulmasına yol açar. Bu ise bir yandan yurt dışından ileri teknolojilerin aktarılmasına, öte yandan da işletmelerin büyümesinde araştırma ve geliştirme faaliyetlerine daha büyük fonlar ayrılmasına olanak vererek teknolojik ilerleme etkisi yaratır.

Ölçek Ekonomileri Etkisi

Firmaların GB sonrası daha büyük bir pazara yönelmesi sonucu büyümeleri, faktör maliyetlerinin düşmesi, verimlilik ve üretimin artması sonucu ortaya çıkar. Firma sayısı arttıkça ortaya çıkan rekabet, daha etkin üretim yöntemleri kullanılmasına yol açarak maliyetlerde düşüşlerle birlikte üretimi artırır, ürün kalitesinde iyileşme sağlar ve refah ve gelir düzeyinde olumlu etki yaratır.

Dışsal Ekonomiler Etkisi

Bir üreticinin kendi faaliyetlerinin dışında herhangi bir maliyete katlanmadan başka ekonomik faaliyetler sonucu birtakım yararlar sağlamasına dışsal ekonomiler adı verilmektedir. GB sonrası piyasanın büyümesi; faktör arzının genişlemesi, nitelikli iş gücünün sağlanması, teknolojinin gelişimi ve yaygınlaşması sonucu ortaya çıkan dışsal ekonomiler etkisi, tüm firma ve sanayilerin yararlanabileceği olumlu bir ortam sağlayabilecektir. Rekabet ve teknolojik gelişme firmaların verimliliğini ve ürünlerinin kalitesini olumlu etkiler, bu firmalardan girdi alan diğer firmalar da daha ucuza ve daha kaliteli girdi elde ederler. Böylece Birlik içinde refah artar.

Yatırımları Özendirici Etki

Ölçek ekonomilerinden yararlanılması, belirsizliklerin azalması ve yoğunlaşan rekabet, verimliliği artıracak ve yatırımları özendirici etki yaratacaktır. Birlik içi pazarın büyümesi, sermayenin daha verimli olan üye ülkelere yönelmesine neden olurken Birlik dışı sermayeyi de Birlik içine yönlendirir. GB sonrası ortaya çıkan ticaret sapmasının, Birlik üyelerinin dış dünyadan yaptıkları ithalatı azaltırken Birlik üyeleri arasındaki ticareti arttırması dış yatırımcıları çeker. Ayrıca, Birlik içindeki verimliliğin artması, yabancı yatırımcıya Birlik içindeki üretim faktörlerinin istihdamını cazip kılar. Bu da bölgeye yabancı sermaye yatırımının çekilmesine neden olur.

SIRA SİZDE

Gümrük Birliğinin kısa dönemli statik etkileri ile uzun dönemdeki dinamik etkilerini tartışınız.

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN EN BAŞARILI ÖRNEĞİ AVRUPA BİRLİĞİ

Uluslararası ekonomik bütünleşmeler açısından gümrük birlikleri, serbest ticaret bölgeleri kadar olmasa da en sık görülen bütünleşme türlerinden biridir. 1789 yılında ABD'de 13 eyaletin gümrük tarifelerini kaldırması, Avusturya'nın 1775 yılında kendi içindeki ticaretten alınan vergileri sıfırlaması,1834'te Zollverein adı verilen Alman Gümrük Birliği, bu ülkelerin bütünleşmeleri yolunda önemli bir rol oynamıştır.

Alman gümrük birliğinin fikir babası Alman iktisatçı Friedrich List'tir (1789-1846). Alman gümrük birliği, Alman devletlerinin eşit taraflar olarak bir araya gelip gösterdikleri ortak iradeden ziyade, o dönem Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan Prusya'nın siyasi ve ekonomik emelleri üzerine kurulmuştur. Zollverein, Otto Von Bismarck'ın Alman siyasi birliğini sağlamasıyla sona ermiştir. Bir diğer tarihi örnek ise 1847'de Eflak ve Moldavya arasında kurulan gümrük birliğidir. Eflak-Moldavya gümrük birliği de, Romanyalı prenslerin siyasi bütünleşme çabalarının bir yansımasıydı ve Zollverein model alınarak oluşturulmuştu (Ardeleanu, 2014: s. 66).

Belçika, Hollanda, Lüksemburg 1932 yılında Benelüks olarak bilinen bölgesel bütünleşmeyi oluşturmuşlar ve 1944 yılında aralarında gümrük birliği anlaşması imzalamışlardır. 1948 yılının başlarında Benelüks bölgesi içinde ithalata karşı uygulanan tarifeler neredeyse tamamıyla ortadan kaldırılmış ve ortak dış tarife sistemi uygulanmıştır. Tüm bu örneklere rağmen gümrük birliğinin en başarılı örneğini AB gerçekleştirmiştir.

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

GB, Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşme sürecinin en önemli aşamalarından biridir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa ülkeleri arasında öncelikle ekonomik, daha sonra da politik ve savunma alanlarında işbirliğine gitme gereksinimi görülmüştür. İlk olarak 1951 Paris Sözleşmesiyle Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu deneme başka alanlarda da ekonomik bütünleşmeyi yönlendirmiş ve 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanımını öngören Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması üye ülkeler arasında tek pazarı hedeflemiş ve bunu gerçekleştirmek için de ilk adım olarak gümrük birliğini öngörmüştür.

Bu öncelik, gümrük ve eş etkili vergilerin kaldırılması, dış dünyaya ortak bir gümrük tarifesi uygulayarak üye ülkeler arasında ticareti engelleyen her türlü sınırlamanın kaldırılması ve Ortak Dış Ticaret Politikasının belirli bir takvim içinde gerçekleşmesini gerektirmiştir. Topluluğun OGT uygulaması başlangıçta tüm üyelerin dışa karşı uyguladıkları gümrük tarifelerinin aritmetik ortalamalarının alınarak birbirine yakınlaştırılmasına dayanmıştır. Roma Antlaşması üç aşama belirleyerek, gümrük birliğini gerçekleştirecek bir yol haritası ortaya koymuştur. Birinci aşamada, antlaşma yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, 18 ay sonra ve dört yıl sonra olmak üzere üç tarife indirimi öngörülmüştür. İkinci aşamada ise yine benzer şekilde üç kademeli tarife indirimi söz konusudur. Kalan tarifelerin de, üçüncü aşamada indirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak indirimlerin ve diğer çabaların başarıyla ilerlemesi üzerine, sürecin uzamasına gerek olmadığı anlaşılmış ve 1 Temmiz 1968'de Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Topluluğunu oluşturan ülkeler neden bir Gümrük Birliği oluşturmak istemişlerdir? Bundan sonra atılacak adımlar açısından önemini anlatınız.

SIRA SİZDE 3

DÜNYADAN GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖRNEKLERİ

Günümüzde küreselleşme, ülkelerin sorunlarını tek başına çözümlemelerini neredeyse olanaksız kılınca, sorunları birlikte çözümlemeye olanak sağlayan bölgesel bütünleşme eğilimleri artmıştır. Bu kapsamda küresel sistemde çeşitli gümrük birliği girişimleri bulunmaktadır. Bunlardan birkaç örnek; Andean Topluluğu 1988, Doğu Afrika Topluluğu 2005, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya Gümrük Birliği 2010, AB-Andora 1991, AB-San Marino 2002, AB - Türkiye 1996, Güney Afrika Gümrük Birliği 1910, İsviçre-Lihtenştayn 1924. Karayipler Birliği (CARICOM) 1973, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (GCC) 2003 ve daha birçok başarılı veya başarısız deneyim vardır. Günümüzde gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmalarıyla karşılaştırıldığında çok daha az tercih edilmektedirler. Gümrük birlikleri genelde coğrafî olarak bitişik çok sayıda ülkeyi kapsadığından müzakeresi daha uzun ve zorludur. Bu nedenle, gümrük birlikleri genelde daha fazla ekonomik ve siyasi bütünleşme perspektifinin olduğu durumlarda tercih edilmektedirler. Gümrük birliğinin oluşturulması üyeler açısından öncelikle tarife gelirlerinin kaybı demektir. Üyeler kendi tarifelerini belirleyemeyeceğinden ve eşgüdüme gerek duymadan ticaret politikalarını uygulayamayacaklarından, bir bağımsızlık kaybı da söz konusudur. Bir gümrük birliğinde, tarife gelirlerinin toplanması ve dağıtılması konusu da potansiyel bir anlaşmazlık alanıdır. STA'lar ise bağımsızlık ya da tarife kaybına neden olmamaktadırlar. STA'lar aracılığıyla ülkeler, kendi ticaret politikalarını ve milli tarife oranlarını koruyarak, coğrafî olarak yakın ya da uzak her ülkeyle ticaret serbestleştirmesine gidebilmektedirler.

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE GÜMRÜK BİRLİĞİ

1959 yılında AET'ye katılmak için başvuran Türkiye ile AET arasında Türkiye'yi AET'ye "ortak üye" yapan, taraflar arasında bir gümrük birliğine dayanan ve ileride tam üyeliği öngören Ortaklık Anlaşması 12 Eylül 1963 yılında Ankara'da imzalanmıştır. (ABGS, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi,* http://www.abgs.gov.tr.)

Ankara Antlaşması olarak bilinen Ortaklık Antlaşması'nın 2. maddesinde şöyle belirtilmiştir: "*1. Anlaşma'nın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. 2. Yukarıdaki fıkrada belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için 3, 4 ve 5. maddelerde gösterilen şartlara ve usullere göre bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulması öngörülmüştür*".

Madde 10'un ikinci kısmında Gümrük Birliği tanımlanmıştır. "*Topluluk üyesi Devletlerle Türkiye arasında, ithalâtta olduğu gibi ihracatta gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, milli üretime, Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözeten eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını; Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'nin kabulünü ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsar.*"

Antlaşma hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç dönemi öngörmüştür. 5 yıl olarak öngörülen hazırlık döneminde taraflar arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılması amaçlanmıştır. Geçiş Dönemi'nin amacı ise karşılıklı ve dengeli yükümlülükler üstlenerek gümrük birliğini sağlamak ve Türkiye'nin ekonomi politikalarını Topluluğun ekonomi politikalarına yaklaştırmaktır. Geçiş Dönemi'nin tamamlanmasını izleyen dönem "Son Dönem"dir. Ankara Anlaşması, son dönem ile ilgili bir süre saptamamış, bunu madde 28 ile taraflara bırakmıştır. Madde 28 " Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiyece üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler"demektedir.

Geçiş döneminde 12 yıllık listede, dış rekabet gücü kazanacağı düşünülen sanayi dalları ile Türkiye'de kurulması mümkün olmayan sanayi dalları yer almıştır. 22 yıllık listede rekabet gücü kazanabilmek için daha uzun süreye ihtiyacı olan sanayi dalları belirtilmiştir.

Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmesiyle toplam 22 yıl sürecek olan **"Geçiş Dönemi",** diğer bir ifadeyle Gümrük Birliği süreci başlamıştır. AB Geçiş Dönemi'nin hukuken yürürlüğe girmesinden önce, 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını sıfırlamıştır. Türkiye'nin AB kaynaklı sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini 12 ve 22 yıllık listeler dâhilinde kademeli olarak azaltarak sıfırlaması ve Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyum sağlaması öngörülmüş ve böylece Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmıştır.

SIRA SİZDE 4

Türkiye'nin var olan dış ticaret rejimi niçin Avrupa Birliği ile uyumlu hâle getirilmiştir?

MİKTAR KISITLAMALARININ KALDIRILMASI

Türkiye ile Topluluk arasında tam bir gümrük birliğinin kurulabilmesi için gümrük vergileri gibi miktar kısıtlamalarının da kaldırılması gereklidir. Türkiye Katma Protokol ile Topluluktan yapacağı sanayi malları ithalatı üzerindeki kota veya eş etkili tedbir şeklindeki miktar kısıtlamalarının 22 yıllık geçiş dönemi sonuna kadar tedricen kaldırmayı üstlenmiştir. Bu yükümlülük, Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihte, 1967 yılında Topluluktan yaptığı ithalatın ancak %35'i için geçerli olacak ve konsolide liberasyon oranı 1976, 1981, 1986 ve 1991 yılında sırasıyla %40, 45, 60 ve 80'e yükseltilecek, 1995 yılında da Topluluk çıkışlı ithalata %100 liberasyon uygulanacaktı. Topluluk ise Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce ipek böceği kozası ve ham ipek dışında Türk sanayi ürünlerine uyguladığı bütün kotaları kaldırmıştır.

Katma Protokol'de iş gücünün ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile sermaye hareketlerinin kolaylaştırılması da öngörülmüştür. Protokol'ün 36-40'ıncı maddelerinde kişilerin serbest dolaşımının Ankara Anlaşması'nın 12'inci maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden sonra 12. yılın sonu ile 22. yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirileceği belirtilmektedir.

Türkiye, Katma Protokolün 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Topluluk ithalatında uyguladığı gümrük vergilerini indirmeye başlamıştır. İkinci indirim, 1 Ocak 1976'da gerçekleşmiş ve böylece tarife indirimleri 12 yıllık listede toplam %20'e, 22 yıllık listede ise %10'a ulaşmıştır. Konsolide liberasyon oranı da %40 olmuştur. Bu indirimlerin takvime uygun olarak yapılmasından sonraki indirimler aşağıda belirtilen nedenlerle ertelenmek zorunda kalmış; Ortak Gümrük Tarifesi düzenlemesine geçilememiştir.

TÜRKİYE YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ NEDEN YERİNE GETİREMEDİ?

Geçiş dönemi takvimi, iki petrol krizi ve 1970'li yılların ortalarında gerçekleşen küresel durgunluk sebebiyle alt üst olmuştu. İlk hayal kırıklığı, Petrol Krizinden

hemen sonra Avrupa'da artan işsizlik oranlarının Türkiye'den yapılan işçi alımını etkilemesi ile yaşanmıştır. Ayrıca, Topluluğun diğer gelişmekte olan ülkelere verdiği ticari imtiyazların genişletilmesi Türkiye'ye verilmiş olan imtiyazları aşındırmıştır. Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatına konulan kotalar da ilişkileri gerginleştiren bir başka faktör olmuştur.

Lomé Sözleşmesi, Global Akdeniz Politikası, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi çerçevesinde verilen destekler, vs.

Petrol krizleri sonrası ödemeler dengesi sorunu ile boğuşan Türkiye Ortaklık Anlaşması hükümlerinin gözden geçirilmesi için bir plan sunarak, ekonomisini canlandırmak için bir yardım paketi istemiştir. Birlikten olumlu bir yanıt alamaması üzerine Katma Protokol'ün 60. maddesine dayanarak 25 Aralık 1976'da tek yanlı bir kararla tüm yükümlülüklerini dondurmuştur. 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından ilişkiler 22 Ocak 1982 tarihinde Birlik tarafından da resmen askıya alınmıştır.

Roma Antlaşması Madde 237: *"Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir. Üye olmak isteyen devlet başvurusunu Konseye gönderir. Konsey Komisyonun görüşünü ve üye tam sayısının mutlak çoğunluğuyla karar alacak olan Avrupa Parlamentosunun onayını aldıktan sonra oybirliğiyle karar verir..."*

İlişkilerin normalleşmesi 1984 yerel seçimleri sonrası gerçekleşmiş ve Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiştir. 1 Aralık 1986'da Topluluk, Türkiye'nin Katma Protokol hükümlerinden doğan iş gücünün serbest dolaşım hakkının yürürlüğe girmesini durdurmuştur. Ayrıca, Ortaklık Konseyi Kararının hükümlerine rağmen, 1982 yılında AB ve Türk ihracatçıları arasında tekstil sektörünü kapsayan gönüllü kısıtlama anlaşması imzalanmıştır. Türk hükümeti yalnızca anlaşmanın denetlenmesi konusunda işbirliğini taahhüt etmiştir. Benzer bir anlaşma 1986 yılında AB ile Türk giyim ihracatçıları arasında da imzalanmıştır.

1980'lerde Türkiye'nin dışa açılma politikasına yönelmesiyle birlikte AB'ye üyelik önem kazanmış ve Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, Roma Antlaşması madde 237, AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine dayanarak üyelik başvurusunda bulunmuştur.

AB, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış, hem kendi iç Pazar bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiş hem de Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. AB'ye tam üyelik başvurusunun reddedilmesinden sonra Türkiye-AB ilişkilerinin Ankara Antlaşması ve Katma Protokol hükümleri doğrultusunda sürdürülmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine, Türkiye, üyelik süreci açısından önemli bir adım oluşturacak GB'yi tamamlamayı hedeflemiş, birikmiş yükümlülüklerini hızlandırarak yerine getirmeye başlamıştır.

Gümrük Birliği: Ortaklık Konseyi 6 Mart

1995 KararıAB ile 1996 yılından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin hukuki temelleri Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'e dayanmaktadır. Ortaklık Konseyinin 6 Mart 1995 tarihinde yapılan 36. toplantısında alınan "Gümrük Birliği Kararı" Gümrük Birliğinin son döneminin uygulamaya konulmasına ilişkin koşulları belirlemektedir. Avrupa Parlamentosu da 23 Kasım 1995'te 1/95 Sayılı AT-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı'nı onaylayarak GB'nin yolunu açmıştır.

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN KAPSAMI

Türkiye-AB Gümrük Birliği, sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. İşlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergileri tespit edilirken, tarım payı ile sanayi payı ayrılmakta ve sadece sanayi payı vergi muafiyetine tabi tutulmaktadır. Türkiye üçüncü ülkelere karşı ise AB'nin sanayi payını uygularken tarım payını ise kendi mevcut koruması ve temel ürünün dünya fiyatı ile iç piyasa fiyatı arasındaki farkı esas alarak hesaplama yapacaktır.

Türkiye ile AKÇT arasında "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Anlaşma'nın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti ile ilgili Anlaşma" 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmış ve 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine yönelik tüm gümrük vergilerini ve eş etkili tedbirlerini ortadan kaldırmış, miktar kısıtlamalarına da son verilmiştir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünler için ise AB'nin Ortak Gümrük Tarifesini uygulamaya başlamış hassas olarak nitelendirilen ürünler konusunda 5 yıllık bir geçiş dönemi öngörmüştür. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi uygulamaları da kademeli biçimde üstlenilmektedir.

Tarım ürünlerinin serbest dolaşımı için Türkiye'nin Topluluğun Ortak Tarım Politikasına uyumu 22 yıllık sürenin ötesinde ek bir süreç içinde sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca, tarafların tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı yarar sağlayacak biçimde geliştireceklerdir. Topluluk, tarım ithalatında tarife tavizleri vermesine rağmen tarife-dışı engellerle tarım sektörünü korumuştur. Tarım sektörünün yanı sıra GB, Türkiye'nin AB içinde rekabetçi konuma geldiği hizmetler sektörünü de kapsamamaktadır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dahil olan ürünler ise 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olan bir serbest ticaret anlaşması yoluyla işlem görmektedir.

Ticaret Politikasına ve Ortak Gümrük Tarifesine Uyum

GB ile Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler kaldırılmış, Türkiye üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulamaya başlamıştır. Bu durumun tek istisnası, 1996 yılında başlayan ve 2000 yılı sonuna kadar süren beş yıllık geçiş döneminde, otomobiller, ayakkabılar, deriden mamuller ve mobilyalar gibi kısıtlı sayıdaki hassas ürüne Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) hadlerinden daha yüksek gümrük vergileri tatbik edilmesi olmuştur. 2001 yılından itibaren bu konudaki geçiş süreci de sona ermiş ve tüm sanayi ürünlerinde OGT'ye uyum sağlanmıştır.

Türkiye'ye tek taraflı olarak Ortak Gümrük Tarifesi'ni geçici olmak şartıyla değiştirme ve askıya alma hakkı tanınmışsa da bu durum GB Ortak Komitesine danışılarak alınacak karara bağlıdır.

Türk Akreditasyon Kurumu'nun kurulması, Rekabet Kurulu'nun oluşturulması, "4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun", devlet yardımları mevzuatının AB normlarıyla uyumlu hâle getirilmesi, fikri-sınaî-ticari mülkiyet haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelere taraf olunması, Türk Patent Enstitüsü kurulması bu uyumlaştırma çalışmaları kapsamındadır.

Türkiye, GB'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki AB Mevzuatını ve bu mevzuatta zaman içinde yapılacak değişiklikleri kendi mevzuatına aktarma yükümlülüğü altına girmiştir. Bu çerçevede, Ortak Ticaret Politikasına ilişkin düzenlemelerin yanı sıra dampingli veya sübvansiyonlu ithalata karşı koruma, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, dâhilde ve hariçte işleme rejimleri de AB ile uyumlu hâle getirilmiştir. Ayrıca, her iki tarafın pazarları arasında bütünleşmenin sağlanabilmesi için diğer alanlarda da uyumlaştırmaya gidilmiştir. Bunlar Ticarette Teknik Engellerin Kaldırılması (Teknik mevzuat ve standartların uyumlaştırılması), Rekabet hukuku düzenlemeleri, Fikri ve Sınai Mülkiyetin Korunması Düzenlemeleri, kamu alımları, devlet yardımları ve ticari nitelikli devlet tekelleri gibi alanlardır.

Sonuç olarak, AB ile olan GB, tipik bir gümrük birliğinin ötesine geçmiştir. Bu şekliyle "Gümrük Birliği Artı" kavramı olarak adlandırılmaktadır.

İlerleme raporlarına bakıldığında, Türkiye'nin Gümrük Birliği alanında AB müktesebatıyla uyumunun yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak buna rağmen belli konularda uyarılar yapılmıştır. Gümrük muafiyeti, serbest bölgeler, bazı gümrük gözetim önlemleri ve tarife kotalarının AB müktesebatı ve Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerine uymadığı belirtilmiştir. Türkiye'nin gümrük kanunlarının halen AB Gümrük Kodu ile uyumlulaştırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Son raporlarda, Türkiye'nin gümrük alanında idari ve operasyonel kapasitesinin arttığına ve bu kapasiteyi arttırma çabalarının özellikle kaçakçılığı önleme ve güvenlik konularına odaklandığına olumlu vurgu yapmıştır.

Türkiye - AB Gümrük Birliği hangi yönleriyle klasik gümrük birliği modelinden ayrılmaktadır?

SIRA SİZDE 5

TOPLULUĞUN TERCİHLİ REJİMLERİNİN TÜRKİYE TARAFINDAN ÜSTLENİLMESİ

Bu kapsamda, Türkiye'nin, Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde Topluluğun otonom ya da tercihli gümrük rejimine ilişkin anlaşmalarına, üçüncü ülkelerle karşılıklı yarar temelinde yapacağı müzakereler sonucunda aşamalı olarak uyum sağlaması öngörülmüştür. Topluluğa üçüncü ülkelerden tercihli rejimle giren ürünlerin Türkiye'ye ithalatında, bu mallarla ilgili önemli bir trafik sapması gözlenmişse ve Türkiye'de ödenecek vergi Toplulukta uygulanan vergiden en az yüzde 5 puan daha fazlaysa, Topluluk telafi edici vergi uygulayacaktır.

Ortaklık Konseyi Kararının hükümlerine rağmen, 1982 yılında AB ve Türk ihracatçıları arasında tekstil sektörünü kapsayan bir gönüllü kısıtlama anlaşması imzalanmıştır. Türk hükûmeti yalnızca anlaşmanın denetlenmesi konusunda işbirliğini taahhüt etmiştir. Benzer bir anlaşma 1986 yılında AB ile Türk giyim ihracatçıları arasında da imzalanmıştır.

Otonom rejimler şunlardır: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi, İşgal Altındaki Topraklar menşeli mallara ilişkin rejim, Ceuta ve Melilla menşeli mallara ilişkin rejim, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti menşeli mallara ilişkin rejim. **Tercihli anlaşmalar ise şunlardır:** Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti ile akdedilen Avrupa Anlaşmaları, Faroe Adaları ile akdedilen Serbest Ticaret Anlaşması, Kıbrıs ve Malta ile akdedilen Ortaklık Anlaşmaları, Estonya, Letonya ve Litvanya ile akdedilen Serbest Ticaret Anlaşmaları, İsrail ile akdedilen Anlaşma, Cezayir, Fas ve Tunus ile akdedilen Anlaşmalar, Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye ile akdedilen Anlaşmalar, İsviçre ve Lihtenştayn ile akdedilen Serbest Ticaret Anlaşması ve Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması.
Dünya Bankası (2014:25) raporuna göre AB 48 ülke ile STA yapmış, Türkiye ise bu ülkelerden sadece 19'u ile STA imzalamış, bunlardan Suriye ve Gürcistan AB'nin imzaladığı ülkeler değildir.

TÜRKİYE - AB GÜMRÜK BİRLİĞİNİN ORGANLARI

Ankara Anlaşması, ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gelişmesini sağlamak için Akit Tarafların bir "Ortaklık Konseyi" teşkil etmelerini ve Ortaklık Konseyinin "görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her komiteyi" kurabileceğini öngörmektedir. GB'nin oluşumu ile birlikte Türkiye ve Topluluk arasında, GB'ye ilişkin yeni bir kurumsal işbirliği geliştirilmesi gerekmiş, bu çerçevede bazı özel komiteler oluşturulmuştur. Bunlar Gümrük İşbirliği Komitesi ve Gümrük Birliği Ortak Komitesidir. Bu komitelerle ilgili bilgi aşağıda verilmektedir.

Gümrük İşbirliği Komitesi

İlk toplantısını 28.10.1979 tarihinde gerçekleştiren ve 12.11.1982 tarihinde yaptığı 9'uncu toplantısından sonra 10 yıl süre ile toplanamayan Komite, 3 Aralık 1992 tarihinde gerçekleştirdiği 10'uncu toplantısından itibaren düzenli işlemiş ve gümrük birliğinin tamamlanması sürecinde gümrüklerle ilgili teknik hususları ele alarak Ortaklık Konseyine önemli ölçüde yardım sağlamıştır.

Gümrük Birliği Ortak Komitesi

Ortaklık Konseyi, gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda (ortak ticaret politikası, ortak rekabet politikası, gümrük mevzuatı vb.), Türk mevzuatının Topluluk mevzuatıyla sürekli uyumu ilkesini getirmiş ve bu ilkeyi hayata geçirmek için de "Gümrük Birliği Ortak Komitesi" adı altında yeni bir organ tesis etmiştir. Akit tarafların temsilcilerinden oluşan Komite, bilgi ve görüş alışverişini yönlendirir, Ortaklık Konseyine tavsiyelerde bulunur ve gümrük birliğinin doğru işleyişini sağlamak amacıyla görüş bildirir. Komite bazı konularla sınırlı olmak üzere yeni bir mevzuat yaratmayacak ve Topluluk mevzuatında değişiklik oluşturmayacak teknik nitelikli kararlar alabilir.

Ayrıca, doğal olarak Ortaklıkla ilgili diğer organlar da GB ile ilgili kararları kendi yetki sınırları içinde alabilmektedir. Bunlardan **Ortaklık Konseyi,** Türkiye-AB ortaklığının en yetkili organı olup temel görevi, Ankara Antlaşması'nın uygulanmasını sağlamaktır. Ortaklık Konseyi GB kapsamında karar alma, tavsiye ve ince-

leme yetkileriyle donatılmıştır. Ortaklık Konseyi Türk Hükûmeti temsilcilerinden ve AET Konseyi ile Komisyonu ve üye ülke hükümetlerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Ortaklık Konseyi Başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yürütülür. Konsey, kararlarını oybirliği ile alır. **Karma Parlamento Komisyonu,** Ortaklığın "demokratik" denetim organıdır. Ortaklık Konseyince hazırlanan yıllık faaliyet raporlarını inceler ve ortaklığa ilişkin konularda tavsiyelerde bulunur.

GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ VE SONRASI MALİ İŞBİRLİĞİ

GB'nin yol açacağı yeni rekabet ortamına Türk sanayi sektörünün uyum sağlaması, Türkiye ve AB pazarı arasında altyapı bağlantısının geliştirilmesi ve taraflar arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması amacıyla Topluluk Türkiye'ye 5 yıllık süre içinde 2 milyar 246 milyon Euro mali yardım sağlamayı üstlenmiştir. Görüleceği gibi GB öncesi ve sonrası AB tarafından verilen taahhütlerin uygulama oranı çok düşük kalmıştır. Adaylık süreci ile birlikte bu tablo değişmiştir. Aşağıdaki tablo, GB öncesi ve sonrasına ait kredi ve hibelerin uygulama oranlarını vermektedir.

Tablo 2.1
Türkiye-AB Mali İşbirliği

Kaynak: *Türkiye Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, www.abgs.gov.tr.*

Gümrük Birliği Öncesi (1964-1995)	
Taahhütler	1.605 milyon € (Kredi: 1.152 milyon € & Hibe:453 milyon €)
Ödemeler	1.005 milyon € (Kredi: 927 milyon € & Hibe: 78 milyon €)
Uygulama Oranı Kredi Hibe	% 63 % 80 % 17
Gümrük Birliği Sonrası (1996-1996)	
Taahhütler	2.275 milyon € (Kredi: 1.507 milyon € & Hibe: 768 milyon €)
Ödemeler	755,3 milyon € (Kredi: 557 milyon € & Hibe: 52 milyon €)
Uygulama Oranı Kredi Hibe	% 33 % 37 % 7
Adaylık Süreci Taahhütleri (2000-2006)	
Hibe	2000-2003: 698 milyon € 2004-2006:1.050 milyon €
Kredi	2000-2006: 2.520 milyon €

(...) İKV Başkanı Prof. Haluk Kabaalioğlu şöyle dedi; "Biz Gümrük Birliğine, AB'ye birkaç yıl içinde tam üye olarak alınacağız diye katıldık. Bizi San Marino ve Andora gibi kasabalarla aynı yere koyamazsınız. 72 milyon nüfusa sahip dünyanın 16. büyük ekonomisi olan bir devlet, bu gümrük birliği ile devam edemez". http://skyturkvngenc.wordpress.com/2010/03/02/is-cevreleri-gumruk-birligi%E2%80%99nden-sikayette-haklilar/

GÜMRÜK BİRLİĞİ: AB KARŞITLARI İÇİN BİR GÜNAH KEÇİSİ Mİ?

Türkiye açısından GB ikinci dönemin bitmesi AB üyeliğine giden yolun son aşamasını başlatmıştır. Öte yandan AB, GB'yi Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirmenin bir yolu olarak değerlendirmiş, GB ile üyelik konusu arasında bir bağlantı kurulmasına neden olacak göndermeler yapmaktan sürekli olarak kaçınmıştır.

Türkiye'de GB ile ilgili tartışma temel olarak GB'nin orta ve uzun vadede olumlu sonuçlar vereceğine inanan destekçiler ve Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına zarar vereceğini iddia eden muhalifler arasında geçmiştir. Ayrıca gümrük birliğinin kurulması taahhüdü Ortaklık Anlaşması'nda öngörülmüş ve zaman çizelgeleri ile kurallar Katma Protokol'de düzenlenmiş olmasına rağmen çarpıtılan tartışmalar GB'nin 1995 yılında imzalanan bir anlaşma sonucu gerçekleştiği izlenimi oluşturmuştur.

GB zamanlaması Türk ekonomisi açısından çok doğru bir dönem olmamıştır. 5 Nisan 1994 ekonomik krizini takiben yaşanan devalüasyonlar, 1997 Asya ve 1998 Rusya krizleri, Mart 1998 sonrası Türkiye ekonomisinde yaşanan ciddi durgunluk, 1999 deprem felaketi, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik ve mali krizlerinden kaynaklanan tüm sorunlar, ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. GB'nin ilk yıllardaki etkilerini bu krizlerin etkilerinden ayırt ederek inceleyebilmek çok kolay değil, hatta olanaksızdır. Buna rağmen, Türk ekonomisi ve sanayinin gümrük birliğini tamamlayarak tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri üstlenebileceğini gösterdiği rahatlıkla söylenebilir.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Aralık 2004'te yapılacak Zirve'de Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilmesi hâlinde, üyelik müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılması kararlaştırılmıştır. Zirvede ayrıca, GB'nin geliştirilip derinleştirilmesi de karar altına alınmıştır. Burada kastedilen, GB dışında bulunan hizmetler ve kamu alımlarının serbestleştirilmesi ile ilgili çalışmaların yapılması ve karşılıklı tarım tavizlerinin daha ileri götürülmesidir.

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

GB Türkiye açısından ekonomik bir sınav görüntüsü vermiştir. Andora,Monaco, San Marino gibi çok ufak ülkelerin yanısıra Türkiye, Birlik üyesi olmadan Avrupa Birliği ile GB'ne girmiş tek büyük ülkedir. GB uyumu için gerekli fonların tamamının verilmemesine rağmen, Türkiye bu sınavı başarıyla vermiştir.

Gümrük Birliği, Türkiye'nin hem AB pazarına hem de küresel ekonomiye eklemlenmesinde kritik bir role sahiptir. Türkiye'nin yeni ve zengin bir piyasaya açılması nedeniyle hem rekabet gücünü arttırmış, hem de ekonomik verimliliğin yükselmesine katkı sağlayarak Türk sanayinin dönüşüm geçirmesine aracılık etmiştir (Yılmaz, 2011). Nitekim Türkiye, AB'nin 2016 yılında dünyadan yaptığı ithalat hacmi bakımından yedinci, ihracat hacmi bakımından ise beşinci en büyük ticaret ortağı konumundadır. GB dönemi boyunca Türkiye'nin AB'ye uyumluluk yolunda gerçekleştirdiği yasal ve kurumsal düzenlemelerin, bu dönüşümde önemli bir payı olmuştur. Ekonomik mevzuatı modernleştirirken, yerli sanayiyi rekabet gücü kazanmaya ve uluslararası üretim ve dağıtım ağları ile bütünleşmeye zorlamıştır (Ulgen ve Zahariadis 2004). Ayrıca 2002 sonrası uygulanan maliye politikaları ve yapısal reformların da bu dönüşümü hızlandırmasıyla Türkiye Avro'ya geçiş koşulu olan Maastricht kriterlerini bile karşılamıştır. Sonuç olarak, GB süreç içinde makro düzeyde genel ekonomiyi, mikro düzeyde de işletmeleri olumlu etkilemiştir. Bu nedenle GB'nin tam etkilerini değerlendirebilmek için sadece kısa dönemli etkilerine bakmak yeterli değildir.

Aşağıda GB'nin Türkiye ekonomisi üzerinde oluşturduğu olumlu ve olumsuz etkiler statik ve dinamik etkiler çerçevesinde incelenecektir.

Gümrük Birliğinin Statik Etkileri: Dış Ticaret Üzerindeki Etki

Ankara Antlaşması öncesi 1963 yılında Türkiye'nin Toplulukla olan ticareti toplam ihracatının % 38'ini ve toplam ithalatının % 28,5'ini oluşturmaktadır. 1995 yılında ise AB'nin ithalat içindeki payı % 47,2 iken ihracat içindeki payı % 51,2 olmuştur. Ticaret hacmi 1963 yılında 336 milyon $ iken 1995 yılında 28 milyar $'a yükselmiştir. Bu rakamlar, Türkiye'nin GB öncesinde de en önemli dış ticaret ortağının AB olduğunu göstermektedir.

AB'nin Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki ortalama %45 olan payının GB sonrası 1996-2000 döneminde ortalama %51 düzeyine yükseldiği, fakat daha sonra bir miktar azaldığı görülmektedir. Ticaret hacmi büyürken, Topluluk ile olan dış ticaret açığı da yükselmiştir. GB ilk yıllarında AB'den ithalatın, AB'ye ihracata oranla daha hızlı artış göstermesinin nedeni, Topluluğun ülkemiz menşeini taşıyan sanayi ürünlerine uyguladığı vergileri 1971'de kaldırmış olmasına karşın, Türkiye'nin Topluluk mallarına yönelik vergilerini, ancak GB ile sıfırlamasıdır. Dış ticaret açığı süreç içinde azalmış ve AB ile ticarette 1995 de ihracatın ithalatı % 66 olan karşılama oranı 2003 yılında % 77, 2010 yılında % 72, 2016 yılında da %88 oranında olmuştur. Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği kurulmasından sonraki dönemde ticaretin yapısının incelenmesi aşamasında dikkatle irdelenmesi gereken iki önemli kırılma noktası, AB'ye yeni üye ülkelerin katılımının gerçekleştiği 2004 ve 2007 yılları olmuştur. 2004 yılında Polonya, Malta, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Macaristan, Litvanya, Estonya, Letonya ve Güney Kıbrıs, 2007 yılında ise Romanya ve Bulgaristan AB'ye tam üyelik hakkı kazanmıştır. AB tarihinin en büyük genişlemesi gerçekleşirken, Türkiye söz konusu Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle (Güney Kıbrıs hariç) serbest ticaret antlaşmaları (STA) imzalamak durumunda kalmıştır. Bu ülkelerin elde ettikleri tam üyelik hakkı sonrasında ise, STA'lar yürürlükten kaldırılmış ve bu ülkeler de Türkiye ile AB arasındaki GB'ne dâhil olmuştur.

Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde en önemli dış ticaret ortağı olan AB'nin GB sonrası da bu niteliğini koruduğu görülmektedir. Buna rağmen, Türkiye çevre ülkeler ile ticareti kolaylaştıran coğrafi konumu nedeniyle AB odaklı ticarete yeni üye ülkelerin çoğundan daha az bağımlı görünmektedir. 1995'den 2016'ya gelindiğinde Türkiye'nin toplam ihracatında AB'nin payı %51.2'den %48'e, Türkiye'nin toplam ithalatında AB'nin payı %47.2'den %39'a, Türkiye'nin toplam ticaretinde AB'nin payı %48.7'den %42.8'e gerilemiştir. GB kapsamında üstlenilen tek taraflı yükümlülüklerin üçüncü ülke pazarlarına girme konusunda Türkiye önünde birçok durumda engel oluşturmasına rağmen, AB yerine düşük maliyetli üçüncü ülkelerden yapılan ithalatın giderek artması, GB'nin ticaret saptırıcı etkisinin azaltılmasında önemli bir etken olmuştur.

Tablo 2.2 *Gümrük Birliği öncesi ve sonrası Ülke Gruplarına Göre Türkiye'nin Dış Ticareti (%)*

Kaynak: *Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı, TÜİK*

	1995	1996	2000	2003	2004*	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2016
AB	51.2	49.7	52.2	51.8	54.5	52.3	51.6	56.8	47.9	45.9	46.3	48.0
AB dışı	48.8	50.3	47.8	48.2	45.5	47.7	48.4	43.2	52.1	54.1	53.7	52.0
AB	47.2	53.0	48.8	45.7	46.6	42.1	39.3	40.8	37.3	40.5	39.3	39.0
AB dışı	52.8	47.0	51.2	54.3	53.4	57.9	60.7	59.2	62.7	59.5	60.7	61.0

** Mayıs 2004 sonrası AB-25; 2007 sonrası AB-27; 2016 için AB-28.*

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1995	51.2	47.2	66
1996	49.7	53.0	49
1997	46.6	51.2	49
1998	50.0	52.4	56
1999	54.0	52.6	66
2000	52.2	48.8	54
2001	51.4	44.2	88
2002	51.2	45.2	79
2003	51.8	45.7	77
2004*	54.5	46.6	75
2005	52.3	42.1	78
2006	51.6	39.3	80
2007	56.8	40.8	88
2008	47.9	37.3	84
2009	45.9	40.5	83
2010	46.3	39.3	72
2016	48.0	39.0	88

** 2004 sonrası AB-25; 2007 sonrası AB-27; 2016 için AB-28.*

Tablo 2.3
Türkiye'nin Dış Ticaretinde AB'nin Payı (%)

***Kaynak:** Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı*

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, Gümrük Birliği sonrası Türkiye'nin hem ihracatında hem de ithalatındaki AB'nin payı %50'nin altına inmiştir.

Madalyonun diğer yüzüne baktığımızda, 1995-2016 döneminde Türkiye'nin AB ithalatındaki payı %1.7'den %3.9'a; ihracattaki payı ise %2.36'dan %4.5'a çıkmıştır. Tarımın ve hizmetler sektörünün GB dışında tutulmuş olması Türkiye açısından AB pazarında önemli bir kayba neden olmaktadır.

Yıl	İhracattaki Payı (%)	İthalattaki Payı (%)
1995	2.36	1.70
1996	2.92	1.76
1997	3.10	1.77
1998	3.05	1.92
1999	2.71	1.96
2000	3.18	1.71
2001	2.08	1.99
2002	2.44	2.23
2003	2.88	2.46
2004*	3.90	3.18
2005	3.91	3.13
2006	4.3	3.1
2007	4.2	3.3
2008	4.1	2.9
2009	4.0	3.0
2010	4.5	2.8
2016	4.5	3.9

** 2004 sonrası AB-25; 2007 sonrası AB-27; 2016 için AB-28.*

Tablo 2.4
AB'nin Dış Ticaretinde Türkiye'nin Payı (%)

***Kaynak:** Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı*

Tablo 2.5
Ana Mal Gruplarına Göre Türkiye'nin AB'ye İhracatı ve AB'den İthalatı (%)

Kaynak: *Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı, TÜİK 2016 yılı için: Avrupa Komisyonu http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf, 13.08.2017.*

	İHRACAT			İTHALAT		
YIL	**Yatırım Malları**	**Ara Mallar**	**Tüketim Malları**	**Yatırım Malları**	**Ara Mallar**	**Tüketim Malları**
1995	2,9	31,8	65.3	28,7	62.5	8,8
1996	3,4	32,3	64.3	31,9	55.7	12,4
1997	3,5	33,5	63.0	29,5	56.3	14,2
1998	3,6	34,2	62.2	29,8	55.1	15,0
1999	4,4	34,7	60.9	28,4	55.2	16,5
2000	4,6	35,9	59.5	27,3	53.0	19,2
2001	6,0	35,7	58.1	23,6	61.1	14,2
2002	6,9	31,6	61.4	23,0	61.8	13,7
2003	8,5	30,4	61.0	22,1	60.7	16,2
2004	11,0	31,0	57.4	23,0	59.0	16,8
2005	11,9	30,7	57.1	23,7	59.3	16,4
2006	11,6	35,3	52.9	22,6	60.5	16,3
2007	13,9	38,7	47.0	21,4	62.9	15,1
2008	15,7	39,7	44.2	20,2	64.7	14,6
2009	12,1	34,9	52.5	19,9	61.8	17,9
2010	11,7	38,8	49.2	19,5	61.6	18,5
2016	12,4	41,8	45,8	21,3	58,2	20,2

** 2004 sonrası AB-25; 2007 sonrası AB-27; 2016 AB-28.*

Dış ticaretin ana mal gruplarına göre dağılımına baktığımızda Türkiye'nin ithalatında tüketim mallarının oranı 1996 öncesi dönemdeki ortalaması olan % 8'den, GB sonrası % 12 ile % 18 arasına çıktığı görülür. GB'nin ilk yıllarında tüketim malları ithalatının artmış olması doğaldır. Çünkü AB'den ithal edilen tüketim mallarında gümrükler, 1996 yılında GB'nin tamamlanması ile kaldırılmıştır. Ayrıca tüketim malları ithalatının artışında Türkiye'de artan gelir düzeyi ve finans sektörünün düşük faizli tüketici kredisi stratejisinin etkisi de önemlidir. Türkiye'nin AB'den gerçekleştirdiği ithalatta ara mallarının ağırlıklı yer tutması ise ithalatın Türk sanayine yönelik girdi sağlayan yapısını ortaya koymaktadır.

İhracatın ana mal gruplarına göre dağılımına baktığımızda Türkiye'nin yatırım malları ihracatının arttığı, ara malları ihracatında bir miktar artış olduğu ve tüketim malları ihracatında kademeli bir düşüş yaşandığı gözlenmiştir. 1995'de Türkiye'nin AB'ye ihracatında sermaye mallarının payı %2.9 iken, 2016'da %11.7 olmuştur. Ara mallarının 1995'deki payı %31.8'den 2016'da % 41.8'ye yükselirken, tüketim mallarının payı aynı dönemde %65.3'den %45.8'e gerilemiştir.

SIRA SİZDE 6

AB ile olan Gümrük Birliğinden Türkiye kazançlı çıkmış mıdır? Tartışınız.

Ortak Ticaret Politikası ile Uyumun Yarattığı Etkiler

Türkiye GB ile Avrupa Birliği'nin Ortak Gümrük Tarifesini ve Ticaret Politikasını da benimsemekle yükümlüdür. Bu uygulama, üçüncü ülkelerden yapılan ithalata yönelik uygulanan tarifelerin azaltılmasını gerektirmiştir. Türkiye'nin, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere AB'nin uyguladığı otonom tarife tavizlerini içeren

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne (GTS) uyumu da GB kapsamındaki ürünler itibarıyla 1 Ocak 2008 tarihinde tamamlanmıştır.

Üçüncü ülkelerden yapılan ithalatı düzenleme ve sınırlamaya ilişkin kurallara dair uyum çalışmaları kapsamında, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla Türkiye tekstil ve hazır giyim ürünlerinde AB'nin uyguladığı miktar kısıtlamaları ve gözetim önlemlerine benzer önlemler almaya başlamış, önlemlerin çoğu AB ile paralel olarak 2005 yılında kaldırılmıştır.

Son on yılda, AB, küresel piyasalardaki payını kaybetmemek adına geliştirdiği yeni ticaret stratejisinde birçok ülke ile ikili serbest ticaret anlaşması yapmakta veya bu ülkelere ticari tercihler sağlamaktadır. Ortak gümrük tarifesi uygulaması, Türkiye'yi de kendi pazarını AB'nin tercihli erişim izni verdiği bu ülkelere açmak zorunda bırakmaktadır. AB'nin ticari politikalarında yapılan değişiklikler Türkiye'ye danışılmadan hayata geçirilmektedir. Karar alma mekanizması içinde yer almayan Türkiye AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı anlaşmalarda söz sahibi değildir. Buna rağmen, Türkiye-AB Gümrük Birliği kapıları üçüncü ülkelere açarken üçüncü ülkeler tarafından verilen imtiyazlar yalnızca AB ülkeleri kaynaklı ihracatı kapsamaktadır. Türkiye tam üye olmadığı için bu imtiyazlardan yararlanamamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye, uyum sağlaması gereken bu anlaşmalar nedeniyle üçüncü ülke ürünleri ithalatından elde ettiği gümrük gelirlerini de kaybetmektedir.

Ankara Ticaret Odası Gümrük Birliğini en fazla eleştiren Odalardan biri olup GB sonrası ithalatta önemli bir tüketim malları ithalat artışı yaşanıldığını vurgulamıştır. Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün, GB'nin 1996 yılında tamamlanmasıyla Türkiye'nin AB üyesi olma şansını kendisinin ortadan kaldırdığını ve böylelikle özel statü konumuna giden yolu kendisinin açtığını savunmuş, ayrıca GB'nin şartlarının yeniden gözden geçirilmesi ve Türkiye'nin hassas sektörlerini koruyan bir serbest ticaret anlaşması ile değiştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir. (Ankara Ticaret Odası Basın Açıklaması, "Gümrük Kamburu Raporu", 25.03.2007, http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=1054&l=1)

AB içinde serbest dolaşım sayesinde dolaylı olarak kendi ürünlerini tarife uygulaması olmaksızın Türk pazarına ihraç etme fırsatını elde eden üçüncü ülkeler, aynı tavizleri Türkiye'ye vermek konusunda isteksiz davranmaktadır. Ayrıca, bu durum üçüncü ülke pazarlarında AB ihracatçıları ile rekabet içerisinde olan Türkiye için dezavantaj yaratmaktadır (Ülgen ve Zahariadis, 2004, s:7-8). AB ile müzakere eden ülkenin aynı anda Türkiye ile de müzakerelere başlaması ve müzakerelerin paralel yürütülmesi bu açıdan önemlidir. Bu nedenlerle Türkiye'deki iş çevreleri bu konuları gündeme getirmiş ve GB'nin yeniden gözden geçirilmesini ve uygulama sürecinde karşılaşılan zorlukların giderilmesini defalarca talep etmişlerdir.

AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı ticaret anlaşmalarında Türkiye'nin söz sahibi olmaması, Türkiye açısından ne gibi olumsuzluklar yaratmaktadır?

SIRA SİZDE

Doğrudan Yabancı Yatırım Etkisi

Ticaret ve yatırım, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerindeki iki önemli faktör olmuştur. AB'nin önceki genişleme deneyimlerine dayanılarak, GB'nin tamamlanmasının Avrupalı şirketler tarafından Türkiye'ye yapılacak olan doğrudan yabancı yatırımları (DYY) tetikleyeceği beklenmekteydi. Ancak beklentilerin aksine, bürokrasi, makroekonomik istikrarsızlık, düşük iş gücü verimliliği ve yüksek enerji maliyeti gibi nedenlerle yabancı yatırım gelmemiştir. GB'yi takip eden süreç içinde yabancı sermayeyi olumlu etkileyecek bazı değişiklikler olmuştur. 2001 yılında yürürlüğe koyulan Uluslararası Tahkim Yasası ve 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile Türkiye'de yabancı sermaye için daha güvenli bir ortam yaratılmıştır. Yeni yasanın, yabancı yatırımcıların ulusal yatırımcılarla aynı muameleye tabi tutulmasını garanti ediyor olması dış yatırımcıları rahatlatmıştır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde, GB üyeliğinin ardından AB'nin Türkiye'deki yabancı yatırımlardaki payının 2000 yılına kadar yaklaşık ortalama % 60-65 civarında seyrettiği, fakat 1999 Helsinki'de adaylık statüsünün verilmesi ve mevzuat uyumunun da etkisiyle 2000 sonrası bu payın arttığı görülmektedir.

TOBB başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu, AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarında Türkiye'nin görüşünün alınmadığını belirterek "Bu gümrük birliği anlayışına terstir. Gümrük Birliği gereği Türkiye'nin de benzer anlaşmalar imzalaması gerek. Daha sonrasında yapılan, 'Biz anlaşmayı, imzaladık. Buyurun siz de müzakereleri başlatın' demek maalesef haksızlık olarak ortaya çıkıyor. Türkiye'ye bu anlamda haksızlık yapılıyor" dedi (Dünya Gazetesi, 23 Şubat 2010).

Tablo 2.6
Türkiye'deki Yabancı Yatırımlarda AB'nin Payı (1997 - 2016) (%)

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2016
61.4	65.9	62.9	70.5	66.2	73.2	74.5	79.4	58.5	66.8	56.3	75.0	79.4	54.9

Kaynak: *DPT, Ekonomi Bakanlığı (2017)*

Kamu Gelirleri Etkisi

Gümrük Birliği sonrasında Türkiye, AB'nin ortak dış gümrük tarifelerini temel alarak uyguladığı vergiler ortalama %4,8 seviyesine kadar düşerken, bu kalemdeki vergi gelirlerinin de azalmasına neden olmuştur. Süreç içinde, vergi tabanının genişlemesi sonucunda vergi gelirlerindeki artış ithalata uygulanan gümrük vergilerindeki azalmayı karşılamış, hatta bunun ötesine geçmiştir. Toplu Konut Fonu kesintisinin iptali ve gümrük vergilerinin kaldırılması nedeniyle azalan kamu geliri Dünya Bankası'nın tahminine göre, GSYİH'nin % 1,4 'üne eşit olmasına rağmen, GB'nin yarattığı GSMH artışı % 1 ile 1,5 arasındadır (Glenn W. Harrison et. Al, 1996, s:1).

İşlem Maliyetine Etkisi

Gümrük Birliğinin işlem maliyetlerini azaltıcı etkisi vardır. Türkiye'de bu durum görülmüşse de rakamsal bir hesaplamaya rastlanmamıştır.

Gümrük Birliğinin Dinamik Etkileri: Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etki

GB'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ancak uzun dönemde ölçülür. 1990'lı yılların ikinci yarısında Türk ekonomisinin büyümesindeki dalgalanmalar GB'nin etkisinden ziyade, Türkiye'nin ve küresel sistemin yaşadığı makroekonomik ve finansal krizlerle ilgiliydi. GB'nin yürürlüğe girdiği 1996 yılında GSMH artış hızı % 7,1 gerçekleşmiştir. Ancak bu hızlı büyüme performansı ilerleyen yıllarda devam ettirilememiş, 1998'de % 3,9'a gerilemiş; 1999 yılında deprem, 2001 yılında da kriz nedeniyle önemli ölçüde küçülme yaşanmıştır. 2002 sonrasında ise ekonominin istikrarına yönelik reform programı nedeniyle büyüme rakamı genelde pozitif seyretmiştir.

GB, genel olarak ekonomiyi, özellikle de sanayi sektörünü dönüştürücü bir etki yapmış, rekabet gücü kazanan sanayinin küresel sisteme eklenmesinde önemli rol oynamıştır. GB'nin işsizliğe yol açacağı hususundaki eleştirilere karşın orta ve uzun vadede yeni pazarlar, ileri teknolojiye dayanan üretim ve nitelikli iş gücü yaratarak istihdama olumlu etki yaptığı tahmin edilmektedir.

Tam üyelik müzakerelerinde en kolay geçileceği düşünülen GB faslı, maalesef, AB tarafından Türkiye'ye ilişkin olarak 11 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen kararda yer verilen 8 fasıldan biridir. Bu karara göre, Kıbrıs'ta kayıtlı veya son kalkış noktası Kıbrıs olan gemilerin ve uçakların taşıdığı eşyanın serbest dolaşımına dair kısıtlamalara devam ettiği sürece Türkiye, bu Fasıla ilişkin müktesebatı tam olarak uygulayabilecek bir durumda olmayacaktır.

GB Anlaşması tek başına uzun dönem sürdürülebilir değildir. Sürdürülebilir olması için AB'nin de Ankara Antlaşması'nın işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme serbestisi ve hizmet edimi serbestisi gibi hükümlerine uymak konusunda Avrupa Adalet Divanı kararlarını dikkate alması gerekmektedir. Türkiye'nin rekabet gücünün bulunduğu tarım sektörü ve hizmetler sektörü de GB kapsamına alınmalıdır. Ayrıca, AB'nin Türkiye ve Türk firmalarına karşı uyguladığı anti-damping ve telafi edici vergi gibi korunma önlemleri de GB'nin ruhuna uymamaktadır. AB'nin

Türkiye'nin ekonomik hassasiyetlerini göz önünde tutmadan üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmaları da bugünkü uygulama biçimiyle Türkiye'nin lehine değildir. AB yetkilileri ile Türkiye'nin mevcut duruma uygun yeni bir yol haritası çizilmesi gereklidir.

Türkiye – AB Gümrük Birliği Yeni Nesil Serbest Ticaret Anlaşmalarından Olumsuz Etkileniyor

2000 li yılların başında küresel ekonomide meydana gelişen değişiklikler Gümrük Birliği yapısındaki sorunları açığa çıkarmıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çatısı altındaki Doha Kalkınma Gündemi müzakerelerinin yavaş ilerlemesi AB'nin ticaret ve yatırım gündemini ikili serbest ticaret anlaşmaları (STA) yoluyla gerçekleştirmesine neden olmuştur. Günümüz serbest ticaret anlaşmaları salt mal ticaretine ve tarifeleri indirimlerine yönelik araçlar değildir. Yeni nesil serbest ticaret anlaşmaları ya da ekonomik ortaklık anlaşmaları olarak adlandırılan bu anlaşmalar; yatırım, rekabet politikası, kamu alımları, menşe kuralları, devlet teşvikleri, fikri ve sınai mülkiyet hakları, işgücü piyasasına dair düzenlemeler, çevre, tarım, hizmetler, tarife dışı engeller, kamu iktisadi teşebbüsleri gibi pek çok alan hakkında bağlayıcı hükümler içermektedir. AB de, 2006 yılında Küresel Avrupa (Global Europe) stratejisi ile daha rekabetçi ve Avrupalı ihracatçılar için pazar açmaya odaklanan politikaya yönelince, bu politikanın en önemli aracı derin ve kapsamlı "Serbest Ticaret Anlaşmaları" (STA) olmuştur. AB, komşuluk politikası kapsamında da imzaladığı ortaklık anlaşmaları çerçevesinde "derin ve kapsamlı serbest ticaret bölgeleri" kurmaktadır. Komşuluk bölgesinin ötesindeki önemli ekonomik aktörlerle de yeni nesil anlaşmalar imzalamaktadır. Müzakereleri tamamlanan AB-Kanada Kapsamlı Ekonomi ve Ticaret Anlaşması (Comprehensive Economic and Trade Agreement – CETA) ve AB-Singapur Serbest Ticaret Anlaşması bu tipin örnekleridir.

Her ne kadar gümrük birlikleri, kuramsal olarak serbest ticaret anlaşmalarından daha derin bir ekonomik bütünleşme aşaması olsa da, çerçevesi 1963 Ankara Anlaşması ile çizilmiş olan Türkiye – AB Gümrük Birliği, içerik ve kapsam açısından yeni nesil serbest ticaret anlaşmalarının gerisinde kalmaktadır. İkili STA'lara dayanan yeni küresel ticari düzen, Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Türkiye açısından varolan dezavantajlarının etkisini artırmıştır. Bu dezavantajlardan en önemlilerinden biri AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı STA'ların Türkiye açısından bağlayıcı olmasıdır, yani AB'nin anlaşma akdettiği söz konusu üçüncü ülkelerin malları Türkiye'ye gümrüksüz girebilmekte, fakat bu ülkeler Türkiye'ye aynı imtiyazı tanıyan anlaşma imzalamakta isteksiz davranabilmektedirler. Bu nedenle de Türk şirketler bu ülke pazarlarına gümrük vergisinden muaf bir şekilde girememektedir. Gümrük Birliğinin, AB ve Türkiye arasındaki ticarette menşe kuralları uygulama gereğini ortadan kaldırmış olması da bu sorunu arttırmaktadır.

Avrupa Komisyonu, Konsey adına, Türkiye'nin de dâhil olduğu "Avrupa Gümrük Alanı"nı içerecek biçimde STA'ları müzakere etmektedir (Kabaalioğlu, 2010: s. 49). Ancak bu müzakere süreçlerinde, ortak gümrük tarifesinin belirlenmesinde ya da ülkemizi ilgilendiren diğer ticaret politikası kararlarının verilmesinde, Türkiye söz sahibi değildir. Ayrıca AB üyesi olmadığından Türkiye'nin yeniden yapılandırılması gereken sanayi dalları ve az gelişmiş bölgeler için AB fonlarına erişemiyor olması, Türk ihracatçılarını dezavantajlı konuma sokmaktadır (Kabaalioğlu, 2010: s. 50).

AB, Türkiye'nin katılımı olmadan STA'lar imzalamasının yarattığı sorunları azaltmak amacıyla. STA'lara "Türkiye paragrafı"nı eklemektedir. Fakat bu paragrafın güçlendirilmesi ve üçüncü ülkelerin Türkiye ile benzer anlaşmayı belirli bir süre içinde tamamlaması zorunlu hale getirmesi gerekmektedir. Hatta arada geçen süre içinde Türkiye'nin bu ülkeye ihracatı AB menşeli olarak kabul edilmelidir.

Dünya Bankası raporuna (2014:25) göre AB 48 ülke ile STA imzalamış, Türkiye ise 19 ülke ile STA imzalamış, bunlardan ikisi Suriye ve Gürcistan AB'nin STA imzaladığı ülke değildir Halen yürürlükte olan 17 STA : Makedonya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, İsrail, Filistin,Fas, Tunus, Mısır, Suriye (işlemiyor), Gürcistan, Sırbistan, Karadağ, Şili, Ürdün, Güney Kore ve Mauritius. Lübnan ve Kosova onay aşamasında. Ayrıca 14 ülke/ülke bloğu ile müzakereler sürüyor. Bunlar: Peru, Ukrayna, Kolombiya, Ekvador, Malezya, Moldova, Kongo Dem. Cumhuriyeti, Gana, Kunoon, Seychelles, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, MERCOSUR ve Faroe Adaları'dır. Ayrıca 12 ülke/ülke bloğu ile de görüşmeler sürdürülüyor. Bunlar: ABD, Kanada, Japonya, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Ülkeleri, diğer Afrika-Karayip-Pasifik Ükeleri, Cezayir, Meksika ve Güney Afrika.

Gümrük Birliği'nin Modernizasyonu

Avrupa Komisyonu'nun talebi üzerine hazırlanan Dünya Bankası'nın 28 Mart 2014 tarihli raporu Gümrük Birliği'nin tarım ve hizmetleri kapsayacak şekilde genişletilmesinin her iki tarafa önemli faydalar sağlayacağına ve genişletilmiş bir Gümrük Birliği'nin faydalarını en üst düzeye çıkarmak için karar verme ve katılımdaki asimetrilerin giderilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Türkiye ve AB, bahsedilen bu sorunları aşmak için bir araya gelmiş ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ilişkin teknik müzakerelere başlamışlardır. 27 Nisan 2015'te sona eren bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkan mütabakat zaptında taraflar; Türkiye'nin AB'nin akdettiği STA'lardan yararlanabilmesi için hukuki bir düzenleme geliştirme, ortak karar alma mekanizmsını geliştirmek ve özellikle Gümrük Birliği'nin işleyişini etkileyecek düzenlemeler öncesinde yapılacak danışmalarla iyileştirmeler yapmak, Türkiye'nin Gümrük Birliği'yle ilgili AB'nin komiteleri ve uzmanlaşmış ajanslarına katılımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin güncel ticaret konularını içerecek biçimde genişletilmesi gibi konular üzerinde çalışılmak üzere anlaşmaya varmışlardır.

Özet

Gümrük Birliğinin (GB) tanımını açıklayabilmek
Gümrük Birliği (GB), üye ülkeler tarafından karşılıklı ticaretleri üzerindeki gümrük tarifeleri, kotalar gibi her türlü engel veya kısıtlamaların kaldırıldığı ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin (OGT) uygulandığı bir ekonomik bütünleşme biçimidir.

GB'nin kısa ve uzun vadeli ekonomik etkilerinin neler olduğunu tanımlayabilmek.
Gümrük Birliği'nin üye ülke ekonomisi üzerindeki etkileri kısa dönemli (statik) etkiler ile orta ve uzun dönemli (dinamik) etkiler olarak incelenir. GB'nin statik etkileri, teknoloji ve ekonomik yapı değişmeksizin, Birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı şeklinde ortaya çıkan etkileri içerir. Statik etkiler, ticaret hadleri ve kaynak dağılımı etkilerinden oluşmaktadır. Kaynak dağılımı etkisi ise üretim ve tüketim etkisi olarak ikiye ayrılır. Üretim etkisi de ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etki olarak iki şekilde görülür. Kısa dönemli etkiler altında kamu gelirleri etkisi ve işlem maliyetleri etkisi de incelenir.
GB'nin dinamik etkileri orta veya uzun dönemli olup verimlilik ile büyüme üzerinde görülür. Bu etkiler, ekonomik yapıda, orta ve uzun dönemde, üretim kapasitesinde, rekabet gücünün artması ve teknolojik yapıda ortaya çıkan değişimler nedeniyle görülür. Dinamik etkileri kısaca ölçek ekonomileri etkisi, rekabet etkisi, dışsal ekonomi etkisi, teknolojik ilerleme etkisi, yatırımları özendirici etki olarak tanımlayabiliriz.

GB'nin Avrupa bütünleşmesi açısından önemini açıklayabilmek
İkinci Dünya Savaşı sonrası batı Avrupa ülkeleri aralarında kalıcı barışı gerçekleştirebilmek için öncelikle ekonomik, daha sonra da politik ve savunma alanlarında iş birliğine gitme gereksinimini görmüşlerdir. İlk olarak Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuş, bu deneme başka alanlarda da ekonomik bütünleşmeyi yönlendirmiş ve Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanımını öngören EURATOM kurulmuştur. Tek pazarı hedefleyen Roma Antlaşması, bunun ilk adımı olarak üye ülkeler arasında gümrük birliğini öngörmüştür. GB, Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşme sürecinin en önemli aşamalarından biridir ve başarılı olmuştur.

Türkiye ile AB arasında 1996 yılından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliğinin Türk ekonomisi açısından etkilerini saptayabilmek
Güçlü bir rekabet ortamı hazırlayan ve verimliliği arttırmayı zorunlu kılan piyasa genişlemesi sayesinde, GB ekonomik mevzuatın modernizasyonu da dahil olmak üzere Türk sanayinin dönüşümünü sağlamıştır. Yerli sanayiyi rekabet gücü kazanmaya ve uluslararası üretim ve dağıtım ağları ile bütünleşmeye zorlamıştır. GB makro düzeyde genel ekonomiyi mikro düzeyde de işletmeleri etkilemiştir. Fakat asıl değişim 2000li yıllarda gerçekleşmiştir. Bir taraftan Uluslararası Para Fonu (IMF) diğer taraftan AB kriterlerine uyum nedeniyle uygulanan makroekonomik politikalar ve yapısal reformlar, Türk ekonomisinin makro dengelerini sağlamasına yol açmıştır.
Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde en önemli dış ticaret ortağı olan AB'nin GB sonrası da bu niteliğini koruduğu görülmektedir. GB kapsamında düşük maliyetli üçüncü ülkelerden yapılan ithalat giderek artmıştır. Böylece, Ortak Gümrük Tarifesi uygulaması nedeniyle üçüncü ülkelere yapılan tarife indirimi, GB'nin ticaret saptırıcı etkisini azaltmıştır. GB sonrası Türkiye'nin AB pazarında payı artmış ve katma değeri daha yüksek ürünler ihraç etmişse de tarımın ve hizmetler sektörünün GB dışında tutulmuş olması Türkiye açısından önemli bir kayba neden olmaktadır.
Dış ticaretin ana mal gruplarına göre dağılımına baktığımızda Türkiye'nin ithalatında tüketim malları oranının GB sonrası bir süre arttığı fakat daha sonra dengelendiği görülür. Türkiye'nin AB'den gerçekleştirdiği ithalatta ara mallarının ağırlıklı yer tutması, ithalatın Türk sanayisine yönelik girdi sağlayan yapısını ortaya koymaktadır. GB'nin tamamlanmasının ardından, beklentilerin aksine, bürokrasi, makroekonomik istikrarsızlık, düşük iş gücü verimliliği ve yüksek enerji

maliyeti gibi nedenlerle Türkiye'ye yabancı yatırım gelmemiştir. Ancak GB'yi takip eden süreç içinde yabancı sermayeyi olumlu etkileyecek bazı değişiklikler olmuştur. Uluslararası Tahkim Yasası ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile Türkiye'de yabancı sermaye için daha güvenli bir ortam yaratılmıştır. Yeni yasanın, yabancı yatırımcıların ulusal yatırımcılarla aynı muameleye tabi tutulmasını garanti ediyor olması dış yatırımcıları rahatlatmıştır.

AB ile gerçekleştirilen Gümrük Birliğinin, klasik gümrük birliği modelinin ötesinde, Türkiye'ye getirdiği yükümlülüklerin neler olduğunu yorumlayabilmek.

GB ile Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler kaldırılmış, Türkiye üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulamaya başlamıştır. Türkiye GB'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki AB Mevzuatını ve bu mevzuatta zaman içinde yapılacak değişiklikleri kendi mevzuatına aktarma yükümlülüğü altına girmiştir. GB'nin işleyişi ile ilgili alanlar; Ticaret Politikasını, Üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibarıyla ticari boyutu olan anlaşmaları, Ticarette teknik engellerin kaldırılmasını, Rekabet Düzenlemelerini, Fikri ve Sınai mülkiyet haklarının korunması düzenlemelerini, Gümrük Mevzuatı konularını, Dampingli veya sübvansiyonlu ithalata karşı korumayı, Tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeleri kapsamaktadır.

Topluluğun üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerinin Türkiye açısından yarattığı etkiyi yorumlayabilmek

AB, küresel piyasalardaki payını kaybetmemek adına geliştirdiği yeni ticaret stratejisinde birçok ülke ile ikili serbest ticaret anlaşması yapmakta veya bu ülkelere ticari tercihler sağlamaktadır. Ortak gümrük tarifesi uygulaması, Türkiye'yi de kendi pazarını AB'nin tercihli erişim izni verdiği bu ülkelere açmak zorunda bırakmakta ve AB'nin ticari politikalarında yapılan değişiklikler Türkiye'ye danışılmadan hayata geçirilmektedir. Buna rağmen, Türkiye-AB Gümrük Birliği kapıları üçüncü ülkelere açarken üçüncü ülkeler tarafından verilen imtiyazlar yalnızca AB ülkeleri kaynaklı ihracatı kapsamaktadır. Türkiye tam üye olmadığı için bu imtiyazlardan yararlanamamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye, uyum sağlaması gereken bu anlaşmalar nedeniyle üçüncü ülke ürünlerinden elde ettiği gümrük gelirlerini de kaybetmektedir.

AB içinde serbest dolaşım sayesinde dolaylı olarak kendi ürünlerini, gümrük olmaksızın, Türk pazarına ihraç etme fırsatı elde eden üçüncü ülkeler aynı tavizleri Türkiye'ye vermek konusunda isteksiz davranmaktadır. Bu durum üçüncü ülke pazarlarında AB ihracatçıları ile rekabet içerisinde olan Türkiye için dezavantaj yaratmaktadır.

Günümüzde konu ile ilgili tartışılan sorunların neler olduğunu değerlendirebilmek

Serbest bölgelere ilişkin hükümlerin müktesebatla daha ileri düzeyde uyum sağlaması konusu dışında, Türkiye'nin GB konusunda genelde tam uyum sağladığı İlerleme Raporlarında belirtilmektedir. Buna rağmen, müzakerelerde Gümrük Birliği Faslı, AB tarafından Türkiye'ye ilişkin olarak 11 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen kararda yer verilen 8 fasıldan biridir. Kıbrıs'ta kayıtlı veya son kalkış noktası Kıbrıs olan gemilerin ve uçakların taşıdığı eşyanın serbest dolaşımına dair kısıtlamalara devam ettiği sürece Türkiye, bu Fasla ilişkin müktesebatı tam olarak uygulayabilecek bir durumda olmayacaktır. Görüleceği gibi, AB üyesi olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi birçok diğer fasılla birlikte Gümrük Birliği faslının da müzakere sürecini dondurmuştur.

Bugünkü şekliyle GB'nin dayandığı ticaret politikasındaki uyum ilkeleri Türkiye'nin lehine değildir. AB'nin de Ankara Antlaşması'nın işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme serbestisi ve hizmet edimi serbestisi gibi hükümlerine uymak konusunda Avrupa Adalet Divanı kararlarını dikkate alması gerekmektedir. Türkiye'nin rekabet gücünün bulunduğu tarım sektörü ve hizmetler sektörü de GB kapsamına alınmalıdır. Ayrıca, AB'nin Türkiye ve Türk firmalarına karşı uyguladığı anti-damping ve telafi edici vergi gibi korunma önlemleri de GB'nin ruhuna uymamaktadır. AB'nin Türkiye'nin ekonomik hassasiyetlerini göz önünde tutmadan üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmaları da bugünkü uygulama biçimiyle Türkiye'nin lehine değildir. AB yetkilileri ile Türkiye'nin mevcut duruma uygun yeni bir yol haritası çizilmesi gereklidir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Bela Balassa'ya göre ekonomik bütünleşme sürecinin aşamalarından **değildir?**

a. Ticaret bütünleşmesi
b. Faktör bütünleşmesi
c. Parasal bütünleşme
d. Politika bütünleşmesi
e. Tam bütünleşme

2. Aşağıdakilerden hangisi Gümrük Birliği'nin kısa dönemli (statik) etkilerinden biridir?

a. Ticaret yaratıcı etki
b. Ticaret Saptırıcı etki
c. İşlem maliyetleri etkisi
d. Kamu gelirleri etkisi
e. Yukarıdakilerin hepsi

3. Aşağıdakilerden hangisi Gümrük Birliği'nin orta ve uzun dönemli (dinamik) etkilerinden biri **değildir?**

a. Teknolojik ilerleme etkisi
b. Tüketim etkisi
c. Dışsal ekonomiler etkisi
d. Ölçek ekonomileri etkisi
e. Yatırımları özendirici etki

4. Aşağıdaki ülkelerden hangisi 1951 Paris Sözleşmesi ile kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurucu üyeleri arasında yer **almamaktadır?**

a. Lüksemburg
b. Belçika
c. İngiltere
d. Almanya
e. İtalya

5. Aşağıdaki örneklerden hangisi gümrük birliğidir?

a. Doğu Afrika Topluluğu
b. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)
c. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)
d. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)
e. Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (CEFTA)

6. Ekonomik bütünleşme aşamalarından biri olan gümrük birliği aşağıdaki uygulamalardan hangisini **içermez?**

a. Üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi
b. Üye ülkeler arasında kotaların kaldırılması
c. Kişilerin serbest dolaşımı
d. Üye ülkeler arasında ticaret politikasının uyumlaştırılması
e. Üye ülkeler arasında gümrük tarifelerinin kaldırılması

7. Türkiye AET'ye hangi yılda başvuruda bulunmuştur?

a. 1973
b. 2005
c. 1959
d. 1999
e. 1951

8. Aşağıdakilerden hangisi 1970'lerde Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getirememesinin en önemli nedenidir?

a. Türkiye'nin tarımda rekabet sorunu yaşaması
b. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile olan ilişkileri sonlandırmak istemesi
c. Topluluğun diğer gelişmekte olan ülkelere verdiği ticari imtiyazların genişletilmesi
d. Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatına konulan kotalar
e. 1970'lerde Türk ekonomisinin içinde olduğu olumsuz koşullar

9. Türkiye-AB Gümrük Birliği hangi ürünleri kapsamaktadır?

a. Tarım ürünleri
b. El halıları
c. Yaş meyve ve sebze
d. Tekstil ürünleri
e. Sanayi ve işlenmiş tarım ürünleri

10. Aşağıdakilerden hangisi Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinden biri **değildir?**

a. Türkiye'nin AB pazarındaki payının artması
b. Türkiye'nin pazarında AB'nin rekabet gücünün azalması
c. AB'nin Üçüncü ülkelerle akdettiği Serbest Ticaret Anlaşmalarına Türkiye'nin uyumu
d. Türk sanayi ürünlerinin rekabet gücünün artması
e. Ekonomik mevzuatın modernizasyonunun gerçekleşmesi

Yaşamın İçinden

Gümrük Birliği'nden Türkiye kazançlı çıktı
TÜSİAD için 'Türkiye'nin AB Üyeliği, Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme' konulu raporu hazırlayan Prof. Dr. Asaf Savaş Akat, 1996'da uygulamaya giren Gümrük Birliği'nin Türkiye için yararlı olduğunu söyledi. 1995-2001 yılları arasında Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatın Euro cinsinden %120 oranında arttığını ifade eden Akat şunları söyledi: "AB ile dış ticaret açığını tek ölçü almak yanlıştır. Türkiye'nin turizm, nakliye gibi görünmeyen döviz gelirlerinin ve işçi dövizinin kaynağı da AB ülkeleridir. Bu nedenle faiz dışı cari dengeye bakmak gerekli. Bu da lehimize. Veriler Gümrük Birliği'nin Türkiye için yararlı olduğunu göstermektedir." Bu arada, TÜSİAD Genel Sekreteri Dr. Haluk Tükel'in hazırladığı 'Sektörel İhracat Performansının Değerlendirilmesi' adlı rapor da bu görüşü destekliyor. Buna göre, GB değerlendirilirken daha fazla sektörün, daha çok ihracat yapması kriterinin esas alınması gerekiyor. GB ile ihracatın sektörel olarak yaygınlaştığı ve otomotiv gibi katma değeri yüksek sektörlerin ihracatının arttığı vurgulanan raporda, 1995-2001 arasında ihracat fiyatlarının % 25 düştüğü, miktarının ise % 93 arttığı belirtiliyor.

Kaynak: (Radikal - 07/06/2002 - Erişim: http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=39794)

Dünya Bankası Raporu İki Tarafın da Görüşlerini Dikkate Alıyor
12 Haziran 2014 tarihinde Seta Vakfı tarafından düzenlenen "Yeniden Canlanan Türkiye AB Ticari İlişkileri Bağlamında Gümrük Birliği" panelinde konuşan İKV Yönetim Kurulu Başkanı Ömer Cihad Vardan "….Bizler, İKV olarak, Dünya Bankasının bu bağlamda hazırlamış olduğu raporun da ileriye dönük olarak tartışmalara ışık tutacak nitelikte olduğunu ve bu konudaki önemli bir eksikliği giderdiğini düşünüyoruz. Gümrük Birliği'nin ekonomik etkileri, revize edilerek güncelleştirilmesi ve sorunların çözümüne yönelik iki tarafın da görüşlerini dikkate alan DB Raporu, esas itibariyle, bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda raporu hazırlayan DB yetkililerine teşekkür ederiz."

(Erişim http://ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=328

AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Modernizasyonu
İKV Başkanı Ayhan Zeytinoğlu, gümrük birliğinin güncellenmesinin Türkiye'nin üretim kapasitesi, tarımsal verimliliği, hizmet ihracatı ve dış pazarlardaki rekabet gücünü artıracağını ve norm ve standartlarda AB ile entegrasyonu sağlayacağını belirtti. "Gümrük birliğinin güncellenmesi süreci Türkiye'yi orta gelir tuzağından çıkarmakta kilit rol oynayacak"
İKV Başkanı, 20 yıldır yürürlükte olan gümrük birliğinin Türk sanayii ve dış ticaretine önemli katkıda bulunduğunu, AB ile dış ticaret hacmi 4 katına çıkarken, dış pazarlarda rekabet gücünün arttığını belirtti. Zeytinoğlu, bu faydalarına rağmen, gümrük birliğinin artık güncel gelişmelerin gerisinde kaldığını ve sağlanan faydanın da aşındığını ekledi........ "Gümrük birliğinin güncellenmesi süreci iç piyasada rekabeti artıracaktır. Bunun başlangıçta zorlayıcı etkileri olsa da, orta ve uzun vadede, sanayide üçüncü ülkeler ile imzalanacak STA'lar ile pazar payının artmasının yanında çeşitli tarım ürünleri gruplarında ve hizmet sektörlerinde verimliliği ve üretkenliği tetikleyecektir...."

(Erişim https://www.haberler.com/zeytinoglu-2017-de-turkiye-ab-iliskilerinin-9182157-haberi/

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız Yanlış ise "Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Kuramı çerçevesinde Gümrük Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız Yanlış ise "Gümrük Birliği'nin Ekonomik Etkileri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız Yanlış ise "Gümrük Birliği'nin Ekonomik Etkileri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız Yanlış ise "Avrupa Bütünleşmesi ve Gümrük Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız Yanlış ise "Avrupa Bütünleşmesi ve Gümrük Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız Yanlış ise "Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Kuramı çerçevesinde Gümrük Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız Yanlış ise "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Gümrük Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız Yanlış ise "Türkiye Yükümlülüklerini Neden Yerine Getiremedi?" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız Yanlış ise "Gümrük Birliği'nin Kapsamı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız Yanlış ise "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Gümrük Birliği'nin kurulması, üye ülkelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki miktar kısıtlamaları ve gümrük tarifelerinin kaldırılmasının yanı sıra Gümrük Birliği-nin üyesi olmayan ülkelerle yapılan ticarette bu ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulanması anlamına gelmektedir. Bu tarife genellikle ülkenin eskiden uyguladığı tarifeden daha düşük olmaktadır. Ayrıca GB'ye dahil olan ülkeler, yapılan dış ticaret anlaşmalarında da uyum içinde olmalıdır, çünkü anlaşmalar tüm üyeleri bağlar. GB'nin iyi uygulanabilmesi için, üye ülkeler kendi aralarında GB ile doğrudan ilgili alanlarda mevzuat uyumlaştırmasına gitmelidir. Mevzuat uyumlaştırması üye ülkeler arasında herhangi bir ayrımcılığın yaşanmamasını sağlamak açısından önemlidir. Dolayısıyla GB, üye olan ülkelere, GB'nin sorunsuz işlemesini sağlayacak alanlarda ekonomik yükümlülüklerin yanı sıra, hukuki ve sosyal yükümlülükler de getirmektedir.

Sıra Sizde 2

GB'nin kısa dönemdeki statik etkileri, teknoloji ve ekonomik yapı değişmeksizin gerçekleşen etkilerdir. Statik etkiler, ticaret hadleri ve kaynak dağılımı etkilerinden oluşmaktadır. Kaynak dağılımı etkisi ise üretim ve tüketim etkisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Üretim etkisi de ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etki olarak iki şekilde görülür. Kısa dönemde yaşanan ticaret yaratıcı etki, bir ülkenin pahalıya ürettiği bir malı GB sonrası Birlik içerisinde en ucuza üreten ülkeden alması olarak tanımlanırken, ticaret saptırıcı etki, bir malın dünyadaki en ucuz üreticisinden alınırken, GB sonrası bu üreticinin Birlikte olmaması hâlinde, Birlikteki en ucuz üreticisinden alınması şeklinde gerçekleşmektedir. Tüketim etkisi ise Birlik içinde ucuza üreten ülke vatandaşlarının satın alma güçlerinin artması sonucu, Birlik içerisinde tüketimin ve ithalatın artması anlamına gelmektedir. GB nedeniyle meydana gelen değişmelerin yol açtığı diğer önemli kısa dönemli etki ise Birliğe üye ülkeler arasındaki iş bölümünün doğuracağı refah artışından her ülkenin alacağı payı belirleyen ve ihracat fiyatları ile ithalat fiyatlarının birbirine oranı şeklinde tanımlanan Ticaret hadlerine etkisidir. Gümrük Birliğinin kurulması ile gümrük vergilerinin sıfırlanması sonucu ortaya çıkan Kamu Gelirlerine etkisi ve GB sonrası bürokratik engellerin ortadan kalkması ve azalan gümrükleme giderleri sonucu ortaya çıkan İşlem Maliyetlerine etkileri de statik etkiler kapsamında incelenmektedirler.

GB'nin uzun dönemdeki etkileri ise ekonomik yapıda ortaya çıkan etkilerdir. Bu etkiler ancak orta ve uzun dönemde ortaya çıkmaktadır. Dinamik etkilerin ortaya çıkabilmesi için üretim kapasitesinde ve teknolojik yapıda değişimler gerçekleşmelidir. Dinamik etkilerin değerlendirilmesinde oldukça fazla değişken bulunduğundan, bu etkilerin önceden tahmin edilebilmesi çok zordur. Bunlardan Teknolojik İlerleme Etkisi, GB'nin kurulmasıyla genişleyen pazar ve artan rekabet ortamı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ölçek Ekonomileri Etkisi, firmaların GB sonrası daha büyük bir pazara yönelmesi sonucu büyümeleri, faktör maliyetlerinin düşmesi, verimlilik ve üretimin artması sonucu ortaya çıkarken Dışsal Ekonomiler Etkisi, bir üreticinin kendi faaliyetlerinin dışında herhangi bir maliyete katlanmadan başka ekonomik faaliyetler sonucu birtakım yararlar sağlaması şeklinde meydana gelmektedir. Bir diğer dinamik etki olan Yatırımları Özendirici Etki ise Birlik içi pazarın büyümesi, ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesi ve verimliliğin artmasıyla dış yatırımcıların Birlik içine çekilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

GB'nin statik ve dinamik etkileri arasındaki en önemli fark; statik etkiler üye ülkelerin ekonomik ve teknolojik yapılarında hiçbir değişiklik olmaksızın sadece kaynakların farklı dağılımı sonucu gerçekleşmektedir. Dinamik etkiler ise ancak ekonomik ve teknolojik yapıda yaşanan köklü değişikler sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sıra Sizde 3

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra faşizmin Avrupa'ya getirdiği felaketin temelinde ulusalcılığın olduğuna dair oldukça güçlü ve yaygın bir inanış egemendi. Avrupa'nın gitgide kapsamı genişleyen bir uluslararası bütünleşme ortamında yeniden inşa edilmesi ve özellikle Alman-Fransız çekişmesini potansiyel bir savaş tehdidi olmaktan çıkarma gereğine inanılıyordu. Bu siyasi hedefe, bir siyasi birlik sağlanması gibi gerçek dışı planlarla değil, kademe kademe ilerleyen bir ekonomik bütünleşme sayesinde ulaşılacaktı. Bunun sağlanabilmesi için de atılması gereken ilk adım ülkeler arasında gümrük birliğinin tamamlanmasıydı. Malların ithal ve ihracatındaki tüm kısıtlamaların ortadan kaldırılarak ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi oluşturarak kurulacak bir gümrük birliğini, üye devletlerarasında kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin engellerin ortadan kaldırıldığı bir Tek Pazar takip edecekti. Daha sonra ise üye devletlerin ekonomik politikalarını giderek uyumlaştırarak bir ekonomik birlik kurmaları hedeflenmişti. Gümrük Birliği bütün bu sürecin ilk adımını oluşturmuştur.

Sıra Sizde 4

AB ile Türkiye arasında imzalanan ve Ankara Antlaşması olarak bilinen 1963 tarihli Ortaklık Antlaşması'nın GB'ni tanımlayan 10. maddesinde, "... Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde topluluğun Ortak Gümrük Tarifesinin kabulünü ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsar." denmektedir.

Ankara Antlaşması, Türkiye - AB arasında ekonomik ve sosyal bazı temelleri belirlemesinin yanı sıra, Türkiye'nin AB'ye üyeliğini de öngören bir antlaşmadır. Bu kapsamda Türkiye ile AB arasında tahsis edilen GB, tam üyelik yolunda atılan bir ara adım gibi görülmektedir. GB'nin doğası gereği, katılımcı ülkelerin ekonomik alanlardaki ve ekonomik alanları doğrudan etkileyen diğer alanlardaki hukuki kurallarını birbirlerine yaklaştırmaları esastır. Bu uyumlaştırma, GB'ye taraf olan ülkelerin aynı zamanda üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi belirlemelerini gerektirmektedir. Dolayısıyla GB'ye üye ülkeler sadece iç ticaret rejimlerinde değil, aynı zamanda dış ticaret rejimlerinde de değişikliklere gitmek zorundadır. Bu kapsamda, Türkiye de dış ticaret rejimini AB ile uyumlulaştırmıştır.

Sıra Sizde 5

Türkiye ile AB arasında tesis edilen GB'nin oluşturulma amacı sadece bir GB oluşturmak değildir. Ankara Antlaşması'na göre Gümrük Birliği Türkiye'nin AB üyeliğine geçişin bir aşamasıdır.

Klasik gümrük birlikleri, katılımcı ülkelerin birbirlerine karşı gümrük tarifelerini, kota ve miktar kısıtlamalarını ve her türlü teknik engeli ortadan kaldırdıkları ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uyguladıkları birliklerdir. AB-Türkiye GB bu özelliklerin hepsini taşımaktadır fakat sadece bu özelliklerden oluşmamaktadır. Bunların yanı sıra, Rekabet hukuku düzenlemeleri, Fikri ve Sınai Mülkiyetin Korunması Düzenlemeleri, Gümrük Mevzuatı konuları, Dampingli veya sübvansiyonlu ithalata karşı koruma, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, dahilde ve hariçte işleme rejimleri gibi bir çok mevzuatın AB ile uyumlu hâle getirilmesi düzenlemelerini de içermektedir. Gümrük Birliği Artı Kavramı olarak adlandırılan bu özellikleriyle AB-TR Gümrük Birliği, klasik bir Gümrük Birliği'nin çok ötesindedir.

Sıra Sizde 6

Avrupa Birliği, küresel piyasalardaki payını kaybetmemek adına geliştirdiği yeni ticaret stratejisinde birçok ülke ile ikili serbest ticaret anlaşmaları imzalamakta ve böylece bu ülkelere ticari tercihler sağlamaktadır. AB ile ortak gümrük tarifesi uygulayan Türkiye ise AB'nin tercihli erişim izni verdiği bu ülkelere kendi pazarını açmak durumundadır. AB'nin GB ile ilgili karar mekanizması sadece üye ülkelerden oluştuğundan, Türkiye bu mekanizmanın dışında kalmaktadır. Bir diğer deyişle Türkiye, karar alma aşamasında yer almadığı anlaşmaları koşulsuz olarak kabul etmek zorunda bırakılmaktadır. Türkiye, AB'nin anlaşma imzaladığı üçüncü ülkelere kendi kapılarını açarken bu ülkeler tarafından verilen imtiyazlar, yalnızca AB ülkeleri kaynaklı ihracatı kapsamaktadır. Türkiye tam üye olmadığı için bu imtiyazlardan yararlanamamaktadır. Ayrıca Türkiye bu anlaşmalara uyum sağlamak zorunda olduğu için, üçüncü ülke ürün ithalatından elde ettiği gümrük gelirlerini de kaybetmektedir.

Türkiye'nin söz konusu üçüncü ülkelerden AB ile aynı tavizleri alabilmesi için bu ülkelerle ikili anlaşmalar imzalaması gerekmektedir. Fakat AB içinde serbest dolaşımı sayesinde dolaylı olarak kendi ürünlerini tarife uygulaması olmaksızın Türk pazarına ihraç etme fırsatını elde eden üçüncü ülkeler, aynı tavizleri Türkiye'ye vermek konusunda isteksiz davranmaktadır. Ayrıca, bu durum üçüncü ülke pazarlarında AB ihracatçıları ile rekabet içerisinde olan Türkiye için dezavantaj yaratmaktadır. Bu açıdan AB ile müzakere eden üçüncü ülkenin aynı anda Türkiye ile de müzakerelere başlaması ve müzakerelerin paralel yürütülmesi oldukça önemlidir.

Sıra Sizde 7

Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde en önemli dış ticaret ortağı olan AB, GB sonrası da bu niteliğini korumuştur. Türkiye'nin ticaret hacmi büyürken Topluluk ile olan dış ticaret açığı da yükselmiştir. Fakat AB ile dış ticaret açığını tek ölçü almak yanlıştır. Türkiye'nin turizm, nakliye gibi döviz gelirlerinin ve işçi dövizinin kaynağı da AB ülkeleridir. Türkiye'deki yabancı yatırımın temel kaynağı AB ülkeleridir.

Türkiye çevre ülkeler ile ticareti kolaylaştıran coğrafi konumu nedeniyle AB odaklı ticarete yeni üye ülkelerin çoğundan daha az bağımlı durumdadır. GB kapsamında üstlenilen tek taraflı yükümlülükler, üçüncü ülke pazarlarına girme konusunda Türkiye önünde birçok durumda engel oluşturmuştur. Buna rağmen, Ortak Gümrük Tarifesi nedeniyle AB yerine düşük maliyetli üçüncü ülkelerden yapılan ithalatın giderek artması, GB'nin ticaret saptırıcı etkisini azaltmıştır.

Güçlü bir rekabet ortamı hazırlayan ve verimliliği arttırmayı zorunlu kılan piyasa genişlemesi sayesinde Gümrük Birliği, ekonomik mevzuatın modernizasyonu da dahil olmak üzere Türk sanayisinin dönüşümünü sağlamıştır. Türk sanayisini rekabet gücü kazanmaya zorlamış ve uluslararası üretim ve dağıtım ağlarıyla bütünleşmek zorunda bırakmıştır. Ayrıca GB, makro düzeyde genel ekonomiyi, mikro düzeyde ise işletmeleri etkilemiştir. Fakat asıl değişim 2000li yıllarda gerçekleşmiştir. Bir taraftan Uluslararası Para Fonu (IMF) diğer taraftan AB kriterlerine uyum nedeniyle uygulanan makroekonomik politikalar ve yapısal reformlar, Türk ekonomisinin makro dengelerini sağlamasına yol açmıştır. Ayrıca 2002 sonrası uygulanan maliye politikaları ve yapısal reformların da bu dönüşümü hızlandırmasıyla Türkiye Euro'ya geçiş koşulu olan Maastricht kriterlerini bile karşılamıştır.

Her ne kadar tarım ve hizmetler sektörünün GB'nin dışında tutulması Türkiye için önemli bir kayba neden olsa da GB sonrası hem Türkiye'nin AB pazarındaki payı artmış hem de katma değeri daha yüksek olan ürünler ihraç etmiştir. Türkiye'nin AB'den gerçekleştirdiği ithalatta ara mallarının ağırlıklı yer tutması, ithalatın Türk sanayine yönelik girdi sağlayan yapısını ortaya koymaktadır. GB üyeliğinin ardından AB'nin Türkiye'deki yabancı yatırımlardaki payı yaklaşık ortalama %60-65 civarında seyrederken Helsinki'de elde edilen adaylık statüsü ve mevzuat uyumunun da etkisiyle 2000 sonrasında bu payda önemli artış yaşanmıştır.

Sonuç olarak, GB genel olarak ekonomiyi; özellikle de sanayi sektörünü dönüştürücü bir etki yapmış, rekabet gücü kazanan sanayinin küresel pazarlara açılmasında önemli rol oynamıştır. Türk ekonomisinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

ARDELEANU, Constantin. **International Trade and Diplomacy at the Lower Danube: the Sulina Question and the Economic Premises of the Crimean War (1829–1853),** Muzeul Brailei Editura Istros, Braila, 2014.

Ankara Ticaret Odası, **Avrupa Birliği'nde Maskeli Balo Dayatmalar, Gerçekler,** ATO Yayınları NO: 74, 2004.

Avrupa Komisyonu, Turkey 2016 Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf, 10.08.2017.

Avrupa Komisyonu, Turkey 2015 Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_turkey.pdf, 10.08.2017.

Avrupa Komisyonu, Turkey 2014 Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf, 11.08.2017.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliği - Türkiye - Gümrük Birliği: Refah için Birlikte Yaşam,** 2001. Erişim: http://www.deltur.cec.eu.int. (9 Kasım 2004)

BALASSA, B. **Types of Economic Integration, International Bank for Re-construction and Development, Staff Working Paper,** no. 185, 1974.

BALKIR, C. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri,** Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

BALKIR, C. **"The Customs Union and Beyond",** The Political Economy of Turkey in the Post-Soviet Era, ed. L. Rittenberg, Praeger, Connecticut USA, 1998, pp.51-79.

ÇAKMAK, Özge. "Gümrük Birliği Teorisinin Gelişimi", **Ekonomik Yaklaşım,** Cilt: 13, Sayı: 44, 2002, ss. 23-39.

ÇALIŞKAN, Ö. **Türkiye-AB Ticaretinde Endüstri-İçi Ticaret ve Gümrük Birliği Sonrası Gelişmeler,** Gazi Üniversitesi SBE, 2009. Erişim: http://www.ekonomi.gov.tr/upload/BF09AE98-D8D3-8566-4520B0D124E5614D/ozgur_caliskan_tez.pdf [12 Kasım 2011]

DE SANTIS, R. A. **The Impact of a Custom Union with the EU on Turkey's Welfare, Employment and Income Distribution: An AGE Model with Alternative Labor Market Structures.** Journal of Economic Integration, 2000.

DEMİR, O. **Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Dergisi,** Yıl 3, Sayı 11, 2004.

HARRISON, G. W. and RUTHERFORD, T. F. and TARR, T. G. **Trade Reform in the Partially Liberalized Economy of Turkey.** The World Bank Economic Review, 7 February 1993.

KABAALİOĞLU, Haluk. "Turkey EU Custom Union: Problems and Prospects", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt: 12, Sayı: 2, 2010, ss. 47-57.

KARLUK, R. **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

KARLUK, R. **Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları,** Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2011.

LIPSEY, R.G. "The Theory of Customs Union: Trade Diversion and Welfare", **Economica,** vol.24, 1957, ss. 40-46.

LIPSEY, R. G. ve Lancaster K. "The General Theory of Second Best", Review of Economic Studies, 24 (1), 1957, ss. 3-42.

MERCENIER, J. and YELDAN E. **On Turkey's Trade Policy: Is a Custom Union with Europe Enough?,** European Economic Review, Number 41, 1997.

MORGİL, O. **Ekonomik Açıdan Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliğinin İşleyişi,** İşveren Dergisi, Ocak 2003.

SEYİDOĞLU, H. **Uluslararası İktisat (Teori, Politika ve Uygulama),** İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2003.

Treaty establishing the European Economic Community, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023, 13.08.2017.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi Etki Analizi Çalışması Basın Bildirisi",

Analizi%20-%20Bas%C4%B1n%20Bildirisi.pdf, 13.08.2017.

SOĞUK, H. **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri,** İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2002.

TOGAN, S. **Opening up the Turkish Economy in the Contex of the Custom Union with EU,** Journal of Economic Integration, February 1997.

TUSIAD, **Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Dış Ticaretimize Etkileri,** İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 2003.

UYAR, S. **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri,** DTM Yayınları, Ankara, 2001. Erişim: http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2001/gumruk.htm

ÜLGEN, S. ve ZAHARİADİS Y. **The Future of Turkish-EU Trade Relations-Deepening vs Widening,** CEPS EU-Turkey Working Papers, No.5 August 2004.

VINER, J. **The Customs Union Issue,** Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950.

Yararlanılan İnternet Kaynakları

http://www.abgs.gov.tr

http://www.atonet.org.tr

http://www.dpt.gov.tr

http://www.dtm.gov.tr

http://www.dunya.com

https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/D%C4%B1%C5%9F%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/Avrupa%20Birli%C4%9Fi/ekler/Etki%20

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- AB'nin üçüncü ülkelerle kurduğu ortaklık ilişkisinin temel özelliklerini açıklayabilecek,
- Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ortaklık ilişkisinin temel organı olan Ortaklık Konseyi'nin işlevlerini tanımlayabilecek,
- Ortaklık Konseyi'nin kurduğu yardımcı organların görevlerini tanıyacak,
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı'nın ve AB Türkiye Delegasyonu'nun yetki ve sorumluluklarını sıralayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ortak Üye
- Ortaklık Konseyi
- Uluslarüstülük
- Gümrük Birliği
- Ankara Anlaşması
- Katma Protokol
- Başmüzakereci
- Delegasyon

İçindekiler

Türkiye-AB Ortaklık İlişkisinin Kurumsal Yapısı

GİRİŞ

Avrupa Birliği, üyesi olmayan bazı ülkelerle "ortaklık" adı altında özel bir ilişki geliştirmektedir. Bu ilişkiler uluslararası anlaşmalarla kurulur. Ortaklık ilişkisi kurulan ülke AB üyesi olmadığı için de bu ilişki, taraflar arasında yine ortaklık anlaşmasına dayanarak kurulan ayrı bir kurumsal yapı aracılığıyla yönetilir. Türkiye ile AET arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkisini kavrayabilmenin bir boyutunu da bu ilişkinin kurumsal yapısı oluşturmaktadır. Bu nedenle bu bölümde ortaklık ilişkisinin içeriği ve Türkiye-AB arasındaki ortaklığın kurumsal yapısı ile diğer önemli kurumların görev ve yetkileri açıklanacaktır.

ORTAKLIK İLİŞKİSİ

Avrupa Birliği'nin (AB) diğer ülkelerle kurduğu ilişkiler uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır. Ortaklık anlaşmaları (Association agreements) olarak tanımlanan bu uluslararası anlaşmalar, katılım sürecine temel oluşturan kapsayıcı çerçeve anlaşmalardır. AB, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nın 238. Maddesinde yer alan "Topluluk bir veya daha fazla Devlet veya uluslararası kuruluşlar ile karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak işlem veya özel usuller düzenleyen ortaklıklar kuran anlaşmalar akdedebilir" hükmüne dayanarak günümüze kadar üçüncü ülkelerle birçok ortaklık anlaşması imzalamıştır. 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nda bu hüküm 188. Maddede yer almış ve bu tür anlaşmaların Bakanlar Konseyi tarafından Avrupa Parlamentosu'na danışıldıktan sonra oybirliğiyle imzalanabileceği belirtilmiştir.

AB'nin üçüncü ülkelerle kurduğu ortaklık ilişkileri, taraflar arasında serbest ticaretin geliştirilmesini, ekonomik işbirliği yoluyla ülkenin ekonomik kalkınmasına destek sağlanmasını veya ülkenin AB üyeliğini amaçlamaktadır.

AB'nin imzaladığı bazı ortaklık anlaşmaları, ortaklık ilişkisi kurma yoluyla ülkeleri AB üyeliğine hazırlamak amacıyla yapılmıştır. Yunanistan ile yapılan Atina Anlaşması ile Türkiye ile yapılan Ankara Anlaşması bu ilişki biçiminin örnekleridir. Nitekim Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde yer alan *"Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiyece üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler"* hükmü ile ortaklık ilişkisinin üyeliğe hazırlayan bir süreç olduğunu tanımlanmıştır. Bu nedenle bazı kaynaklarda kurulan ortaklık ilişkisi "ortak üyelik" (associate membership) olarak ifade edilmektedir. Ancak bu ortaklık ilişkisi, "üyelik" kavramı kullanılmasına rağmen, ortaklık anlaşması imzalanan ülkenin AB'nin yönetiminde, karar alma süreçlerinde temsil edilmesine olanak tanımaz. Roma Antlaşması'nın 237. maddesinde yer alan *"Her*

Avrupa devleti, Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir" hükmü ile ortaklık ilişkisinin üyeliğe taşınmasına olanak tanımaktadır. Benzer anlaşmalar Balkan ülkeleri için "istikrar ve ortaklık anlaşmaları" adıyla imzalanmıştır.

AB'nin Avrupa kıtasında olmayan ülkelerle de ortaklık ilişkisi kurduğunu görüyoruz (Tablo 3.1). Kurucu antlaşmalardaki hükümlere göre Avrupalı olmayan bu ülkelerin üyeliğe uzanacak bir ortaklık kurmaları mümkün değildir. Bu tip ortaklık anlaşmaları genelde taraflar arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi üzerine kurulmaktadır. Bu anlaşmalar karşılıklı çıkar alanlarını - savunma ve güvenlik, göç, çevre koruma ve enerji, bilim ve eğitim gibi - daha geniş ekonomik ve politik işbirliği oluşturmayı da içerebilir. Bu anlaşmalar, AET'nin kurucu ülkelerinin, daha önce sömürgeleri olan ülkelerle ortak ticaret politikasının koyduğu sınırların dışında ticari ilişkilerini sürdürme gayretiyle oluşturulmuştur. Böylece bu ülkelerden gelen mallar üzerindeki tarifeler ortaklık anlaşmaları uyarınca aşamalı olarak kaldırılmıştır.

Bazı anlaşmalar ise ekonomik işbirliği ve kalkınma amaçlarıyla yapılmıştır. Lome Anlaşmaları, Fas, Tunus ve Cezayir'le yapılan anlaşmalar bu tür anlaşmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu anlaşmalar ortaklık anlaşmaları kadar geniş kapsamlı değildir. Avrupa Kalkınma Fonu aracılığıyla bu ülkelere teknik ve mali yardımlar yönlendirilmiştir. Bir diğer özel anlaşma AET ile 3 Mayıs 1960 yılında kurulan Avrupa Serbest Ticaret Alanı (EFTA) üyesi ülkeler arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmasıdır. Kurulan bu ilişki sonradan Avrupa Ekonomik Alanı'na dönüşmüştür.

Tablo 3.1
AB'nin Ortaklık Anlaşmaları İmzaladığı Bazı Ülkeler

Kaynak: *European Commission: http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/*

Ortaklık Kuran Anlaşmalar		**Avrupa Anlaşmaları**	
Ankara Anlaşması	1963	Polonya, Macaristan	1994
Kıbrıs Cumhuriyeti	1972	Romanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya	1995
Ukrayna	2014	Estonya, Letonya, Litvanya	1998
Avrupa Ekonomik Alanı (İzlanda, Norveç ve Lihteynştayn)	1992	Slovenya	1999
İşbirliği Anlaşmaları		Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları	
Cezayir	1976	Tunus, İsrail	1995
Fas	1976	Filistin, Ürdün	1997
Mısır	1977	Mısır	2001
Suriye	1977	Cezayir, Libya	2002
Tunus	1969	**Ticaret, Kalkınma ve İşbirliği Anlaşmaları**	
Lome	1975	Güney Afrika	1999
İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları		İşbirliği Anlaşmaları	
Hırvatistan	2001	Afrika, Karayip-Pasifik Ülkeleri (Cotonou Anlaşması)	2000
Arnavutluk	2006	Şili Ortaklık Anlaşması	2002
Karadağ	2010	Ermenistan	1999
Bosna Hersek	2015	Azerbaycan	1999
Kosova	2016		
Sırbistan	2013		

GATT'ın ilkelerinden birisi olan "en çok kayrılan ülke (most favoured nation clause: MFN)" ilkesine göre bir ülkeye sağlanan kolaylık ya da verilen taviz, ayırım yapılmadan bütün diğer üye ülkelere de aynen geçerli kılınmalıdır.

AB'nin ortaklık anlaşmalarının temel özellikleri şunlardır:

- Roma Anlaşması'nın 238. maddesine dayanır, (Maastricht Antlaşması 310, Lizbon Antlaşması 188N)
- Yakın bir ekonomik ve siyasi işbirliği niyeti taşır,
- Ortaklık ilişkisini yöneten, tarafların temsil edildiği organlar yaratır,
- En çok kayrılan ülke uygulaması yaratır,
- Taraf olan ülke ile AB arasında ayrıcalıklı bir ilişki yaratır,
- Özellikle 1994 yılından itibaren insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerlere saygı koşullarını içerir,
- Taraflar arasında işbirliği anlaşmalarının ötesinde bir ortaklık kurmayı hedeflemektedir.

AB'nin ortaklık ilişkisi kurduğu ülkeler AB'nin kurumsal yapısı içinde temsil edilmemekte, Birlik'in karar alma süreçlerinde yer almamaktadır. Ancak Ortaklık Anlaşmaları, ortaklık ilişkisini yönetmek üzere bir kurumsal yapıyı oluşturmaya izin vermektedir. Böylece taraflar arasında ortaklık ilişkisinin yürütme ve yargı fonksiyonlarını yerine getirecek organlar kurulmaktadır. Ortaklık anlaşmalarını temel alarak kurulan organlarda taraflar eşit şekilde temsil edilmektedir. Bir tarafta AB ve AB üyesi ülkeler, diğer tarafta da ortaklık ilişkisi kurulan ülke veya ülkeler bulunmaktadır. Ortaklık anlaşmasına dayanarak kurulan ortaklık organlarının yönetiminde kararlar her iki tarafın da onayı ile alınmaktadır. Bu nedenle ortaklık ilişkisinin organları *"karşılıklılık (bilateralism)"* ilkesine uygun olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Taraflar, kolektif organlar aracılığıyla birlikte faaliyette bulunmaktadır.

Ortaklık ilişkisinde temel nokta AB ve AB üyesi ülkelerin ilişki kurduğu ülkenin bir "üye ülke" olmamasıdır. AB'nin kurumları ile ortaklık ilişkisinin kurumları birbirinden ayrılmıştır. Bu nedenle örneğin Yunanistan ile ortaklık ilişkisini kuran Atina Anlaşması hazırlanırken, AET'nin kurumsal yapısında Yunanistan'ın da temsil edilmesi için talepte bulunmuştur. AET, Yunanistan'ın henüz Topluluklara üye olmadığını, ortaklığın buna imkân vermediği gerekçesiyle bu talebi reddetmiştir. Ortaklık ilişkisinin bu özelliği de "kurumsal yapının özerkliği" olarak ifade edilir. Her bir ortaklık ilişkisinin ayrı kurumsal yapısı bulunmaktadır. Ortaklığın bu kurumları ortaklık anlaşması taraflarının birlikte faaliyette bulunmalarına imkân sağlayan kolektif organlardır.

AB'ye ortak üyelik (associate membership) ile tam üyelik (full membership) kavramları ne anlama gelmektedir?

SIRA SİZDE

TÜRKİYE-AB ORTAKLIK İLİŞKİSİNİN TEMEL ORGANI: ORTAKLIK KONSEYİ

Türkiye, AET ile bir ortaklık anlaşması yapma teklifini 11 Temmuz 1959'da sunmuştur. Bakanlar Konseyi'nin Komisyonu ortaklık anlaşmasını hazırlamak için görevlendirmesinin ardından 20 Haziran 1963 tarihinde taraflar ortaklık anlaşması ile ilgili tüm konularda uzlaşma sağlamışlardır. *Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma* 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu nedenle *Ankara Anlaşması* olarak anılmaktadır. İmzalanan Anlaşma Avrupa Toplulukları, üye ülkeler ve TBMM'nin onay sürecinden geçerek 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Resim 3.1

Ankara Anlaşması kapsamlı müzakerelerin ardından Türkiye adına Bürüksel Büyükelçisi Hasan Esat Işık (sol taraf) ve AET adına Dış İlişkilerden sorumlu Komisyon üyesi Günter Seeliger tarafından 25.06.1963 tarihinde parafe edilirken.

***Kaynak:** EC Audiovisual Library*

Ankara Anlaşması Geçici Protokolleri: 1 sayılı Protokol geçiş döneminin bir Katma Protokolle şart, usul, sıra ve sürelerinin saptanacağını belirtir ve Katma Protokolle ilgili diğer teknik konuları ele alır. 2 sayılı Protokol, Türkiye'nin Topluluğa ihraç ettiği geleneksel tarım ürünlerine açılan kontenjanları belirler, ayrıca ortaklığın işleyişine ilişkin de bazı teknik hükümleri içerir.

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkisinin yürütülmesi ve geliştirilmesi amacıyla bir kurumsal yapı getirilmiştir. Bu kurumsal yapının hukuki temelini Ankara Anlaşması oluşturur. Ortaklık ilişkisinin birincil hukuk kaynakları şu unsurlardar oluşur:

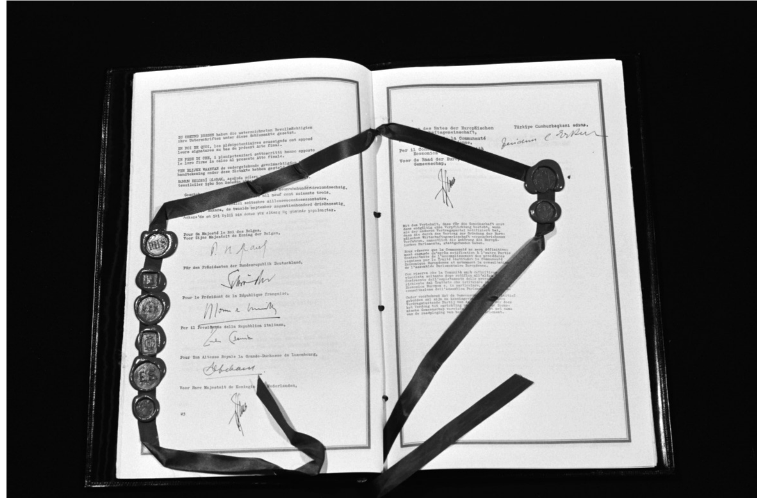
- Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması) ve Ekleri (Geçici Anlaşma, Malî Protokol, Son Senet ve imza sırasında teati edilen iki mektuptan oluşur.)
- Katma Protokol ve Ekleri
- Tamamlayıcı/Uyum Protokolleri

Bu nedenle kurumsal yapı işleyişinde ortaklık hukukunun birincil yazılı kaynaklarına uygun hareket etmek durumundadır. Bu ilişkide ikincil hukuk kaynağı olarak da asli organ olan Ortaklık Konseyinin almış olduğu kararlar gösterilebilir.

Resim 3.2

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık yaratan Ankara Antlaşması ve eki niteliğindeki Protokoller, ortaklık ilişkisinin kurumsal yapısının hukuki temelini oluşturur.

***Kaynak:** EC Audiovisual Library*

KİTAP

Hacı Can & Çınar Özen, Türkiye-Avrupa Topluluğu Hukuku, Ankara: Gazi Kitapevi, 2005.

Ankara Anlaşması'nın 6. maddesinde, Türkiye ile AT arasındaki ortaklık rejiminin uygulanması ve geliştirilmesini sağlamak üzere tarafların bir Ortaklık Konseyi (Association Council) oluşturmaları öngörülmüştür. Anlaşma'nın 23. ve 24. maddeleri Ortaklık Konseyinin yapısı ve işleyişi hakkında hükümler içermektedir. Buna göre;

Karar alma yetkisine sahip olan Ortaklık Konseyi, Anlaşma'nın hedeflerini göz önünde bulundurarak ortak rejimin sonucunu belirli aralıklarla inceler.

- Ortaklık Konseyini, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'nden üyeler, öte yandan Topluluk üyesi Devletler Hükûmetleri'nden, Konseyi'nden ve Komisyonu'ndan üyeler meydana getirir.
- Ortaklık Konseyi İç tüzüğünü yapar.
- Ortaklık Konseyi üyeleri, İç tüzüğün öngördüğü şartlarla kendilerini temsil ettirebilirler.
- Ortaklık Konseyi, kararlarını oy birliği ile alır.
- Ortaklık Konseyi başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yapılır. İlk başkanlık süresi Ortaklık Konseyi kararı ile kısaltılabilir.
- Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle Anlaşma'nın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir komite kurmaya karar verebilir.
- Ortaklık Konseyi bu komitelerin görev ve yetkilerini belirtir.

Ortaklık Konseyi, Türkiye ve AB üyesi devletleri temsil eden üyeler ve AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Komisyonu'ndan katılan üyelerden oluşmaktadır. Bu çerçevede Ortaklık Konseyi'nde, AB tarafından Bakanlar Konseyi Dönem Başkanlığı görevini yüklenen üye ülkenin Dışişleri Bakanı ile Komisyonun adına Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden Sorumlu Komisyon Üyesi ve Türkiye tarafından Başmüzakereci ve hükümet temsilcileri bir araya gelmektedir. Böylece tarafların Türkiye ve AB tarafı temsilcileri olarak ayrıldığı görülmektedir.

Ortaklık Konseyi toplantılarında kararlar oybirliği ile alındığı için tarafların veto hakkı bulunmaktadır.

Ortaklık Konseyi'nin çalışma yöntemi ve koşulları Brüksel'de 1 Aralık 1964 tarihinde gerçekleşen toplantıda kabul edilen **İç Tüzük** ile belirlenmiştir. İç Tüzüğe göre Ortaklık Konseyi, en az altı ayda bir Bakanlar düzeyinde toplanmakta ve dönem başkanlığı altı aylık sürelerle, bir AB temsilcisi ve bir Türk temsilci tarafından sırayla yapılmaktadır. Ortaklık Konseyi'nde Türkiye'nin bir oyu ve AB tarafının bir oyu vardır. Kararlar oybirliği ile alınır. Ortaklık Konseyi'nde, her iki tarafın olumlu oyu olmadan hiçbir kararın alınmasına imkân yoktur.

Ortaklık Konseyinin aldığı kararlar, taraflar için bağlayıcıdır. Ancak bu bağlayıcılık Ortaklık Konseyinin uluslarüstü (supranational) yetkisi olmadığı için, tarafların kendi iç hukuk düzenleri içinde kararları uygulayabilmesi için gerekli önlemleri almasıyla başlar. Ankara Anlaşması'nın 22. maddesinde "... *İki taraftan her biri, verilmiş kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür*" hükmü yer almaktadır. Bu nedenle Ankara Anlaşması'nın tarafları Ortaklık Konseyinin almış olduğu kararları ulusal kurumları ve mahkemeleri ile uygulamak zorundadır.

Ortaklık Konseyi toplantılarında kimler yer almaktadır?

SIRA SİZDE

Ortaklık Konseyi kararları, tarafları bağlayıcı niteliği nedeniyle ikincil hukuk kaynağı olarak tanımlanabilir. Ortaklık Konseyi toplantısı sonucunda bir karar alınabileceği gibi Ankara Anlaşması'nın 22. maddesinin öngördüğü gibi "taraflara yararlı *tavsiye*lerde de bulunulabilir". Tavsiye kararları, taraflar üzerinde bağlayıcı değildir. Ancak taraflar üzerinde siyasi etki yaratmaktadır. Ortaklık Konseyi toplantılarından çıkan bir

Ortaklık Konseyi toplantıları sonucunda karar, tavsiye veya ilke kararı şeklinde sonuç açıklanır.

diğer işlem ise *ilke kararları* (rezolüsyon)'dır. İlke kararında tarafların geleceğe ilişkin niyet bildirimleri yer almaktadır. İlke kararları da oybirliği ile alınmaktadır.

DİKKAT

Ortaklık Konseyi Kararları genelde bir uluslararası anlaşma olarak algılanmaktadır. Örneğin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ülkemizde "Gümrük Birliği Anlaşması" olarak adlandırılmaktadır. Oysa ki taraflar arasındaki ortaklık ilişkisinin dayandığı tek anlaşma Ankara Anlaşması'dır.

Hazırlık Dönemi: Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Katma Protokol'ün imzalandığı dönem arasıdır. Bu dönemde AET'nun tek taraflı tavizlerle Türkiye'ye yardım etmesi kararlaştırılmıştır. Hazırlık döneminin temel ekonomik ve mali koşulları Ankara Antlaşması ile buna ekli Mali ve Geçici Protokollarla düzenlenmiştir.

Ortaklık Konseyinin özerk bir bütçesi yoktur. İç Tüzüğün 15. maddesi tarafların kendi masraflarını karşılamasını, Türkçe dışındaki dillere yapılacak tercüme ve toplantının organizasyon masraflarının ise Avrupa Komisyonu tarafından karşılanacağını belirtmektedir.

Ankara Anlaşması'nın 24. maddesi Ortaklık Konseyine komiteler kurma yetkisi tanıdığı gibi, 27. maddesinde yer alan *"Ortaklık Konseyi, bir yandan Avrupa Parlamenter Asamblesi, Topluluğun Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve öteki organları ile öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye'nin yukarıdaki maddeleri karşılayan organları arasında işbirliğini ve temasları kolaylaştırmak için her türlü yararlı tedbiri alır"* hükmü diğer yardımcı organların kurulmasına yol açmıştır.

Resim 3.3

Ortaklık Konseyi Toplantılarında AB tarafından Bakanlar Konseyi Dönem Başkanlığı görevini yüklenen üye ülkenin Dışişleri Bakanı ile Komisyonun Genişlemeden Sorumlu Üyesi bulunmaktadır.

***Kaynak:** The Council of the European Union.*

Geçiş dönemi: Türkiye-AET Ortaklığı'nın Ankara Anlaşması'nda öngörülen ikinci aşamasıdır. Bu dönem Katma Protokol'de saptanan hükümlerle, Türkiye'nin de Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi için yükümlülükler üstlendiği dönemdir. Geçiş dönemi 1 Ocak 1996'da sona ermiş ve son döneme girilmiştir.

Ortaklık Konseyi, Ankara Anlaşması'nın uygulanması için karar alır ve uygulanmasını sağlar. Bu nedenle yetkilerinden ilki karar yetkisidir. Ortaklık Konseyinin yetkilerinin sınırı ise Ankara Anlaşması ve eki niteliğindeki protokollerle çizilmiştir. Ankara Anlaşması'nın 22. maddesinde şu hükümler yer almaktadır:

- Anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, Anlaşma'nın öngördüğü hâllerde Ortaklık Konseyinin karar yetkisi vardır. İki taraftan her biri, verilmiş kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Ortaklık Konseyi yararlı tavsiyelerde de bulunabilir.
- Ortaklık Konseyi, Anlaşma'nın hedeflerini göz önünde tutarak, ortaklık rejimi sonuçlarını belli aralıklarla inceler. Bununla beraber, **hazırlık dönemi** boyunca bu incelemeler bir görüş teatisi sınırları içinde kalır.
- **Geçiş dönemi**nin başlaması ile ortaklık rejiminin gerçekleşmesi yolunda, Anlaşma amaçlarından birine ulaşmak için, Akit Taraflar'ın bir ortak davranışı gerekli görüldüğü takdirde, Anlaşma bunun için gerekli davranış yetkisini öngörmese bile, Ortaklık Konseyi uygun kararları alır.

Ortaklık Konseyinin yetkilerinin Ortaklık rejiminin gelişmesi yolunda uygun kararlar alınması yetkisinin verilmesiyle genişletildiği düşünülebilir. Bu "geniş yetkilerin" sınırı da Ankara Anlaşması'nın koyduğu amaçtır. Nihai amaç da Türkiye'nin üyeliği olduğuna göre taraflar arasında bir Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmekten öte alanlarda Ortaklık Konseyinin yetkili olduğunu belirtmek gerekir.

Ankara Anlaşması'nın 22/2 maddesi Ortaklık Konseyine *inceleme yetkisi* vermiştir. Bu yetki ile Ortaklık Konseyi, ortaklık rejimi sonuçlarını belirli aralıklarla inceleyerek, gerekmesi hâlinde tavsiye kararları alabilecek ve bu kararların gerektirdiği önlemlerin uygulanmasını sağlayabilecektir.

Son olarak Ortaklık Konseyi taraflar arasında uyuşmazlıkların çözümü bakımından da Ankara Anlaşması'nda yetkili kılınmıştır. Dolayısıyla Ortaklık Konseyi'nin *yargı yetkileri* ile donatıldığı söylenebilir. Anlaşma'nın taraflarınca Ortaklık Konseyine getirilen ve Anlaşma'nın uygulanması ve yorumlanması ile ilgili olarak Türkiye'yi, AB'yi veya AB üyesi bir devleti ilgilendiren her uyuşmazlık hakkında Ortaklık Konseyi kendisi karar verebilir veya uyuşmazlığı AB Adalet Divanı (ABAD) veya başka bir yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir. Bu konuyla ilgili olarak Ankara Anlaşması'nın 25. maddesinde aşağıdaki hükümler yer almaktadır:

- *"Her Akit Taraf, Anlaşma'nın uygulama ve yorumu ile ilgili ve Türkiye'yi veya Topluluğu, Topluluk üyesi bir Devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyine getirebilir.*
- *Ortaklık Konseyi Anlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir keza, anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanına ve mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir.*
- *Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür.*
- *Anlaşmazlık, işbu maddenin 2. fıkrasına göre çözülememiş ise Akit Taraflar'ın geçiş dönemi ve son dönemde başvurabilecekleri tahkim ve sair yargı usulü yollarını, Anlaşma'nın 8. maddesi uyarınca Ortaklık Konseyi düzenler."*

Bu nedenle Ortaklık Konseyinin veya kabul edilen diğer yargı merciinin vereceği karar taraflar için bağlayıcıdır. Ancak Ortaklık Konseyinin karar alma sürecinde oybirliği ile hareket etmesi koşulu tarafların uzlaşmasını zorunlu kılmaktadır. Bir başka ifadeyle anlaşmazlığın Adalet Divanına taşınabilmesi için de oybirliği şartı gerekmektedir. Bu nedenle de Ortaklık Konseyinin yargı işlevi uygulamada işlememektedir.

Ortaklık Konseyi, her yıl faaliyetleri hakkında hazırladığı raporu Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'na sunar. Sayılan görevlerinden de anlaşılacağı üzere, Türkiye - AB ortaklığının en önemli organı olan Ortaklık Konseyinin etkin biçimde işlemesi, ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesinde son derece önemlidir.

Devletlerin gümrük mevzuatlarının uygulandığı toprakların her biri bir gümrük alanı oluşturur. **Gümrük Birliği** ile bu alanların bir araya getirilmesi ve aynı mevzuatın uygulanması söz konusudur. Gümrük birliğinde taraf ülkeler, üçüncü ülkelerden yaptıkları ithalata kendi ulusal gümrük tarifelerini değil, ortak gümrük tarifesini uygulamak zorundadırlar. AB içinde sanayi mallarında gümrük birliği 1 Ocak 1968, tarım ürünlerinde ise 1 Ocak 1970 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Böylece üye devletlerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı hâline gelmiştir. Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği süreci 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile başlamış ve 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanmıştır.

Ankara Anlaşması'nın kurduğu ortaklık rejimi de Türkiye'nin üyelik müzakerelerini başlatmış bir aday ülke olması da "üyelik" dışında farklı bir statüyü- ilişki biçimini geçersiz kılmaktadır.

SIRA SİZDE

AB Adalet Divanı'nın kurulan ortaklık ilişkisinde rolü nedir?

ORTAKLIK İLİŞKİSİNİN YARDIMCI ORGANLARI

Ankara Anlaşması'nda ifade edilen asıl organ Ortaklık Konseyi'dir. Ankara Anlaşması'nın 24. Maddesi Ortaklık Konseyi'ne faaliyetlerinde yardımcı olması amacıyla "yardımcı organlar" kurma yetkisi tanınmıştır. Kurumsal yapı içinde yer alan diğer organlar ise Ortaklık Konseyi kararları ile kurulmuştur. Bu yardımcı organlar ise; Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi, Gümrük İşbirliği Komitesi ve Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nden oluşmaktadır.

Türkiye-AB arasındaki anlaşmazlıkların esas olarak Ortaklık Konseyinde ve oybirliği ile çözülmesi gerekir. Konsey, alacağı bir kararla anlaşmazlığı Adalet Divanına götürebileceği gibi, mevcut başka bir mahkeme ya da yargı organına da havale edebilir.

Adalet Divanı, Ortaklık Konseyi kararlarının Ankara Anlaşması gibi yürürlüğe girmesinden itibaren AB hukukunun ayrılmaz parçası olduğunu hükme bağlamıştır.

Ortaklık Komitesi

Ortaklık Komitesi (Association Committee) Ankara Anlaşması'nın 24'üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanarak Ortaklık Konseyi'nin 3/64 sayılı Kararıyla, 1964 yılında kurduğu yardımcı bir organdır. Kuruluş amacı Ortaklık Konseyi'ne görevlerini düzenli ve sürekli biçimde yerine getirmesinde yardımcı olmak, Ortaklık Konseyi toplantılarının gündemini hazırlamak ve Ortaklık Konseyi'nin vereceği talimatlara uygun olarak, ortaklık ilişkisiyle ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemeler yapmaktır. Ortaklık Konseyi'nin toplanmadığı dönemlerde ilişkilerin devamlılığı Ortaklık Komitesi aracılığıyla yürütülmektedir. Komitenin hazırladığı raporlar oylama yapılmaksızın doğrudan Ortaklık Konseyi'ne sunulur. Ortaklık Komitesi'nin karar alma yetkisi yoktur.

Ortaklık Komitesinin yapısı da Ortaklık Konseyine benzemektedir. Bu nedenle Komite'de bir tarafta AB (üye ülkeler, Bakanlar Konseyi ve Komisyon temsilcileri), diğer tarafta da Türkiye (AB Daimi Temsilciliği) yer almaktadır. Komitenin çalışmaları, tarafların Brüksel'deki sürekli temsilcileri (bürokratlar) tarafından yürütülür. Komitenin başkanlık ve sekretarya görevlerini de Ortaklık Konseyi Başkanlığı görevini yüklenen taraf sürdürmektedir.

Resim 3.4

Türkiye Brüksel'de AB Daimi Temsilciliği'nde bir büyükelçi ile temsil edilmektedir. Resimde B.E. Selim Kuneralp AB Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso'ya güven mektubunu sunmaktadır (06.01.2010).

***Kaynak:** EC Audiovisual Library.*

"Tarama süreci-Screening" aday ülke ile AB Komisyonunun ortaklaşa yürüttükleri, Topluluğa katılacak olan ülkenin ulusal mevzuatının AB müktesebatı ile karşılaştırıldığı ayrıntılı bir inceleme sürecidir.

11-12 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye "aday ülke" olarak kabul edilmesiyle diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması amacıyla Komisyon görevlendirilmiştir. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmıştır. Yine Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde Türkiye'nin mevzuatının ve uygulamasının AB müktesebatı ile uyumlulaşmasını yoğunlaştırmak üzere, Komisyon, müktesebatın analitik tarzda incelenmesine yönelik bir süreç (tarama-screening) hazırlamaya davet edilmiştir. Bu nedenle Ortaklık Konseyi 11 Nisan 2000 tarihinde aldığı 3/2000 sayılı karar ile AB müktesebatının analitik incelemesini gerçekleştirmek üzere Ortaklık Komitesine bağlı 8 alt komite kurulmuştur.

Alt komiteler, Ortaklık Komitesine bağlı olarak çalışır. Yaptıkları her toplantının sonunda Ortaklık Komitesine rapor sunmaktadırlar. İhtiyaç duyulması hâlinde Ortaklık Konseyinin yeni alt komiteler kurması veya mevcut komiteleri feshetmesi mümkündür.

Ortaklık Konseyinin kurduğu 8 alt komite Tablo 3.2'de sunulmuştur. Alt komiteler, görev alanına giren konularda, öncelikle AB müktesebatı ile Türkiye mevzu-

atının karşılaştırılmasını yapar. Alt komiteler ayrıca Katılım Ortaklığı Belgesi'nin ortaya koyduğu önceliklere bağlı olarak yasal uyum, uygulama ve yürütme (enforcement) ile ilgili ilerlemeyi değerlendirir. Alt komiteler, belirlenen sektörlerdeki ortaya çıkabilecek her sorunu gözden geçirir ve atılabilecek olası adımlara ilişkin önerilerde bulunur.

8 alt komitenin koordinasyonu Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından sağlanmaktadır. Genelde yılda 1-2 defa yapılan Komite toplantılarına, Türkiye'den ilgili kamu kurum ve kuruluşlarındaki sektör uzmanları, AB tarafından ise Komisyon'un ilgili sektör uzmanları katılmaktadır.

Tablo 3.2
Alt Komiteler ve Müzakere Fasıllarına Göre Görev Alanları

Komite	Görev Alanı	Müktesebat Başlığı
1. Tarım ve Balıkçılık	Tarım	7
	Balıkçılık	8
2. İç Pazar ve Rekabet	Malların Serbest Dolaşımı	1
	Kişilerin Serbest Dolaşımı	2
	Hizmetler	3
	Şirketler Hukuku	5
	Rekabet	6
	Tüketiciyi Koruma ve Tüketici Sağlığı	23
3. Ticaret, Sanayi, AKÇT Ürünleri	Dış İlişkiler	26
	Sanayi	15
	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler	16
4. Ekonomik ve Mali İşler	Ekonomik ve Parasal Birlik	11
	İstatistik	12
	Sermayenin Serbest Dolaşımı	4
5. Yenilik (Innovation)	Eğitim ve Yetiştirme	18
	Bilim ve Araştırma	17
	İletişim ve Bilgi Teknolojileri	19
	Kültür ve Görsel-İşitsel Politika	20
6. Ulaştırma, Çevre, ve Enerji	Ulaştırma	9
	Çevre	22
	Enerji	14
7. Bölgesel Kalkınma, İstihdam, Sosyal Politika	İstihdam, Sosyal Politika	13
	Bölgesel Kalkınma,	21
8. Gümrükler, Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Para Aklama	Gümrük Birliği	25
	Adalet ve İçişleri	24
	Vergilendirme	10
	Mali Kontrol	28
Diğer:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	27
	Bütçe	29
	Kurumlar	30
	Diğer	21

Kaynak: *AB Türkiye Delegasyonu.*

Alt Komite çalışmaları sayesinde Türkiye'deki kurumlar AB müktesebatı hakkında doğrudan bilgiye ulaşabilmektedir. Bu ilişki Avrupa Komisyonu ile birlikte çalışmaya ve Komisyonun teknik desteğini almaya imkân sağlamaktadır. Bu nedenle Alt Komite çalışmaları Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu konusunda müzakere sürecinde önemli görevler yüklenmiştir.

Karma Parlamento Komisyonu

Karma Parlamento Komisyonu (KPK) (Joint Parliamentary Committee: JPC), Ankara Anlaşması'nın 27. maddesine dayanarak, 1/65 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 17 Eylül 1965 tarihinde kurulmuştur. KPK'nın İç Tüzüğü, Avrupa Parlamentosu tarafından 1966 yılında, TBMM ve Cumhuriyet Senatosu tarafından ise 1967 yılında kabul edilmiştir. Ortaklık Konseyi Kararında TBMM ve Avrupa Parlamentosundan seçilecek 15'er parlamenterden oluşmasına karar verilmiş olsa da günümüzde taraflar KPK'nda 25'er parlamenter ile temsil edilmektedir.

KPK, Türkiye-AB ortaklığının "demokratik denetim organı" olarak oluşturulmuştur. Ortaklık Konseyi tarafından, Avrupa Parlamentosu ve TBMM arasında Ankara Anlaşması çerçevesinde geliştirilen işbirliği ve temasları kolaylaştırmak ve AB-Türkiye ilişkilerini siyasi yönden incelemek/desteklemek amacıyla kurulmuştur. Bu nedenle Ankara Anlaşması'nın belirlediği hedeflerin yanında 03 Ekim 2005 tarihinde başlayan katılım müzakereleri sürecinin analizi ve değerlendirilmesiyle de görevlidir.

Resim 3.5

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 76. Toplantısı 26 Nisan 2018 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: *Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı*

KPK; Ortaklık Anlaşması'nın uygulanması çerçevesinde danışma ve demokratik denetim görevini yerine getirir. Ortaklık Konseyinin kendisine sunduğu yıllık faaliyet raporunu inceler. Ayrıca TBMM ve Avrupa Parlamentosu tarafından verilen yetki dahilinde her konuyu inceleyebilir. TBMM'ye ve Avrupa Parlamentosuna tavsiye kararları sunabilir.

İNTERNET

TBMM Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu faaliyetleri hakkında http://www.tbmm. gov.tr/ul_kom/kpk/index.htm adresinden ayrıntılı bilgiye ulaşabilirsiniz.

KPK, eş başkanlık esasına göre yönetilir. TBMM ve Avrupa Parlamentosu tarafları kendi başkanlarını seçerler. Her iki tarafın başkanları ve ikişer başkan yardımcıları ile birlikte başkanlık divanını oluşturular. KPK Başkanlık Divanı toplantı gündemini ve yayınlanması tasarlanan ortak bildirileri hazırlar. KPK toplantılarına ulusal hükûmet

temsilcileri, Bakanlar Konseyi veya Komisyon temsilcileri ancak KPK'nın onayıyla katılabilirler. KPK toplantılarında kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır.

Karma İstişare Komitesi

AB'nin kurumsal yapısı içinde danışma organı niteliğinde görev yapan Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi bulunmaktadır. Benzer bir danışma organının Türkiye ile ortaklık ilişkisi sürecinde de oluşturulması amacıyla, yine Ankara Anlaşması'nın 27. maddesine dayanarak Karma İstişare Komitesi (KİK), 16 Kasım 1995 tarihinde Avrupa Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından oluşturulmuştur. Ankara Anlaşması'nın 27. maddesinde de *"Ortaklık Konseyi, bir yandan Avrupa Parlamenter Asamblesi, Topluluğun Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve öteki organları ile öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye'nin yukarıdaki maddeleri karşılayan organları arasında işbirliğini ve temasları kolaylaştırmak için her türlü yararlı tedbiri alır"* hükmü yer almaktadır.

AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi, Avrupa Ekonomik Sosyal Komite (EESC)'den 18 üye ile Türkiye'deki örgütlü sivil toplumu temsil eden 18 üyeden oluşur. Komite üyeleri işçi örgütleri, sendikalar ile tüketici örgütleri, çiftçi örgütleri, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri gibi çeşitli çıkar gruplarını temsil etmektedir. Türkiye ile AB arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve sosyal ve ekonomik diyaloğun kurumsallaşması amacını taşımaktadır. Komite'nin Türkiye kanadı sekreteryası **Türkiye Odalar Borsalar Birliği** (TOBB) tarafından yürütülmektedir. Türkiye tarafından Komiteye katkı TOBB, TİSK, Türk-İş, Hak-İş, Kamu-Sen, TZOB, TESK tarafından sağlanmaktadır. AB ve Türkiye tarafının belirlediği 2 Eş Başkan Komiteye başkanlık eder. Üyelerin görev süresi 2 yıldır.

Özel sektörün Türkiye'de mesleki üst kuruluşu ve yasal temsilcisi olan **Türkiye Odalar Borsalar Birliği** (TOBB), sanayiciler dışında kalan ticaretle uğraşan sermaye sahipleri örgütleri olan odalar ve borsaların çatı kuruluşudur.

Resim 3.6

35. Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi Toplantısı 5-6 Aralık 2016 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

***Kaynak:** AB Başkanlığı.*

KİK'in görevi, AB ile Türkiye arasında karşılıklı anlayış ve bilgilendirme seviyesini yükseltmek ve iki tarafın yarar sağlayacağı fırsatları artırmaktır. Bu kapsamda KİK, Ortaklık Konseyine sunmak amacıyla görüş hazırlar. Bağlayıcı olmayan bu görüşler Komitenin Türkiye ve AB delegasyonu üyelerinin ayrı ayrı oy çokluğu ile alınır. Üyelik müzakerelerini yürüten Türkiye için Komitenin amacı sivil toplum temsilcilerinin müzakerelere katkı sağlaması ve müktesebata uyumun ekonomik ve sosyal sonuçları hakkında analizlerde bulunmak, görüş bildirmektir. KİK, AB üyeliğinin hakları ve yükümlülükleri konusunda kamuoyunu aydınlatmak ve sivil toplum diyaloğunu güçlendirmek hedeflerine de katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Komite, Avrupa Komisyonu'nun 2005 yılında başlattığı "Sivil Toplum Diyaloğu"nda da yer almaktadır.

Gümrük İşbirliği Komitesi

Gümrük İşbirliği Komitesi, Ankara Anlaşması'nın, Ortaklık Konseyini, görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her Komiteyi kurmaya yetkili kılan 24'üncü maddesine dayanarak 15 Aralık 1969 tarihli 2/69 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile kurulmuştur. Görev alanı Ankara Anlaşması'nın gümrüklerle ilgili kısmıyla sınırlandırılmış olan, "teknik" bir komitedir. Gümrük İşbirliği Komitesi, Gümrük Birliğinin tamamlanması sürecinde gümrüklerle ilgili teknik hususları ele alarak Ortaklık Konseyine önemli ölçüde yardım sağlamış, Gümrük Birliğinin tamamlanmasından sonra ise görev alanı çerçevesinde karşılaşılan teknik sorunların ele alınıp çözümler aranmasında önemli rol oynamıştır.

Üye devletlerin gümrük uzmanları, Avrupa Komisyonu birimlerinin gümrük sorunları ile ilgili memurları ile Türkiye gümrük uzmanlarından oluşan Gümrük İşbirliği Komitesinin karar alma yetkisi bulunmamaktadır. Taraflar arasında idari işbirliğini sağlamak ve Ortaklık Komitesinin gümrük alanında kendisine vereceği her türlü diğer görevi yürütmekle yükümlüdür.

Gümrük İşbirliği Komitesi bütün çalışmaları hakkında Ortaklık Komitesini düzenli olarak bilgilendirir. İlk toplantısını 28.10.1979 tarihinde gerçekleştiren Komite, 3 Aralık 1992 tarihinde gerçekleştirdiği 10'uncu toplantısından itibaren Gümrük Birliğinin tamamlanması sürecinde gümrüklerle ilgili teknik hususları ele alarak Ortaklık Konseyine önemli ölçüde yardım sağlamıştır.

Gümrük Birliği Ortak Komitesi

Türkiye ile AB arasında kurulan Gümrük Birliğinin uygulama koşulları 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında belirtilmiştir. Bilindiği gibi Gümrük Birliği kapsamında taraflar dış ticarette gümrük vergisi ile eş etkili vergi ve önlemleri tamamen kaldırmış ve AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyum sağlamıştır. Böylece Türkiye AB'nin Ortak Ticaret Politikasına uyum sağlamanın yanında;

- Fikrî, Sınai ve Ticari mülkiyetin korunması,
- Rekabet,
- Devlet yardımları ve kamu tekelleri,
- Ticari korunma araçları,
- Kamu ihaleleri gibi alanlarda da AB mevzuatına uyum yükümlülüğü altına girmiştir.

Bu nedenle Türkiye mevzuatının yukarıda belirtilen alanlarda AB mevzuatıyla sürekli uyumlaştırılması amacıyla Gümrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK) (Customs Cooperation Committee) adında yeni bir yardımcı organ kurulmuştur.

Komite, taraflar arasında bilgi ve görüş alışverişini yürütür, Ortaklık Konseyine tavsiye kararları hazırlar, Gümrük Birliği'nin düzgün işlemesini sağlamak amacıyla görüş bildirir, kendi iç tüzüğünü hazırlar ve görevlerini yerine getirmede kendisine yardımcı olacak alt komiteler veya çalışma grupları kurabilir. Gümrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK) Anlaşma taraflarının bürokratik temsilcilerinden meydana gelir.

Komite'nin Başkanlığı, altı aylık sürelerle, dönüşümlü olarak Türkiye ve Birliği temsilen Avrupa Komisyonu tarafından yürütülür. GBOK'un en önemli işlevi gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlardan birinde AB mevzuat değişikliği gerçekleştirdiğinde Türkiye'yi haberdar etmektir. Aynı şekilde Türkiye'nin mevzuata ilişkin uygulamada yaşadığı sorunların çözümü için de GBOK aracılık etmektedir.

6 Mart 1995'te Brüksel'de toplanan Ortaklık Konseyi 1/95 sayılı kararıyla Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulamaya konmasına ilişkin kuralları belirlenmiştir. Karar'ın tam metni için: http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa linkini kullanabilirsiniz.

İNTERNET

Türkiye, AB üyesi olmadan Gümrük Birliğini gerçekleştirdiği için AB'nin Ortak Ticaret Politikasının belirlendiği karar alma süreçlerinde temsil edilememektedir. Üstelik gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda Türkiye mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlu hâle getirme yükümlülüğü altındadır. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 16. maddesinde *"Türkiye, ticaret politikasını Topluluğun ticaret politikasıyla uyumlu hale getirmek amacıyla, bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıl içinde, Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlar. Bu uyum, hem otonom rejimleri hem de üçüncü lkelerle yapılan tercihli anlaşmaları kapsar. Bu amaçla, Türkiye, gerekli tedbirleri alacak ve ilgili ülkelerle karşılıklı yarar esasına göre müzakerelerde bulunacaktır."* denilmektedir.

Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye AB ülkeleriyle birlikte Avrupa Gümrük Alanı içinde yer almaktadır. Bu nedenle, AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları (STA), Türkiye'nin de içinde yer aldığı gümrük alanını ve AB'yi kapsamaktadır. Konuyu açıklayabilmek için bir örnek vermek gerekirse AB, üçüncü bir ülkeyle veya ülke grubuyla serbest ticaret anlaşması imzalarken, kendi karar alma sürecini işletmekte Komisyon'un teklifi Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu tarafından kararlaştırılmaktadır. Bu süreçte Türkiye tarafı da ancak Gümrük Birliği Ortak Komitesi aracılığıyla "danışma" niteliğinde yer almaktadır. Türkiye'nin AB üyesi olmaması nedeniyle bu tür serbest ticaret anlaşmalarının karar mekanizmalarında yer alamaması ve süreçlere dahil edilmemesi önemli bir çelişkidir.

AB ile STA imzalayan üçüncü ülkeler, AB'ne gümrük tarifesi ve tarife dışı engellerde tavizler tanımaktadır. Ancak AB üyesi olmaması nedeniyle Türkiye anlaşmanın sağladığı avantajlardan yararlanamamaktadır. Bunun için Türkiye'nin de eş zamanlı olarak bu ülkelerle STA imzalaması gerekmektedir. Örneğin AB, Güney Kore ile 2010 yılında STA imzalamış ve anlaşma 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Eğer Türkiye de görüşmeleri tamamlayıp 26 Mart 2012 tarihinde Güney Kore ile STA imzalamasaydı, Güney Kore ürünleri Türkiye pazarlarına avantajlı şekilde erişebilecek, Türkiye aleyhine bir durum oluşacaktı.

Türkiye, Gümrük Birliği ile bağımsız bir dış ticaret politikası izleme hakkından vazgeçmiş, bu alandaki egemenlik yetkilerini AB mevzuatına bağımlı hâle getirmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren tamamlanan gümrük birliği süreci ile artık Ankara Anlaşması'nın öngördüğü "son dönem" başlamıştır. Ancak siyasi gelişmeler nedeniyle Tarafların üyeliği görüştüğü bu son dönemin âdeta "sonsuz döneme" dönüşmesi Ortaklık ilişkisinde Türkiye'nin temsilini tartışmalı hâle getirmektedir.

Oldukça önemli olan Türkiye'nin temsil sorununun yanında yirmi yılı aşkın süredir yürürlükte olan Gümrük Birliği'nin içeriğinin de güncellenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu kapsamda 2014 yılında Avrupa Komisyonunun talebi doğrultusunda Dünya Bankası tarafından AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirmesi başlıklı bir rapor yayımlanmıştır. Raporda Türkiye'nin üzerinde durduğu taşıma kotaları, vizeler ve serbest ticaret anlaşmaları konularındaki sorunlar dikkate alınarak Gümrük Birliği'nin kapsamının tarım ve hizmetler sektörleri ile kamu alımlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi önerilmiştir.

Önümüzdeki dönemde Gümrük Birliği'nin güncellenmesi müzakereleri sonucunda Ortaklık Konseyi kararı aracılığıyla özellikle yardımcı organların yapısında ve görevlerinde değişiklik yapılması gündemde olacaktır.

AB'ye üye olmadan gümrük birliğini gerçekleştirmiş olan başka ülke var mıdır?

SIRA SİZDE

DİĞER KURUMLAR

6 Nisan 2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanun ile Devlet Planlama Teşkilatı'nın tüm görevleri Kalkınma Bakanlığı'na aktarılmıştır.

Ankara Anlaşmasına dayanarak iki taraf arasındaki ortaklık ilişkisinin kurumsal yapısı dışında Türkiye AB ilişkilerinde izlenmesi gereken iki önemli idari organ bulunmaktadır. Bu organlardan Türkiye'nin merkezi yönetim yapısı içinde yer alan Avrupa Birliği Başkanlığı, AB'nin idari yapılanması içinde de Diplomatik misyon olarak görev yapan Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu hakkında temel bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Türkiye İdari Yapısı İçinde AB ile İlgili Yapılanma

Türkiye'nin 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile AET ile kurduğu ilişkilerde Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Hükûmeti'ni yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde temsil yetkisine sahip olan, *Dışişleri Bakanlığı* temsil etmiş ve uzun yıllar oldukça önemli görevler yüklenmiştir. Dışişleri Bakanlığının ülke içindeki koordinasyon görevi 15 Aralık 1982'de çıkarılan 8/3987 sayılı kararname ile *Devlet Planlama Teşkilatı*na verilmiştir. 16 Eylül 1986'da 6 yıllık bir aradan sonra, Türkiye - AET Ortaklık Konseyi toplantısının ardından canlanan Türkiye-Topluluk ilişkileri Türkiye'de 17 Ekim 1986 tarihinde, AET ile ilişkilerin izlenmesi ve koordinasyonundan sorumlu bir Devlet Bakanlığının kurulmasına neden olmuştur. Böylece 1959'dan bu yana Türkiye-Topluluk ilişkileri, ilk defa bir Devlet Bakanlığı düzeyinde ele alınmıştır. Bu düzenlemenin ardından ilgili bakanlık ve kuruluşların kendi bünyelerinde AET birimleri oluşturmalarını zorunlu kılınmıştır.

1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylık statüsünün kabulü ile ilişkilerde başlayan yeni dönem Türkiye'de idari düzenleme yapılmasına neden olmuştur. 27 Haziran 2000 tarihli 4587 numaralı "Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile Başbakanlığa bağlı **Avrupa Birliği Genel Sekreterliği** (ABGS) kurulmuştur. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Dışişleri Bakanlığınca yürütülen dış ilişkilerin koordinasyonu ve katılım müzakereleri dahil tüm dış temas ve müzakere görevlerini yürütmüştür.

8 Haziran 2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile ABGS görevlerini *Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı*'na devretmiştir. Son olarak ise 15 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı **Avrupa Birliği Başkanlığı** kurulmuştur. AB Başkanlığı'nın görevi, Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlanmasına yönelik yapılacak çalışmaların yönlendirilmesi, izlenmesi ve koordinasyonu ile üyelik sonrası çalışmaların koordinasyonunu yürütmektir. Avrupa Birliği Başkanlığı görevi Dışişleri Bakan Yardımcısı tarafından yürütülür. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Türkiye-AB katılım müzakerelerinde Türkiye tarafının *Başmüzakerecisi*'dir.

Dışişleri Bakanlığı AB nezdindeki ilişkilerini 1963 yılında Brüksel'de kurduğu AB Daimi Temsilciliği aracılığıyla yürütmektedir. Daimi Temsilcilikte Avrupa Birliği Başkanlığı adına bir Temsilci Yardımcısı görev yapmaktadır.

Resim 3.7

2018 yılında yayınlanan 4 nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Dışişleri Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Avrupa Birliği Başkanlığı kurulmuştur.

Kaynak: *AB Başkanlığı*

Avrupa Birliği Başkanı aynı zamanda *Ulusal Mali Yardım Koordinatörü*'dür. Ulusal Mali Yardım Koordinatörü Türkiye'nin AB'ye katılım süreci ile AB'nin sağladığı mali kaynaklar arasındaki ilişkinin sağlanması ile AB kaynaklarının izlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumludur. Ulusal Mali Yardım Koordinatörü'nün başlıca görevleri şunlardır:

Başkan, Avrupa Birliğinden sağlanan katılım öncesi mali yardımlara ilişkin Ulusal Yardım Koordinatörüdür.

- AB mali yardımlarının katılım süreci ile ilişkilendirilmesi ve fonların sadece bu amaç için kullanılması amacıyla gerekli koordinasyonun sağlanması,
- Mali İşbirliği kapsamında değerlendirilecek projelerin Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'da yer alan öncelikler doğrultusunda yönlendirilmesi, seçilmesi, uygulanması ve izlenmesinin sağlanması,
- Yıllık Finansman Protokollerinin, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve ilgili Bakanlıklar ile bağlantılı olarak hazırlanması ve koordine edilmesi,
- Programların izlenmesi ve değerlendirilmesinin koordinasyonunun sağlanması.

Avrupa Birliği Başkanlığı'nın faaliyetlerine ilişkin ayrıntılı bilgiye http://www.ab.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

İNTERNET

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu

Ankara Anlaşması'nın uygulamaya girmesinden sonra 9 yıl süren hazırlık döneminde Topluluk-Türkiye ilişkilerinde Avrupa Komisyonunun Türkiye'de açtığı ilk ofis Basın ve Enformasyon Bürosu olmuştur. Bu ofis Katma Protokolün yürürlüğe girmesinden hemen sonra, 1974 yılında Ankara'da açılmıştır. 1986 yılında gerçekleşen Ortaklık Konseyi toplantısından sonra Toplulukla ilişkiler canlanmış, Türkiye'de Devlet Bakanlığı düzeyinde yeniden yapılanan idari yapıya karşılık Avrupa Komisyonu da Basın ve Enformasyon Bürosu'nu diplomatik seviyede Delegasyon Statüsüne dönüştürmüştür. Brüksel'de 4 Şubat 1987 tarihinde imzalanan ve 4 Haziran 1987 tarihli ve 19477 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun Türkiye Delegasyonu'nun kurulması ve onun dokunulmazlık ve İmtiyazları Hakkında Anlaşma" temelinde tam diplomatik statü tanınmış olan "Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği" kurulmuştur. Haziran 2004'te alınan bir karar ile Avrupa Komisyonu Türkiye Temciliği'nin adı, "Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu" olarak değişmiştir.

Lizbon Antlaşması madde 188 Q'da Birlik Temsilcilikleri'nin görevi tanımlanmıştır. Buna göre:
"1. Üçüncü ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki bulunan Birlik temsilcilikleri Birliği temsil eder.
2. Birlik temsilcilikleri Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi yetkisi altındadır. Üye Devletler'in diplomatik ve konsolosluk görevlileri ile yakın işbirliği içinde çalışırlar."

Resim 3.8

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Ankara'da faaliyet göstermektedir. ©Avrupa Birliği, 2012

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması çerçevesinde Avrupa Dış İlişkiler Servisi (European External Action Service: EEAS) kurulmuştur. AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği faaliyetlerine destek olmak amacıyla gerçekleştirilen yeniden yapılanma çerçevesinde Avrupa Dış İlişkiler Servisi, 130 ülkede faaliyet gösteren Delegasyonlar ağını kurmuştur. Bu kapsamda Kasım 2009 tarihinde alınan bir kararla da Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu'nun adı *"Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu"* olarak değiştirilmiştir. Avrupa Birliği Delegasyonu'nun dört temel görevi vardır:

- Dış ilişkiler alanında Türkiye'nin dış politikasına ilişkin rapor hazırlamak ve AB'yi diplomatik düzeyde temsil etmek.
- Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliğine ilişkin olarak, Türkiye'deki ekonomik, mali ve ticari gelişmelerin yanı sıra Gümrük Birliği hükümlerinin uygulanmasını izlemek.
- AB'ye katılım müzakereleri çerçevesinde, siyasi kriterler ve müktesebata uyum konusunda Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeyi izlemek ve müzakerelerin açılmasına yardımcı olmak. Delegasyon, Komisyonun her yıl yayınladığı İlerleme Raporu'nun hazırlanmasında gerekli bilgileri günlük bazda Merkez'e rapor eder.
- Katılım öncesi Yardım Programları'na ilişkin olarak Delegasyon, merkezî olmayan işbirliği prosedürlerinin uygulanmasından sorumlu Türk kurumlarına destek verir ve projelerin etkin şekilde uygulanmasını takip eder.

Diplomatik misyon olarak Avrupa Birliği Delegasyonu, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde faaliyet gösterir ve büyükelçi unvanıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na akredite olan bir Delegasyon Başkanı tarafından yönetilir. Delegasyon, AB'ye üye ülkelerin Türkiye'ye akredite büyükelçilikleri ile yakın temas ve koordinasyon hâlindedir.

Delegasyon aynı zamanda kamu kurumları, siyasi partiler, iş çevreleri, akademik çevre ve düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve kültür alanında faaliyet gösteren aktörlerle de irtibat hâlindedir. Bunların yanı sıra Delegasyon, AB'nin görünürlüğünü arttırmak ve Birliğin temel değerleri ve Türkiye'deki faaliyetleri hakkında bilgilerin yaygınlaştırılmasını amaçlayan kapsamlı bir bilgilendirme ve iletişim programını da uygulamaktadır.

Delegasyon faaliyetleri dışında Türkiye'de günümüzde çeşitli üniversite ve sivil toplum örgütleri bünyesinde faaliyet gösteren yaklaşık 17 adet AB Dökümantasyon Merkezleri ve 18 ilde yer alan AB Bilgi Merkezleri ile bir ağ oluşturmuştur. Bu ağ yardımıyla AB, kurumları ve temel değerleri hakkında bilgi ve döküman sağlamak, Türkiye-AB ilişkileri, Avrupa bütünleşmesinin tarihi, AB'nin yapısı, yönetimi ve katılım süreci hakkında kamuoyunu bilgilendirmek amaçlanmaktadır.

İNTERNET

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiye http://www.avrupa.info.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Özet

AB'nin üçüncü ülkelerle kurduğu ortaklık ilişkisinin temel özelliklerini açıklayabilme

Avrupa Birliği'nin (AB) diğer ülkelerle kurduğu ilişkiler uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır. Ortaklık anlaşmaları olarak tanımlanan bu uluslararası anlaşmalar, katılım sürecine temel oluşturan kapsayıcı çerçeve anlaşmalardır. AB, Avrupalı olmayan ülkelerle de ortaklık ilişkisi kurabilmektedir. Tam üyelikle sonuçlanacak bir ilişki olmamasına rağmen bu tip ortaklık anlaşmaları genelde taraflar arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi üzerine kurulmaktadır. Ayrıca bu anlaşmalar karşılıklı çıkar alanlarını - savunma ve güvenlik, göç, çevre koruma ve enerji, bilim ve eğitim gibi - daha geniş ekonomik ve politik işbirliği oluşturmayı da içerebilir.

AB'nin ortaklık anlaşmalarının temel özellikleri şunlardır:

- Roma Anlaşması'nın 238. Maddesine dayanır, (Maastricht Antlaşması 310, Lizbon Antlaşması 188N)
- Yakın bir ekonomik ve siyasi işbirliği niyeti taşır.
- Ortaklık ilişkisini yöneten, tarafların temsil edildiği organlar yaratır.
- Taraflar arasındaki dış ticarette gümrük vergileri ve diğer ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlar.
- Taraf olan ülke ile AB arasında ayrıcalıklı bir ilişki yaratır.
- Hem AB hem de üçüncü ülke için karşılıklı hak ve yükümlülükler tanımlar.
- Özellikle 1994 yılından itibaren insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerlere saygı koşullarını içerir.
- Taraflar arasında işbirliği anlaşmalarının ötesinde bir ortaklık kurmayı hedeflemektedir.

AB'nin ortaklık ilişkisi kurduğu ülkeler AB'nin kurumsal yapısı içinde temsil edilmemekte, Birliğin karar alma süreçlerinde yer almamaktadır. Ancak, Ortaklık Anlaşmaları, ortaklık ilişkisini yönetmek üzere bir kurumsal yapıyı oluşturmaya izin vermektedir. Böylece taraflar arasında ortaklık ilişkisinin yürütme ve yargı fonksiyonlarını yerine getirecek organlar kurulmaktadır. Ortaklık anlaşmalarını temel alarak kurulan organlarda taraflar eşit şekilde temsil edilmektedir. Bir tarafta AB ve AB üyesi ülkeler, diğer tarafta da ortaklık ilişkisi kurulan ülke bulunmaktadır. Bu ortaklık organlarının yönetiminde kararlar her iki tarafın da onayı ile alınmaktadır. Bu nedenle ortaklık ilişkisinin organları "karşılıklılık (bilateralism)" ilkesine uygun olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Taraflar, kolektif organlar aracılığıyla birlikte faaliyette bulunmaktadır.

Ortaklık ilişkisinde temel nokta AB ve AB üyesi ülkelerin ilişki kurduğu ülkenin bir "üye ülke" olmamasıdır. Bu nedenle AB'nin kurumları ile ortaklık ilişkisinin kurumları birbirinden ayrılmıştır. Ortaklık ilişkisinin bu özelliği de kurumsal yapının özerkliği olarak ifade edilir. Her bir ortaklık ilişkisinin ayrı kurumsal yapısı bulunmaktadır.

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ortaklık ilişkisinin temel organı olan Ortaklık Konseyi'nin işlevlerini tanımlayabilme

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkisinin yürütülmesi ve geliştirilmesi amacıyla bir kurumsal yapı getirilmiştir. Bu kurumsal yapının hukuki temelini Ankara Anlaşması oluşturur. Ankara Anlaşmasının 6. maddesinde, Türkiye ile AT arasındaki ortaklık rejiminin uygulanması ve geliştirilmesini sağlamak üzere tarafların bir Ortaklık Konseyi oluşturmaları öngörülmüştür.

Ortaklık Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni temsil eden üyeler, AB üyesi devletlerin hükümetlerini temsil eden üyeler ve AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Komisyonu'ndan katılan üyelerden oluşmaktadır. Bu çerçevede Ortaklık Konseyi'nde, AB tarafından Bakanlar Konseyi Dönem Başkanlığı görevini yüklenen üye ülkenin Dışişleri Bakanı ile Komisyonun adına Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden Sorumlu Komisyon Üyesi ve Türkiye tarafından Başmüzakereci ve hükümet temsilcileri bir araya gelmektedir. Böylece tarafların Türkiye ve AB tarafı temsilcileri olarak ayrıldığı görülmektedir.

Ortaklık Konseyi, en az altı ayda bir Bakanlar düzeyinde toplanmakta ve dönem başkanlığı altı aylık sürelerle, bir AB tarafı ve Türkiye tarafından sırayla yürütülmektedir. Ortaklık Konseyi'nde Türkiye'nin bir oyu ve AB tarafının bir oyu vardır. Kararlar oybirliği ile alınır. Ortaklık Konseyi'nde, her iki tarafın olumlu oyu olmadan hiçbir kararın alınmasına imkan yoktur. Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararlar, taraflar için bağlayıcıdır. Ancak bu bağlayıcılık Ortaklık Konseyi'nin uluslarüstü (supranational) yetkisi olmadığı için, tarafların kendi iç hukuk düzenleri içinde kararları uygulayabilmesi için gerekli önlemleri almasıyla başlar.

Ortaklık Konseyi Ankara Anlaşması'nın uygulanması için karar alır ve uygulanmasını sağlar. Bu

nedenle yetkilerinden ilki karar yetkisidir. Ankara Anlaşması'nın 22/2 maddesi Ortaklık Konseyi'ne inceleme yetkisi vermiştir. Bu yetki ile Ortaklık Konseyi, ortaklık rejimi sonuçlarını belirli aralıklarla inceleyerek, gerekmesi halinde tavsiye kararları alabilecek ve bu kararların gerektirdiği önlemlerin uygulanmasını sağlayabilecektir.
Son olarak Ortaklık Konseyi taraflar arasında uyuşmazlıkların çözümü bakımından da Ankara Anlaşmasında yetkili kılınmıştır. Dolayısıyla Ortaklık Konseyi'nin yargı yetkileri ile donatıldığı söylenebilir. Anlaşmanın taraflarınca Ortaklık Konseyi'ne getirilen ve Anlaşmanın uygulanması ve yorumlanması ile ilgili olarak Türkiye'yi, AB'yi veya AB üyesi bir devleti ilgilendiren her uyuşmazlık hakkında Ortaklık Konseyi kendisi karar verebilir veya uyuşmazlığı AB Adalet Divanı (ABAD) veya başka bir yargı merciine götürmeyi oybirliğiyle kararlaştırabilir

Ortaklık Konseyi'nin kurduğu yardımcı organların görevlerini açıklayabilme

Ankara Anlaşması'nda ifade edilen asıl organ Ortaklık Konseyi'dir. Ankara Anlaşması'nın 24. Maddesi Ortaklık Konseyi'ne faaliyetlerinde yardımcı olması amacıyla "yardımcı organlar" kurma yetkisi tanınmıştır. Kurumsal yapı içinde yer alan diğer organlar ise Ortaklık Konseyi kararları ile kurulmuştur. Bu yardımcı organlar ise; Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi, Gümrük İşbirliği Komitesi ve Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nden oluşmaktadır.
Ortaklık Komitesi, Ortaklık Konseyi'ne görevlerini düzenli ve sürekli biçimde yerine getirmesinde yardımcı olmak, Ortaklık Konseyi toplantılarının gündemini hazırlamak ve Ortaklık Konseyi'nin vereceği talimatlara uygun olarak, ortaklık ilişkisiyle ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemeler yapmak amacıyla kurulmuş bir organdır. Ortaklık Konseyi'nin toplanmadığı dönemlerde ilişkilerin devamlılığı Ortaklık Komitesi aracılığıyla yürütülmektedir. Komitenin hazırladığı raporlar oylama yapılmaksızın doğrudan Ortaklık Konseyi'ne sunulur. Ortaklık Komitesi'nin karar alma yetkisi yoktur. Komite'de bir tarafta AB (üye ülkeler, Bakanlar Konseyi ve Komisyon temsilcileri), diğer tarafta da Türkiye (AB Daimi Temsilciliği) yer almaktadır.
TBMM ve Avrupa Parlamentosu'ndan seçilen parlamenterlerin oluşturduğu Karma Parlamento Komisyonu, Türkiye-AB ortaklığının "demokratik denetim organı" olarak görev yapmaktadır. Ortaklık Konseyi tarafından, Avrupa Parlamentosu ve TBMM arasında Ankara Anlaşması çerçevesinde geliştirilen işbirliği ve temasları kolaylaştırmak ve AB-Türkiye ilişkilerini siyasi yönden incelemek/desteklemek amacıyla kurulmuştur.
Karma İstişare Komitesi AB Ekonomik Sosyal Komitesi (EESC)'den 18 üye ile Türkiye'deki örgütlü sivil toplumu temsil eden 18 üyeden oluşur. Komite üyeleri işçi örgütleri, sendikalar ile tüketici örgütleri, çiftçi örgütleri, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri gibi çeşitli çıkar gruplarını temsil etmektedir. Türkiye ile AB arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve sosyal ve ekonomik diyaloğun kurumsallaşması amacını taşımaktadır. Ortaklık Konseyi'ne görüş sunar.
Gümrük İşbirliği Komitesi, Gümrük Birliği sürecinde karşılaşılan teknik sorunların çözümü için Ortaklık Konseyi'ne yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. Üye devletlerin gümrük uzmanları, Avrupa Komisyonu birimlerinin gümrük sorunları ile ilgili memurları ile Türk gümrük uzmanlarından oluşan Gümrük İşbirliği Komitesi'nin karar alma yetkisi bulunmamaktadır.
Gümrük Birliği Ortak Komitesi tarafların bürokrat düzeyinde temsilcilerinden oluşur. En önemli işlevi gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlardan birinde AB'nin mevzuat değişikliği gerçekleştirdiğinde Türkiye'yi haberdar etmektir. Aynı şekilde Türkiye'nin mevzuata ilişkin uygulamada yaşadığı sorunların çözümü için de GBOK aracılık etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı'nın ve AB Türkiye Delegasyonu'nun yetki ve sorumluluklarını sıralayabilme

Avrupa Birliği Delegasyonu'nun dört temel görevi vardır:

- Dış ilişkiler alanında Türkiye'nin dış politikasına ilişkin rapor hazırlamak ve Avrupa Birliği'ni diplomatik düzeyde temsil etmek,
- Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliğine ilişkin olarak, Türkiye'deki ekonomik, mali ve ticari gelişmelerin yanı sıra Gümrük Birliği hükümlerinin uygulanmasını izlemek,
- AB'ye katılım müzakereleri çerçevesinde, siyasi kriterler ve müktesebata uyum konusunda Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeyi izlemek ve müzakerelerin açılmasına yardımcı olmak,
- Katılım öncesi Yardım Programları'na ilişkin olarak Delegasyon, merkezi olmayan işbirliği prosedürlerinin uygulanmasından sorumlu Türk kurumlarına destek vermek ve projelerin etkin şekilde uygulanmasını takip etmek.

Kendimizi Sınayalım

1. Türkiye-AB ortaklığının temel organı aşağıdakilerden hangisidir?
a. Ortaklık Konseyi
b. AB Zirvesi
c. AB Bakanlar Konseyi
d. Karma Parlamento Komisyonu
e. AB Komisyonu

2. Bir Ortaklık Konseyi toplantısında aşağıdakilerden hangisi **yer almaz?**
a. Avrupa Komisyonu
b. Üye ülke temsilcileri
c. Türkiye'nin Başmüzakerecisi
d. AB Bakanlar Konseyi
e. Avrupa Parlamentosu temsilcisi

3. Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin demokratik denetim organı aşağıdakilerden hangisidir?
a. Adalet Divanı
b. Sayıştay
c. Avrupa Parlamentosu
d. Karma Parlamento Komisyonu
e. Avrupa Komisyonu

4. Ortaklık Komitesi toplantılarında Türkiye tarafını aşağıdakilerden hangisi temsil etmektedir?
a. Dışişleri Bakanı
b. Türkiye'nin AB Daimi Temsilciliği
c. AB Bakanı
d. Başmüzakereci
e. Ulusal Mali Yardım Koordinatörü

5. AB Ekonomik ve Sosyal Konseyi ile ülkemizdeki örgütlü sivil toplum örgütleri arasındaki diyaloğu sağlayan ortaklık kurumu aşağıdakilerden hangisidir?
a. Karma Parlamento Komisyonu
b. Bölgeler Komitesi
c. Karma İstişare Komitesi
d. Ortaklık Konseyi
e. AB Türkiye Delegasyonu

6. Aşağıdakilerden hangisi gümrük birliği kapsamında Türkiye'nin uyum sağlamak zorunda olduğu AB mevzuatı arasında **yer almaz?**
a. Rekabet politikası
b. Ortak Gümrük Tarifeleri
c. Kamu ihaleleri
d. Devlet yardımları
e. Kişilerin serbest dolaşımı

7. Gümrüklerle ilgili teknik konularda çalışan, Ortaklık Konseyi'ne bağlı komite aşağıdakilerden hangisidir?
a. Gümrük İşbirliği Komitesi
b. Karma İstişare Komitesi
c. Karma Parlamento Komisyonu
d. Avrupa Komisyonu
e. AB Türkiye Delegasyonu

8. Ankara Anlaşması'nın öngördüğü son dönem aşağıdakilerden hangisi ile başlamıştır?
a. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın ardından 1 Ocak 1996'da
b. Katma Protokol'ün ardından 1 Ocak 1973'te
c. 1999 Helsinki Zirvesi
d. 2004 Brüksel Zirvesi
e. 1997 Lüksemburg Zirvesi

9. AB, Türkiye ile arasındaki Gümrük Birliği'nin işleyişi ile ilgili alanlarda bir mevzuat değişikliğine gittiğinde, aşağıdaki Komitelerden hangisi aracılığıyla Türkiye tarafının görüşünü almaktadır?
a. Gümrük İşbirliği Komitesi
b. Karma İstişare Komitesi
c. Karma Parlamento Komisyonu
d. Avrupa Komisyonu
e. Gümrük Birliği Ortak Komitesi

10. Türkiye'nin idari yapılanması içinde günümüzde AB üyeliğine hazırlanmasına yönelik yapılacak çalışmaların yönlendirilmesi, izlenmesi ve koordinasyonu görevleri aşağıdakilerden hangisine verilmiştir?
a. Dışişleri Bakanlığı
b. Devlet Planlama Teşkilatı
c. AB Genel Sekreterliği
d. AB Türkiye Delegasyonu
e. AB Başkanlığı

Yaşamın İçinden

TÜRKİYE'NİN HEDEFİ GÜMRÜK BİRLİĞİ DEĞİL TAM ÜYELİKTİR

Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin çağdaş bir toplum yapısına kavuşması ve ileri uygarlık düzeyine ulaşmasında bütün askerlik hayatı boyunca savaşmış olduğu Batılı ülkelerin yaratmış olduğu uygarlığın dışında kalmasını hiçbir zaman arzu etmemiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde TBMM açılışında yapmış olduğu konuşmada tercihini açık ve net olarak şöyle yapmıştır: *"Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de asri binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edipte Batıya yönelmemiş millet hangisidir?"*

Bu hedef doğrultusunda Türkiye, o zamanki adıyla AET'ye kuruluşundan 1.5 yıl sonra "ortak üyelik" başvurusunda bulunmuştur. AB'ye tam üye olmayı hedefleyen Türkiye, önüne çıkartılan zorluklara rağmen bu hedeften hiç sapmamıştır. Üyelik yolunda bir kilometre taşı olarak değerlendirilebilecek Gümrük Birliği ise, hiçbir zaman üyeliğin alternatifi olmamıştır. Her ne kadar 1996 yılında 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca AT ile Gümrük Birliği gerçekleştikten sonra *"en geç 1998'de AB'ye tam üyeyiz"* beklentisi körüklenmiş olsa da, bu hedefe ulaşmak için daha çok çaba gösterilmesi gerektiği gelişen olaylar sonucunda ortaya çıkmıştır.

2002 Aralık ayında gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde, AT ile 1996 yılında gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin 'derinleştirilmesi' ve 'genişletilmesi' kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda 14 Temmuz 2003 tarihinde Komisyon, Türkiye'nin 15 Nisan 2003 tarihinde ilettiği Eylem Planı çerçevesinde kendi Eylem Planı'nı açıklamıştır. Eylem Planı'nda Gümrük Birliği'nin 'genişletilmesi' ve 'derinleştirilmesi' kabul edilmiştir. Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi kapsamında; malların serbest dolaşımı, ticari sorunların çözümü, ortak ticaret politikası ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi konularında kararlar alınmıştır. Tüm bu kararların amacı, Türkiye ile AB'ni ekonomik yönden bütünleştirmeye yöneliktir. 28 Ekim 2003 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 14 ncü dönem toplantısında, Kopenhag Zirvesi'nin Gümrük Birliği'ne ilişkin kararı hatırlatılmıştır. Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi ve genişletilmesinin, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı kapsamında olmayan hizmetler ve kamu ihaleleri gibi konuların da ele alınması anlamına geldiği belirtilmiştir.

Yürürlükte olan Ankara Anlaşması'nın 2 nci maddesinde, taraflar arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen bir şekilde kurulacağı öngörülmüş ve ortaklığın bir hazırlık, bir geçiş ve bir de son döneminden söz edilmiştir. Ankara Anlaşması, Roma Antlaşması'nın 238 nci maddesine dayanan ve Türkiye - Topluluk ortaklığının temel ilkelerini belirleyen bir Çerçeve Anlaşma'dır. Topluluk ile imzalandığı için Topluluk mevzuatının da bir parçasıdır. Anlaşma'da taraflara bir fesih hakkı tanınmamış, yürürlük süresi de öngörülmemiştir. Dolayısıyla, Anlaşma'nın amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalması gerekir. Bu sebeple Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan sıkıntılar tartışılırken, Gümrük Birliği'nden vazgeçilmesi veya yeniden gözden geçirilmesi yaklaşımının Türkiye'yi AB'ye bağlayan çok önemli bir yoldan, tam üyelik için gerekli olan önemli bir ekonomik avantajdan vazgeçmek anlamına geleceği unutulmamalıdır.

Ankara Anlaşması'nın 28 nci maddesi, Türkiye'nin Roma Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerinin tamamını üstlenebileceği bir duruma geldiğini göstermesi durumunda, akit tarafların üyeliği görüşebileceklerini öngörmüştür. Taraflar arasında ortaklığın geçiş dönemi 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AT arasında gümrük birliğinin gerçekleştirilmesiyle tamamlanmıştır. Bu durumda Türkiye, Ankara Anlaşması kapsamında 'son döneme' girmiştir. Son dönem, AB'ye tam üyelikle sonuçlanacak olan dönemdir. Fakat hiçbir zaman "sonsuz dönem" anlamına gelmemektedir.

Kaynak: Karluk, S.R. & Tonus, Ö. (2004). "Avrupa Birliği'nin Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri". 2004 Türkiye İktisat Kongresi. İzmir: 5-9 Mayıs 2004.

Kendimizi Sınayalım

1. a	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye AB Ortaklığının Kurumsal Yapısı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise "Ortaklık Konseyi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise "Karma Parlamento Komisyonu" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise "Ortaklık Komitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise "Karma İstişare Komitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise "Gümrük Birliği Ortak Komitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız yanlış ise "Gümrük Birliği Ortak Komitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise "Ortaklık Konseyi" başlıklı konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise "Gümrük Birliği Ortak Komitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye İdari Yapısı İçinde AB ile İlgili Yapılanma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

1960 yılında bağımsızlığına kavuşan Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere ile Tercihli Ticaret Antlaşması imzalamıştır. İngiltere'nin 1961 yılında Avrupa Ortak Pazarı'na üyelik başvurusunda bulunması Kıbrıs'ı da harekete geçirmiş ve 1962 yılında, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturan her iki toplumun da onayıyla, Kıbrıs AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Türk ve Rum tarafların temsil edildiği "Kıbrıs Cumhuriyeti" 1960 yılında kurulmuştur. O dönemde sıkı ekonomik ilişkilerin kurulduğu İngiltere'nin AET'na üyelik başvurusunun ardından Kıbrıs Cumhuriyeti de 1962 yılında ortaklık ilişkisi kurmak için başvuruda bulunmuştur. İngiltere'nin üyelik sürecinin 1973 yılına kadar uzaması ile birlikte, Kıbrıs Türklerinin hükûmetten uzaklaştırılmasına rağmen Topluluk ortaklık anlaşmasını görüşmeye başlamış ve 19 Aralık 1972'de sadece Rumların yer aldığı Kıbrıs Hükûmeti ile Topluluk arasında Roma Antlaşması'nın 238. maddesine dayanarak Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Ortaklık Anlaşması'na göre ilk aşamada taraflar arasında ticaretin önünde engel olan gümrük vergileri ve kotalar kaldırılacak ardından bir gümrük birliği kurulacaktır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 4 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu süreç GKRY tüm Kıbrıs adına 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmasıyla sonuçlanmıştır.

Sıra Sizde 2

Ortaklık Konseyinde, AB tarafından Bakanlar Konseyi Dönem Başkanlığı görevini yüklenen üye ülkenin Dışişleri Bakanı ile Komisyonun Genişlemeden Sorumlu Üyesi ve Türkiye'den de Dışişleri Bakanı ile Devlet Bakanı ve Başmüzakereci bir araya gelmektedir.

Sıra Sizde 3

Ankara Anlaşması, tarafların Anlaşma'dan doğacak anlaşmazlıklarının Ortaklık Konseyinde çözülebileceğini veya anlaşmazlığın çözümü için AB Adalet Divanına başvurulabileceğini belirtmektedir. Ancak Ortaklık Konseyinin bir anlaşmazlığı Adalet Divanına taşıyabilmesi için tarafların oybirliğini sağlamış olmaları gerekmektedir. Bu nedenle Divanın yargı yetkisine hiç başvurulamamıştır. Diğer taraftan, üye ülkelerin mahkemelerinde açılan davalarda yorum/görüş için Adalet Divanına başvurulmaktadır. Bu yolla örneğin Türk işçilerin serbest dolaşımı, hizmet sunumu serbestisi gibi alanlarda Adalet Divanının vermiş olduğu birçok karar bulunmaktadır.

Sıra Sizde 4

Türkiye Ankara Anlaşması'nın öngördüğü son döneme geçişi 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile geçilmiş ve fiilen 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliği işlemeye başlamıştır. Türkiye dışında AB üyesi olmadan gümrük birliğini tamamlamış bir aday ülke bulunmamaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

Akman, S. (2010). Avrupa Birliği'nin Ticaret Stratejisi ve Türkiye Üzerine Yansımaları: Serbest Ticaret Anlaşmaları Açısından Bir Değerlendirme, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* Cilt 2, Sayı: 2.

Başlar K. (2004). "Gümrük Birliği 'Anlaşması'nın (1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi,* Vol. 4/1.

Can, H. & Özen, Ç. (2005). Türkiye-Avrupa Topluluğu Hukuku. Ankara: Gazi Kitapevi.

DPT (2001). Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları, 1964-2000. Ankara: DPT Yayınları

Gümrükçü, H. (2002). *Türkiye - Avrupa Birliği.* İstanbul: Beta Yayınları.

Günuğur H. (1995). "6 Mart Kararı ve Gümrük Birliği", *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye,* No: 17-18, ss: 408-411.

Günuğur, H. (1995). "Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi", *Avrupa Birliği El Kitabı,* Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.

Günuğur, H. (2003) *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Anlaşmalar, Kararlar, Belgeler, Uyum Yasaları.* Ankara: EKO Yayınları.

İKV (2002). *Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye.* Yayın No: 170, İstanbul: İKV Yayınları.

İlkin, S. & Tekeli, İ. (2000). *Türkiye ve Avrupa Birliği.* Ankara: Ümit Yayıncılık.

Karluk, S. R. & Tonus, Ö. (2002). *AB Kapısında Türkiye.* Ankara: Turhan Kitapevi.

Karluk, S. R. (2011). *Avrupa Birliği.* İstanbul: Beta Yayınları.

Manisalı, E. (2002). Türkiye - Avrupa İlişkilerinde Sessiz Darbe. İstanbul: Derin Yayınları.

Özen, Ç. (2000). "1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Çerçevesinde Türkiye'nin Yükümlülükleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Yeni Türkiye: Avrupa Birliği Özel Sayısı.* No: 36, ss: 1143-1153.

Toluner, S. (1996). "6 Mart 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararı: Milletlerarası Hukuk Açısından bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.* No: LV/1-2, ss: 3-27.

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Avrupa Birliği'nin derinleşme ve genişleme süreçlerini ayırt ederek, üyelik kriterleriyle genişleme politikası arasındaki bağı kurabilecek,
- Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması olan Ankara Anlaşması'nın üyelik açısından bir hedef koyduğunu ve bir yöntem belirlediğini açıklayabilecek,
- Kopenhag Kriterleri'ni ve genişleme politikasındaki önemini açıklayabilecek,
- Avrupa Birliği'nin üyelik kriteri olarak ileri sürdüğü hazmetme kriterini açıklayabilecek,
- Türkiye'nin katılım süreci ve üyelik kriterleri açısından 1999 Helsinki Zirve kararlarının önemini açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Derinleşme
- Genişleme
- Üyelik Kriterleri
- Kopenhag Kriterleri
- Hazmetme Kriteri
- Lüksemburg Zirvesi
- Helsinki Zirvesi

İçindekiler

Tam Üyelik Sürecinde Türkiye: Üyelik Kriterleri

TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE: ÜYELİK KRİTERLERİ

Avrupa bütünleşme süreci derinleşme ve genişleme olarak iki temel hareket içinde gelişmektedir. Derinleşme, Avrupa Birliği'nin yetkili olduğu konular kapsamına yeni konuların dahil edilmesi ve bu konularda giderek nitelikli çoğunlukla karar alma esasının hakim olmasıdır. Genişleme ise Avrupa Birliği'ne yeni devletlerin üye olarak katılmasıdır. Genişleme, Avrupa Birliği'ne dahil olmak isteyen ülkeler açısından bir katılma sürecinin tamamlanmasını gerektirmektedir. Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmaları ve tüm yasal mevzuatına taraf olmak için aday devletin katılma süreci içinde bir dizi hukuki, siyasi ve ekonomik reform ve düzenleme yapması söz konusudur.

Derinleşme, Avrupa Birliği'nin yetkili olduğu konular kapsamına yeni konuların dahil edilmesi ve bu konularda giderek nitelikli çoğunlukla karar alma esasının hakim olmasıdır. **Genişleme** ise Avrupa Birliği'ne yeni devletlerin üye olarak katılmasıdır.

Avrupa Birliği'nin genişlemesi, adaylık ve katılma süreci denilen karmaşık ve uzun bir dönemin sonunda Avrupa Birliği'ne yeni bir devletin üye olmasıyla gerçekleşmektedir. Katılma süreci, aday devletten uyması beklenen bir dizi siyasi, ekonomik ve hukuki üyelik kriterleri içermektedir. Bu kriterler katılma sürecinde aday devletin dönüşümünün yönünü belirleyen işaret levhaları gibidir. Uzun bir süreç olan katılma sürecinde üyelik kriterlerinin işaret ettiği yönde ilerlemek için aday devletler siyasi, ekonomik ve hukuki yapılarını değiştirmeye başlarlar. Bu dönüşümün Avrupa Birliği açısından tatmin edici bir düzeye ulaşmasıyla katılma antlaşması tamamlanır ve antlaşmanın onay süreci sonrasında üyelik gerçekleşir.

Avrupa Birliği aday ülkelere uyguladığı üyelik kriterlerini zaman içinde değiştirmiştir. Bu değişimin başlıca nedenleri; uluslararası sistemin yapısal değişimi, Avrupa Birliği'nin değişen koşulları ve katılma sürecine giren devletlerin farklı nitelikler taşımasıdır. Bu nedenle aslında sürekli aynı ve bu bağlamda görece objektif koşullardan oluşan bir genişleme politikasından ve dolayısıyla katılma sürecinden söz etmek mümkün değildir.

Türkiye 1987 yılında tam üyelik başvurusu yapmıştır. Öte yandan Türkiye'nin tam üyelik sürecini anlayabilmek için, tam üyelik başvurusundan çok önceye, Ortaklık Anlaşması yani Ankara Anlaşması'na dönmek gerekir. Türkiye için AB'ye yönelik tam üyelik ya da daha doğru bir deyişle katılıma hazırlık Ankara Anlaşmasıyla başlatılmıştır. Yoksa Ankara Anlaşması tam üyelikten bağımsız bir ekonomik bütünleşme anlaşması olarak değerlendirilemez.

Bu gerekçelerle Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı üyelik kriterleri Ankara Anlaşması'ndan başlatılarak değerlendirilecek, tam üyelik başvurusu ve özellikle

Roma Antlaşması: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Toplulukları'na geçiş 1957'de imzalanan ve 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Roma Antlaşmaları iki ayrı antlaşmadır. İlki Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşma, ikincisi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran antlaşmadır. Bu antlaşmalardan ilkine daha sıkça atıf yapılır ve bu bağlamda sadece Roma Antlaşması dendiği zaman genelde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşma işaret edilir.

Maastricht Antlaşması: Avrupa Toplulukları'ndan Avrupa Birliği'ne geçiş 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla gerçekleştirilmiştir. Maastricht Antlaşması Avrupa bütünleşme sürecini Soğuk Savaş sonrası döneme hazırlayan çok önemli bir dönüşümü gerçekleştirmiştir. Maastricht Antlaşması'yla Avrupa bütünleşme siyasi kimliği öne çıkan bir uluslarüstü aktör niteliği kazanmıştır. Maastricht Antlaşması'nın getirdiği Avrupa Vatandaşlığı, Avrupa Ekonomik Parasal Birliği, Avrupa Ortak dış ve Güvenlik Politikası, Avrupa Parlamentosu'nun artan gücü Maastricht Antlaşması'nın bu yolda getirdiği yeni düzenlemelerden bazılarıdır.

Lizbon Antlaşması: 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, Avrupa bütünleşmesinde hukuki nitelik değişikliği yapan önemli antlaşmalardan sonuncusudur. Lizbon Antlaşması'yla Avrupa Birliği ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu hukuken birbirinden ayrılmış ve Avrupa Topluluğu da Avrupa Birliği içinde eriyerek hukuki varlığını sona erdirmiştir.

1997 Lüksemburg ve 1999 Helsinki Zirve kararları sonrasında gelişen adaylık statüsü çerçevesinde incelenecektir. Helsinki Zirve kararları sonrasında Türkiye, AB'nin Kopenhag Kriterleri çerçevesinde oluşturduğu katılım süreci içine girmiştir. Bugün katılım sürecinin fiilen sona erdiğini ileri sürmek mümkündür. Hukuken varlığını koruyor gibi görünen Türkiye'nin AB'ye katılım süreci, gerçekte işlemez duruma gelmiştir. Türkiye'nin bu katılım süreci içinde, katılım sürecinin siyasi hedefi olan tam üyeliğe ulaşması mümkün görünmemektedir. Bu durumu da üyelik kriterleri ya da koşulluluk mantığı içinde açıklamak pek isabetli olmaz. Katılım sürecinin önündeki en büyük engel Avrupa Birliği'nin iç siyasal ve ekonomik krizleridir. Bugün Avrupa siyasetinde, genişlemeyi önceleyen bir program benimsemiş herhangi bir siyasi partinin siyasi gücünü artırması mümkün değildir. Bu durum, genişlemeye konu olan ülke Türkiye olunca daha da ağırlaşmaktadır. Türkiye'de katılım sürecini yöneten siyasi iradenin bu nedenle, üyelik kriterleri meselesine yaklaşırken ve bu bağlamda AB'nin öne sürdüğü koşullulukla yüzleştiğinde, yukarıda açıklamaya çalıştığımız gerçeği hatırlaması ve sürekli göz önünde bulundurması isabetli olacaktır.

Türkiye tam üyelik başvurusunu Ankara Anlaşması'nın öngördüğü hukuki çerçeve ve prosedür içerisinde yapmamıştır.1987 yılında tam üyelik başvurusu yapıldığında, Ankara Anlaşması malların serbest dolaşımı itibariyle bile uygulanamaz haldedir. Bu konuda Türkiye'nin Ankara Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmemiş olması da önemli rol oynamıştır. Ancak 2005 yılı itibriyle müzakereler başladığında durum bunun tam tersidir. Türkiye 1996 yılından beri malların serbest dolaşımını yaşama geçirmiş ve uygulamaktadır. Buna karşılık AB tarafı Türkiye-AB ortaklığının pek çok hükmünü siyasi olarak tıkamıştır. Katılım müzakerelerinin fiilen ortadan kalktığı ve bunun devam edeceğinin netleştiği bu dönemde Türkiye'nin tekrar Ankara Anlaşması'na ve onun genel hukuki çerçevesiyle somut hedeflerine dönmesi gerekmektedir. Türkiye üyelik kriterlerive koşulluluk meselesinden öte Ankara Anlaşması'nın ki hükümleri imzacı taraflar için bağlayıcıdır, esasında bir ikili ilişkiyi zorlamalıdır.

Avrupa Birliği'nin genişleme politikasının üyelik kriterleri çerçevesinde anlaşılması için konuya kurucu antlaşmalarla başlayalım. AB'nin Kurucu Antlaşmaları'nda düzenlendiği şekliyle genişleme politikasını öncelikle ele alalım.

GENEL OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ANLAŞMALARI ÇERÇEVESİNDE ÜYELİK KRİTERLERİ

Roma Antlaşması'nın 237. maddesi, "tüm Avrupa devletleri üyelik için başvurabilir" demektedir. Bu madde giderek daha ayrıntılı hâle getirilmiş ve genel coğrafi ilkenin yanına başka esaslar da eklenmiştir. Bu konuda özellikle Maastricht Antlaşması'nın yaptığı düzenleme önemlidir.

Maastricht Antlaşması'nın "O" maddesi Roma Antlaşması'nın 237. maddesinde ifade edilen tam üyelik için Avrupa devleti olma ilkesini tekrar etmiştir. Ancak bu son derece geniş kriterin (Avrupa devleti olmak) sınırlandırılması için yine Maastricht Antlaşması'nın "F" maddesi, "demokrasi ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı olmak" koşulunu getirmiştir. Topluluğa üye olabilmek için yerine getirilmesi gereken bir başka koşul ise "Topluluk sistemini kabul etmek ve bu sistemi uygulama kapasitesine sahip olmak"tır. Maastricht Antlaşması ile kabul edilmesi ve uygulanması gereken Topluluk sistemi (acquis communautaire) kapsamına ortak dış politika, savunma politikası, ekonomik ve parasal birlik de alınmıştır.

Lizbon Antlaşması sonrasında Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49. maddesi katılma sürecini, bu antlaşmanın 2. maddesinde "sayılan ilkelerle uyumlu her Avru-

pa devleti Birliğe üye olmak için başvurabilir" diye düzenlemiştir. Antlaşmanın 2. maddesi, "insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı" başlıkları altında bu değerleri toplamıştır. Ayrıca söz konusu madde bu değerlerin, "çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliği" esasında bir toplumu esas aldığını da ifade etmektedir.

Başvuran devlet, üyelik başvurusunu Bakanlar Konseyine yapar. Bakanlar Konseyi Komisyona danıştıktan ve Avrupa Parlamentosunun onayını aldıktan sonra bu başvuruyu işleme koyabilir. Avrupa Parlamentosu bu konuda salt çoğunlukla karar alacaktır. 49. madde, Bakanlar Konseyinin bu aşamada, Avrupa Konseyinin (Zirve) belirlediği üyeliğe ehil olma kriterlerini de dikkate almasını koşul olarak ifade etmiştir.

Antlaşma'nın 49. maddesinde, üyeliğin başvuran devlet ve üye devletler arasında yapılacak bir katılma antlaşması yoluyla gerçekleştirileceği ve başvuran devletle yapılacak katılma antlaşmasının tüm üye devletlerde ulusal planda ve anayasal süreçleri içinde onaylandıktan sonra yürürlüğe girebileceği hükme bağlanmıştır.

Türkiye - Avrupa Topluluğu ilişkilerini başlatan Ankara Anlaşması, Roma Anlaşması'nın yukarıda açıklanan üyelik kriteri çerçevesinde, Türkiye'nin bu kriterlere uygunluğunu esas olarak kabul etmiş ve Türkiye'ye tam üyelik perspektifi vermiştir. Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin tam üye olabilirliği tanınmıştır. 2000'li yıllar Avrupa'sında Türkiye'nin Avrupa Kıtası ve kültürü dışında yer aldığı için tam üyelik başvurusu sorgulanmaya başlanmıştır. Avrupa siyasetinde önemli yer tutan kişiler Türkiye'nin üyeliğe başvurma hakkını sorgulamaya başlamıştır. Bu açıdan Ankara Anlaşması'nda yer alan siyasi hedefin, Avrupa Birliği kurucu antlaşmaları üyelik kriterleri göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunu ortadan kaldırdığı anlaşılacaktır. Bununla birlikte Ankara Anlaşması, Türkiye'nin tam üyeliğin getireceği ekonomik, sosyal ve hukuki sorumlulukları ve yükleri kaldırabilecek duruma gelmesini öncelikli şart olarak öngörmüş ve söz konusu şart yerine getirildikten sonra tam üyeliğin söz konusu olabileceği belirtmiştir.

Türkiye'nin, tam üyelik hakkını teyit eden bir başka hukuki belge, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin tam üyelik başvurusu sonrasında, bu konu ile ilgili olarak Konsey'e sunduğu "görüş"tür. Komisyon "görüş"ünün sonuç kısmında "... Komisyon Topluluğa, Türkiye ile kapsamlı bir önlemler dizisi önermesini tavsiye eder. Bu önlemler dizisi, *Türkiye'nin Topluluğa tam üye olabilirliğine halel getirmeksizin,* iki tarafın, karşılıklı bağımlılık ve bütünleşmelerini güçlendirici bir yola sokacaktır..." denilmiştir. Söz konusu "görüş", Türkiye'nin tam üyeliği konusunda net bir tavır belirlememiş ancak Ankara Anlaşması ile saptanan tam üyelik hakkını bir kez daha teyit etmiştir. Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinde, Türkiye'nin tam üyelik hakkı hukuken açık bir şekilde tanınmıştır. Türkiye 1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusu ile bu hakkını kullanmıştır.

TÜRKİYE İÇİN ANKARA ANLAŞMASI'NIN GETİRDİĞİ ÜYELİK KRİTERLERİ

Ankara Anlaşması, genel yapısı ve özellikle 28. maddesinin de açık biçimde ortaya koyduğu şekilde Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için düşünülmüş ve planlanmıştır. Ankara Anlaşması AET ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 25 Haziran 1963'te Brüksel'de paraf edilmiş, 12 Eylül 1963'te Ankara'da imzalanmıştır. Ankara Anlaşması, bir Geçici Protokol, bir Mali Protokol ve Son Senet ile birlikte 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir.

Préambul: Antlaşma veya anlaşmaların başında, maddelerinden önce yer alan ve yapılan bu antlaşmanın anlam ve önemini vurgulayan kısım. Preambül'ü "önsöz" olarak çevirmek doğru olmaz. Preambül'de yer alan hükümler antlaşma veya anlaşma metinleriyle eş hukuksal değere sahiptir.

Ankara Anlaşması'nın temel hedefi *Preambül*'ünde, "Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında, gittikçe daha sıkılaşan bağlar kurmak" şeklinde ifade edilmiştir (paragraf 1). Söz konusu bağların ulaşacağı en son nokta ise yine *Preambül*'ün dördüncü paragrafında ve anlaşmanın 28. maddesinde belirtilen "tam üyelik" hedefidir. *Preambül,* "Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğunun getireceği desteğin, ilerde Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştırmasını kabul ederek..." ifadesini kullanmıştır. Öte yandan Anlaşmanın 28. maddesi, "Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, âkit taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını inceleyecekler" hükmünü getirmiştir. Bu bağlamda anlaşma öncelikle Türkiye'ye, tam üyeliğin getireceği ekonomik, sosyal ve hukuki sorumlulukları ve yükleri kaldırabilecek duruma gelmeyi şart koşmakta, söz konusu şart yerine getirildikten sonra tam üyeliğin söz konusu olabileceği belirtilmektedir. Tam üyelik, böyle bir durum içinde dahi, otomatik değildir. Topluluğa üye devletlerin o günkü değerlendirmesine bırakılmıştır. Özet olarak Ankara Anlaşması, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ulaşılması hedeflenen nokta olarak tam üyeliği koymuş ancak bunu o günün şartlarında incelenmesi gereken bir durum olarak değerlendirmiştir.

Yukarıda belirtilen tam üyelik hedefine ulaşmak için anlaşma öncelikle "Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımlar yoluyla (paragraf 3), Türkiye ve Topluluk üyesi devletlerarasındaki ekonomik farkın azaltılması", sonra da "Topluluk ile Türkiye Cumhuriyeti arasında aşamalı olarak bir gümrük birliği kurulması" (md. 2/2) yöntemini benimsemiştir. Bir başka deyişle Türkiye - AET arasında kurulması öngörülen gümrük birliği Ankara Anlaşması tarafından amaç değil bir araç olarak görülmüş ve ifade edilmiştir. Anlaşmanın nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir.

Bu bağlamda Türkiye'nin tam üyelikle ilgili ve Ortaklık Anlaşması'ndan (Ankara Anlaşması) kaynaklanan yükümlülüğü, Roma Antlaşması'ndan (AET'yi kuran Antlaşma) doğan yükümlülüklerin tümünü üstlenebileceğini gösterecek şekilde Ortaklık rejimini etkili bir işlerlik seviyesine getirmektir. Burada Roma Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerin tümünü üstlenmek ve uygulamak söz konusu değildir. Bazı yükümlülükler tam üyeliğin gerçekleştirilmesini gerektirebilir. Öte yandan Ortaklık rejiminin etkin biçimde ve tüm yönleriyle işlerliğini sağlamak üyelik için kilit öneme sahiptir.

Ortaklık rejiminin etkin biçimde ve tüm yönleriyle işlerliğini sağlamak sadece Türkiye'nin yükümlülüğü olarak görülemez. Bu yükümlülük aynı zamanda AET tarafına da ait bir yükümlülüktür. Ortaklık rejiminin Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir araç olarak tasarlanmış olmasından kaynaklanan bu yükümlülüğü, daha en başından itibaren, Türk tarafının da AET tarafının da dikkate alarak davranmadığını ifade etmek gerekir. Bu nedenle Ortaklık rejimi Türkiye'nin tam üyelik yolunda ilerlemesini sağlayan etkili bir araca dönüşememiştir. Bir başka deyişle Anlaşmanın öngördüğü araçlar Türkiye'nin üyeliğe hazırlanması için kullanılamamıştır. Belki de Türkiye ve AB'nin "Ankara Anlaşması'nın ruhuna" uygun bir ortaklık rejimi konusunda yeni taahhütleri tam üyelik sürecinin önündeki tıkanıklıkları aşmaya katkı sağlayabilecektir.

Ankara Anlaşması Ortaklığı üç döneme ayırmıştır. Bu dönemler Hazırlık, Geçiş ve Son Dönemlerdir. Hazırlık Döneminde Türkiye, Geçiş ve Son Dönemlerde kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için Topluluğun yardımıyla eko-

nomisini güçlendirecektir. Ankara Anlaşması'nın yapıldığı dönem itibarıyla Avrupa tarafının temel kaygısı Türk ekonomisinin görece büyük bir zayıflık taşımasıdır. Türkiye'nin serbest Pazar ekonomisinin rekabetçi iç dinamiklerine dayanamayacağı ve muhtemel bir ekonomik çöküşün AET'ye çok büyük bir mali yük getireceği düşünülmektedir. Bu dönem, Soğuk Savaş'ın kendine has özellikleri nedeniyle, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı Avrupa'da siyasi çekincelerin en alt seviyede bulunduğu bir dönemdir.

Türkiye Hazırlık Dönemini beş yıl için öngörülmüş ama 10 yıla kadar da uzatılmasına, Ankara Anlaşması'nın ekindeki Geçici Protokol ile imkân sağlanmıştır. Türkiye Hazırlık Dönemini yeterince kullanamamış ve Geçiş Dönemi için aceleci davranmıştır. Türk ekonomisinin tam üyelik için hazır olmadığı Geçiş Döneminde Türkiye'de yaşanan ve Petrol krizi ile tırmanan ekonomik sorunlarla ortaya çıkmış ve Türkiye Katma Protokol'ün malların serbest dolaşımıyla ilgili getirdiği Geçiş Dönemi yükümlülüklerini neredeyse hiç uygulayamamıştır.

Ortaklık rejimi sadece bir gümrük birliği olarak düşünülmemiştir. Ortaklık rejimi tarım ürünleri ticaretini de kapsar. Aynı zamanda taraflar Ortaklık rejimi içinde işçilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile yerleşme hakkını da aşamalı şekilde uygulamaya koymayı karara bağlamışlardır. Ortaklık rejimi kapsamına ulaştırma, rekabeti vergi, mevzuat uyumu konuları da dahil edilmiştir. Bu konularda düzenleme yapma yetkisi Ortalık Konseyine bırakılmıştır. AET tarafı 1970'lerin ortalarından itibaren Ortaklık rejimini sadece bir gümrük birliği ve onunla irtibatlı yan mevzuatın uyumlaştırılması çerçevesi olarak görme eğilimine girmiştir. Türkiye'nin artan ekonomik ve mali zorlukları nedeniyle gümrük birliği ile ilgili yükümlülüklerini yerine getiremeyecek duruma düşmesi, AET'nin bu tutumunu takip etmesini daha da kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla Ankara Anlaşması'nın Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlayacak bir anlayışla işletilmesi ve Ortaklığın bu şekilde geliştirilmesi konusunda AET Tarafı da Ankara Anlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini bir tarafa bırakmıştır. Ankara Anlaşması ile çizilen ve tam üyelik kriterleri açısından çok büyük önem arz eden Ortaklık yapısı, 1970'lerin sonlarına doğru Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanması için kullanılamaz bir biçime sokulmuştur. Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden daha 10 yıl geçmişken ortaya çıkan bu olumsuz durumda her iki tarafın da sorumluluğu mevcuttur.

TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE KOMİSYON GÖRÜŞÜ ÇERÇEVESİNDE ÜYELİK KRİTERLERİ

Türkiye, 14 Nisan 1987'de Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinin ruhuna uygun değildir. Türkiye 1987'de tam üyelik başvurusunu yaptığında ortaklığın neredeyse hiçbir hedefi yaşama geçirilememiştir. Bu nedenle başvuru Avrupa Toplulukları'nın kurucu antlaşmalarındaki, daha önce sözünü ettiğimiz, genel hükümler esasında yapılmıştır.

Ankara Anlaşması'nın hedeflerine ulaşılamadığının farkında olarak ve bu nedenle Türkiye'nin tam üyelik konusundaki kararlılığını göstermek ve bu başvurunun gücünü artırmak için, Türk hükûmeti Ocak 1988'den itibaren Katma Protokol ile öngörülen ve dondurulan gümrük indirimlerine yeniden başlamış ve Topluluğun ortak gümrük tarifesine uyumu yönünde adımlar atmıştır. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu Topluluk organları tarafından ekonomik ve siyasi konjonktür içinde ele alınmış ve Komisyonun söz konusu başvuru konusundaki görüşü (Avis)

Avis: Fransızca bir kelimedir ve görüş anlamına gelmektedir. Teknik olarak üyelik başvurusunda bulunan bir devlet hakkında Komisyonun hazırladığı rapora verilen addır.

hazırlanmıştır. Komisyon, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile ilgili görüşünü (Avis) 18 Aralık 1989'da açıklamıştır. Komisyon görüşünde, Türkiye'nin hukuken tam üye olma hakkı teyit edilmiştir. Söz konusu saptamadan sonra Komisyon Türkiye'nin tam üyeliği önündeki engelleri saymıştır. Bu engeller aynı zamanda üyelik koşulları olarak da değerlendirilmelidir. 1989 yılı itibarıyla Komisyonun Türkiye için öngördüğü somut koşullar üç başlık altında toplanabilir. Bunlar çevresel, ekonomik ve siyasi koşullardır.

Çevresel (harici) koşullar Topluluğun iç dinamiklerinden kaynaklanmayan, tamamen dış gelişmelerin belirleyiciliği altında şekillenen etkenlerdir. Komisyon görüşünün yayınlandığı tarih (18 Aralık 1989), Avrupa'da siyasi bir dönüşümün başlangıcıdır. Soğuk Savaş'ın en önemli hasım askerî paktı olan Varşova Paktı dağılmış, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde "1989 devrimleri" denen siyasi değişim başlamıştır. Topluluğun genişleme politikası açısından önceliğin Orta ve Doğu Avrupa'ya hatta Balkanlar'a doğru kaymaya başladığının ilk işaretlerini de Komisyonun Türkiye'nin başvurusu ile ilgili hazırladığı görüşte bulmak mümkündür. Öte yandan Avrupa Tek Senedi'nin yürürlüğe girmesiyle Topluluk da değişim sürecine girmiştir. ATS'nin koyduğu hedefler doğrultusunda Topluluk, siyasi entegrasyonunu geliştirmek, ekonomik ve parasal birlik alanında ilerlemek ve 1992 yılına kadar iç pazarını tamamlamak çabasındadır. Doğu Avrupa'da meydana gelen değişiklikler, Topluluğu biran önce derinleşme ve olası yeni genişlemeye hazır duruma gelmeye zorlamaktadır.

Çevresel (harici) faktörler, Türkiye - Avrupa Topluluğu ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bir başka deyişle Türkiye - Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkilerinin gelişimi ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasal sorunları bir yana bırakılsa bile, ikili ilişkilerden kaynaklanmayan Avrupa Topluluğu'nun içsel değişimi ve Avrupa kıtasının siyasi dönüşümü, Türkiye'nin üyeliğini zorlaştırmıştır.

Avrupa Birliği daha sonra hazmetme kriteri başlığı altında benzer bir yaklaşımı tekrar ifade etmeye başlamıştır. Türkiye'nin katılım müzakerelerini sürdürdüğü 2000'li yılların ikinci yarısında Türkiye'nin üyeliğinin sadece Türkiye'nin gereken koşulları yerine getirmesine bağlı olmayacağını, Avrupa Birliği'nin kendine özgü şartlarının da dikkate alınması gerektiği, hazmetme kriteri başlığı altında ifade edilmeye başlanmış ve Avrupa Birliği bu kriteri 1993 Kopenhag Zirve kararlarına dayandırmaya çalışmıştır.

Komisyonun, Türkiye'nin üyeliğine engel oluşturan faktörler arasında saydığı diğer bir konu Türkiye'nin ekonomik problemleri ve bunun Topluluk bütçesine getireceği ağır yüktür. Komisyon görüşünde, aday ülkelerin üstlenmek zorunda oldukları yükümlülüklerin, Avrupa Tek Senedi sonrasında daha da arttığını ifade etmektedir. Komisyona göre, söz konusu yükü kaldıramayacak ülkelerin Topluluğa üye olması, Topluluğun derinleşme ve koyduğu yeni hedeflere ulaşma çabasına zarar verecektir. Komisyon, bu bağlamda Türkiye'nin coğrafi ve nüfus büyüklüğü, buna karşılık kalkınmışlık düzeyinin düşüklüğünü vurgulamıştır. Ayrıca iş gücü niteliğinin zayıflığı ve tarım nüfusunun büyüklüğü Komisyonun sıraladığı diğer olumsuz ekonomik nedenlerdir. Komisyon görüşünde, Türk sanayisinin birçok sektörünün, yüksek koruma duvarlarıyla ayakta kalabildiği, bu nedenle de Türkiye'nin gümrük birliği takvimini ertelemek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Sosyal güvenlik alanında ise Komisyon, düşük gelir düzeyinin çalışanların sosyal koşullarına yansıdığını ve Türkiye'nin, Topluluğun benimsediği sosyal normlara ayak uydurmasının çok zor olduğunu ifade etmektedir.

Komisyon Görüşü, bütün bu ekonomik sorunları açıkladıktan sonra, Türkiye'nin tam üyeliğinin Topluluk bütçesine çok ağır bir yük getireceğini, bundan en fazla Topluluğun yapısal fonlarının etkileneceğini ifade etmiştir. Ayrıca olası bir tam üyelik sonrasında, Türk iş gücünün Topluluk pazarına girmesinin olumsuz etkilerini vurgulamış ve Türkiye'deki yüksek işsizlik oranı ve kalabalık nüfus nedeniyle bu sorunun kısa sürede aşılamayacağını belirtmiştir.

Komisyon Görüşünde ifade edilen ekonomik koşullar zaman içinde Türkiye için büyük sorun olmaktan çıkmıştır. Bu konudaki en önemli gelişme 1 Ocak 1996'dan itibaren işlemeye başlayan Türkiye-AB gümrük birliğidir. Bir bakıma ortaklığın en önemli hedefi yaşama geçirilmiş ve Komisyon görüşünde kaygıyla ifade edildiği gibi bu durum Türk ekonomisinin çökmesi sonucunu doğurmamıştır. Türk ekonomisi, tam aksine, gümrük birliği içinde rekabet gücü kazanmıştır. Bu gelişme daha sonra ele alacağımız Kopenhag ekonomik kriterleri açısından da önemli ve not edilmesi gereken bir sonuçtur.

Komisyon, siyasi koşullar açısından oldukça eleştirel bir tutum benimsemiştir. Türkiye'de kamusal alanın Topluluk kriterleriyle uyumlu olmayan bir yapının ağırlığı altında bulunduğu ifade etmiştir. Komisyona göre insan hakları, azınlık kimliklerine saygı ve çoğulcu demokrasi alanlarında Türk siyasal sitemi gerekli düzeye ulaşamamakta ve köklü reformlara ihtiyaç duymaktadır. Komisyon öte yandan Yunanistan'la yaşanan ikili sorunların barışçıl çözümü ve Kıbrıs meselesini de siyasi koşullar kapsamında ifade etmiştir.

Siyasi koşullar Komisyon görüşünde yer aldığı çerçevede sürekli bir mesele olarak Türkiye'nin tam üyelik sürecinin ana konusunu oluşturmuştur. Kopenhag Kriterleri içinde de siyasi kriterler başlığı altında gündemde kalmaya devam etmiştir.

Avrupa Birliği'nin hazmetme kriteri olarak ileri sürdüğü kriter nedir?

SIRA SİZDE 1

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN 1993 KOPENHAG ZİRVESİ VE ÜYELİK KRİTERLERİ

1990'lı yıllar, Soğuk Savaş'ın sona ermesine sahne olmuştur. Avrupa Birliği Soğuk Savaş'ın sona erdiği bu yeni jeopolitik döneme iki önemli hamleyle hazırlanmıştır. Bunlardan ilki Maastricht Antlaşması'dır. Maastricht Antlaşması derinleşmeyi sağlayan ve Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliği'ne geçişi düzenleyen çok önemli bir karardır. İkincisi ise Avrupa bütünleşme tarihinin en büyük genişleme dalgasının planlanmasıdır.

Avrupa Birliği söz konusu dönemde genişleme politikası içinde yeni üyelik kriterleri saptamıştır. Bu kriterler, Lizbon Antlaşmasının 49. maddesinde anılan Avrupa Konseyinin belirleyeceği üyeliğe ehillik (conditions of eligibility) kriterleridir. Avrupa Birliği Zirvesi, bir başka ismiyle Avrupa Konseyi Soğuk Savaş sona ererken, Doğu Avrupa'ya yönelen tarihinde en büyük genişleme hareketinin arifesinde üyeliğe ehillik kriterlerini genişleme politikası içinde benimsediği kriterleri ve bununla ilgili hukuksal araçları yeniden düzenlemiş ve kodifiye etmiştir. Bu yoldaki ilk önemli AB Zirvesi 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi'dir. Zirve'de Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin tam üyelik hakları teyit edilmiş ve devamında bu ülkelerin tam üye olmak için gerçekleştirmeleri gereken siyasal ve ekonomik dönüşüm açıklanmıştır. Bir başka deyişle Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan koşullar, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilgili olarak Zirve sonuç bildirgesinde saptanmıştır. Kopenhag kriterleri daha sonra, 1997 Lüksemburg Zirvesi'yle Türkiye için de geçerli hâle gelmiştir.

Kopenhag zirve kararlarında genişleme başlığı altında Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Norveç ile Kıbrıs, Malta ve Türkiye için ayrı bölümler yer almaktadır. Kopenhag zirve kararlarında Türkiye ile ilgili bölümde sadece işbirliğinin güçlendirilmesi, ilişkilerin geliştirilmesi ve gümrük birliğinin tamamlanması hedeflerinden söz edilmektedir. Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin herhangi bir düzenleme bu kararda söz konusu edilmemiştir.

Buna karşılık kararların Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri başlığı altında daha sonra Kopenhag Kriterleri olarak kabul edilecek olan koşullar bir paragrafta toparlanmıştır. Bu nedenle ilk izlenim bu koşulların esas olarak Orta ve Doğu Avrupa devletlerine özel olarak saptandığı yönündedir ancak zaman içinde Kopenhag Kriterleri genişlemenin tek ölçütü hâline gelmiştir. Söz konusu paragrafta belirtilenler daha sonra üç kriter olarak tanımlanmış ve genişleme sürecine esas teşkil etmiştir.

Söz konusu paragrafta "Üyelik için aday devletin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarını sağlaması; işleyen bir piyasa ekonomisi ile birlikte Avrupa Birliği içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesine sahip olması gerekir. Üyelik, siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine uymak da dahil olmak üzere aday devletin üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olduğu esasına dayanır" denilmektedir.

Söz konusu paragraf daha sonra siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve mevzuat uyumu kriterleri olarak üç başlık altında toplanmıştır. Buna göre ***Kopenhag Kriterleri;***

- *Siyasal kriterler:* Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarının sağlanması,
- *Ekonomik kriterler:* İşleyen bir piyasa ekonomisi ile birlikte Avrupa Birliği içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesine sahip olmak,
- *Mevzuat Uyumu Kriteri:* Siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine uymak da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olmak, şeklinde tanımlanmıştır.

Avrupa Birliği Komisyonu 1997 Lüksemburg Zirve kararları sonrasında Türkiye için hazırlamaya başladığı düzenli raporlarda Kopenhag kriterlerini esas almaya başlamıştır. 2000'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Birliği Komisyonu hazmetme kriterini de Kopenhag Zirve kararlarına dayandırarak ileri sürmeye başlamıştır. Kopenhag Zirve kararlarında Kopenhag Kriterleri olarak belirtilen paragrafın hemen altında yer alan paragrafta hazmetme kriterine esas teşkil ettiği iddia edilen bölüm yer almaktadır. Söz konusu paragrafta, "Avrupa bütünleşmesinin ivmesinin korunmasında, Avrupa Birliği'nin yeni üyeleri hazmetme (absorbe etme) kapasitesi hem Avrupa Birliği'nin hem de aday devletin genel çıkarı için önemli bir unsurdur" ifadesi kullanılmıştır. Bu paragraftan hareketle Türkiye'nin önüne "hazmetme kriteri" 2000'li yıllarda çıkartılmaya başlanmıştır.

1997 LÜKSEMBURG ZİRVE KARARLARI ÇERÇEVESİNDE GENİŞLEME POLİTİKASININ YENİ ARAÇLARI VE ÜYELİK KRİTERLERİ

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişleme hamlesinde bir başka önemli zirve 1997 Lüksemburg Zirvesidir. Lüksemburg Zirvesi Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişlemesinin esaslarını, araçlarını belirlemiştir. Lüksemburg zirve kararlarında ortaya çıkan genişleme politikasının yeni araç ve esasları, Kopenhag zirve kararları gibi, giderek Türkiye için de geçerli hâle gel-

miştir. Bu bağlamda Türkiye'nin 2000'li yıllarda daha ayrıntılı ve yapılandırılmış bir genişleme politikasına uyum sağlamak durumunda kaldığını söyleyebiliriz.

Lüksemburg zirve kararları "Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji" başlığı altında Orta ve Doğu Avrupa devletleri için genişleme politikası altında yeni birtakım araçlar belirlemiştir. Lüksemburg Zirvesinde "Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji" başlığı altında saptanan araçlardan ilki "Katılım Ortaklığı"dır. Avrupa Birliği aday ülkeyle bir katılım ortaklığı kuracak, bu ortaklığın bir mali yardım çerçevesi oluşturulacak, bir de aday ülkenin yerine getirmesi gereken "ilkeler, öncelikler ve orta vadeli hedefler belgesi" hazırlanacaktır. Genel kullanımda katılım ortaklığının mali konuları düzenleyen belgesine "Çerçeve Tüzük", aday ülkenin yerine getirmesi gereken siyasi, ekonomik ve mevzuat uyumu koşullarını saptayan "ilkeler, öncelikler ve orta vadeli hedefler belgesi"ne ise "Katılım Ortaklığı Belgesi" denilmektedir. Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye için bir "Çerçeve Tüzük" kabul etmiş ve yine ilki Helsinki Zirvesi sonrasında olmak üzere Türkiye için bugüne kadar dört "Katılım Ortaklığı Belgesi" hazırlamıştır.

Komisyon, Lüksemburg kararlarına göre aday ülkeler için Kopenhag kriterleri çerçevesinde düzenli raporlar hazırlayacaktır.1998 yılından itibaren Türkiye dahil tüm aday ülkeler için hazırlanan bu raporlara önceleri düzenli rapor denilmiş, 2005 yılından itibaren ise bu raporlar ilerleme raporu olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Aday ülke katılım ortaklığı belgesinde belirtilen hedeflere yönelik reformlar ve hukuksal düzenlemeler yapmak zorundadır. Bunu ulusal planda hazırlayacağı bir program esasında yürütecektir. Komisyon her yıl Kasım ayı itibarıyla açıkladığı raporla aday devletin Kopenhag Kriterleri ışığında ve katılım ortaklığı belgesi hedefleri yönünde kaydettiği ilerlemeyi değerlendirecektir. Lüksemburg kararlarına göre aday ülke Kopenhag siyasi kriterlerine uyumlu hâle geldiği saptanmadan katılım müzakerelerine başlayamaz. Kopenhag ekonomik kriterleri ve mevzuat uyumu kriterlerine uyum ise müzakere sürecinde sağlanabilir.

Lüksemburg zirve kararları aynı zamanda Avrupa Konferansı adı verilen yeni bir kurumsal yapı da tanımlamıştır. Avrupa Konferansı genişleme politikasını önemli bir aracı olarak üye ülkelerle Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen ülkeleri bir araya getirecektir. Zirve kararları Avrupa Konferansı başlığı altında katılma sürecine ilişkin koşullar da ortaya koymuştur. Buna göre; *"Konferansa dahil olan devletler; barış, güvenlik, iyi komşuluk için ortak taahhütte bulunmalı; diğer devletlerin egemenliğine, Avrupa Birliği'ni kuran ilkelere, sınırların bütünlüğü ve dokunulmazlığına, uluslararası hukukun temel ilkelerine saygı göstermeli; özellikle Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yolunu kullanarak, toprak uyuşmazlıklarının barışçıl yollardan çözümüne bağlı kalmalıdırlar."*

Bunları açık biçimde yazarsak aday devletler;

- Barış, güvenlik, iyi komşuluk için ortak taahhütte bulunmalı
- Avrupa Birliği'ni kuran ilkelere, sınırların bütünlüğü ve dokunulmazlığına, uluslararası hukukun temel ilkelerine saygı göstermeli
- Lahey Uluslararası Adalet Divanının yargı yolunu kullanarak, toprak uyuşmazlıklarının barışçıl yollardan çözümüne bağlı kalmalıdırlar.

Lüksemburg Zirvesi Avrupa Konferansı'na Kıbrıs, Türkiye, Orta ve Doğu Avrupa devletlerini davet etmiştir. Komisyon görüşünden sonra, Avrupa Birliği Zirvesi'nin de Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'la yaşanan ikili meselelerin çözümünü üyelik kriteri olarak değerlendirdiğini, Lüksemburg Zirve kararları ışığında belirtebiliriz. Bugün Yunanistan ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyesi olması bu bağlamda söz konusu sorunun Türkiye için kaçınılmaz hâle geldiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Lüksemburg zirve kararları "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlığı altında, Türkiye konusunu ayrıca ele almıştır. Bu strateji çerçevesinde "katılma müzakerelerinin başlatılmasına olanak sağlayacak siyasal ve ekonomik koşulların yerine getirilmediği" belirtilmiş ve Türkiye'nin müzakerelere başlayacak siyasi ve ekonomik koşullara hazırlanması için bir "katılmaya hazırlık stratejisi" ortaya konmuştur. Lüksemburg zirve kararlarıyla Türkiye bir bakıma adaylık öncesi bir konumda kalmış ve katılım sürecine hazırlık aşamasında değerlendirilmiştir.

SIRA SİZDE 2

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilmiş olan "Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji" nedir ve hangi unsurları içermektedir?

SIRA SİZDE 3

Türkiye için Avrupa Stratejisi nedir?

1999 HELSİNKİ ZİRVESİ VE TÜRKİYE'NİN ADAYLIĞI

1999 Aralığında yapılan Helsinki Zirvesi genişleme politikası açısından bir başka önemli zirvedir. Helsinki Zirvesi Türkiye için de büyük bir önem arz etmektedir. Helsinki zirve kararlarıyla Avrupa Birliği, Türkiye'yi Orta ve Doğu Avrupa için oluşturduğu katılma sürecine dahil etmiştir. Helsinki Zirvesi kararları tam üyeliğe aday ülke sayısını, Türkiye'yi de dahil edecek şekilde 13 olarak saptamıştır. Ayrıca zirve kararında "Türkiye diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temelinde Avrupa Birliği'ne katılmaya yönelmiş bir aday devlettir" denilerek Lüksemburg Zirvesinden farklı bir tutum ortaya konmuştur. Helsinki Zirvesinde, aday ülkelerin hepsinin, Türkiye de dahil olmak üzere, eşit şartlarla katılım sürecinde yer alacağı ve bu ülkelerin ulaştıkları düzey dikkate alınarak tam üyelik müzakerelerine başlanacağı ve bu çerçevede tam üyeliğin gerçekleştirilebileceği dile getirilmiştir.

Helsinki Zirvesi kararlarında Avrupa Konseyi, Komisyondan Türkiye için de bir "katılım öncesi strateji" hazırlanmasını istemiştir. Bu şekilde Türkiye aday ülke olarak katılım sürecinde ilerleme imkânına kavuşmuştur. Öte yandan Türkiye için düşünülen katılım öncesi stratejide siyasi kriterler ve insan hakları meseleleri başta olmak üzere Kıbrıs sorunu ile Yunanistan'la var olan ikili sorunların çözümüne özel bir vurgu yapılmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Konferansı başlığı altında genel olarak ifade edilen konular, Helsinki kararlarında Türkiye özelinde öne çıkartılmıştır. Burada Kıbrıs sorunu ile Yunanistan'la yaşanan ikili sorunlar Türkiye için hazırlanan katılım öncesi stratejinin içine yerleştirilmiştir. Öte yandan Helsinki Zirve kararları katılım sürecindeki Kıbrıs'a ilişkin olarak ise Kıbrıs sorununun çözümünün bir kriter olmayacağı şeklinde yorumlanacak bir ifadeye yer vermiştir.

Helsinki Zirvesi bir yönüyle Kopenhag Zirvesi'nden itibaren oluşturulan ve özellikle Lüksemburg Zirvesiyle şekillenen katılım çerçevesinin, araçlarının ve üyelik kriterlerinin Türkiye'ye de uygulanmasına imkân sağlamış, bu bağlamda Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi ve Çerçeve Tüzük hazırlanmasının önünü açmış, diğer yönüyle Ankara Anlaşması'yla çizilen ve Ortaklık sürecini esas alan bir katılım anlayışından Türkiye'yi uzaklaştırmıştır. Türkiye'nin siyasi olarak üyeliğe hazırlanmasını hedef alan bir süreç Helsinki Zirvesi sonrasında başlatılmıştır. Özellikle 2001 yılında kabul edilen ilk Katılım Ortaklığı Belgesiyle Türkiye için siyasi reform süreci öne çıkmıştır.

SIRA SİZDE 4

1999 Helsinki Zirve Kararları Türkiye'nin katılım sürecindeki konumunu ne şekilde düzenlemiştir?

KATILIM ORTAKLIĞI BELGELERİ VE TÜRKİYE İÇİN ÜYELİK KRİTERLERİ

Türkiye için, Helsinki Zirvesi sonrasında geliştirilen "Katılım Öncesi Strateji"nin dayandığı iki temel belge vardır. Bunlardan ilki 26 Şubat 2001 tarihli "Katılım Öncesi Strateji Çerçevesinde Türkiye'ye yapılacak Yardımlar ve Özellikle Katılım Ortaklığının Oluşturulması Hakkında Konsey Tüzüğü", diğeri ise 8 Mart 2001 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile Oluşturulan Katılım Ortaklığının İlkeleri, Öncelikleri, Orta Vadeli Hedefleri ve Koşulları Hakkında Konsey Kararı" dır. Daha önce belirttiğimiz gibi ilk belgeye Çerçeve Tüzük, ikincisine ise Katılım Ortaklığı Belgesi denilmektedir. Katılım Ortaklığı Belgeleri Türkiye için daha sonra 2003, 2005 ve 2008'de yenilenmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'nin katılım sürecinde yerine getirmesi gereken "kısa" ve "orta" vadeli öncelikleri saptamıştır. Kısa ve Orta Vadeli hedefler de kendi içinde "Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasal Kriterler", "Ekonomik Kriterler" ile "İç Pazar", "Vergilendirme", "Tarım" gibi diğer Topluluk Hukuk alanlarını kapsayacak şekilde alt bölümlere ayrılmıştır. Alt bölümlerle ilgili bu ayrımda 1993 Kopenhag Zirvesinde kabul edilen üç kriter (siyasal, ekonomik ve mevzuat uyumu kriterleri) esas alınmıştır. Lüksemburg Zirve kararları ve Helsinki Zirve kararları, daha önce belirttiğimiz gibi, aday ülke ile katılım müzakerelerine başlanabilmesi için öncelikle siyasal kriterlere tam uyum sağlanmış olması koşulunu getirmiştir. Diğer iki kriter müzakere sürecinde tamamlanabilecektir. Ancak tam üyeliğin gerçekleşmesi için her üç kritere de uyum şarttır.

Katılım Ortaklığı Belgesinin kısa ve orta vadeli hedeflerinin siyasal kriterler başlığı altında Türk hukuk sisteminde yapılması istenen pek çok değişiklik sıralanmıştır. Bunlardan bazıları "idam cezasının kaldırılması", "devlet güvenlik mahkemelerinin kaldırılması", "ana dilde yayın" ve "ana dilin öğretilmesi ile ana dilde eğitim" konuları, "ifade özgürlüğünü sınırlayan yasa maddelerinin kaldırılması", "sendikal hakların yaygınlaştırılması", "yargı reformu", "işkence ve kötü muamelenin önlenmesi", "sivil-asker ilişkilerinin demokratik esaslar uyarınca yeniden düzenlenmesi" gibi konular sayılabilir.

Türk Hükûmetleri Helsinki Zirvesi'nden başlayan bir süreçte yasal ve anayasal reformlarla Katılım Ortaklığı Belgelerinde öngörülen siyasi dönüşümü büyük oranda yaşama geçirmişlerdir. Bu dönüşüm sürecinin sonucunda Türkiye 3/4 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerine başlamıştır. Katılım müzakerelerine başlamakla Türkiye'nin siyasal sistemi Kopenhag siyasi kriterleriyle uyumlu hâle geldiği kabul edilmiştir. Öte yandan Türkiye'nin siyasi reform sürecine devam etmesi ve bu arada ekonomik ve mevzuat uyumu kriterleri yolunda, bu sefer, müzakere süreci içinde ilerlemesi beklenmektedir. Kopenhag siyasi kriterlerinden zaman içinde uzaklaşılması durumunda müzakereler askıya alınabilecek ve Türkiye'nin katılma süreci duracaktır.

Sonuç olarak, Türkiye Ankara Anlaşması'yla başladığı yolda ilerlerken büyük bir siyasi, hukuki dönüşüm ve teknik mevzuat alanında değişim yaşamıştır. Avrupa Birliği'ne üyelik, aday ülkenin anayasal yapısını, siyasi kültürünü ve ekonomik gelişimini derinden etkileyen bir sonuç yaratmaktadır. Bu Avrupa Birliği'nin uluslar üstü bir yeni siyasal aktör tipi olarak gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Üyelik kriterleri söz konusu dönüşümü belirleyen ana ölçütler, işaretler ya da mihenk taşlarıdır. Türkiye bu sürecin içinde ve üyelik kriterlerinin işaret ettiği yönde büyük bir dönüşüm yaşamaktadır.

Özet

Avrupa Birliği'nin derinleşme ve genişleme süreçlerini ayırt ederek, üyelik kriterleriyle genişleme politikası arasındaki bağı kurabilmek

Avrupa bütünleşme süreci derinleşme ve genişleme olarak iki temel hareket içinde gelişmektedir. Derinleşme, Avrupa Birliği'nin yetkili olduğu konular kapsamına yeni konuların dahil edilmesi ve bu konularda giderek nitelikli çoğunlukla karar alma esasının hakim olmasıdır. Genişlemeyse Avrupa Birliği'ne yeni devletlerin üye olarak katılmasıdır. Genişleme, Avrupa Birliği'ne dahil olmak isteyen ülkeler açısından bir katılma sürecinin tamamlanmasını gerektirmektedir. Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmaları ve tüm yasal mevzuatına taraf olmak için aday devletin katılma süreci içinde bir dizi hukuki, siyasi ve ekonomik reform ve düzenleme yapması söz konusudur. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin genişlemesi, adaylık ve katılma süreci denilen karmaşık ve uzun bir dönemin sonunda Avrupa Birliği'ne yeni bir devletin üye olmasıyla gerçekleşmektedir. Katılma süreci aday devletten uyması beklenen bir dizi siyasi, ekonomik ve hukuki kriter içermektedir. Bu kriterler katılma sürecinde aday devletin dönüşümünün yönünü belirleyen işaret levhaları gibidir. Uzun bir süreç olan katılma sürecinde üyelik kriterlerinin işaret ettiği yönde ilerlemek için aday devletler siyasi, ekonomik ve hukuki yapılarını değiştirmeye başlarlar. Bu dönüşümün tatmin edici bir düzeye ulaşmasıyla katılma antlaşması tamamlanır ve üyelik gerçekleşir.

Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması olan Ankara Anlaşması'nın üyelik açısından bir hedef koyduğunu ve bir yöntem belirlediğini açıklayabilmek

Ankara Anlaşması, genel yapısı ve özellikle 28. maddesinin de açık biçimde ortaya koyduğu şekilde Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için düşünülmüş ve planlanmıştır. Anlaşmanın 28. maddesi, "Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, âkit taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını inceleyecekler" hükmünü getirmiştir. Dolayısıyla Ankara Anlaşması ile âkit taraflar Türkiye'nin tam üye olabilirliğini tanımışlardır. Bununla birlikte anlaşma öncelikle Türkiye'ye, tam üyeliğin getireceği ekonomik, sosyal ve hukuki sorumlulukları ve yükleri kaldırabilecek duruma gelmeyi şart koşmakta, söz konusu şart yerine getirildikten sonra tam üyeliğin söz konusu olabileceği belirtilmektedir. Tam üyelik, Türkiye'nin söz konusu ekonomik, sosyal ve hukuki şartları yerine getirdikten sonra değerlendirmeye alınacaktır. Bir başka deyişle Ankara Anlaşması sistematiği içinde Türkiye'nin tam üyeliği otomatik değildir. Bu konu Topluluğa üye devletlerin, tam üyeliğe karar alınacak zamandaki değerlendirmesine bırakılmıştır. Ancak Türkiye'nin bir Avrupa devleti olduğu ve Topluluğun tam üyesi olma hakkına sahip bulunduğu Ankara Anlaşması ile tanınmıştır.

Yukarıda belirtilen tam üyelik hedefine ulaşmak için anlaşma öncelikle "Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımlar yoluyla (paragraf 3), Türkiye ve Topluluk üyesi devletler arasındaki ekonomik farkın azaltılması", sonra da "Topluluk ile Türkiye Cumhuriyeti arasında aşamalı olarak bir gümrük birliği kurulması" (md. 2/2) yöntemini benimsemiştir. Bir başka deyişle Türkiye - AET arasında kurulması öngörülen gümrük birliği Ankara Anlaşması tarafından amaç değil bir araç olarak görülmüş ve ifade edilmiştir. Anlaşma'nın nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir.

Kopenhag Kriterlerini ve genişleme politikasındaki önemini açıklayabilmek

Kopenhag Kriterleri 1993 yılında Kopenhag'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi'nde kabul edilmiş ve esas olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik olarak tasarlanmış üyelik kriterleridir. Bu kriterler daha sonra genişleme politikasında esas alınan ve Türkiye dahil tüm aday ülkeler için geçerli üyelik kriterleri hâline gelmiştir. Kriterler siyasal, ekonomik ve mevzuat uyumu olmak üzere üçe ayrılır:

Siyasal kriterler: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarının sağlanması,

Ekonomik kriterler: İşleyen bir piyasa ekonomisi ile birlikte Avrupa Birliği içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesine sahip olmak,

Mevzuat Uyumu Kriteri: Siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine uymak da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olmak şeklinde tanımlanmıştır.

Avrupa Birliği'nin üyelik kriteri olarak ileri sürdüğü hazmetme kriterini açıklayabilmek

2000'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Birliği Komisyonu hazmetme kriterini de Kopenhag Zirve kararlarına dayandırarak ileri sürmeye başlamıştır. Kopenhag Zirve kararlarında Kopenhag kriterleri olarak belirtilen paragrafın hemen altında yer alan paragrafta hazmetme kriterine esas teşkil ettiği iddia edilen bölüm yer almaktadır. Söz konusu paragrafta, "Avrupa bütünleşmesinin ivmesinin korunmasında, Avrupa Birliği'nin yeni üyeleri hazmetme (absorbe etme) kapasitesi hem Avrupa Birliği'nin hem de aday devletin genel çıkarı için önemli bir unsurdur" ifadesi kullanılmıştır. Bu paragraftan hareketle Türkiye'nin önüne "hazmetme kriteri" çıkartılmıştır.

Türkiye'nin katılım süreci ve üyelik kriterleri açısından 1999 Helsinki Zirve kararlarını önemini açıklayabilmek

Helsinki Zirvesi kararlarında Avrupa Konseyi, Komisyondan Türkiye için de bir "katılım öncesi strateji" hazırlanmasını istemiştir. Bu şekilde Türkiye aday ülke olarak katılım sürecinde ilerleme imkânına kavuşmuştur. Öte yandan Türkiye için düşünülen katılım öncesi stratejide siyasi kriterler ve insan hakları meseleleri başta olmak üzere Kıbrıs sorunu ile Yunanistan'la var olan ikili sorunların çözümüne özel bir vurgu yapılmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Konferansı başlığı altında genel olarak ifade edilen konular, Helsinki kararlarında Türkiye özelinde öne çıkartılmıştır. Burada Kıbrıs sorunu ile Yunanistan'la yaşanan ikili sorunlar Türkiye için hazırlanan katılım öncesi stratejinin içine yerleştirilmiştir. Öte yandan Helsinki Zirve kararları katılım sürecindeki Kıbrıs'a ilişkin olarak ise Kıbrıs sorununun çözümünün bir kriter olmayacağı şeklinde yorumlanacak bir ifadeye yer vermiştir.

Helsinki Zirvesi bir yönüyle Kopenhag Zirvesi'nden itibaren oluşturulan ve özellikle Lüksemburg Zirvesiyle şekillenen katılım çerçevesinin, araçlarının ve üyelik kriterlerinin Türkiye'ye de uygulanmasına imkân sağlamış, bu bağlamda Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi ve Çerçeve Tüzük hazırlanmasının önünü açmış, diğer yönüyle Ankara Anlaşması'yla çizilen ve Ortaklık sürecini esas alan bir katılım anlayışından Türkiye'yi uzaklaştırmıştır. Bu doğal olarak Ortaklığı esas alan ve Ortaklık zemini üzerinde ilişkilerin geliştirilmesini benimseyen bir anlayıştan uzaklaşılmasını ve Türkiye'nin siyasi olarak üyeliğe hazırlanmasını hedef alan bir sürecin başlatılması sonucunu doğurmuştur. Helsinki Zirvesi sonrasında 2001 yılında kabul edilen ilk Katılım Ortaklığı Belgesiyle Türkiye için siyasi reform süreci başlatılmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Birliği'nin genişlemesine örnek olarak gösterilebilir?

a. Yunanistan'ın tam üyeliği
b. Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliği'ne geçiş
c. Avrupa Tek Pazarı'nın tamamlanması
d. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması
e. Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği

2. Avrupa Birliği'nin genişleme politikası kapsamında uyguladığı üyelik kriterlerini değiştirmesinin nedeni aşağıdakilerden hangisi **değildir?**

a. Avrupa bütünleşme sürecinin giderek derinleşmesi
b. Avrupa Birliği hukukunun zaman içinde daha çok alanı kapsayan ayrıntılı bir nitelik kazanması
c. Uluslararası sistemin yapısal dönüşümü
d. Aday ülkelerin çok farklı nitelikler taşıması
e. Avrupa Birliği'nin bazı devletleri üye olarak kabul etmek istememesi

3. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvuru yılıdır?

a. 1959
b. 1963
c. 1970
d. 1987
e. 1996

4. Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarına göre aşağıdaki devletlerden hangisi Avrupa Birliği'ne tam üyelik için **başvuramaz?**

a. Türkiye
b. İsviçre
c. Makedonya
d. Karadağ
e. İsrail

5. Ankara Anlaşması'nın hukuki niteliği aşağıdakilerden hangisidir?

a. Ortaklık Anlaşması
b. Katılma Anlaşması
c. Katma Protokol
d. Kurucu Antlaşma
e. Gümrük Birliği Anlaşması

6. Avrupa Birliği'ne göre aşağıdakilerden hangisi Kopenhag kriterlerinden **değildir?**

a. Siyasi kriterler
b. Mali kriterler
c. Ekonomik kriterler
d. Mevzuat uyumu kriterleri
e. Hazmetme kriteri

7. Aşağıdaki Avrupa Birliği zirvelerinden hangisinde Türkiye'nin adaylık statüsü ilk olarak açık biçimde tanınmıştır?

a. Lüksemburg Zirvesi
b. Helsinki Zirvesi
c. Kopenhag Zirvesi
d. Ankara Zirvesi
e. Brüksel Zirvesi

8. Aşağıdakilerden hangisi Katılım Ortaklığı Belgesi'nin işlevidir?

a. Aday ülkenin yasal değişim programını Avrupa Birliği'ne ilan etmek
b. Aday ülkenin Ulusal Meclisi'ndeki çalışma programıdır
c. Aday ülkenin Kopenhag kriterleri esasında yapması gereken reformları aday ülkeye iletmek
d. Her yıl düzenli olarak aday ülkenin kaydettiği ilerlemeyi rapor etmek
e. Mali yardım almak

9. Avrupa Birliği'nin üyelik kriterleri ne amaçla belirlenir?

a. Avrupa Birliği'nin genişleme politikasına dahil olacak ülkeleri belirlemek ve bu ülkelerin katılım sürecindeki reformlarını yönetmek amacıyla
b. Avrupa Birliği'nin yeni politika alanlarında derinleşmesini sağlamak amacıyla
c. Avrupa Birliği üyesi devletlerin oy verme süreçlerini belirlemek amacıyla
d. Avrupa Birliği'nin sahip olduğu doğal kaynakların eşit paylaşımını sağlamak amacıyla
e. Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasında derinleşmesini sağlamak amacıyla

10. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri hangi yıl başlamıştır?

a. 1964
b. 1989
c. 1999
d. 2003
e. 2005

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye: Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye: Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye: Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise "Genel Olarak Avrupa Birliği'nin Kurucu Anlaşmaları Çerçevesinde Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye: Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği'nin 1993 Kopenhag Zirvesi ve Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise "1999 Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Adaylığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise "1997 Lüksemburg Zirve Kararları Çerçevesinde Genişleme Politikasının Yeni Araçları ve Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye: Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Türkiye için Üyelik Kriterleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Avrupa Birliği Komisyonu 1997 Lüksemburg Zirve kararları sonrasında Türkiye için hazırlamaya başladığı düzenli raporlarda Kopenhag Kriterleri'ni esas almaya başlamıştır. 2000'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Birliği Komisyonu hazmetme kriterini de Kopenhag Zirve kararlarına dayandırarak ileri sürmeye başlamıştır. Kopenhag Zirve kararlarında Kopenhag Kriterleri olarak belirtilen paragrafın hemen altında yer alan paragrafta hazmetme kriterine esas teşkil ettiği iddia edilen bölüm yer almaktadır. Söz konusu paragrafta, "Avrupa bütünleşmesinin ivmesinin korunmasında, Avrupa Birliği'nin yeni üyeleri hazmetme (absorbe etme) kapasitesi hem Avrupa Birliği'nin hem de aday devletin genel çıkarı için önemli bir unsurdur" ifadesi kullanılmıştır.

Sıra Sizde 2

Lüksemburg Zirvesinde "Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji" başlığı altında saptanan araçlardan ilki "Katılım Ortaklığı"dır. Avrupa Birliği aday ülkeyle bir katılım ortaklığı kuracak bu ortaklığın bir mali yardım çerçevesi oluşturulacak bir de aday ülkenin yerine getirmesi gereken "ilkeler, öncelikler ve orta vadeli hedefler belgesi" hazırlanacaktır. Genel kullanımda katılım ortaklığının mali konuları düzenleyen belgesine "Çerçeve Tüzük", aday ülkenin yerine getirmesi gereken siyasi, ekonomik ve mevzuat uyumu koşullarını saptayan "ilkeler, öncelikler ve orta vadeli hedefler belgesi"ne ise "Katılım Ortaklığı Belgesi" denilmektedir. Ayrıca Komisyon, Lüksemburg kararlarına göre aday ülkeler için Kopenhag Kriterleri çerçevesinde her yıl ilerleme raporları hazırlayacaktır.

Sıra Sizde 3

1997 Lüksemburg Zirve Başkanlık Sonuç Bildirgesi'nde Türkiye ile ilgili olarak yer alan bölümdür. Lüksemburg zirve kararları "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlığı altında, Türkiye konusunu ayrıca ele almıştır. Bu strateji çerçevesinde "katılma müzakerelerinin başlatılmasına olanak sağlayacak siyasal ve ekonomik koşulların yerine getirilmediği" belirtilmiş ve Türkiye'nin müzakerelere başlayacak siyasi ve ekonomik koşullara hazırlanması için bir "katılmaya hazırlık stratejisi" ortaya konmuştur. Lüksemburg zirve kararlarıyla Türkiye bir bakıma adaylık öncesi bir konumda kalmış ve katılım sürecine hazırlık aşamasında değerlendirilmiştir.

Sıra Sizde 4

Helsinki zirve kararlarıyla Avrupa Birliği Türkiye'yi Orta ve Doğu Avrupa için oluşturduğu katılma sürecine dahil etmiştir. Helsinki Zirvesi kararları tam üyeliğe aday ülke sayısını, Türkiye'yi de dahil edecek şekilde 13 olarak saptamıştır. Ayrıca zirve kararında "Türkiye diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temelinde Avrupa Birliği'ne katılmaya yönelmiş bir aday devlettir" denilerek Lüksemburg Zirvesinden farklı bir tutum ortaya konmuştur. Helsinki Zirvesinde, aday ülkelerin hepsinin, Türkiye de dahil olmak üzere, eşit şartlarla katılım sürecinde yer alacağı ve bu ülkelerin ulaştıkları düzey dikkate alınarak tam üyelik müzakerelerine başlanacağı ve bu çerçevede tam üyeliğin gerçekleştirilebileceği dile getirilmiştir.

Helsinki Zirvesi kararlarında Avrupa Konseyi, Komisyondan Türkiye için de bir "katılım öncesi strateji" hazırlanmasını istemiştir. Bu şekilde Türkiye aday ülke olarak katılım sürecinde ilerleme imkânına kavuşmuştur. Öte yandan Türkiye için düşünülen katılım öncesi stratejide siyasi kriterler ve insan hakları meseleleri başta olmak üzere Kıbrıs sorunu ile Yunanistan'la var olan ikili sorunların çözümüne özel bir vurgu yapılmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Konferansı başlığı altında genel olarak ifade edilen konular, Helsinki kararlarında Türkiye özelinde öne çıkartılmıştır. Burada Kıbrıs sorunu ile Yunanistan'la yaşanan ikili sorunlar Türkiye için hazırlanan katılım öncesi stratejinin içine yerleştirilmiştir. Öte yandan Helsinki Zirve kararları katılım sürecindeki Kıbrıs'a ilişkin olarak ise Kıbrıs sorununun çözümünün bir kriter olmayacağı şeklinde yorumlanacak bir ifadeye yer vermiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

Can, Hacı, Çınar Özen (2005). **Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku,** Ankara.

Cini Michelle, Nieves Perez-Solorzano Borragan (2010). **European Union Politics,** New York.

Çalış, Şaban H. (2006). **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler,** Ankara.

Çayhan, Esra (1997)., **Dünden Bugüne Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı,** İstanbul.

Günuğur, Haluk (2003). **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri: Anlaşmalar, Kararlar, Belgeler, Uyum Yasaları,** Ankara.

Günuğur, Haluk (2008). **Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri,** Ankara.

Karluk, Rıdvan (2007). **Avrupa Birliği ve Türkiye,** İstanbul.

Karluk, Rıdvan (2011). **Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları,** İstanbul.

Özen, Çınar (2002). **Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Süreci Üzerine Etkileri,** İzmir.

Tecer, Meral (2007). **Avrupa Birliği ve Türkiye: Sorular - Yanıtlar,** Ankara.

Tekeli, İlhan., İlkin, Selim (1993). **Türkiye ve Avrupa Topluluğu I: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı,** Ankara.

Tekeli, İlhan., İlkin, Selim (1993). **Türkiye ve Avrupa Topluluğu II: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı,** Ankara.

Tekeli, İlhan., İlkin, Selim (2000). **Türkiye ve Avrupa Birliği III: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı,** Ankara.

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Avrupa Birliği'nde kişilerin serbest dolaşımını açıklayabilecek,
- Avrupa vatandaşlığı ve serbest dolaşım konusunu değerlendirebilecek,
- Türk vatandaşlarının Avrupa Birliği'nde serbest dolaşımını değerlendirebilecek,
- Katılım Anlaşmaları'nda aday ülkelere kişilerin serbest dolaşımında tanınan istisnalar ve geçiş dönemlerini açıklayabilecek,
- Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın Türk işçilerinin serbest dolaşımı ile ilgili olarak aldığı önemli kararlar ile diğer mahkeme kararlarını analiz edebilecek,
- Schengen vizesi ve Türk vatandaşlarının serbest dolaşımına getirilen hukuk dışı vize engeli konusunu yorumlayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Avrupa Vatandaşlığı
- İşçilerin Serbest Dolaşımı
- Standstill İlkesi
- Schengen Anlaşması
- Mesleklerin Tanınması Genel Sistemi
- Avrupa Tek Pazarı
- Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması
- Katılım Anlaşmaları
- Tam Üyeliğe Dönük Ön Üyelik Anlaşması (Ankara Anlaşması)
- AET'nin Kurucu Anlaşması (Roma Anlaşması)
- Schengen Sınırlar Kodu
- Önkarar Süreci
- Ulusalüstü
- Bobon Kriterleri
- AT Kimlik Kartı
- Karma Anlaşma
- Muamele Eşitliği İlkesiA

İçindekiler

Avrupa Birliği'nde Kişilerin Serbest Dolaşımı ve Türk Vatandaşlarına Getirilen Kısıtlamalar

GİRİŞ

Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan Roma Anlaşması'nın 3/C maddesi, ortak bir pazar kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla *"üye ülkeler arasında malların, işçilerin,(kişilerin) hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasını"* hükme bağlamıştır. Bu temel hüküm sebebiyle AB'ye sonradan katılacak olan ülkelerle müzakere başlıklarının ilk dördü, bu dört temel özgürlüğe ilişkindir. Avrupa Birliği olarak anılan eski ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu 1 Ocak 1958 tarihinde Roma Anlaşması ile kurulduğunda, bu dört temel özgürlük üzerine inşa edilmiştir. Eğer bu dolaşımlar sağlanamaz ise AB bir ekonomik bütünleşme olmaktan çıkar, OECD gibi bir ekonomik işbirliği örgütü hâline gelir. Burada serbest dolaşımdan beklenen, bir üye ülke vatandaşının diğer bir üye ülkede dolaşması ve ekonomik faaliyette bulunmasıdır. Türkiye'nin sahip olduğu yoğun ve genç nüfus, AB ortalaması üzerinde seyreden işsizlik oranı, geniş çaplı gelir farklılıkları ve sosyal güvenlik şartlarındaki yetersizlikler, Türkiye'yi iş gücü göndermesi muhtemel bir ülke konumuna getirmektedir. Almanya başta olmak üzere bazı AB ülkelerinde yerleşik çok sayıda Türk vatandaşının bulunması, aile ve tanıdık bağlantılarıyla göçün yoğunluk kazanabileceğini ve coğrafi yakınlığın da bu eğilimi güçlendirebileceğini AB ülkeleri savunmaktadırlar. Bu ünitede Türkiye açısından önemli olan işçilerin serbest dolaşımı konusu ile Türk vatandaşlarına getirilen serbest dolaşım kısıtlamaları (vize uygulamaları) ve bu konudaki önemli ABAD (Avrupa Birliği Adalet Divanı) kararları açıklanacaktır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI

Roma Anlaşması, (Md.48-51) Toplulukta işçilerin ve ailelerinin serbest dolaşımını temel bir hak olarak ortaya koymuştur. Bu; istihdam, ücret ve istihdam şartlarında üye ülkeler işçileri arasında milliyete dayalı her türlü ayırımcılığın ortadan kaldırılması ilkesine dayanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde ücretli çalışanların diğer bir deyişle *işçilerin serbest dolaşımı,* iç pazarın dayandığı dört temel serbestiden birisidir. Kuruluş yıllarında sadece işçilerin serbest dolaşımına önem verilirken 1990'lı yıllarda serbest dolaşım genelleştirilmiştir.

Serbest dolaşım, AB hukukuna göre dört temel haktan oluşmaktadır. Bunlar; açık işlere başvuru hakkı, iş bulabilmek için Topluluk içinde seyahat hakkı, işin yapıldığı ülkede oturma (ikamet) hakkı ile işin sona ermesinden sonra veya emek-

lilik durumunda o ülkede oturma hakkıdır. İlk üç temel hak, Roma Anlaşması'nın 48'nci maddesinde yer almıştır. Son hak ise Konseyin 29 Mayıs 1976 tarih ve 1251/70 sayılı Tüzüğü ile tanınmıştır.

İkamet hakkı, çalışma süresi ile sınırlı değildir. İşçilerin bir üye ülkede istihdam edildikten sonra o ülkede kalma hakkı 70'li yıllardan sonra düzenlenmiştir.

AB ülkelerinde ikamet ve çalışma hakkı; malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımının mevcut olduğu Avrupa Tek Pazarı'nın temel unsurudur. İşçilerin serbest dolaşımı, kişilerin iş imkânlarını geliştirmesine ve işverenlerin ihtiyaç duyduğu kişileri işe almasına izin verir. İşçilerin serbest dolaşımı 1968 yılına kadar tamamlanmamış olmasına rağmen, bu durum AET'nin başlangıcından bu yana Topluluk müktesebatının bir parçası olmuştur.

Avrupa bütünleşmesinin ilk döneminde serbest dolaşım hakkı, ekonomik olarak aktif kişilerle (işçiler, meslek sahipleri ve hizmet arz edenler) sınırlı tutulmuştur. Daha sonraki aşamada, yer değiştirme gerekçeleri ne olursa olsun, bütün Avrupa Birliği vatandaşlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Serbest dolaşım ile ilgili mevzuat, mesleki niteliklerin tanınması, vatandaş hakları, işçilerin serbest dolaşımı ve sosyal güvenlik politikalarının koordinasyonuna ilişkin hükümler içermektedir. Dolayısıyla, bu alandaki düzenlemeler hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin mevzuatın yanı sıra, sosyal politika, istihdam, adalet ve iç işleriyle ilgili mevzuat ile de yakın ilişkilidir.

ABAD, 1989 yılında verdiği Gnoener Davası ile (C-379/87, ECR (1989) 03967) her türlü dil şartının ayırımcı olmaması ve orantılı olması gerektiğine hükmetmiştir.

AB'de işçilerin serbest dolaşım hakkına ilişkin hükümleri, 15 Ekim 1968 tarihli ve 1612/68 sayılı Konsey Tüzüğü ayrıntılı olarak belirlemiştir. Tüzük, öncelikle üye devletlerin vatandaşlarının, başka bir üye devletin topraklarında ve bu ülke vatandaşlarının tabi olduğu şartlarda, istihdam edilmiş kişi olarak faaliyette bulunma ve bunu sürdürme hakkını onaylamaktadır.

Tüzük, ayrımcılık yapılmamasına ilişkin hükümler de içermektedir. İşçiler ve işverenler herhangi bir ayrımcılık sonucunu doğurmayacak sözleşmeleri yapabilmekte ve uygulayabilmektedirler. Yapılacak görevin niteliği sebebiyle gerekli olan dil bilgisi için istisna hükmü içermektedir.

Dil şartının ilgili iş için makul ve zorunlu olması ve diğer üye devletlerden işçilerin hariç tutulması için bir gerekçe oluşturmaması gerekmektedir. Öğretmen veya avukatın ilgili üye devletin dilini oldukça akıcı bir şekilde konuşmasının talep edilmesi makul kabul edilebilirken, otobüs şoförünün benzer dil yeterliliğine sahip olmasını istemek mantıksızdır.

Genel kural olarak, bu kişilerin işe alınması, vatandaşlık temelinde ayırımcılık niteliğindeki mesleki veya diğer kriterlere dayandırılmamalıdır. Diğer bir üye ülke vatandaşı olan işçi istihdam şartı bakımından ulusal işçilerden farklı muameleye tabi tutulamaz.

Divan, işçilere objektif işçi statüleri sebebiyle veya ikamet haklarının doğası uyarınca verilen ve diğer üye devlet işçilerine genişletilmesinin bu işçilerin Topluluk içinde dolaşımına imkân sağlayan bütün avantajlardan, göçmen işçilerin ve ailelerinin yararlanma hakkı olduğuna 1997 yılında karar vermiştir (Daek Davası, C-207/78).

Serbest dolaşım, Topluluk içinde işçilerin istihdam, ücret ve çalışma şartları açısından uyrukluğa dayalı ayırım yapılmaksızın bütün üye ülkelerde çalışabilmelerine imkân sağlamaktadır.

612/68 sayılı Tüzük'ün 7'nci maddesi, kalabalık aileler için kamu ulaştırma ücreti indirimini, çocuk yetiştirme yardımını, cenaze yardımını ve evli olmayan çiftlerin ikamet iznini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca, sendika üyeliğinde de eşit muamele yapılmalıdır. AB'li işçi ulusal işçilere tanınmış olan bütün barınma imkânlarından yararlanmalıdır. Bu imkân, üye devletin kendi vatandaşlarına sağladığı sosyal barınma ve düşük faiz oranıyla borçlanma ve ev alma imkânlarını da kapsamaktadır.

İşçilerin serbest dolaşımı, emek faktörünün herhangi bir engelle karşılaşmadan Avrupa Birliği üyesi ülkelerde serbest dolaşımını ifade etmektedir. Bir işvere-

ne bağlı olarak gelir getirici bir işte çalışan her nitelikteki AB üyesi ülke vatandaşlarının diğer bir üye ülkede de çalışma hakkına sahip olmasını ve çalışma şartları, sosyal yardımlar, vergilendirme konularında o ülke işçileri ile eşit muameleye tabi tutulmasını düzenlemektedir. İşçilerin serbest dolaşımı, Avrupa Birliği'nin dört temel özgürlüğünden (hizmetlerin serbest dolaşımı, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı) biri olan kişilerin serbest dolaşımı kapsamında yer alıp, ekonomik birlik hedefinin vazgeçilmezleri arasındadır. Bu hedefin önemi, Amsterdam Anlaşması'nın 14. maddesinde ve Lizbon Antlaşması'nın 26. maddesinde "iç pazar, içinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının işbu Anlaşma hükümlerine göre güvence altına alındığı, iç sınırları olmayan bir alanı kapsar" şeklinde tanımlanan iç pazar kavramı ile vurgulanmıştır.

Serbest dolaşım hakkı, açık işlere başvurma, bu amaçla Topluluk içinde serbestçe yer değiştirme, üye ülkelerin mevzuatlarına uygun olarak işin yapılabilmesi için ülkede kalma ile işin bitiminden sonra ülkede ikamet etmeye devam etme haklarını kapsamaktadır. Kamu kesiminde açık bulunan işlere ise uygulanmamaktadır.

Çalışma hakkı (istihdam) diğer üye ülkelerde; iş arama, bu amaçla ikamet ve kalma, aile üyeleriyle bir araya gelme haklarını içermektedir. Zamanla AB vatandaşlarının ve aile bireylerinin bir başka üye devlete taşınmaları durumunda üye ülke vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarının kesintiye uğramaması için sosyal güvenlik haklarını da kapsamıştır.

Serbest dolaşım hakkı, yer değiştirme gerekçeleri ne olursa olsun, bütün Avrupa Birliği vatandaşlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması ile 1992 yılından sonra serbest dolaşım hakkı, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn vatandaşlarına da verilmiştir.

Serbest dolaşım ilk olarak göçmen işçiler ve ailelerine Avrupa iş gücü piyasalarına erişimi sağlamak amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. Zaman içinde bu hak AB ülkelerinde yaşayan herkesi kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Günümüzde iç sınır kontrollerinin kaldırılmasıyla kişiler bir üye devlet içinde olduğu gibi Avrupa içinde de serbestçe hareket edebilmektedir. Böylece diğer bir AB ülkesinde okumak, çalışmak ya da emekli olmak mümkün olmuştur. Bu özgürlükler, *Avrupa Vatandaşlığı* ile somutlaştırılmıştır. Avrupa Tek Pazarı'nın 1992 yılı sonunda tamamlanmasıyla kişilerin serbest dolaşımı tüm üye ülkelerde işlerlik kazanmıştır.

Kişilerin serbest dolaşımı AB'nin başlangıcından bu yana Topluluk müktesebatının bir parçası olmuştur. Avrupa bütünleşmesinin ilk döneminde serbest dolaşım hakkı, ekonomik olarak aktif kişilerle (işçiler, meslek sahipleri ve hizmet arz edenler) sınırlı tutulmuştur.

AB Anlaşması, (Maastricht Antlaşması) her Birlik vatandaşının üye devletlerin topraklarında serbestçe dolaşım ve ikamet hakkını, 18'nci madde de düzenlemiştir.

Serbest dolaşım hakkı üç temel unsuru içermektedir: İstihdam İmkânı: AB vatandaşının herhangi bir başka üye devlette iş arama ve istihdam edilme hakkı vardır. İkamet Hakkı: İşçilerin ev sahibi ülkede ikamet ve ailesinin bu ülkeye getirme hakkı vardır. Eşit Muamele: Vatandaşlığa dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır.

İşçi kavramı, AB'nin kurucu anlaşmalarında tanımlanmamıştır. Adalet Divanı bir kararında Hoekstra Davası, (C-75/63, ECR(1964) 1997) serbest dolaşıma ilişkin Topluluk kuralının doğru bir şekilde ve bir örnek uygulanmasını garanti etmek için Toplulukta anlaşıldığı biçimde bir tanımın bulunması gerektiğini belirtmiştir.

İşçi, dolaşım özgürlüğü temel ilkesinin kapsamını belirlediğinden, kısıtlayıcı anlamda yorumlanmamalıdır. Levin Davası'nda, haftada sadece 20 saat çalışan ve ücreti bulunduğu üye devletin asgari ücret olarak belirlediği miktardan düşük olan bir oda hizmetçisinin işçi tanımına girdiğine ve dolayısıyla Anlaşma'nın 48'nci maddesinden yararlanması gerektiğine hükmedilmiştir.

Divan işçiyi, bulunduğu üye devlette asgari ücret için belirlenmiş minimum seviyenin altında olsa bile bir başkasının yönetimi altında gerçek bir işi yüklenmiş olan ve bunun için kendisine bir ödeme yapılan kişi olarak tanımlamıştır. Levin Davası, C-532/81, ECR (1982) ve Kempf Davası, C-139/85, ECR (1968).

Hayatını kazanmak için çalışanların dışındakiler Topluluk hukuku anlamında işçi değildir (Bettray Davası, C-344/87, ECR 1989/01621). Tek sahip konumunda oldukları şirkette yönetici olan kişiler de AB hukuku anlamında işçi değildir. Bunlar, faaliyetlerini bir başkasının emrinde çalışma anlamında yürütmemektedir (Asscher Davası, C-107/94, ECR 1996).

Avrupa Birliği'nde serbest dolaşım kamu düzeni veya kamu sağlığı sebepleriyle sınırlanabilir. Ekonomik olarak aktif olmayan kişilerin ikamet hakkı, konuk oldukları üye devlete yük olmamalarını sağlayacak yeterli kaynaklara sahip olmalarına bağlıdır.

AB hukuku kapsamında sadece AB vatandaşlarına Birlik içerisinde serbestçe dolaşım hakkı verilmiştir (Awoyemi Davası, C-230/97, ECR 1998). AB vatandaşı olmayanlar, AB vatandaşlarının aile bireyi olmaları durumunda serbest dolaşım hakkına sahiptir. Göçmen işçilerle bir bağlantısı olmayan ve bir AB üyesinde çalışmak isteyen üçüncü ülke vatandaşları, bu üye devletteki göç ve çalışma izni rejiminin gereklerini yerine getirmek zorundadır. 2018 Yılı İlerleme Raporu'ndaki

tespit şöyledir: "İş gücü piyasasına erişim veya sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu konularında ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, bugüne kadar, AB üye devletleri ile 16 adet ikili sosyal güvenlik anlaşması imzalamıştır; ancak rapor döneminde yeni bir ikili sosyal güvenlik anlaşması imzalanmamıştır. Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Avrupa İstihdam Hizmetleri Ağına (EURES) katılımıyla ilgili olarak herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir."

Birlik içinde iş gücünün serbest dolaşımını düzenlemek amacıyla zaman içinde ikincil mevzuat çıkarılmıştır. Bunun temelini işçilerin serbest dolaşımı konusundaki 1612/68 sayılı Tüzük ile dolaşım ve ikametin önündeki engellerin kaldırılması hakkındaki 63/630 sayılı Tüzük oluşturmaktadır.

1612/68 sayılı Tüzük, Topluluk içinde işçilerin serbest dolaşım hakkına ilişkin hükümleri ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Tüzük, üye devletlerin vatandaşlarının, başka bir üye devletin topraklarında ve bu ülke vatandaşlarının tabi olduğu şartlarda, istihdam edilmiş kişi olarak faaliyette bulunma hakkını onaylamamaktadır. Tüzük aynı zamanda ayırımcılık yapılmamasına ilişkin hükümler de içermektedir. İşçiler ve işverenler bir ayırımcılık sonucunu doğurmayacak sözleşmeleri yapabilmekte ve uygulayabilmektedir.

Diğer bir üye ülke vatandaşı olan işçi istihdam şartları bakımında yerli işçilerden farklı işleme tabi tutulamaz. Yerli işçilerle aynı sosyal, vergi, mesleki eğitim ve yeniden eğitim imkânlarından yararlanır.

Üye devletler, kendi yasalarında işçilerin istihdam imkânlarını kısıtlamamak veya bunların istihdamını kendi vatandaşlarına uygulamadığı şartlara tabi kılmamak zorundadırlar. Yapılacak görevin niteliği sebebiyle gerekli olan dil bilgisi şartı için istisnalar vardır.

Adalet Divanı, her türlü dil şartının ayırımcı olmaması gerektiğine karar vermiştir (Groener Davası, C-379/87, ECR 1989). Dil şartı, ilgili iş için makul ve zorunlu olması ve diğer üye devletlerde işçilerin hariç tutulması için bir gerekçe oluşturmamalıdır. Bir öğretmen veya doktorun üye devletin dilini akıcı bir şekilde konuşmasının talep edilmesi yeterli kabul edilebilirken bir şoförün benzer dil yeterliliğine sahip olması istenemez.

Adalet Divanı, yerli işçilere objektif işçi statüleri sebebiyle veya ikamet haklarının doğası uyarınca verilen ve diğer üye devlet işçilerine genişletilmesinin bu işçilerin Topluluk içinde dolaşımına imkân sağlayan bütün avantajlardan, göçmen işçilerin ve ailelerinin yararlanma hakkı olduğuna hükmetmiştir (Daek Davası, C-207/78, ECR 1979).

İşçinin aile bireylerinin (eş, 21 yaşın altındaki çocuklar, işçilerin bakmakla yükümlü oldukları 21 yaşın üstündeki çocuklar ile bakmakla yükümlü oldukları ebeveynler) milliyetleri ne olursa olsun bir başka üye ülkede yerleşme hakları vardır. Bu kişiler, o ülke topraklarında istihdam edilen bir kişi olarak faaliyet sürdürme hakkına, çocukları da o ülkenin genel eğitim, çıraklık eğitimi ve mesleki eğitim kurslarına o ülke vatandaşlarıyla eşit şartlarda kabul edilme hakkına sahiptirler.

1612/68 sayılı Tüzük, Topluluk işçileri için çalışma izni kartı yerine bir AT Kimlik Kartı verilmesini öngörmüştür. Böylece ikametine bakılmaksızın Topluluk işçilerinin üye ülkelerin çalışma müdürlüklerine başvurmadan iş bulabilmeleri sağlanmıştır.

Tüzük, 1968 yılında 12 yıllık geçiş dönemi sona ermeden Topluluk içinde işçilerin serbest dolaşımının büyük ölçüde gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Böylece Topluluk çapında Avrupa vatandaşı yaratma gibi siyasi bir amacın gerçekleştirilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Topluluk içinde tek bir iş gücü piyasasının oluşturulması ile bütün AB vatandaşları aynı statü ile aynı iş fırsatına sahip olmuşlar, bu durum aktif ve dinamik bir iş piyasasının doğmasını sağlamıştır. İç sınır kontrollerinin kaldırılmasıyla kişiler bir üye devlet içinde serbestçe hareket edebilmektedir. Bu sayede başka bir AB ülkesinde okumak, çalışmak ya da emekli olmak mümkün olmuştur.

SIRA SİZDE 1

Avrupa Birliği'nde kişilerin serbest dolaşımının kapsamını belirleyiniz.

AVRUPA VATANDAŞLIĞI VE SERBEST DOLAŞIM

AB vatandaşlığı, 1992 yılında Maastricht Anlaşması ile kabul edilmiş, Amsterdam Anlaşması (1997) ile vatandaşlığın kapsamı genişletilmiştir. Maastricht Anlaşması ile AB vatandaşlığının getirmiş olduğu serbest dolaşım ve ikamet hakkı, sadece işçileri değil bütün vatandaşları kapsar ve işçi olmayanlara da ikamet hakkı verir. Amsterdam Anlaşması'nda Avrupa Birliği vatandaşı olmanın, ulusal kimliğin yerini almadığı onu tamamladığı belirtilmiştir.

AB vatandaşlığı üye ülke vatandaşlarına;

- Serbest dolaşım ve ikamet hakkı,
- Yerel seçimlerde olduğu gibi Avrupa Parlamentosu'na seçilme ve oy kullanma hakkı,
- Kendi ülkesinin temsil edilmediği üçüncü ülkelerde bulunan diğer AB üyesi ülkenin temsilciliğinden yararlanma hakkı,
- Avrupa Komisyonu'na şikâyet hakkı, Avrupa Parlamentosu ve Ombudsman' a dilekçe hakkını sağlar.

Her Birlik vatandaşı, uyruğunda bulunmadığı bir devlette yaşıyorsa o devletteki belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Bu hüküm, Maastricht Anlaşması'nın onaylanması için halkoylamasına gidilmeden önce Fransa'da bir anayasa değişikliğine yol açan hükümlerden biridir.

Altı aydır bir AB ülkesinde oturan diğer üye ülkelerin vatandaşları, karşılılık ilkesi saklı kalmak ve kendi ülkesinde belediye seçimlerinde oy vermemiş olmak şartıyla, bir AB ülkesinde belediye seçimlerinde oy kullanabilirler. Başkanlık, genel kantonal ve bölgesel seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanamazlar. Avrupa Parlamentosu seçimleri için ikamet ettikleri AB ülkesinde oy kullanma hakkına sahiptirler.

Üye devletlerden birinin vatandaşı olan herkes Birliğin de vatandaşıdır. Bu vatandaşlar üye devletlerin topraklarında, öngörülen bazı sınırlamalar ve şartlar çerçevesinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkına sahiptir.

AB vatandaşlığı, üye ülke vatandaşlarına ne gibi haklar sağlar?

SIRA SİZDE

TÜRK VATANDAŞLARININ AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SERBEST DOLAŞIMI

Türkiye ile AB arasında kişilerin serbest dolaşımının sağlanması Ankara Anlaşması ile öngörülmüştür. Fakat bugüne kadar taraflar arasında bu alanda kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. Serbest dolaşım konusunda eski DPT Müsteşarlarından ve OECD nezdindeki eski Daimi Temsilcilerimizden Memduh Aytür, 1970'li yılların başında şimdiki anlayışımızdan çok farklı bir yorum yapmıştır:

> *"İnsanların dolaşımı denilince, turizm hareketlerini anlamıyoruz; burada değinilmek istenen (a) işçi, (b) serbest meslek erbabı, (c) şirket-sermaye-sınaî haklar gibi mal ve hizmet üreticilerinin dolaşımı, yerleşmesi ve rekabet edebilmesi ve "yabancı" tutulmaması konusudur. Bu konu Türkiye gibi Ortak Pazar'a girmek isteyen ve Avrupalı olmayan geri kalmış ülkelerin göz önünde tutmaları gerekli en kritik konulardan biridir."*

Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, Topluluk ile Türkiye arasında sadece bir gümrük birliğini öngörmemiştir. Malların serbest dolaşımının yanında iş gücü, hizmetler ve sermayenin de serbestliğini amaçlamıştır. Fakat bu üç konudaki hükümler genelde bağlayıcı olmayıp, geleceğe yönelik dilekler niteliğindedir.

Türkiye AB ilişkilerinde işçilerin serbest dolaşımı, Meryem Demirel Kararı'nda da belirtildiği gibi malların serbest dolaşımı gibi değerlendirilmemekte, ikincil bir konumda bulunmaktadır.

Türk iş gücünün Topluluk içinde dolaşımı Ankara Anlaşması'nın 12, Katma Protokol'ün 36-40'ncı maddelerinde düzenlenmiştir. Ankara Anlaşması iş gücünün serbest dolaşımının gerçekleştirilmesinin, Roma Anlaşması'nın 48-50'nci maddelerine dayandırılacağını belirtmiştir.

Serbest dolaşım konusunda olumlu bir girişim, 1980'li yılların sonlarında Avrupa Parlamentosu liberal üyesi Portekizli Carlos Pimenta tarafından yapılmıştır. Pimenta'nın Türkiye-Topluluk ilişkileri üzerine hazırladığı Rapor, Ekim 1988'de Parlamento'nun gündemine gelmiştir. Pimenta Raporu'nda, serbest dolaşım ile ilgili görüşmelere derhal başlanılması, Türk işçilerinin iç pazara geçiş döneminde Topluluk işçileri ile aynı haklara sahip olması teklif edilmiştir. 18 Ekim 1988 tarihinde Topluluk Dış İlişkiler Komisyonunda görüşülen Rapor, Avrupa Parlamentosu'nun Mart 1989'daki Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.

Serbest dolaşım, Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girişini izleyen 12'nci yılın sonu ile 22'nci yılın sonunda kademeli olarak gerçekleştirilecektir. Bu konuda izlenecek yöntemler, Konsey tarafından belirlenecektir (Md.12). Diğer bir deyişle serbest dolaşım 1 Aralık 1976 - 1 Aralık 1986 tarihleri arasında sağlanacaktır.

1976 yılında yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında önce Komisyon 1974 yılında ortak bir göçmen işçi politikası izlenmesi ve göç sorununa alternatif bulunması konusunda bir tasarı hazırlamış ve göçmen işçilerin haklarını geliştirici tekliflere yer vermiştir. Buna karşılık Türk iş gücünün en yoğun bulunduğu Almanya, 1974 Ocak ayından itibaren ülkesine dönecek yabancı işçileri teşvik amacıyla "toplu para ödemesi" uygulamasına başlamıştır. 1975 yılında ise Katma Protokol'ün 36'ncı maddesinin değiştirilmesini talep etmiştir.

Almanya Başbakanı Helmut Kohl ise Hükûmet Programı'nda, (1983) Almanya'da yaşayan Türklerin sayısını yarı yarıya indirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda Türk işçilerinin serbest dolaşımına kısıtlamalar getirilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine açılan davaların ABAD'a gitmesi üzerine AB üyesi ülkelerde yaşayan Türkler lehine ABAD'ın 1987 yılından bu yana Türkler lehine verdiği 51 karar, Almanya ve diğer AB ülkelerinde uygulanmamıştır. Bu kararların 41'i ikamet, çalışma ve eşit muamele, 6'sı yerleşme hakkı ve 4'ü de sosyal güvenlik ile ilgilidir.

24 Temmuz 1976'da kararlaştırılan Ortaklık Konseyi toplantısı, Topluluğun serbest dolaşım konusunda yaptığı tekliflerin açık olmadığı gerekçesi ile Aralık ayına ertelenmiştir. Türk işçilerinin serbest dolaşımı konusunda alınan temel hukuki düzenleme 20 Aralık 1976 tarihli ve 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'dır.

Bu karar ile Türk işçilerinin serbest dolaşımının, Katma Protokol'ün 36, Ankara Anlaşması'nın 12'nci maddelerinde belirtilen ilkelere uygun olarak Aralık 1976 - Aralık 1986 tarihleri arasında aşamalı olarak gerçekleştirileceği öngörülmüştür. Konsey, 2/76 sayılı Karar ile işçilerin serbest dolaşımının ilk kademesinin uygulanma esaslarını belirlemiştir.

2/76 sayılı Karar'ın temel ilkeleri şunlardır:

- Birinci kademe 4 yıl olarak belirlenmiş ve 1 Aralık 1980 tarihinde sona ermiştir.
- Topluluk içinde 3 yıldır çalışan işçiler, üye devletler işçilerinin öncelikli hakları saklı kalmak şartıyla, aynı meslek faaliyet kolu ile bölgede kayıtlı ve normal şartlarla yapılan işlere girebileceklerdir.
- Topluluk içinde 5 yıldır çalışan işçiler, o ülkedeki tam ücretli işlere serbestçe başvurabileceklerdir.
- İşçilerin aile ve çocukları, bulundukları Topluluk ülkesindeki bölgesel eğitim imkânlarından yararlanabileceklerdir.

Topluluktaki Türk işçileri, Türkiye ve Topluluk üyesi ülkeler arasında mevcut ikili anlaşmalardan doğabilecek olumlu rejimlerden de faydalanabileceklerdir.

Türk işçilerine, AB'de çalışan diğer yabancı işçiler karşısında Topluluk işçilerinden sonra ikinci öncelikli işe girme hakkını tanımıştır. 1976'dan sonra Topluluk ile olan ilişkilerin dondurulması, ikinci öncelik hakkının fiilen uygulanmasını önlemiştir.

Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkından yararlanabilmelerinin temel şartı, işçi statüsüdür. İşçilerin serbest dolaşımı, İstihdam, Sosyal İşler, Beceriler ve İşgücü Hareketliliği Genel Müdürlüğünün (DG Employment, Social Affairs, Skills &Labour Mobility) sorumluluk alanında yer almaktadır. İkinci şart, işçinin ev sahibi ülkede düzenli iş gücü pazarına dahil olmasıdır. Gemide çalışanların üye ülkenin düzenli iş gücü pazarına dahil olabilmesi için, geminin üye devletin bayrağını taşıması, iş ilişkisinin üye devletin iç hukuk kurallarına tabi olması gerekir.

Ortaklık Konseyi 30 Haziran-1 Temmuz 1980 tarihlerinde yapmış olduğu toplantıda, ikinci aşamaya ilişkin 1/80 sayılı Kararı almıştır. 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na göre;

- İkinci aşama 3 yıl olarak ve 30 Kasım 1983'de sona erecektir.
- Topluluk içinde 3 yıldır çalışan işçiler için 2/76 sayılı Karar'da sağlanan haklar geçerliliğini koruyacak, 5 yıllık çalışma süresi 4 yıla indirilecektir.

- Toplulukta çalışan Türk işçilerinin aile bireylerinden en az 3 yıl Topluluk ülkelerinde oturmuş olanlar, ikinci öncelikle her türlü işe başvurabilecek, 5 yıl oturanlar her çeşit ücretli işe girebileceklerdir.
- Ücret düzeyi ve sosyal haklar bakımından Türk işçileri aleyhine bir farklılık yapılmayacaktır.
- Türk işçi çocukları, bulundukları üye ülke çocukları ile eğitim, çıraklık ve mesleki eğitim imkânlarından aynı şekilde yararlanacaklardır.
- Ortaklık Konseyi, 1.6.1983-1.2.1983 arasında ikinci kademe uygulamasını gözden geçirecek ve üçüncü kademe için alınacak önlemleri hazırlayacaktır.

1/80 sayılı Karar ile Türk iş gücüne ek bazı imkânlar sağlanmış, ikinci öncelik uygulamasına devam edilmiştir. 12 Eylül 1980'den sonra Türkiye-Topluluk ilişkileri donmuş olduğu için, 1 Haziran 1983'den itibaren yapılması gereken Ortaklık Konseyi toplantısı gerçekleştirilememiştir. Böylece, Topluluk ile Türkiye arasında işçilerin serbest dolaşımını 1986 yılı başından itibaren sağlayacak üçüncü ve son kademeye ilişkin esaslar da belirlenememiştir.

1983 yılında yapılan seçimler sonucunda işbaşına gelen Anavatan Partisi Hükümeti, Topluluktan alınacak tavizler karşılığında, serbest dolaşım hakkının özünden vazgeçmemekle beraber bunu erteleyebileceğini belirtmiştir. Daha sonra, serbest dolaşımı tam üyelik çerçevesinde düşünülebileceğini açıklamıştır. Bütün bu olaylar, Türkiye'nin bu konudaki kararsızlığını ortaya koymuştur.

Türkiye, 21 Kasım 1986 tarihinde Ankara Anlaşması'na dayanarak, 1 Aralık 1986'da başlayacak serbest dolaşımın ne şekilde kullanılacağına ilişkin usulleri belirlemek için Ortaklık Konseyi'ni toplantıya çağırmıştır. Bunun üzerine Topluluk 24 Kasım 1986'da serbest dolaşım konusunda yeni bir teklifte bulunmuştur. Buna göre serbest dolaşım, bir Topluluk üyesi ülkede 3 yıl çalışmış Türk işçilerine tanınacak, ikinci öncelik hakkı devam edecek, üye ülkelerin millî mevzuatlarında yer alan kısıtlamalar kaldırılmayacaktır. Topluluk, serbest dolaşım hakkının 1 Ocak 1986'dan itibaren otomatik olarak başlamasını kabul etmemiştir.

Türk işçilerinin aileleri ile birleştirilmesiyle ilgili düzenleme üye ülkelerin mevzuatlarına göre yapılacak, bu konudaki genel yaş sınırı 18 olacaktır. Türkiye, kendini üçüncü ülke durumuna getiren bu teklifi reddetmiştir.

6 Şubat 1987 tarihinde Komisyon ile yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanamamış, bunun üzerine Türkiye, Ortaklık Konseyi'nin toplanmasını istemiştir. Başbakan Turgut Özal'ın belirli kontenjanlar içinde Türkiye'den gelecek işçilere sınırlı serbest dolaşım hakkı verilmesi, buna karşılık Topluluk içinde çalışan işçilerin serbest dolaşımdan yararlandırılmaları konusundaki teklifi de Topluluk tarafından olumlu karşılanmamıştır.

1986 yılından sonra serbest dolaşımın otomatik olarak yürürlüğe girdiği görüşünü Topluluk ve özellikle Almanya kabul etmemekte direnmiştir. Bu durumda, konunun bir "hukuk sorunu" hâline getirilerek Adalet Divanı'nın görüşünün alınmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Ankara Anlaşması'nın 25'nci maddesi, Anlaşma'dan doğan ihtilafların Ortaklık Konseyi tarafından çözümlenebileceğini veya bu konuda Adalet Divanına başvurulabileceğini belirtmektedir. Fakat bunun için oybirliği şartı aranmaktadır. Dolayısıyla, Divan'a gitme hakkı bu yolla mümkün bulunmamaktadır.

Divan'ın verdiği yorum kararı, yorumu isteyen ülke mahkemesini bağlamaktadır. Bu kesin hukuk kuralına rağmen ABAD'ın Türk işçilerinin serbest dolaşımı hakkında vermiş olduğu kararlara rağmen, AB üyesi ülkeler ve özellikle Almanya bu kararları uygulamamakta direnmektedir.

Roma Anlaşması'nın 177'nci maddesi ise Adalet Divanının, Topluluk organlarının (kurumlarının) yaptığı tasarrufların hukuka uygunluğunu denetleyebileceğini öngörmektedir. Fakat bunun için, üye ülke mahkemelerinde açılan bir dava sebebiyle ancak yorum için Divan'a gidilebilmektedir. Doğrudan üçüncü ülke vatandaşlarının Divan'a başvuru hakları yoktur.

AB ile müzakerelerde ikinci başlık olan İşçilerin Serbest Dolaşımı alanında çok az ilerleme kaydedilmiştir. 2011 Yılı İlerleme Raporu'nun değerlendirmesi şöyledir: *"Başlık 2 İşçilerin serbest dolaşımı alanında çok az ilerleme kaydedilmiştir. Bu alandaki AB müktesebatını uygulamaya yönelik hazırlıklar erken aşamadadır."*

İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin dondurma kararları kapsamındaki 8 başlıktan biridir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik Türkiye tarafından getirilen kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu başlığa ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır. 2018 Yılı İlerleme Raporu'na göre iş kurma hakkı alanında ilerleme kaydedilmemiştir. Perakende Bilgi Sisteminin (PERBİS) sektöre özgü tek temas noktasına dönüştürülmesine yönelik hazırlıklar başlamıştır. Türkiye, posta hizmetleri ile ilgili olarak Posta Hizmetleri Direktifi'ne uyum sağlamalıdır. Mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınmasına ilişkin olarak Mesleki Yeterlilik Kurumu, meslek standartlarını yayımlamaya devam etmiştir. Vatandaşlık ve dil şartları devam etmektedir. Türkiye, mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınması alanında ulusal mevzuatını AB müktesebatına uyumlu hâle getirmeye devam etmelidir.

SIRA SİZDE 3

1/80 sayılı Ortaklık Konsey Kararı'nın önemi nedir?

KATILIM ANLAŞMALARI'NDA ADAY ÜLKELERE KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMINDA TANINAN İSTİSNALAR VE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

AB'ye 1994 yılından sonra üyelik başvurusunda bulunan 8 MDA ülkesi ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta ile 14 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Anlaşmaları imzalanmıştır. O dönemde AB'ye aday 13 ülkeden üçü dışında (Türkiye, Bulgaristan ve Romanya) 10'u, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmuşlardır.

Kişilerin serbest dolaşımı konusunda AB15 (İngiltere, İrlanda ve İsveç hariç), Malta ve Güney Kıbrıs dışında yeni katılan 10 ülkeye kısıtlama getirmiştir.

Başlangıçta her ülke için mümkün olduğunca bir örnek olması arzu edilen Katılım Anlaşmaları'nda müzakereler sonucunda bir dizi istisna ve özel düzenleme yer almıştır. İstisna ve özel düzenlemeler en fazla çevreye ilişkindir.

Üye ülkeler, katılımcı ülkelere karşı iki yıl süreyle kendi mevzuatlarını uygulamayı sürdürecektir. İki yılın sonunda, durum tekrar gözden geçirilecek, yapılan değerlendirme sonucu, iş gücü piyasasında ciddi bozulma veya bozulma tehdidi olan ülkeler, kısıtlamaları iki yıl daha sürdürebileceklerdir. Otomatik gözden geçirmenin dışında, etkilenen katılımcı ülkelerin talebi üzerine ek incelemeler de yapılabilecektir.

Geçiş dönemi beşinci yılda sona erecektir. Ancak, herhangi bir ülkenin iş gücü pazarının ciddi olarak bozulduğu saptanırsa o ülke için süre iki yıl daha uzatılabilecektir. Mevcut üyelerin durumlarını korumaya yönelik bu istisnalar çerçevesinde üye ülkeler, yedinci yılın bitimine kadar koruma önlemleri alabileceklerdir.

Anlaşma'ya eklenen bir Bildiri ile üye ülkeler yeni üyelere, mevzuat uyumunu hızlandırmak amacıyla, millî mevzuatları altında verdikleri piyasaya giriş hakkını giderek artıracaklarını taahhüt etmişlerdir. Almanya ve Avusturya ise hizmet sektöründe sınır ticareti hükümlerine bağlı olarak zarar görmesi muhtemel bazı alanlarda özel önlemler alabilecektir.

GKRY için geçiş dönemi öngörülmemiştir. Malta için AB ülkelerinden gelecek işçi girişlerine karşı yedi yıllık bir deregasyon tanınmıştır. Diğer sekiz ülkenin konumu ise

karşılıklılık ilkesine göre düzenlenmiştir. İngiltere, İrlanda ve İsveç dışındaki AB üyesi ülkelerce 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olan ülkelerin (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta hariç) vatandaşlarına, istinaen iki yıl daha uzatılabilecek olan, (2+3+2) beş yıllık bir genel geçiş dönemi uygulanmıştır. Finlandiya, Portekiz, İspanya, Yunanistan ve Hollanda uygulanan kısıtlamaları 1 Ocak 2007 tarihinde kaldırmıştır.

Katılım Anlaşmaları'nda aday ülkelere üye ülkelerin serbest dolaşım konusundaki taahhütleri nelerdir?

SIRA SİZDE

AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI'NIN TÜRK İŞÇİLERİNİN SERBEST DOLAŞIMI İLE İLGİLİ OLARAK ALDIĞI ÖNEMLİ KARARLAR İLE DİĞER MAHKEME KARARLARI

ABAD kararları üye devletlerin yetkilileri ve mahkemeleri için bağlayıcıdır. Ulusal mahkemeler fiilen AB hukukunun mahkemeleri konumundadırlar. ABAD bu yöntemle en yüksek ve en son yargı mercii olduğu için denetleme ve yorumlamaya en son yetkili ve görevli tek otoritedir. Böylece ortaklık hukukunun tüm ülkelerde aynı anda uygulanması güvence altına alınmakta ve üye devletlerin mahkemelerinin bu sürece katılımları sağlanmaktadır. AB hukukunun üye devletlerde farklı yorumlanmasına izin verilseydi, bu hukuk düzeni tüm ülkeler için bir örnekliğini kaybederdi.

ABAD kararlarının AB hukukunun supranasyonal ayrıcalığa sahip olması, 1963 tarihli Van Gend (C-26/62) Kararı sonucunda mümkün olmuştur. Karar, Avrupa Toplulukları Kurucu Anlaşması'nın doğrudan uygulanabilirliğini ve AB hukukunun ulusal hukuka üstünlüğünü uygulamaya koyan ilk karardır.

Avrupa Birliği Adalet Divanının, 30 Eylül 1987 tarihli Meryem Demirel Kararı'ndan (12/86 sayılı) sonra 2/76, 1/80 ve 3/80 sayılı OKK ışığında günümüze kadar aldığı kararların 41'i ikamet, çalışma ve eşit muameleye, 6'i yerleşme hakkına, 4'ü ise sosyal güvenliğe ilişkindir. Avrupa Birliği Adalet Divanı´nın önemli kararları tarih ve sayısı ile birlikte Berlin Büyükelçiliği Çalışma ve Sosyal Güvenlik Müşavirliği tarafından 41 başlık altında verilmiştir.

- Üye Ülkelerde İkamet Eden Türk İşçilerinin Serbest Dolaşımlarına İlişkin 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararını Yorumlayan 30.9.1987 Tarih Ve C-12/86 Sayılı M. Demirel Kararı
- 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Avrupa Topluluğu Üyesi Ülkelerde Doğrudan Uygulanır Olduğuna İlişkin 20.9.1990 Tarih Ve C-192/89 Sayılı S. Z. Sevince Kararı
- Geçerli Bir Çalışma İzni İle Aynı İşveren Nezdinde 1 Yıldan Fazla Süre Çalışmış Türk Vatandaşlarının Bu Çalışma İznini Uzattırma Haklarının Bulunduğuna İlişkin 16.12.1992 Tarih Ve C- 237/91 Sayılı K. Kuş Kararı
- Üye Ülkelerde İkamet Eden Türk İşçilerinin Serbest Dolaşımlarına İlişkin 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararını Yorumlayan 30.9.1987 Tarih Ve C-12/86 Sayılı M. Demirel Kararı
- 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Avrupa Topluluğu Üyesi Ülkelerde Doğrudan Uygulanır Olduğuna İlişkin 20.9.1990 Tarih Ve C-192/89 Sayılı S. Z. Sevince Kararı
- Geçerli Bir Çalışma İzni İle Aynı İşveren Nezdinde 1 Yıldan Fazla Süre Çalışmış Türk Vatandaşlarının Bu Çalışma İznini Uzattırma Haklarının Bulunduğuna İlişkin 16.12.1992 Tarih Ve C- 237/91 Sayılı K. Kuş Kararı
- Ebeveyni İşçi Olan Meslek/Yüksekokul Eğitimini Tamamlayan Türk Vatandaşının Çalışma İzninin Bulunduğuna İlişkin 5.10.1994 Tarih Ve C-355/ 93 Sayılı H. Eroğlu Kararı

- Ulusal Mevzuat Uyarınca Oturma Ve Çalışma İzni Alınmasını Gerektirmeyen Bir İşte Çalışan Türk İşçisinin Çalışmasının Yasal Çalışma Olduğuna İlişkin 6.6.1995 Tarih Ve C- 434/ 93 Sayılı A. Bozkurt Kararı
- Bir Türk İşçisine Yeni Bir İş Bulmak Amacıyla Uygun Bir Süre Verileceğine İlişkin 23.1.1997 Tarihli Ve C- 171/ 95 Sayılı R. Tetik Kararı
- Aile Fertlerinin Öngörülen 3 Yıllık İkamet Süresi Boyunca İşçi İle Birlikte Oturma Koşuluna İlişkin 17.4.1997 Tarih Ve C- 351/95 Sayılı Kadıman Kararı
- Bir Tük İşçisinin Oturma İzninin Uzatılmasının Bu İşçinin Aynı İşveren Nezdinde Aralıksız 1 Yıl Çalışmış Olması Koşuluna Bağlı Olduğuna İlişkin 29.5.1997 Tarih Ve C- 386/ 95 Sayılı Eker Kararı
- Hile Yapmak Suretiyle Alınan İkamet İzniyle Çalışmış Türk İşçisinin Çalışmışlığının Yasal Çalışma Sayılmayacağına İlişkin 5.6.1997 Tarih Ve C-285 /95 Sayılı S. Kol Kararı
- Elde Edilen Haklardan Türk Vatandaşlarını Peşinen Yoksun Bırakacak Mevzuat Düzenlemelerinin Hukuka Aykırılığına İlişkin 30.9.1997 Tarih Ve C-98/96 Sayılı K. Ertanır Kararı
- Bir Türk İşçisinin Üye Ülkede Sınırlı Olarak Verildiğini Açıkça Kabullendiği Bir Oturma İznini Sonradan Uzatmak İstemesinin Hakkın Kötüye Kullanılması Sayılmayacağına İlişkin 30.9.1997 Tarih Ve C-36/96 Sayılı F. Günaydın Kararı
- İş Piyasasına Giriş İçin Mesleki Eğitimini Tamamlayan Türk Vatandaşının Anne Ve Babasından Birinin Bulunulan Üye Ülkede Geçmişte En Az 3 Yıl Yasal Çalışmışlığı Olmasına İlişkin 19.11.1998 Tarih Ve C-210/ 97 Sayılı H. Akman Kararı
- Aynı İşveren Nezdinde Yasal Ve Kesintisiz Olarak 1 Yıldan Fazla Ücret Karşılığında Faaliyette Bulunmuş Bir Türk Vatandaşının Yasal İş Piyasasına Dahil Olduğuna İlişkin 26.11.1998 Tarih Ve C-1/ 97 Sayılı M. Birden Kararı
- Türk Vatandaşlarının Üye Ülkeden Hangi Şartlarda Sınır dışı Edilebileceklerine İlişkin 10.2.2000 Tarih Ve C-340/97 Sayılı Ö. Nazlı Kararı
- İkamet İzninin Üye Ülkede Uzatılmasına İlişkin 16.3.2000 Tarih Ve C-329/97 Sayılı S. Ergat Kararı
- Muvazaalı Evlilik Birliği İçerisinde İş Piyasasına Dahil Olan Bir Türk Vatandaşının Çalışma Hakkına İlişkin 22.6.2000 Tarih Ve C-65/98 Sayılı S. Eyüp Kararı
- Sadece Meslek Eğitimi İçin Geçerli Vize İle Ülkeye Giriş Yapmış Bir Türk Vatandaşının Üye Ülkenin Yasal İş Piyasasına Dahil Olma Şartlarına İlişkin 19.11.2002 Tarih Ve C-188/00 Sayılı B. Kurz Kararı
- 3/80 Sayılı OKK'nın 12'nci 13'üncü Maddelerinin Üye Ülkelerde Doğrudan Etkiye Sahip Olmadıklarına İlişkin 10.9.1996 Tarih Ve C-277/ 94 Sayılı Z. Taflan (Met) Kararı
- Türk Vatandaşlarının Çocuk Parası Hak Sahipliğine İlişkin 4.5.1999 Tarih Ve C-262/ 96 Sayılı S. Sürül Kararı
- Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan İlk Beyandaki Doğum Tarihinin Esas Alınmasına İlişkin 14.3.2000 Tarih C-102/98 Ve C-211/98 Sayılı İ. Koçak İle R. Örs Kararı
- Yerleşme Hakkı Ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımına Yeni Kısıtlamalar Getirilemeyeceğine İlişkin 11.5.2000 Tarih Ve C-37/98 Sayılı A. Savaş Kararı
- Sendikal Hakların Uygulamasında Türk Vatandaşlarının Eşitliğine İlişkin 08.05.2003 Tarih Ve C-171/01 Sayılı Kararı

- Türk Vatandaşlarının Üye Ülke Mevzuatının Aleyhte Hükümlerine Karşı Ulusal Mahkemelerde Dava Açabilme Haklarına İlişkin 21.10.2003 Tarih C-317/01 Sayılı İle C- 369/01 Sayılı N. Şahin Ve E. Abatay Kararı
- Bir Türk İşçisinin 21 Yaşını Doldurmamış Oğlunun Aile Bireyi Sayıldığına İlişkin 30.09.2004 Tarih Ve C- 275/02 Sayılı E. Ayaz Kararı
- İkamet Hakkının Hangi Şartlarda Kaybedileceğine İlişkin 07.07.2005 Tarih Ve C- 373/03 Sayılı C. Aydınlı Kararı
- Türk Vatandaşının Üniversite Öğrencisi Çocuğunun Diğer Üye Ülkede De Burs Alacağına İlişkin 07.07.2005 Tarih Ve C-374/03 Sayılı G. Gürol Kararı
- Çalışmaya/İkamete İlişkin Tanınan Hakların Ancak Kamu Düzeni, Güvenliği Ve Sağlığı Nedenleriyle Veya Yeni İş Bulunması İçin Uygun Sürenin Aşılması Halinde Kısıtlanabileceğine İlişkin 07.07.2005 Tarih Ve C-383/03 Sayılı E. Doğan Kararı
- Bir Türk İşçisinin İş Piyasasından Geçici Olarak Uzaklaşmasını Haklı Gösterecek Nedenlerin Bulunması Halinde, Üye Ülkelerin Yabancının İkamet Hakkını Sorgulayamayacaklarına İlişkin 10.01.2006 Tarih Ve C- 230/03 Sayılı M. Sedef Kararı
- Her Türlü İşe Girme Hakkını Elde Etmiş Türk Vatandaşlarının Hangi Hallerde Bu Hakkı Kaybedeceklerine İlişkin 18.07.2007 Tarih Ve C-325/05 Sayılı İ. Derin Kararı
- Türk Vatandaşlarının Üye Ülkede Yerleşme Özgürlüğü Ve İlk Defa Bağımsız Çalışma Haklarına İlişkin 20.09.2007 Tarih Ve C-16/05 Sayılı V. Tüm, M. Darı Kararı
- Türk Vatandaşlarının Üye Ülkeye Girme Amaçlarının Bunların Sahip Oldukları İşçi Olma Özelliğine Halel Getirmeyeceğine İlişkin 24.01.2008 Tarih Ve C- 294/06 Sayılı E. Payır, B. Akyüz, B. Öztürk Kararı
- İşe Girme Hakkını Elde Etmiş Türk Vatandaşlarının İşe Girme Serbestliğini Hangi Hallerde Kaybedeceklerine İlişkin 25.09.2008 Tarih Ve C-453/07 Sayılı H. Er Kararı
- Üye Ülkede Hizmet Sunmak İsteyen Türk Vatandaşlarından Katma Protokolün Yürürlük Tarihinden Önce Ülkeye Giriş Vizesi Zorunluluğu Bulunmaması Halinde Giriş Vizesi İstenemeyeceğine İlişkin 19.02.2009 Tarih C-228/06 Sayılı M. Soysal, İ. Savatlı Kararı
- 3 Yıldan Fazla Üye Ülkede Çalışmış Türk İşçisinin Çocuğunun Ebeveyni İle Birlikte Ülkesine Geri Döndükten Sonra Tekrar Geldiği Üye Ülkede Mesleki Eğitimini Bitirdikten Sonra İş Piyasasına Girme Hakkına Sahip Olduğuna İlişkin 21.01.2010 Tarihli Ve C-462/08 Sayılı Ü. Bekleyen Kararı
- Ödeneklerin İkamete Bağlı Olamayacağına İlişkin 26.05.2011 Tarih Ve C-485/07 Sayılı H. Akdaş, H. Ağartan Kararı
- AB Vatandaşları İçin Geçerli Olan Sınır dışı Edilmekten Korunma İlkesinin Türk Vatandaşları İçin Benzer Şekilde Geçerli Olmayacağına İlişkin 08.12.2011 Tarih Ve C-371/08 Sayılı N. Zıebell Kararı
- Türk Vatandaşlığının Yanında Üye Ülkenin Vatandaşlığına Sahip Kişilerin Ortaklık Hukukundan Yararlanma Haklarına İlişkin 9.03.2012 Tarih Ve C-7/10 Ve C-9/10 Sayılı T. Kahveci Ve O. İnan Kararı
- Geçmişteki Hukuksal Düzenlemelere İlişkin Nedenlerin Ortadan Kalkmasından Dolayı Türk Vatandaşlarının Oturma İzinlerinin İptal Edilemeyeceğine İlişkin 08.11.2012 Tarih Ve C-268/11 Sayılı A. Gülbahçe Kararı

- Türk Vatandaşlarının Üye Ülkelerde Hizmet Alma Özgürlüklerine İlişkin 24.09.2013 Tarih Ve C-221/11 Sayılı L.E. Demirkan Kararı
- Avrupa Birliği Üyesi Ülke Vatandaşları İle Evli Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Vize Muafiyetine İlişkin 25.7.2002 Tarih Ve C-459/99 Sayılı Kararı
- Üye Ülkede Çalışan Üçüncü Ülke İşçilerinin Hizmetlerin Serbest Dolaşımı Kapsamında Bir Diğer Üye Ülkede İstihdamlarında Çalışma İzninden Muaf Tutulmalarına İlişkin 9.8.1994 Tarih Ve C-43/93 Sayılı R. Vander Elst Kararı

Aşağıda serbest dolaşım ve yerleşme hakkına ilişkin en önemli kararlardan bazıları özetle açıklanacaktır.

Meryem Demirel Kararı

AB Adalet Divanının Türk işçilerinin serbest dolaşımı ile ilgili olarak aldığı ilk karar, Meryem Demirel Kararı'dır. Meryem Demirel isimli Türk vatandaşının, konuyu yasal yollardan Adalet Divanına götürmesiyle mümkün olabilmiştir.

AB'de önkarar süreci kapsamından bir davanın Divan'a yollanabilmesi için, önce ilgili ülkenin mahkemesinde dava açılması gerekir.

Türk vatandaşı Meryem Demirel, 1984 yılında Almanya'daki eşinin yanına vize alarak gitmiş, vizesinin bitiminde hamileliğini öne sürerek Almanya'da kalmak istemiştir. Alman yetkililer, Demirel'in hamileliğin sonuçlanması ile sınır dışı edilmesini kararlaştırmışlardır. Bunun üzerine Demirel, Stuttgart İdare Mahkemesi'ne başvurarak kararın iptalini istemiştir. Gerekçe olarak da 1 Aralık 1986'dan itibaren Türkiye ile Topluluk arasında hukuken serbest dolaşımın başladığını öne sürmüştür. Davaya bakan İdare Mahkemesi, *Roma Anlaşması'nın 177'nci maddesi* çerçevesinde Divan'dan istişari olarak görüş talep etmiştir.

İngiltere, Almanya ve Hollanda, Ankara Anlaşması'nın bir karma anlaşma (accord mixte) olduğunu vurgulayarak, Ankara Anlaşması'nın Topluluk hukuku kapsamında yer almadığını dolayısıyla Divan'ın bu davayı usulden reddetmesi gerektiği yönünde görüş belirtmekte idiler. Bu yaklaşım, davanın Hukuk Sözcüsü Fransız Marco Darmon'un isabetli görüşü doğrultusunda Divan tarafından kabul edilmemiştir.

Adalet Divanı, 30 Eylül 1987 tarih ve C-12/86 Sayılı Kararı ile Ankara Anlaşması'nın 12, Katma Protokol'ün 36'ncı maddesi hükümlerinin, "hedef" nitelik taşıdığını ve Topluluk üyesi ülkelerin iç hukuk düzenlemelerine üstünlüklerinin söz konusu olmadığına karar vermiştir.

Divan, Ortaklık Anlaşması'nın Topluluk hukukunun bir parçasını oluşturduğunu doğrulamış ancak Ortaklık Anlaşması ile Katma Protokol'ün serbest dolaşıma ilişkin hükümlerinin niyet beyanından öteye gitmediğini ve Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkının henüz doğmadığını ortaya koymuştur.

Divan, Topluluğun üçüncü bir ülke ile yaptığı bir anlaşma hükmünün doğrudan uygulanabilmesi için, kavramların yanında anlaşma hedef ve amaçlarının açık ve belirli yükümlülükler içermesi gerektiğini belirtmiş, işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili Ankara Anlaşması ve Katma Protokol maddelerinin doğrudan uygulanamayacağını karara bağlamıştır.

Salih Sevince Kararı

Adalet Divanı, Hollanda'da yaşayan bir Türk işçisinin ikamet izninin bu ülke makamlarınca iptal edilmesi üzerine, konu ile ilgili ikinci önemli kararını almıştır. Salih Zeki Sevince isimli Türk işçisi, Hollanda'da çalışan bir Türk'le evlendikten 9 ay sonra boşanmıştır. Evliliği süresince Hollanda'da çalışan Salih'e Yabancılar Dairesi 11 Eylül 1980'de, 22 Şubat 1979'dan 24 Ocak 1980'e kadar geçerli olmak üzere verilen oturma iznini uzatmayacağını bildirmiştir.

Bunun üzerine Sevince, 1979 Ağustos ayında ikamet iznini aldığı Hollanda makamlarına 1980 Eylül ayında yeniden başvurmuştur. Fakat bu istek, iznin verilmesi için gereken aile düzeni ortadan kalktığı için reddedilmiştir.

Mahkeme, Roma Antlaşması'nın 177'nci maddesine göre Divandan görüş istemiştir. Meryem Demirel davasında sadece Ortaklık (Ankara) Anlaşması'nı 177'nci

madde kapsamında yorumlayan Divan, bu defa Anlaşma'ya bağlı olarak Ortaklık Konseyi Kararları'nı da yorumlamayı kendi yetki alanına dahil etmiştir. 20 Eylül 1990 tarih ve C-192/89 sayılı Karar'ında ABAD, Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol'e ek olarak, Ortaklık Konseyi Kararları'nın da Topluluk hukukunun bir parçası olduğunu belirtmiş ve Ortaklık Konseyi Kararları'nda yorum gerektirmeyecek bir şekilde ifade edilen hükümlerin doğrudan uygulanabilir olduğunu, yeteri kadar açık olmayan hükümlerin Divan tarafından yorumlanacağını kararlaştırmıştır.

AT'ın Türkiye'ye 4'ncü Mali Protokol kapsamının dışında vereceği yardımları engellemek için Yunanistan tarafından Komisyon'a karşı bir dava açılmıştır. Yunanistan'ın Türkiye'deki insan hakları ihlallerini ve Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulmamasını gerekçe olarak sunduğu davada Divan, Kıbrıs konusunun Türkiye-AT ilişkileri ile ilişkilendirilmeyeceğini açıklamış ve bu konuda Yunanistan'ın Topluluğa katılımı ile ilgili olarak AT Bakanlar Konseyinin verdiği kararı da zımmen teyid ederek davayı Yunanistan'ın aleyhine sonuçlandırmıştır.

Sevince Kararı açıklanıncaya kadar, Türkçe literatürde OKK'nin Topluluk hukukunun bir parçası olduğu ve supranasyonal nitelik taşıdığına değinilmemiştir. Oysa AT'ın üçüncü ülkelerle yaptığı anlaşma hükümlerinin (1974 tarihli Haegeman, 1976 tarihli Bresciani, 1982 tarihli Kupferberg/Polydor ve 1987 tarihli Meryem Demirel kararları) ve yetkili organ kararlarının doğrudan etkisini belirlemiş idi. ABAD Sevince Kararı ile Türkiye'ye yönelik ve Ortaklık Anlaşmaları'nı konu alan üçüncü önemli içtihadını açıklamıştır. Daha önceki kararlar, Meryem Demirel ve 27 Eylül 1988 tarih, 30/88 sayılı Yunanistan'ın Türkiye'ye yapılacak Topluluk yardımlarını bloke etmek üzere Komisyon'a karşı açtığı davaya ilişkindir.

Kazım Kuş Kararı

Türk işçilerinin AB üyesi ülkelerde ikamet ve çalışmaları ile ilgili üçüncü karar Kazım Kuş davasında verilmiştir. 16 Aralık 1992 tarihli, C-237/91 sayılı Karar'da, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na dayanarak AT üyesi bir ülkede yasal olarak bir yıl çalışan bir Türk işçisinin aynı işveren yanında çalışma şartıyla, çalışma izniyle birlikte oturma (ikamet) iznini de uzattırma hakkına sahip olduğu doğrulanmıştır.

Der Spiegel Dergisi bu kararı şöyle yorumlamıştır: *"Bundan sonra oturma izinlerini bir Alman ile evliliğe borçlu olan Türkler ve bu evlilik çok kısa devam etmiş olsa bile, bir işte çalıştıklarını belgelediklerinde geri gönderilemeyeceklerdir."* Spiegel Dergisi'nde 1/80 sayılı OKK'nin ilgili hükümleri de yer almıştır.

Semra Sürül Kararı

Türk işçilerinin sosyal güvenlik hakları ile ilgili olarak Adalet Divanı Semra Sürül hakkında 4 Mayıs 1999 tarih ve C-262/96 sayılı Karar'ın da AB ülkelerinde yaşayan Türklere uygulanan ayrımcılığa son verilmesini kararlaştırmıştır.

Ortaklık Konseyinin 3/80 sayılı Kararı ile AB'de çalışan işçilerin sosyal haklarında 1980 yılında düzenleme yapılmış olmasına rağmen, bu haklar Sürül Kararı'na kadar hayata geçirilememişti.

Sürül Kararı sonucunda AB'de ilk defa "muamele eşitliği ilkesi" gündeme gelmiştir. Bu bakımdan Karar, Türk işçileri açısından bir ilktir. Çünkü 3/80 sayılı OKK'nin 3'ncü maddesinde yer alan AB vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında ayırım yapılmaması hükmü uygulamaya geçirilmiş, Karar ile AB üyesi vatandaşlara sağlanan hakların Türk vatandaşları için de geçerli olduğunu kabul edilmiştir.

Bu haklar şunlardır:

- Hastalık ve annelik sürelerine dönük yardımlar,
- Sakatlık ve işgöremezliği kaldırmak için yapılan yardımlar,
- Yaşlılık devresinde yapılacak yardımlar,
- Dul ve yetimlere verilen sosyal yardımlar,
- İş kazaları ve meslek hastalıkları için yapılan yardımlar,
- Ölüm durumunda verilen yardımlar,
- İşsizlik durumunda yapılan yardımlar ve tanınan haklar,
- Değişik şartlarda sağlanan aile yardımları.

OKK gereğince akit taraflar 2/76 ve (Md.7) 1/80 sayılı (Md.13), mevcut hakların geriye götürülemeyeceğini karara bağlamışlardır. ABAD, 15 Temmuz 1964 tarihli ve 6/64 sayılı Costa-Enel, 23 Mart 1983 tarihli ve 77/82 sayılı Peskeloglou Kararları'nda ABAD bu kural üzerinde durmuştu. Divan, Costa Kararı'nda ilk defa "mevcut haklara geriye doğru kısıtlama getirme" yasağı getirmiş, 1983 yılında da Peskeloglou Davası ile bunu ikinci defa onaylamıştır.

Abdülnasır Savaş

ABAD, Katma Protokol (KP)'ün 41'nci maddesiyle ilgili olarak 11 Mayıs 2000 tarih ve C-37/98 sayılı Savaş Kararı'nda, Katma Protokol'ün doğrudan uygulanamayacağını savunanlarının savlarını geçersiz kılmıştır.

KP'nin 41'nci maddesi, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar konmasını yasaklayan hüküm içermektedir: *"Akit taraflar, aralarında yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edinimine yeni kısıtlamalar koymaktan kaçınırlar."* Bu kural, İngilizce olarak "standstill" şeklinde ifade edilmektedir. Anlamı, mevcut durumun daha kötüye götürülmemesi demektir.

Savaş Kararı'na göre 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 41/1'nci maddesi doğrudan geçerlidir ve önkoşulsuz uygulanmak zorundadır. Bu hüküm, ulusal yasaların üstünde olup, onlarla çatıştığında onları ikame etmektedir.

Eren Atabay / Nadi Şahin Kararı

Eren Atabay/Nadi Şahin Kararı (21 Ekim 2003 tarih ve C -317/01 ve C -369/01 sayılı) ile Divan, daha önceki kararları paralelinde ve Türkiye ile imzalanmış Katma Protokol ile OKK'nin geçerliliğini dikkate alarak hakların "geriye doğru kötüleşmemesi ilkesini" (standstill) bir defa daha onaylamıştır.

Veli Tüm / Mehmet Darı Kararı

İki Türk vatandaşının (Veli Tüm ve Mehmet Darı) Birleşik Krallık'a (İngiltere) sığınmacı olarak girdikten sonra Birleşik Krallık göçmen otoritelerine iş kurmak üzere yaptıkları başvuruların ilgili mercilerce reddedilmesi sonucunda açılan davada (yerleşme hakkı) idare mahkemesi, Tüm ve Darı'nın lehine karar vermiştir. İçişleri Bakanlığının davayı temyize götürmesi üzerine konu Lordlar Kamarası'na taşınmıştır.

1963'de imzalanan Ankara Antlaşması 2'nci maddesinin 1'nci fıkrasına göre Anlaşma'nın amacı, yerleşme hakkına getirilen kısıtlamaların ileriye dönük bir şekilde kaldırılmasıdır. Bu maddeye göre akit taraflar, 1958 AET'nin Kurucu Anlaşması'nın Topluluk vatandaşlarına uygulanabilir yerleşme hakkına ilişkin şartlarını kendilerine rehber almayı taahhüt etmektedirler.

İçişleri Bakanlığı yetkilileri, iki Türk vatandaşına işyeri açma izni vermeme kararını gerekçelendirirken, ülkede geçerli olan ulusal göçmenlik yasasını ve yönetmenliklerini kendilerine hukuki temel olarak almışlardır. Lordlar Kamarası, ABAD'dan öngörüş (preliminary) kararı almak üzere başvurmuştur.

ABAD, 20 Eylül 2007 tarih ve C-16/05 sayılı Kararı'nda, Türk vatandaşlarının yerleşme hakkına ilişkin olarak üye ülkeler açısından bağlayıcı bir karar vermiştir. Geçmiş tarihte kazanılan bir hakkın o tarihten başlamak şartıyla geriye doğru kötüleştirilemeyeceği ilkesini onaylamıştır.

Karar, Türk vatandaşlarının vize için başvurmak zorunda olmadan, kendisine iş kurmak için herhangi bir AB üyesi ülkeye genel bir giriş hakkı doğurmamaktadır. Bu hak, 1973 yılında kendilerine Birleşik Krallık'da iş kurmak isteyen Türklerin bu ülkeye girerken vizeye ihtiyaç duymamaları için verilmiştir ve 1 Ocak 1973 tarihinde AB üyesi olan Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İrlanda, Büyük Britanya ve Danimarka için geçerlidir.

Bu durum, diğer üye ülkelerde onların üye oldukları tarihlere göre farklı olabilir. Bu sebeple her ülkenin AB'ye üye olduğu tarihin yanı sıra, o zamanki ulusal göçmenlik yasalarında yer alan ilgili hükümleri de dikkate alınmak zorundadır.

ABAD kararının önemli noktası şudur: Katma Protokol'deki geriye dönük kötüleştirme yasağı maddesinin üye bir ülkeyi, sadece ulusal sınırları içinde yaşayan Türk vatandaşlarına daha ağır hukuki düzenlemeleri şart koşmaktan men etmekle kalmadığı, aynı zamanda sonradan yürürlüğe konan kötüleştirmelerin dışarıdan ülkeye giriş yapmak isteyen Türklere de uygulanamayacağına ilişkin olmasıdır.

Mehmet Soysal / İbrahim Savatlı / Cengiz Salkım Kararı

ABAD 19 Şubat 2009 tarihinde, "Türk vatandaşlarına yönelik vize uygulaması davası" olarak bilinen Soysal, Salkım ve Savatlı davasına ilişkin kararını açıklamıştır. (C-228/06) Karar, önceki kararlardan (Abatay/Şahin ve Tüm/Darı) sonra vize uygulamaları konusunda yeni bir adımdır.

Karar'da, Katma Protokol'ün üye devletlerde yürürlüğe girdiği tarihte olmayan vize uygulamasının, 41/1 madde uyarınca yeni bir kısıtlama olduğu belirlenmiştir. Böylece bir AB üyesi devlet, Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihte (Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1973 tarihinden başlamak üzere, her bir üye devlet için AB'ye üyelik tarihi) 41/1'nci madde hükmü kapsamındaki Türk vatandaşlarına (hizmet sunmak veya almak veya iş kurmak amacıyla AB ülkelerine giden Türk vatandaşları) vize uygulamıyorsa bugün de uygulayamayacaktır. Eğer uyguluyorsa, bunun şartları ağırlaştırılamayacaktır.

Almanya için bu tarih 1 Ocak 1973 iken, Bulgaristan için 1 Ocak 2007'dir. Üye ülke bu tarihte vize uygulamıyorsa, bugün uygulaması hukuka aykırı olacaktır.

Katma Protokol'ün 41/1 maddesinin kapsamına giren Türk vatandaşları; iş adamları, avukat, sporcu, doktor ve akademisyenler ile turizm, öğrenim veya tedavi amacıyla AB ülkelerine giren Türk vatandaşlarıdır. Ancak bir üye devlet, AB'ye üye olduğu tarihte Türk vatandaşlarına vize uyguluyorsa bugün de uygulaması hukuka aykırı olmayacaktır.

Soysal Davası'nın Türk tarafı, bir Alman firmasına ait nakliye şirketinin kamyonlarını, Türkiye ile Almanya arasındaki mal taşımada kullanan ve Türkiye'de ikamet eden üç Türk TIR sürücüsüdür. Üç sürücü Almanya-Türkiye hattında nakliye yaparken sürekli vize almak zorunda idiler. Bunun üzerine sürücüler Berlin İdare Mahkemesinde dava açmışlardır.

Davalar reddedilince konu temyize taşınmış ve temyiz mahkemesi olarak Berlin Eyalet Mahkemesi AT Anlaşması'nın 234'ncü maddesinde düzenlenen önkarar sürecini kullanarak, görüş almak üzere davayı ABAD'a götürmüştür.

Karar, vizenin 4'nci madde kapsamında yeni bir kısıtlama olduğunu belirlemesi açısından önceki Abatay/Şahin ve Tüm/Darı kararlarından sonra önemli bir tespit olmuştur. ABAD bu kararla, Türkiye ile AB arasında imzalanan Katma Protokol'ün 41/1 maddesinin, hizmet sunmak amacıyla AB ülkelerine giden Türk vatandaşlarına yeni kısıtlamalar getirilmesini yasakladığını belirterek Schengen Anlaşması ile kurulan Schengen vizesinin ek mali külfetlere yol açtığını belirlemiş, bu anlamda yeni bir kısıtlama olduğuna karar vermiştir.

Avrupa Komisyonu'nun 2 Eylül 2008 tarihinde vizenin hak ihlali olduğu yönündeki yazılı görüşünü geri çekmesi, hukukilik tartışmasına yol açmıştır. Komisyon'un, 1964'ten bu yana 7 davada vize uygulamasının hak ihlali olduğu yönündeki görüşünü Soysal Davası'nda geri çekmesinin yaratmış olduğu boşluk, böylece giderilmiştir.

Komisyon, vizenin hak ihlali olduğu yönündeki yazılı görüşünü Soysal Kararı'nda çekince, bu durum ABAD hakimlerini şaşırtmıştır. Komisyon'un görüş değişikliği Divan Başkanı tarafından şöyle yorumlanmıştır: *"Dün gece rüyanızda kutsal ruhu mu gördünüz de, görüşünüzü değiştirdiniz."* O dönemde Fransa'nın dönem başkanı olduğu unutulmamalıdır.

Leyla Ecem Demirkan Kararı

Avrupa Birliği Adalet Divanı, 24 Eylül 2013 tarihinde Türk vatandaşların hizmet alımı için AB ülkelerine vizesiz seyahatin yolunu açacak Leyla Ecem Demirkan davasında Türkiye aleyhine karar vermiştir. Türkiye, aday ülke olarak Avrupa

Birliği tarafından benzer statüde ülkeler arasında vize uygulanan tek ülkedir. Adalet Divanı hizmet serbestisinin önündeki engellerin kaldırılabilmesi için oldukça liberal bir yaklaşım benimsemiştir. Özellikle hizmet alımı kapsamında Luisi-Carbone (286/82 ve 26/83 sayılı davalarda verilen 31 Ocak 1984 tarihli karar, Rec. 377) , Cowan (C-186/87 sayılı davada verilen 2 Şubat 1989 tarihli karar, Rec. 195) buna örnektir. Fakat Divan 24 Eylül 2013 tarihinde verdiği Demirkan kararında hizmet alımı için AB üyesi devletlere girecek olan Türk vatandaşlarının vize almaları gerektiğine karar vermiştir. (ABAD)1 C-211/11 sayılı Leyla Ecem Demirkan/Bunderrepublik Deutschland davası) Denirkan davası olumlu sonuçlanmış olsaydı emsal teşkil edecek ve Türk vatandaşların AB ülkelerine hizmet alımı konusunda vizesiz seyahat edebilmelerinin kapısı açılmış olacaktı. ABAD'ın bu kararıyla AB ülkelerine hizmet sunumu için gitmek isteyen Türk vatandaşlarından vize istenmezken, hizmet alımında bulunacak turistik seyahatler için vize talep edilecektir. ABAD vize mevzuunda 56 karar verirken bunların 54'ünün Türk vatandaşları lehinde olmasına rağmen AB üyesi ülkeler bu kararları uygulamamaktadır.

Münih İdare Mahkemesinin 10 Şubat 2011 Tarihli Kararı

Dört Türk vatandaşı 29 Eylül 2009 tarihinde Amerika'dan Münih bağlantılı uçakla İstanbul'a uçmak istemiş ancak uçakları Amerika'dan gecikmeli kalktığı için Münih'ten İstanbul'a kalkan Lufthansa havayolları uçağına yetişememişlerdir. Türk vatandaşlarının ertesi günkü uçakla İstanbul'a uçmak için havaalanında otelde gecelemek istemeleri üzerine dört Türk vatandaşına vizeleri olmadığı gerekçesiyle havaalanından dışarı çıkış için izin verilmemiştir.

Bunun üzerine açılan dava sonucunda Münih İdari Mahkemesi 10 Şubat 2011 tarihinde turistik gezi amacıyla Almanya'ya gelen Türklerin vizeden muaf olduğunu onaylamıştır. Mahkeme, akraba ziyaretlerini bu kararın dışında tutmuştur.

Hollanda, bu karar kapsamında Türk hizmet vericiler, Türkiye'deki işletme sahipleri ve bu işletmelerde çalışanlar için vize muafiyetini yürürlüğe koyan ilk AB üyesi olmuştur.

Karar şöyledir: *"Bir Türk vatandaşı hizmet alma amacıyla özellikle de turistik seyahat amacıyla oturma iznine gerek duymadan ve özellikle de vize almadan Almanya'ya giriş yapabilir ve üç ay kalabilir."*

Mahkeme, karar emsal niteliği taşıdığı için karara itiraz hakkı tanımıştır. Karara Katma Protokol'ün 41'nci maddesi, 1'nci fıkrasını gösterilmiştir. Mahkeme ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğunun 25 Şubat 1964 tarihinde çıkardığı EWG 64/221/EWG numaralı tüzüğe de atıfta bulunmuştur. Başyargıç Klein, Katma Protokol'e göre hizmet serbestisinin hem aktif hem de pasif hizmeti içerdiğini belirtmiştir.

Cahit Yılmaz Hakkında 14 Mart 2012 Tarihli Hollanda Danıştay Kararı

Cahit Yılmaz adlı Türk vatandaşı, 3 Kasım 2009 tarihinde Hollanda'nın Schiphol Havalimanı'na vizesiz giriş yapmasının engellenmesi üzerine Avrupa Birliği'ne hizmet sunumu amacıyla gelen Türk vatandaşlarından vize istenemeyeceği gerekçesiyle konuyu Hollanda Mahkemesine taşımıştır.

ABAD, İngiltere'ye çocuk bakımı için giden Ezgi Payır, Burhan Akyüz ve Birol Öztürk'ün oturma izni talebini reddeden İngiltere'yi haksız bularak (24 Ocak 2008 tarih ve C-294/06 sayılı Karar) bir Türk vatandaşı bir AB ülkesinde tam gün çalışmıyor olsa bile, eğer bir yıl boyunca aynı işyerinde çalışmış ise Ortaklık Konseyi Kararı'nın 6'ncı maddesine göre oturma hakkına sahip olduğuna ilişkin karar vermişti.

17 Şubat 2011 tarihinde Haarlem Mahkemesi, Cahit Yılmaz'ı haklı bularak kendisinin vizesiz olarak üç aya kadar Hollanda'da kalabileceğine karar vermiştir. Hollanda Hükûmeti kararı temyize götürmüş, Hollanda Danıştayı 14 Mart 2012 tarihinde alt mahkemenin kararını onaylamıştır.

Bunun üzerine Hollanda Göç ve Mülteciler Bakanı Gerd Leers, Hollanda Parlamentosu'nun alt kanadını oluşturan Temsilciler Meclisi'ne gönderdiği yazıda, Hollanda Danıştayı'nın verdiği Cahit Yılmaz kararına bağlı olarak Türk iş adamları ile hizmet sunucularına vize uygulanmayacağını belirtmiştir.

Böylece ülkeye vizesiz giriş yapma hakkına sahip Türk işletme sahipleri, ticaret odasına kaydı olan işletmelerin yöneticileri ve bu firmaların çalışanlarının hizmet sunmak amacıyla 3 aydan daha kısa bir süreliğine gelmeleri hâlinde ülkeye vizesiz grime imkânı ortaya çıkmıştır.

Norveç ve İzlanda, AB'ye üye olmamakla birlikte Anlaşma'ya taraftır. İsviçre, 5 Haziran 2005 tarihinde yapılan halkoylaması sonunda Schengen Anlaşması'nı %54,6'lık oranla kabul etmiş ve 31 Aralık 2008'de Alan'a girmiştir. Lihtenştayn ise 19 Aralık 2011 tarihinde Anlaşma'yı kabul etmiştir. İsveç, Finlandiya, Danimarka, İzlanda ve Norveç arasında Nordik Pasaport Birliği vardır. İlk üç ülke AB üyesi olunca, bu ülkeler ile 19 Aralık 1996 tarihinde ise Norveç ve İzlanda anlaşma imzalanmıştır. 28 Nisan 1999 tarihinde AB Konseyi İzlanda ve Norveç ile imzalanan anlaşmaları onaylamıştır.

Alman Federal Yüksek İdare Mahkemesinin 21 Nisan 2012 Tarihli Kararı

2000 yılında Berlin'de yaşayan bir Türk'le evlenen bir Türk kadını, aile birleşimi hakkından yararlanarak Almanya'ya gelmiş, başta sınırlı süreli oturma izni almış, bir süre sonra kocasından boşanan kadın 2004 yılında haftada 5,5 saatlik bir iş bularak çalışmaya başlamış ve oturma izninin uzatılmasını istemiştir.

Berlin Yabancılar Dairesi, geçimini devlet yardımıyla sağladığı gerekçesiyle oturma izin başvuru reddetmiştir. Bunun üzerine yabancılar dairesi hakkında dava açılmıştır. ABAD'ın konuyla ilgili görüşüne de başvuran Berlin İdare Mahkemesi, yabancılar dairesinin davacıya oturma iznini uzatmak zorunda olduğuna hükmetmiştir.

Berlin Yabancılar Dairesi, Berlin İdare Mahkemesinin kararına itiraz ederek Federal Yüksek İdare Mahkemesi nezdinde temyiz başvurusunda bulunmuştur. Federal Yüksek İdare Mahkemesi temyiz başvurusunu redderek, alt mahkemenin kararını onaylamıştır.

Federal Yüksek İdare Mahkemesi, ret kararına gerekçe olarak, davacının haftalık çalışma saati düşük olsa bile 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararları'nın 6'ncı maddesinin 1 ve 3'ncü fıkralarından doğan hukuki haklarından yararlanabilmesini 21 Nisan 2012 tarihinde kararlaştırmıştır. Federal Mahkeme, kararını Adalet Divanı'nın daha önce aynı yönde verdiği tavsiye niteliğindeki kararına dayandırmıştır.

Berlin Yüksek İdare Mahkemesi'nin 26 Mart 2014 Tarihli Kararı

Berlin Yüksek İdare Mahkemesi vermiş olduğu bu kararla bir Türk işadamı için vizesiz seyahat hakkını sağlamıştır. Bu tespit davasının kararıyla davacının ikameti Türkiye'de kalması şartıyla kendisi müşterilerine hizmet vermek amacıyla vizesiz Almanya'ya giriş yapabilecek ve bu amaçla üç ayı geçmemek şartıyla Almanya'da kalabilecektir.

Adalet Divanı, Sürül Kararı ile AB vatandaşlarına sağlanan hangi hakların Türk vatandaşları için de geçerli olduğunu kabul etmiştir?

SIRA SİZDE

SCHENGEN VİZESİ VE TÜRK VATANDAŞLARININ SERBEST DOLAŞIMINA GETİRİLEN HUKUK DIŞI VİZE ENGELİ

Schengen Vizesi

Avrupa Birliği'nde vize konusunda toplu bir düzenleme yapmaya yönelik Schengen Anlaşması, (Schengen I) 14 Haziran 1985 tarihinde Lüksemburg'un Schengen kasabasında Fransa, Batı Almanya ve Benelüks ülkeleri arasında imzalanmıştır. Amacı, taraf ülkeler arasında tüm kara, deniz ve hava alanlarındaki sınır denetimlerini kaldırmak, sığınma ve vize politikalarına ortak bir yaklaşım yoluyla üye devletlerin dış sınırlarındaki vize denetimlerinin koordinasyonunu sağlamaktır.

19 Haziran 1990'da imzalanan Schengen Anlaşmasını Uygulama Konvansiyonu ile anlaşma uygulamaya konulmuştur. İkinci anlaşma (Schengen II) 26 Mart 1995'de yürürlüğe girmiş ve Portekiz ile İspanya da Anlaşma'ya katılmışlardır.

26 Schengen ülkesi 27 AB ülkesinin 22'si ve 4 AB üyesi olmayan ülkeden oluşmaktadır:
Avusturya
Belçika
Çek Cumh.
Danimarka
Estonya
Finlandiya
Fransa
Almanya
Yunanistan
Macaristan
İzlanda
İtalya
Letonya
Liechtenstein
Litvanya
Lüksemburg Malta
Hollanda
Norveç
Polonya
Portekiz
Slovakya
Slovenya
İspanya
İsveç
İsviçre

Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği sınırlarından geçişler konusunda kolaylık öngören 895 ve 896 sayılı kararları 14 Haziran 2006 tarihinde kabul etmiş ve kararlar 10 Temmuz 2006'da yürürlüğe girmiştir.

895 sayılı karar, Schengen düzenlemelerine taraf ülkeler ile AB'ye 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olan ülkelerden birinden geçerli vizesi veya ikamet izni olan üçüncü ülke vatandaşları için AB'nin yeni üyelerinden (bu karara taraf olmaları hâlinde) transit geçişlerde 5 gün süreyle vize muafiyeti öngörmektedir.

896 sayılı karar İsviçre ve Lihtenştayn'da yasal oturma izni olan üçüncü ülke vatandaşlarının Schengen'e taraf ülkelerden ve AB'nin yeni üye ülkelerinden (kararı kabul etmeleri hâlinde) 5 güne kadar transit geçişlerde vizeden muaf tutulmalarını hükme bağlamaktadır. Bu kararlara AB'nin yeni üyelerinden Çek Cumhuriyeti, Letonya, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya taraf olduklarını açıklamışlardır.

26 Avrupa ülkesi arasında pasaportsuz seyahate imkân tanıyan mevcut kurallar, Schengen Sınırlar Kodu (*Schengen Borders Code*) uyarınca kamu politikasına ve iç güvenliğe ciddi tehdit gerekçesiyle, üye ülkelerin istisnai ve geçici olarak sınır kontrollerine başvurabileceğini öngörmektedir.

2011 yılında İtalya tarafından sağlanan geçici oturma izinleriyle Fransa'ya giden Tunuslu göçmenler sebebiyle iki üye ülke arasında yaşanan gerilim; Danimarka'nın tek taraflı sınır kontrollerine başvurması, Bulgaristan ve Romanya'nın Schengen Alanı'na katılımının engellenmesi Schengen kurallarının masaya yatırılmasına yol açmıştır.

23-24 Haziran 2011 tarihli AB Konseyi'nde, *"Schengen işbirliğinin işleyişini tehlikeye atan istisnai durumlara kişilerin serbest dolaşımı ilkesine halel getirmeden müdahale etmek üzere yeni bir mekanizmanın hayata geçirilmesi"* konusunda çağrıda bulunulmuştur. Avrupa Parlamentosu'nun 7 Temmuz 2011'de tarihli kararında yeni mekanizmanın serbest dolaşımı güçlendirmesi ve Schengen Alanı'nın yönetişimini iyileştirmesi vurgusu yapılmıştır.

Şekil 5.1

Schengen Alanı Ülkeleri

Türk Vatandaşlarının Serbest Dolaşımına Getirilen Hukuk Dışı Vize Engeli

Avrupa Birliği ülkelerinin Türk vatandaşlarından Ekim 1980'den itibaren vize istemesi, iş gücünün serbest dolaşımının gerçekleştirilmesine engel oluşturan yasal olmayan çok önemli bir uygulamadır. Türkiye'ye ilk vize uygulayan Topluluk ülkesi Yunanistan'dır. Bu ülke AB'ye üye olmadan önce 24 Nisan 1965 tarihinde Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamıştır.

Vize talebinde bulunan Türk vatandaşı eğer bir tek Schengen ülkesine gitmeyi amaçlıyorsa gitmek istediği ülkenin konsolosluğuna başvuracaktır. Vize talebinde bulunan kişi, eğer birden çok Schengen ülkesine seyahat etmeyi planlıyorsa vize için gideceği ilk ülkenin konsolosluğuna başvurarak diğer Schengen ülkeleri için de geçerli olan tek vize alacaktır. Vize talebinde bulunan kişi gideceği diğer ülkeleri belirleyememiş ise o zaman vize verecek makam, ilk gitmeyi düşündüğü Schengen ülkesi konsolosluğu olacaktır.

TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union)

Topluluk ülkelerinden Almanya ve Fransa 5 Ekim 1980, Benelüks ülkeleri 1 Kasım 1980, Danimarka 1 Mayıs 1981, İngiltere 22 Haziran 1989, İrlanda 10 Aralık 1989, İtalya 3 Eylül 1990, Portekiz 24 Haziran 1991, İspanya ise 1 Ekim 1991 tarihinden sonra Türk vatandaşlarından vize talep etmeye başlamıştır.

ABAD, Eylül 1987 - Aralık 2018 tarihleri arasında Türk vatandaşları ve şirketlerinin taraf olduğu 52 davada AB ülkelerinin yorumlarının geçersizliğini kabul etmiştir. Bu davaların önemli bir kısmı Vizesiz Avrupa konusuyla doğrudan ilgilidir.

Prof. Dr. Wolfgang Voegeli, Vizesiz Avrupa Raporu'nda Türk vatandaşlarına uygulanan vizenin hukuksuzluğunu ortaya koymuştur. ABAD tarafından etkileyici bir içtihat hukuku oluşturulmuş olmasına rağmen Türk vatandaşlarına serbest giriş hakkı tanınması için yapılacak en etkili mücadele, Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın (ABİDA: TFEU) 258'nci maddesinin ihlal edilmesinden dolayı meydana gelen kayıp ve hasar tazminatı için üye ülkeye dava açmaktır.

ABAD kararlarını uygulatacak bir mekanizma AB hukuk sisteminde olmadığından kararların uygulamaya geçirilebilmesi için, üye devletlerin hukukun üstünlüğü ilkesi kapsamında irade göstermesi gerekir. Bu iradeyi göstermeyen ülkeler aleyhine vize uygulamasından zarar gören Türk vatandaşlarının ulusal mahkemeler nezdinde tazminat davaları açmaları mümkündür.

Türk vatandaşları tarafından çok sayıda dava açıldığı takdirde, öncelikle vizesiz girişi reddeden Alman Hükûmeti yüzünden maruz olunan kayıp ve zarar-ziyan tazminatı talepleri Almanya'ya zarar verir. Sonuçta dava kazanılacağı için yönetim davacıya bir tazminat ödemek durumunda kalır ve yönetim vergi mükelleflerinin parasını israf etmekle suçlanır. Hükûmet böyle bir durumla karşı karşıya kalmak istemeyeceği için vize sorunu bu şekilde çözümlenebilir.

AB ile yürütülen katılım müzakerelerinin ilk dört başlığı, malların, işçilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımıdır. Müzakere sürecinde Türkiye diğer aday ülkelere göre ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Avrupa Birliği Türkiye'ye karşı 17 Aralık 2004 tarihinden sonra samimi olmalı, Kopenhag kriterleri dışında Türkiye'ye özel kriterler koymamalı ve ayrımcı davranmamalıdır.

Türkler için Vizesiz Avrupa düşüncesi ABAD'ın 11 Mayıs 2000 tarihli Abdülnasır Savaş Kararı ile gündeme gelmiştir. İktisadi Kalkınma Vakfı tarafından 26 Nisan 2012 tarihinde İstanbul'da düzenlenen seminerde AB Uluslararası Göç, Mülteciler ve Ceza Hukuku Daimi Komitesi Başkanı Prof. Dr. Kees Groenendijk Türk vatandaşlarına uygulanan vizenin AB hukukuna aykırı olduğunu açıklamıştır. 2018 yılı itibariyle dünyada 89 ülke Türk vatandaşlarından 30 ile 90 gün arası turistik gezi için vize istememektedir. Bu ülkelerin yanı sıra 15 ülke sınır kapısından, 9 ülke de online vize ile Türk vatandaşlarına turistik vize vermektedir.

Eğer AB, tüm müktesebatını yok sayarak devamlı Türkiye'nin önüne engel çıkarır ve Türkiye'yi “bizden değildir” (bizim kültürümüzden değildir) diyerek dışlarsa Türkiye-AB ilişkileri mutlu sonla bitmeyebilir. AB Türkiye'ye karşı BOBON kriterleri (BO: Bizden Olanlar, BON: Bizden OlmayaNlar) uygulamaktan vazgeçmeli, imza attığı uluslararası hukuk belgelerine (Ankara Anlaşması ve Katma Protokol) sadık kalmalı, ABAD kararlarının üye ülkeler tarafından uygulanmasını sağlamalıdır.

Türk vatandaşları vize alma sürecinin her aşamasında çok farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bunlar arasında vize talebinin ret ile sonuçlanması, ret gerekçesi verilmemesi veya verilen gerekçenin tatmin edici bulunmaması, talep edilen belgelerin niceliği ve niteliği, vize ücretleri, konsolosluk personelinin muamelesi, yetersiz fiziki şartlar sayılabilir.

Vize verilmemesi sebebiyle iş toplantısını kaçıran iş adamları, AB üyesi ülkelerde yaşayan yakınlarını ziyaret edemeyenler, bilimsel toplantılara katılamayan akademisyenler, Erasmus değişim programına seçilmesine rağmen dönem başında derslerine başlayamayan öğrenciler vize mağdurları arasındadır.

SIRA SİZDE 6

Avrupa Birliği ülkeleri Türk vatandaşlarından hangi tarihten sonra vize istemeye başlamıştır? AB'nin hukuk dışı vize uygulamalarına karşı Türkiye ve Türk vatandaşları nasıl bir önlem alabilir?

16 Aralık 2013 Tarihli Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması

Avrupa özel sektörünün temsilcisi olarak kabul edilen şemsiye örgüt Avrupa İş Dünyası Konfederasyonuna bağlı (Businesseurope) 9 üye kuruluş, 26 Temmuz 2012 tarihinde "Vize Engeline Hayır, Ekonomik Büyümeye İhtiyaç Var" başlığı ile yayınladığı bildiride, Rusya, Moldova, Türkiye ve Ukrayna ile vize süreçlerinin karşılıklı liberalleştirilmesine yönelik müzakerelerin sonuçlandırılması, diğer Doğu Avrupa ülkeleriyle de müzakerelerin başlatılması ve tüm bu ülkelere yönelik iş vizelerinin 2018'e kadar kaldırılmasını talep etmiştir. Almanya, Fransa, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, İtalya, İspanya, Polonya ve Türkiye'den iş dünyası temsilcilerinin öncülüğünde hazırlanan çağrı metni ilgili AB kurumlarına iletilmiştir.

Türk Avrupa Bilimsel Araştırmalar Vakfı, 20-30 Haziran 2012 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Kayseri, Gaziantep, Artvin ve Trabzon'da, 18-60 yaş aralığındaki 1110 kişiyle yapılan araştırmaya göre "Türkiye AB'ye üye olacaktır" diyenlerin oranı %17 olmuştur. 2011'deki aynı araştırmada bu rakam %34,8 idi. Katılımcılara sorulan "Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıl içinde AB'ye üye olacağına inanıyor musunuz?" sorusuna %15 evet demiştir. İnanmayanların oranı ise %76'dır.

Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması eş zamanlı olarak 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ile Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının AB üyesi ülkelere vizesiz seyahat edebilmeleri ve bunun karşılığınsa Türkiye'nin kendi ülkesinden transit olarak AB üyesi ülkelere düzensiz olarak geçen 3. ülke vatandaşı veya vatansız göçmenleri geri alma taahhüdünde bulunmuştur. Geri Kabul Anlaşması, Avrupa'nın uzun zamandır yürüttüğü sınır kontrolünü sınırların ötesine taşımak politikasının bir sonucudur.

İmza töreninin ardından konuşan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "Önümüzdeki 3-3.5 yıl boyunca kurumlar arasındaki çalışmalar hızlanacak ve kapasitemiz artacak. En önemlisi ise uzun vadede Türkiye ve Avrupa halkları, yoğun bir etkileşim içine girecekler" demiştir. AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström ise, Türkiye ile AB arasındaki işbirliği için önemli bir adım atıldığını şöyle belirtmiştir: "Paralel olarak iki önemli girişim başlatıyoruz ve böylece halklarımızı birleştiriyor, karşılıklı güven inşa ediyoruz. Bunların ikili ilişkilerimize son derece önemli etkileri olacak ve vatandaşlarımız bunun pozitif etkilerini yakın dönemde görebilecekler."

Anlaşmanın önemli hükümleri şöyledir:

- AB üyesine belgesiz olarak giden 3.ülke vatandaşları bu ülkelere girmeden önce son transit geçiş yaptıkları ülke Türkiye ise, belgesiz göçmenler geri kabul edilecektir.
- Yasadışı yollarla AB ülkelerine giden veya bu ülkelerde bulundukları sırada yasadışı duruma düşen Türk vatandaşlarını Türkiye geri alacaktır.
- Geri Kabul Anlaşmasının kapsamına İngiltere, İrlanda ve Danimarka girmediğinden, bu ülkelere gidişlerde vize muafiyeti hakkı doğmayacaktır.
- Türkiye yabancılarla ilgili işlemlerde AB müktesebatına uyum sağlayacak ve gerekli etkili uygulamaları gerçekleştirecektir.
- Türkiye doğusundan gelecek mülteciler için coğrafi sınırlandırmayı şimdilik kaldırmayacaktır. Siyasi, dinsel, mezhepsel gibi sebeplerle adı geçen coğrafyadan gelen kişileri Türkiye şimdilik mülteci kabul etmeyecektir.
- Türkiye sadece bazı uluslararası anlaşma, sözleşme ve protokollerden sadece vize muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşmasının düzgün işlemesiyle doğrudan ilgisi bulunanlara taraf olacaktır.
- Vize muafiyeti süreci ve Geri Kabul Anlaşması ABAD'ın ortaklık hukukuna dayanarak Türk vatandaşları lehine vermiş olduğu kararlara halel getirmeyecektir.

Özet

Avrupa Birliği'nde kişilerin serbest dolaşımını açıklayabilmek

Serbest dolaşım, AB hukukuna göre dört temel haktan oluşmaktadır. Bunlar; açık işlere başvuru hakkı, iş bulabilmek için Topluluk içinde seyahat hakkı, işin yapıldığı ülkede oturma (ikamet) hakkı ile işin sona ermesinden sonra veya emeklilik durumunda o ülkede oturma hakkıdır. İlk üç temel hak, Roma Anlaşması'nın 48'nci maddesinde yer almıştır. Son hak ise Konsey'in 29 Mayıs 1976 tarih ve 1251/70 sayılı Tüzüğü ile tanınmıştır. AB ülkelerinde ikamet ve çalışma hakkı, malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımının mevcut olduğu Avrupa Tek Pazarı'nın temel unsurudur. İşçilerin serbest dolaşımı, kişilerin iş imkânlarını geliştirmesine ve işverenlerin ihtiyaç duyduğu kişileri işe almasına izin verir. İşçilerin serbest dolaşımı 1968 yılına kadar tamamlanmamış olmasına rağmen, bu durum AET'nin başlangıcından bu yana Topluluk müktesebatının bir parçası olmuştur.

Avrupa vatandaşlığı ve serbest dolaşım konusunu değerlendirebilmek

AB Vatandaşlığı, 1992 yılında Maastricht Anlaşması ile kabul edilmiş, Amsterdam Anlaşması (1997) ile AB Vatandaşlığı'nın kapsamı genişletilmiştir. Maastricht Anlaşması ile AB vatandaşlığının getirmiş olduğu serbest dolaşım ve ikamet hakkı, sadece işçileri değil bütün vatandaşları kapsar ve işçi olmayanlara da ikamet hakkı verir. Amsterdam Anlaşması'nda, Avrupa Birliği vatandaşı olmanın, ulusal kimliğin yerini almadığı, onu tamamladığı belirtilmiştir. Altı aydır bir AB ülkesinde oturan diğer üye ülkelerin vatandaşları, karşılılık ilkesi saklı kalmak ve kendi ülkesinde belediye seçimlerinde oy vermemiş olmak şartıyla, bir AB ülkesinde belediye seçimlerinde oy kullanabilirler. Fakat başkanlık, genel, kantonal ve bölgesel seçimlerde ve halkoylamalarında oy kullanamazlar. Avrupa Parlamentosu seçimleri için ikamet ettikleri AB ülkesinde oy kullanma hakkına sahiptirler.

Türk vatandaşlarının Avrupa Birliği'nde serbest dolaşımını değerlendirebilmek

Türkiye ile AB arasında kişilerin serbest dolaşımının sağlanması Ankara Anlaşması ile öngörülmüştür. Fakat bugüne kadar taraflar arasında bu alanda kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, Topluluk ile Türkiye arasında sadece bir gümrük birliğini öngörmemiştir. Malların serbest dolaşımının yanında, iş gücü, hizmetler ve sermayenin de serbestliğini amaçlamıştır. Fakat bu üç konudaki hükümler genelde bağlayıcı olmayıp, geleceğe yönelik dilekler niteliğindedir. Türkiye AB ilişkilerinde işçilerin serbest dolaşımı, Meryem Demirel Kararı'nda da belirtildiği gibi malların serbest dolaşımı gibi değerlendirilmemekte, daha ikincil bir konumda bulunmaktadır. Türk iş gücünün Topluluk içinde dolaşımı Ankara Anlaşması'nın 12, Katma Protokol'ün 36-40'ncı maddelerinde düzenlenmiştir. Ankara Anlaşması iş gücünün serbest dolaşımının gerçekleştirilmesinin, Roma Anlaşması'nın 48-50'nci maddelerine dayandırılacağını belirtmiştir. AB ile müzakerelerde ikinci başlık olan İşçilerin Serbest Dolaşımı alanında çok az ilerleme kaydedilmiştir. 2018 Yılı İlerleme Raporu'nun değerlendirmesi şöyledir: "İşçilerin serbest dolaşımı alanındaki hazırlıklar başlangıç aşamasındadır ve rapor döneminde ilerleme kaydedilmemiştir."

Katılım Anlaşmaları'nda aday ülkelere kişilerin serbest dolaşımında tanınan istisnalar ve geçiş dönemlerini açıklayabilmek

AB'ye 1994 yılından sonra üyelik başvurusunda bulunan 8 MDA ülkesi ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta ile 14 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Anlaşmaları imzalanmıştır. O dönemde AB'ye aday 13 ülkeden üçü dışında (Türkiye, Bulgaristan ve Romanya) 10'u, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmuşlardır. Başlangıçta her ülke için mümkün olduğunca bir örnek olması arzu edilen Katılım Anlaşmaları'nda müzakereler sonucunda bir dizi istisna ve özel düzenleme yer almıştır. Kişilerin serbest dolaşımı konusunda AB15 (İngiltere, İrlanda ve İsveç hariç), Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi dışında yeni katılan 10 ülkeye kısıtlama getirmiştir. AB15 ülkeleri 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olan ülkelerin vatandaşlarına iki yıl daha uzatılabilecek olan, (2+3+2) beş yıllık bir genel geçiş dönemi uygulanmıştır. Finlandiya, Portekiz, İspanya, Yunanistan ve Hollanda uygulanan kısıtlamaları 1 Ocak 2007 tarihinde kaldırmıştır.

Avrupa Birliği Adalet Divanının Türk işçilerinin serbest dolaşımı ile ilgili olarak aldığı önemli kararlar ile diğer mahkeme kararlarını analiz edebilmek

ABAD kararları üye devletlerin yetkilileri ve mahkemeleri için bağlayıcıdır. Ulusal mahkemeler fiilen AB hukukunun mahkemeleri konumundadırlar. ABAD bu yöntemle en yüksek ve en son yargı mercii olduğu için denetleme ve yorumlamaya en son yetkili ve görevli tek otoritedir. ABAD kararları AB hukukunun supranasyonal ayrıcalığa sahip olması ABAD tarafından 1963 tarihli Van Gend (C-26/62) Kararı sonucunda uygulamaya konulmuştur. Bu Karar, Avrupa Toplulukları Kurucu Anlaşması'nın doğrudan uygulanabilirliğini ve AB hukukunun ulusal hukuka üstünlüğünü uygulamaya dönük ilk karardır. Avrupa Birliği Adalet Divanı, 30 Eylül 1987 tarihli Meryem Demirel Kararı'ndan sonra 2/76, 1/80 ve 3/80 sayılı OKK ışığında günümüze kadar 50'den fazla karar daha almıştır. Bunların 41'i ikamet, çalışma ve eşit muameleye, 6'i yerleşme hakkına, 4'ü ise sosyal güvenliğe ilişkindir. ABAD, 51 davada AB ülkelerinin uygulamalarının geçersizliğini kabul etmiş olmasına rağmen, bu kararlar uygulanmamıştır.

Schengen vizesi ve Türk vatandaşlarının serbest dolaşımına getirilen hukuk dışı vize engeli konusunu yorumlayabilmek

Avrupa Birliği'nde vize konusunda toplu bir düzenleme yapmaya yönelik Schengen Anlaşması 14 Haziran 1985 tarihinde Lüksemburg'un Schengen kasabasında Fransa, Batı Almanya ve Benelüks arasında imzalanmıştır. Amacı, taraf ülkeler arasında tüm kara, deniz ve hava alanlarındaki sınır denetimlerini kaldırmak, sığınma ve vize politikalarına ortak bir yaklaşım yoluyla üye devletlerin dış sınırlarındaki vize denetimlerinin koordinasyonunu sağlamaktır. 26 Avrupa ülkesi arasında pasaportsuz seyahate imkân tanıyan kurallar, Schengen Sınırlar Kodu (*Schengen Borders Code*) uyarınca kamu politikasına ve iç güvenliğe ciddi tehdit gerekçesiyle, üye ülkelerin istisnai ve geçici olarak sınır kontrollerine başvurabileceğini öngörmektedir. Schengen düzenlemelerine 2018 yılında 26 ülke taraftır. Avrupa Birliği ülkelerinin Türk vatandaşlarından Ekim 1980'den itibaren vize istemesi, iş gücünün serbest dolaşımının gerçekleştirilmesine engel oluşturan yasal olmayan çok önemli bir uygulamadır. ABAD, Eylül 1987 - Şubat 2018 tarihleri arasında Türk vatandaşları ve şirketlerinin taraf olduğu davalarda AB ülkelerinin yorumlarının geçersizliğini kabul etmiştir. ABAD kararlarını uygulatacak bir mekanizma AB hukuk sisteminde olmadığından kararların uygulamaya geçirilebilmesi için üye devletlerin hukukun üstünlüğü ilkesi kapsamında irade göstermesi gerekir. Bu iradeyi göstermeyen ülkeler aleyhine vize uygulamasından zarar gören Türk vatandaşlarının ulusal mahkemeler nezdinde tazminat davaları açmaları mümkündür.

Kendimizi Sınayalım

1. Serbest dolaşım, AB hukukuna göre hangi temel haklardan oluşmaktadır?
a. Açık işlere başvuru hakkı, seyahat hakkı
b. İkamet hakkı, banka kurma hakkı
c. Oturma hakkı, ülke dışına para transfer hakkı
d. Seyahat hakkı, tasarruf hakkı
e. Açık işlere başvuru hakkı, mülkiyet hakkı

2. AB Vatandaşlığı üye ülke vatandaşlarına aşağıda sayılan hangi hakkı **sağlamamıştır?**
a. Serbest dolaşım hakkı
b. Avrupa Parlamentosu'na seçilme hakkı
c. Kendi ülkesinin temsil edilmediği üçüncü ülkelerde bulunan diğer AB üyesi ülkenin temsilciliğinden yararlanma hakkı
d. Avrupa Komisyonu'na şikâyet hakkı
e. Avrupa Konseyi'ne dilekçe verme hakkı

3. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, AB ile Türkiye arasında aşağıda sayılanlardan hangilerinin serbestliğini öngörmüştür?
a. Tarımsal ürünlerin, iş gücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbestliğini
b. Malların, kimyasal ürünlerinin, hizmetlerin ve sermayenin serbestliğini
c. Malların, iş gücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbestliğini
d. Malların, iş gücünün, turistlerin ve sermayenin serbestliğini
e. İş gücünün, hizmetlerin, sermayenin ve işletmelerin serbestliğini

4. AB'ye 1994 yılından sonra üyelik başvurusunda bulunan 8 MDA ülkesi ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta ile 14 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Anlaşmaları imzalanmıştır. O dönemde AB'ye aday 13 ülkeden üçü dışında 10'u, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmuşlardır. Aday olan ama AB üyesi olamayan ülkeler hangileridir?
a. Türkiye, Bulgaristan ve Hırvatistan
b. Türkiye, Makedonya ve Romanya
c. Türkiye, Bulgaristan ve Romanya
d. Türkiye, Bulgaristan ve Slovenya
e. Türkiye, Bulgaristan ve Estonya

5. ABAD'ın Meryem Demirel Kararı kapsamına aşağıda sayılanlardan hangisi **girmez?**
a. Divan, Ortaklık Anlaşması'nın Topluluk hukukunun bir parçasını oluşturduğunu doğrulamıştır.
b. Ortaklık Anlaşması ile Katma Protokol'ün serbest dolaşıma ilişkin hükümlerinin niyet beyanından öteye gitmediğini açıklamıştır.
c. Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkının henüz doğmadığını ortaya koymuştur.
d. Adalet Divanı'nın Türk işçilerinin serbest dolaşımı ile ilgili olarak aldığı ilk karardır.
e. ABAD, Türk işçilerine uygulanan vize uygulamasına son vermiştir.

6. ABAD, Ortaklık Konseyi Kararları'nı hangi kararıyla yorumlamayı kendi yetki alanına dâhil etmiştir?
a. Kazım Kuş
b. Meryem Demirel
c. Salih Sevince
d. Semra Sürül
e. Mehmet Soysal

7. Münih İdari Mahkemesi hangi tarihte turistik gezi amacıyla Almanya'ya gelen Türklerin vizeden muaf olduğunu onaylamış, fakat akraba ziyaretlerini bu kararın dışında tutmuştur?
a. 10 Ocak 2011
b. 10 Nisan 2012
c. 10 Mayıs 2011
d. 10 Şubat 2011
e. 10 Kasım 2011

8. Schengen Anlaşması 14 Haziran 1985 tarihinde Lüksemburg'un Schengen kasabasında hangi ülkeler arasında imzalanmıştır?
a. Fransa, Batı Almanya ve Belçika
b. Fransa, Batı Almanya Hollanda
c. Fransa, Batı Almanya ve Lüksemburg
d. Fransa, Batı Almanya ve İtalya
e. Fransa, Batı Almanya ve Benelüks

9. Türkiye'ye ilk vize uygulayan AB ülkesi Yunanistan'dır. Bu ülke AB'ye üye olmadan önce 24 Nisan 1965 tarihinde Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamıştır. Yunanistan'dan sonra aşağıdaki hangi ülkeler Türk vatandaşlarından vize talep etmeye başlamıştır?
a. Hollanda, Litvanya, Letonya
b. Almanya, Fransa, Benelüks
c. Danimarka, Bulgaristan, Almanya
d. İngiltere, İrlanda, Romanya
e. İtalya, Hollanda, Litvanya

10. AB Türkiye'ye karşı ayırımcılık öngören hangi kriterleri uygulamaktan vazgeçmelidir?
a. Kopenhag kriterleri
b. Brüksel kriterleri
c. Maastricht kriterleri
d. Bobon kriterleri
e. Ankara kriterleri

Yaşamın İçinden

"AB İçişleri Bakanları, Türkiye'nin vize muafiyeti konusunda Komisyona yetki vermeyince Ahmet Davutoğlu resti çekti!"

Avrupa Birliği İçişleri Bakanları, Türkiye ile mutabakata varılan geri kabul anlaşmasını kabul ederken, Türkiye'nin buna karşılık istediği vize kolaylığı ya da muafiyeti konusunda komisyona yetki vermedi.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu twitter'daki açıklamalarında 'Türkiye olarak ikinci sınıf bir ülke değiliz. Eşit muamele istiyoruz. Türkiye ile vize muafiyetini hedefleyen bir yetki vermedikçe Gerikabul Anlaşması ne imzalanacak ne de uygulanacaktır.' diyerek AB'ye rest çekti.

AB ile ülkemiz arasında başlaması gereken vize muafiyeti süreci konusunda AB İçişleri Komiseri sayın Cecilia Malmström ile son durumu konuştum. Sayın Malmström'e samimi çabaları için teşekkür ediyorum. Ancak Avrupalı dostlarımızın anlaması gereken nokta şu: Biz Türkiye olarak ikinci sınıf bir ülke değiliz. Her medeni halk gibi eşit muamele istiyoruz. Konsey komisyona Türkiye ile vize muafiyetini hedefleyen bir yetki vermedikçe Geri Kabul Anlaşması ne imzalanacak ne de uygulanacaktır. Tavrımız net: Taahhüde karşı taahhüt, sözlü karara karşı sözlü karar, yazılı karara karşı yazılı karar, uygulamaya karşı uygulama.

Avrupa Birliği İçişleri Bakanları, Türkiye ile mutabakata varılan geri kabul anlaşmasını kabul ederken, Türkiye'nin buna karşılık istediği vize kolaylığı ya da muafiyeti konusunda Komisyona yetki vermedi.

Avrupa Komisyonu ile Türkiye arasında 8 yıl boyunca süren müzakereler neticesinde üzerinde mutabakata varılan Geri Kabul Anlaşması, Avrupa Birliği İçişleri Bakanları tarafından da kabul edildi.

Türkiye Geri Kabul Anlaşması karşılığında AB'den vize muafiyeti müzakerelerinin başlaması için Komisyona yetki verilmesini bekliyordu. Ancak, NTV'den Güldener Sonumut'a açıklama yapan komisyon yetkilileri, kolaylaştırılmış vize uygulaması konusunda AB içişleri bakanlarından yetki alamadıklarını söylediler.

Türkiye'yle 8 yılda bu yana müzakere edilen Geri Kabul Anlaşması AB'ye üye içişleri bakanları tarafından onaylandı. Hayata geçirilmesi beklenen Anlaşma, AB topraklarına yasa dışı yollarla giren Türk vatandaşlarının kolayca iade edilmesini, yürürlüğe giriş tarihinden 3 yıl sonra, üçüncü ülke vatandaşlarının da Türkiye'ye iade edilmesini öngörüyor.

AB İçişleri Bakanları, Ankara'nın anlaşmayı hayata geçirmek için şart koştuğu vize kolaylığı ya da muafiyeti konusunda, Avrupa Komisyonu'na yetki vermedi. AB yetkilileri, bakanlardan müzakere yetkisi alınmadığını ama vize diyaloğu konusunda Türkiye ile görüşmeye hazır olduklarını belirttiler.

AB Adalet ve İçişleri Konseyi'nin aldığı karar, Birleşik Arap Emirlikleri yolculuğu öncesi Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na soruldu.

Avrupa Birliği ile vize muafiyeti hedefine dönük müzakere süreci başlatılmaksızın, geri kabul anlaşmasını hayata geçirme sürecinin başlatılmasının mümkün olmadığını söyleyen Davutoğlu şöyle konuştu:

"Bugün bize gelen bilgilerde vize muafiyeti gibi açık bir hedef ortaya konmaksızın, vize diyaloğundan bahsedilmektedir. Bizim buradaki ilkesel duruşumuz bellidir: Türkiye hiçbir şartta herhangi bir ülkeden farklı bir muameleye tabi tutulmayı kabul edemez.

…Çok net ve açık bir şekilde ifade ediyorum, ilkesel bir pozisyonumuzdur, diğer ülkeler için uygulanan kurallar Türkiye için uygulanmadıkça, hiçbir şekilde Geri Kabul Anlaşmasını hayata geçirmek mümkün olmaz…"

Sarkozy'nin sözlerine ilk yorum da, Devlet Bakanı ve Baş müzakereci Egemen Bağış'tan geldi.

Türkiye'nin bu konudaki tavrının çok net olduğunu belirten Bağış, Türkiye'nin AB sürecini anlatarak, "Tek hedef vardır o da tam üyeliktir. AB müktesebatında tam üyelikten başka alternatif yoktur. AB'de aday ülkeler vardır, müzakere eden ülkeler ve üye ülkeler vardır. Olmayan bir şeyi Türkiye'ye sunmak bir kere mantık dışıdır" şeklinde konuştu.

AB'den gelen haber öncesi, gelişmeleri CNBC-e'de değerlendiren TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Murat Mercan da şunları söylemişti:

"İpe un sermek diye bir atasözümüz var. Mahkemeler vize konusunda karar vermiş. Bazı üye ülkeler karar vermiş ama siyasi irade eksikliği olduğu aşikar. Siyasi irade ortadan kalkmazsa AB ilişkilerini yokuşa süren siyasi zihniyet ortadan kalkmadığı sürece detaylarla fazla uğraşmamak lazım.

Türkiye Geri Kabul Anlaşmasını onaylayacak sonra kolaylaştırıcı vize müzakereleri başlayacak. O da 1 yıl sürebilir. Artık sıkmaya başladı desem de yeridir. Türkiye-AB ilişkilerinde pozitif bir siyasi irade yoksa detaylarla da fazla uğraşmayalım. Bir defa bir samimiyet lazım. Bu samimiyeti görmüyorum.

Büyük resmi de görmemiz lazım. Avrupalılara anlatmak lazım. Türkiye kolaylaştırıcı vize uygulamasına tabi olsa burada bir iyi niyet görürüm."

Kaynak: Turkish Forum, https://www.turkishnews.com/tr/content/2011/02/25/ab-vizede-yan-cizdi-turkiye-rest-cekti/

Okuma Parçası

"Türkiye'nin AB Üyeliği Sürecinde Kaçırılan Bir Fırsat" TV-Avrupa kanalında 5 Şubat 2009 tarihinde Avrupa'nın Merkezi programında konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grup üyesi Vural Öger, yarım asırlık AB Türkiye sürecinde çok önemli bir ayrıntının gün ışığına çıkmasını sağlamıştır. 2000 yılları başında Osnabrück' da katıldığı panelde yaşadığı bir anıyı anlatan Öger, zamanın (1977-1978) Aşağı Saksonya Ekonomi Bakanı Walter Leister-Kipp'in panel sırasında kendisine Ecevit ile yaşadığı çok özel bir anıyı aktardığını söylemiştir:

"Yunanistan AB üyesi olmak için resmi başvuruda bulunduğu zaman, Türkiye'nin eşit zamanlı AB üyeliği için başvurması gerektiği konusunda zamanın AB ülkeleri arasında bir görüş belirtmişti. Yunanistan'ın tam üyelik başvurusuna karşın Türkiye, niçin tam üyelik başvurusu yapmadığı Avrupa'da tartışılmıştır. Zamanın Almanya Başkanı Helmut Scmidt 9 yaşına kadar Türkiye'de yaşamış ve hatta Atatürk 'ün cenaze törenine katılmış ve Türkiye'yi iyi bilen Aşağı Saksonya Ekonomi Bakanı Walter Leiser-Kipp'i Ankara'ya göndererek Ecevit'i AB üyeliğine başvuruda bulunması için ikna etmesini istemişti. Kipp, bunun üzerine Ankara'ya giderek üç gün kalmış, Ankara'da bir türlü Ecevit'i ikna edememiştir."

Ecevit ile yaptığı görüşmeyi Öger'e şöyle anlatmıştır:

"O zaman Ecevit ile yaptığım görüşme sonrası toplantıdan çıktığımda kendimi bir Batılı ülkenin başbakanı ile değil üçüncü dünya ülkesinin başbakanı ile görüştüm sandım. Ecevit'in toplantıda ortaya koyduğu siyasi ve ekonomik realiteler rüya gibiydi. Zamanın ne siyasi ne de ekonomik gerçeklerine uyuyordu. Hiçbir mantığa uygun değildi. Bunları Ecevit'ten dinleyince şaşırdım. Ecevit bizden (AB'den) olmayacak şeyler istedi. Biz Pazar olmayız dedi. Bunun üzerine Ankara'dan çok kötü duygular ile ayrıldım."(*)

Kaynak: (*) S. Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2011. (ABHaber, 05.02.2009)

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği'nde Kişilerin Serbest Dolaşımı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise için "Avrupa Vatandaşlığı ve Serbest Dolaşım" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise "Türk Vatandaşlarının Avrupa Birliği'nde Serbest Dolaşımı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise "Katılım Anlaşmaları'nda Aday Ülkelere Kişilerin Serbest Dolaşımında Tanınan İstisnalar ve Geçiş Dönemleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız yanlış ise "Serbest Dolaşım Konusunda ABAD Kararları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise "Serbest Dolaşım Konusunda ABAD Kararları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d	Yanıtınız yanlış ise "Serbest Dolaşım Konusunda ABAD Kararları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız yanlış ise "Schengen Vizesi ve Türk Vatandaşlarının Serbest Dolaşımına Getirilen Hukuk Dışı Vize Engeli" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise "Schengen Vizesi ve Türk Vatandaşlarının Serbest Dolaşımına Getirilen Hukuk Dışı Vize Engeli" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d	Yanıtınız yanlış ise "Schengen Vizesi ve Türk Vatandaşlarının Serbest Dolaşımına Getirilen Hukuk Dışı Vize Engeli" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Serbest dolaşım, AB hukukuna göre dört temel haktan oluşmaktadır. Bunlar; açık işlere başvuru hakkı, iş bulabilmek için Topluluk içinde seyahat hakkı, işin yapıldığı ülkede oturma (ikamet) hakkı ile işin sona ermesinden sonra veya emeklilik durumunda o ülkede oturma hakkıdır. İlk üç temel hak, Roma Anlaşması'nın 48'nci maddesinde yer almıştır. Son hak ise Konsey'in 29 Mayıs 1976 tarih ve 1251/70 sayılı Tüzüğü ile tanınmıştır.

Sıra Sizde 2

AB vatandaşlığı üye ülke vatandaşlarına; serbest dolaşım ve ikamet hakkı, yerel seçimlerde olduğu gibi Avrupa Parlamentosu'na seçilme ve oy kullanma hakkı, kendi ülkesinin temsil edilmediği üçüncü ülkelerde bulunan diğer AB üyesi ülkenin temsilciliğinden yararlanma hakkı, Avrupa Komisyonu'na şikâyet hakkı, Avrupa Parlamentosu ve Ombudsman'a dilekçe verme hakkını sağlar.

Sıra Sizde 3

1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na göre; ikinci aşama 3 yıl olarak ve 30 Kasım 1983'de sona erecektir, Topluluk içinde 3 yıldır çalışan işçiler için 2/76 sayılı Karar'da sağlanan haklar geçerliliğini koruyacak, 5 yıllık çalışma süresi 4 yıla indirilecektir. Toplulukta çalışan Türk işçilerinin aile bireylerinden en az 3 yıl Topluluk ülkelerinde oturmuş olanlar, ikinci öncelikle her türlü işe başvurabilecek, 5 yıl oturanlar her çeşit ücretli işe girebileceklerdir, ücret düzeyi ve sosyal haklar bakımından Türk işçileri aleyhine bir farklılık yapılmayacaktır.

Sıra Sizde 4

Üye ülkeler, katılımcı ülkelere karşı iki yıl süreyle kendi mevzuatlarını uygulamayı sürdürecektir. İki yılın sonunda, durum tekrar gözden geçirilecek, yapılan değerlendirme sonucu, iş gücü piyasasında ciddi bozulma veya bozulma tehdidi olan ülkeler, kısıtlamaları iki yıl daha sürdürebileceklerdir. Otomatik gözden geçirmenin dışında, etkilenen katılımcı ülkelerin talebi üzerine ek incelemeler de yapılabilecektir.

Sıra Sizde 5

Sürül Kararı ile AB üyesi vatandaşlara sağlanan hakların Türk vatandaşları için de geçerli olduğunu kabul edilmiştir. Bu haklar şunlardır: Hastalık ve annelik sürelerine dönük yardımlar, sakatlık ve işgöremezliği kaldırmak için yapılan yardımlar, yaşlılık devresinde yapılacak yardımlar, dul ve yetimlere verilen sosyal yardımlar, iş kazaları ve meslek hastalıkları için yapılan yardımlar, ölüm durumunda verilen yardımlar, işsizlik durumunda yapılan yardımlar ve tanınan haklar, değişik şartlarda sağlanan aile yardımları.

Sıra Sizde 6

Avrupa Birliği ülkelerinin Türk vatandaşlarından Ekim 1980'den itibaren vize istemesi, iş gücünün serbest dolaşımının gerçekleştirilmesine engel oluşturan yasal olmayan çok önemli bir uygulamadır. Türkiye'ye ilk vize uygulayan Topluluk ülkesi Yunanistan'dır. Bu ülke AB'ye üye olmadan önce 24 Nisan 1965 tarihinde Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamıştır. Topluluk ülkelerinden Almanya ve Fransa 5 Ekim 1980, Benelüks ülkeleri 1 Kasım 1980, Danimarka 1 Mayıs 1981, İngiltere 22 Haziran 1989, İrlanda 10 Aralık 1989, İtalya 3 Eylül 1990, Portekiz 24 Haziran 1991, İspanya ise 1 Ekim 1991 tarihinden sonra Türk vatandaşlarından vize talep etmeye başlamıştır. Türk vatandaşları tarafından çok sayıda dava açıldığı takdirde, vizesiz girişi reddeden Alman Hükûmeti yüzünden maruz olunan kayıp ve zarar-ziyan tazminatı talepleri Almanya'ya zarar verir. Çünkü sonuçta dava kazanılacağı için yönetim davacıya bir tazminat ödemek durumunda kalır ve yönetim vergi mükelleflerinin parasını israf etmekle suçlanır. Hükûmet böyle bir durumla karşı karşıya kalmak istemeyeceği için vize sorunu bu şekilde çözümlenebilir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akçay B., Bayraktaroğlu Ö.G. (2010). **Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar.** Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye-AB Vize Serbestisi Diyaloğu, Aralık 2015.

Avrupa Birliği Resmî Gazetesi: ATRG, L 180, 13.07.1990; ATRG, L 317, 18. 12. 1993; ATRG, L 180, 13.07.1990; ATRG, 12.07.1960; ATRG, 22.01.1963; ATRG, L 259, 19.10.1968; ATRG, L 39, 14.02.1976; ATRG, L 245, 26.08.1992; ATRG, L 142, 1970; ATRG, L 180, 13.07.1990; ATRG, C 304, 13.12.2003; ATRG, L 56, 04.04.1956; ATRG, L 317, 18. 12. 1993; ATRG, L 180, 13.07.1990; ATRG, L 142, 1970; ATRG, L 259, 19.10.1968; ATRG, L 39, 14.02.1976; ATRG, L 245, 26.08.1992; ATRG, L 56, 04.04.1956; ATRG, L 259, 19.10.1968 312/76; ATRG, L 39, 14.02.1976; ATRG, L 245, 26.08.1992.

Avrupa Komisyonu, (2018). **Türkiye 2018 Yılı İlerleme Raporu,** Brüksel.

Aytür M. (1972). **AET-RCD İlişkileri,** Ankara: DPT Yayını. Beta Yayınevi, 2008

Bozkurt, E., Özcan, M., Köktaş, A. (2008). **Avrupa Birliği Hukuku,** Ankara: Asil Yayınları.

Can H., Özen Ç. (2005). **Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku,** Ankara: Gazi Kitapevi.

Çağrı E. (2009). **Avrupa Birliği Temel Konular,** Ankara: İmaj Yayınları.

Çalış H. Ş. (2008). **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim,** Ankara : Nobel Yayınevi.

Dedeoğlu B. (1996). **Adım Adım Avrupa Birliği,** İstanbul: Çınar Yayınları.

Dinan D. (2010). **Ever Closer Union: An Introduction to European Integration,** New York: Palgrave Macmillan.

EC, Key findings of the 2018 Report on Turkey, Fact Sheet, Brussels,, 17 April 2018

EC, Key findings of the 2018 Report on Turkey, Fact Sheet Brussels, 17 April 2018

EC, Turkey 2018 Report, 2018. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-turkey-report.pdf

Ercüment Tezcan, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın Demirkan Kararı ve Türk Vatandaşlarının AB Üyesi Ülkelerde Hizmet Alımı http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1184-published.pdf

EU, Evaluation of the EU-Turkey Customs Union, 28 March 2014

Groenendijik, K. (2011). **AB'de Türk Vatandaşlarının Hakları,** İstanbul: İKV Yayını.

Groenendijik, K., Guild E. (2011). **Visa Policy of Member States and the EU Towards Turkish Nationals After Soysal,** İstanbul: İKV Yayını.

Gümrükçü H. (2002). **Türkiye ve Avrupa Birliği,** İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Günuğur H. (2011). **Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Bütünleşmesi.** Ankara: EKO Yayınları.

İKV, "Adalet Divanı'nın Soysal kararına ilişkin İKV Değerlendirmesi" (www.ikv.org.tr)

İKV, (2002). **Avrupa Birliği'nin Kişilerin Serbest Dolaşım Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumu,** İstanbul: İKV Yayınları.

İKV, (2011). **Avrupa Projesi 2030,** İstanbul: İKV Yayınları.

İKV, e-bülten 25-31 Temmuz 2012.

Karluk S. R. (2009). **Avrupa Birliği ve Türkiye,** 9. Baskı, İstanbul: Beta, Basım AŞ.

Karluk S. R. (2013). **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak,** İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Karluk S. R. (2014). **Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları,** 11. Baskı, İstanbul: Beta, Basım AŞ.

Reçber K. (2010). **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri,** Bursa: Alfa Aktüel.

S. Rıdvan Karluk Erdoğan: "Avrupa Birliği Stratejik Hedeftir" https://www.turkishnews.com/tr/content/2015/10/22/erdogan-avrupa-birligi-stratejik-hedeftir/

S. Rıdvan Karluk Özgür Tonus, Avrupa Birliği Kapısında Türkiye, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

S. Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği'ne Evet mi Hayır mı? -

Sibel Özel, AB Türkiye Geri Kabul Anlaşması ve Vize Serbestisi, İstanbul, Barosu Yayınları, İstanbul

Şengül B. (1999). **Avrupa Birliği'nde Yaşayan Türk İşçilerine ve Ailelerine Ortaklık Mevzuatı ile Tanınan Haklar ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları,** Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları.

Tekeli İ., İlkin S. (2000). **Türkiye ve Avrupa Birliği III,** Ankara: Ümit Yayıncılık.

Tezcan E. (2005). **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku,** Ankara: UŞAK.

Yüksel S. (2007). **Avrupa Birliği'nde İşçilerin Serbest Dolaşımı ve Türk İşçilerin Statüsü,** Ankara: Seçkin Yayıncılık.

//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0336+0+DOC+XML+V0//EN.

http://curia.eu.int/en/actu/communiques/index.htm "Judgement C-374/03 Gürol

http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_15_en.htm

http://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=en

http://europa.eu.int/comm/economy - finance/policies/capital/index - en.htm

http://europa.eu.int/comm/economy - finance/policies/capital/index - en.htm

http://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf

http://www.abhaber.com/abhaber-yorum-analiz/abhaber-yorum-analiz/alman-profesorden-kapsamli-rapor-turklere-uygulanan-vize-hukuksuz-044354 http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_15_en.htm

http://www.ikv.org.tr/araştirmalar/degerlendirmeler/idariyapılanmaonerileri.htm

http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ikv%E2%80%99den_haftaya_bakis(14).pdf http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-

http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?886ee610-cd61-428d-ad71-fd86cfa214bc

http://www.mfa.gov.tr/tatil-aydinlatma-projesi.tr.mfa

http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=907

https://www.csgb.gov.tr/media/2006/volkandemiray.pdf

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin geçmişini açıklayabilecek,
- Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin mevcut durumunu değerlendirebilecek,
- Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşme dinamiklerini belirleyebilecek,
- Avrupa Birliği'nin siyasi bütünleşme dinamiklerini tartışabilecek,
- Avrupa Birliği'nin genişleme dinamiklerini açıklayabilecek,
- Avrupa Birliği'nin bütünleşme ve genişleme dinamikleri çerçevesinde Türkiye
- Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceğini değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ankara Anlaşması
- Türkiye İçin Avrupa Stratejisi
- Tam Üyelik Müzakereleri
- Beşinci Genişleme Süreci
- Ekonomik ve Parasal Birlik
- Euro Bölgesi
- Lizbon Antlaşması
- Küresel Ekonomik Kriz

İçindekiler

Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceği

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE MEVCUT DURUM

Bilindiği gibi, Türkiye Avrupa Birliği (AB) ilişkileri 1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na yapmış olduğu **ortak üyelik** başvurusuna dayanmaktadır. Türkiye'nin yapmış olduğu başvuru üzerine 12 Eylül 1963 tarihinde, Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma imzalanmıştır. Kısaca Ankara Anlaşması olarak adlandırılan ortaklık anlaşması, gerekli onay süreci tamamlandıktan sonra, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ortak Üyelik: AB'ye tam üyelik statüsünün dışında, AB ile ortak üye ülke arasında ileri ekonomik ve siyasi bütünleşmenin sağlandığı bir statüdür.

Ankara Anlaşması, ortak üyelik için üç dönem öngörmüştür. Bu dönemler, Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem'dir. Hazırlık Dönemi Geçici Protokol ile, Geçiş Dönemi Katma Protokol ile, Son Dönem ise 1/95 ve 2/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararları ile düzenlenmiştir.

Ankara Anlaşması: Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma'dır.

Türkiye AB ilişkilerinin temel yasal dayanağı olan Ankara Anlaşması, Anlaşma'nın 28. maddesinde ortaklık ilişkisinin temel hedefinin, Türkiye'nin AET'ye tam üyeliği olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte, tam üyelik için gümrük birliğinin sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesini ve yürütülmesini bir ön koşul olarak ortaya koymaktadır.

Hazırlık Dönemi Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihinde başlamış ve 31 Aralık 1972 tarihinde sona ermiştir. Hazırlık Dönemi'nde Türkiye ekonomisinin gümrük birliğine hazırlanması öngörülmüştür. Bu bağlamda Türk ihraç ürünlerine tek taraflı ticari ayrıcalıklar tanınmış ve mali yardımda bulunulmuştur. Hazırlık Dönemi'ni takiben 1 Ocak 1973 tarihinde Geçiş Dönemi başlamıştır. Geçiş Dönemi gümrük birliğinin fiilen hayata geçirileceği, diğer bir ifadeyle tarafların gümrük birliği yükümlülüklerini üstlenecekleri bir dönemdir. Esasen Geçiş Dönemi Türkiye'nin gümrük birliği yükümlülüklerini üstleneceği dönemdir. Çünkü AB, henüz Geçiş Dönemi başlamadan, birkaç istisnai mal dışında, Türk ihraç ürünlerine uyguladığı gümrük tarifelerini ve diğer eş etkili önlemleri kaldırmıştır. Türkiye'nin ise benzer şekilde gümrük tarifelerini ve diğer eş etkili önlemleri kaldırması için iki ayrı takvim belirlenmiştir. Takvimlerden ilki, on iki yıllık bir süreyi öngörmüş ve Türkiye'nin rekabet gücü yüksek ihraç mallarını kapsamıştır. Diğer takvim ise yirmi iki yıllık bir süreyi öngörmüş ve Türkiye'nin rekabet gücü düşük ihraç mallarını kapsamına almıştır. Geçiş Dönemi'nin 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlanması planlanmıştır.

Avis: Avrupa Komisyonunun, bir ülkenin AB'ye tam üyelik başvurusu üzerine hazırladığı, ilgili ülkenin tam üyeliğe uygun bir ülke olup olmadığını değerlendirdiği, bağlayıcı görüştür.

Geçiş Dönemi süresince Türkiye çeşitli ekonomik ve siyasi nedenlerle on iki ve yirmi iki yıllık takvimlerdeki yükümlülüklerini, biraz gecikmeli de olsa yerine getirmiş ve Geçiş Dönemi planlandığı gibi 31 Aralık 1995 tarihinde sona ermiştir.

Geçiş Dönemi'nde yaşanan önemli bir gelişme de Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunması olmuştur. Türkiye'nin Roma Antlaşması'nın 237 maddesine dayanarak gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu üzerine Avrupa Komisyonu Türkiye için hazırladığı Avis'te, Türkiye'nin tam üyelik için ehil bir ülke olmakla birlikte önceliğin gümrük birliğinin hayata geçirilmesi olduğunu açıklamıştır.

Geçiş Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte 1 Ocak 1996 tarihinde, Ankara Anlaşması'nın ortaklık ilişkisi için öngördüğü Son Döneme geçilmiştir. Son Dönem'in, Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin sorunsuz bir şekilde uygulandığı ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasi olarak AB'ye daha da yaklaştığı bir dönem olması hedeflenmiştir. 1/95 ve 2/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararları, bu hedef doğrultusunda alınmıştır.

Türkiye İçin Avrupa Stratejisi: Türkiye'ye, Aralık 1997 Lüksemburg Zirve Toplantısı'nda sunulmuş olan, tam üyeliğe alternatif bir stratejidir. Türkiye İçin Avrupa Stratejisi, Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi esasına dayanmaktadır.

Türkiye'nin ortaklık ilişkisinin Son Dönemi'nden beklentisi, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile başlattığı **beşinci genişleme süreci**ne katılmak olmuştur. Ancak Türkiye için bu beklentinin gerçekleşmesi, beşinci genişleme sürecinde yer alan ülkeler için olduğu kadar kolay olmamıştır. AB, beşinci genişleme sürecini başlatma kararını açıkladığı Aralık 1997 Lüksemburg Zirve Toplantısı'nda Türkiye için bir tam üyelik alternatifi geliştirmiştir. **Türkiye İçin Avrupa Stratejisi** adı verilmiş olan alternatif, gümrük birliğinin genişletilmesi ve geliştirilmesi hedefini içeren bir strateji idi. Türkiye'nin önerilen yeni stratejiyi kabul etmemesi ve tam üyelik talebinde israr etmesi üzerine ilişkiler kısa bir süre askıya alınmıştır.

Lüksemburg Zirve Toplantısı'ndan iki yıl sonra, Aralık 1999 Helsinki Zirve Toplantısı'nda Türkiye'nin diğer tam üye adayı ülkelerle eşit statüye sahip bir tam üye adayı olduğu kararı alınmıştır. Böylece Türkiye'nin tam üyelik süreci başlamıştır.

SIRA SİZDE 1

Kopenhag Kriterleri nelerdir?

Beşinci Genişleme Süreci: AB'nin tarihî genişleme sürecidir. Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs ve Malta'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üyelikleriyle birlikte beşinci genişleme sürecinin ilk dalgası gerçekleşmiştir. Genişleme sürecinin ikinci dalgasında yer alan Bulgaristan ve Romanya, 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur. Genişleme sürecinin üçüncü dalgasında ise Türkiye ve Hırvatistan yer almaktadır.

Helsinki Zirve Toplantısı'nda Türkiye'nin tam üye adayı olarak ilan edilmesinden tam beş yıl sonra, Aralık 2004 Brüksel Zirve Toplantısı'nda Türkiye'nin **Kopenhag Siyasi Kriterleri'**ni yeterince karşıladığı açıklanarak Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararı alınmıştır. Aralık 2004 Brüksel Zirve Toplantısı kararları arasında Türkiye için önem arz eden diğer hususlar, kısaca aşağıda belirtilmiştir:

- Tam üyelik müzakereleri, **ucu açık müzakereler** olarak tanımlanmıştır. Ancak bu durum Türkiye'ye özgü olmayıp genişleme sürecinde yer alan tüm aday ülkeler için geçerlidir.
- AB, Türkiye'deki reform sürecini memnuniyetle karşılamakta ve Türkiye'nin reform sürecini sürdüreceğine olan inancını vurgulamaktadır. Ayrıca Avrupa Komisyonunun Türkiye'deki siyasi reform sürecini, özellikle de temel özgürlükler ve insan haklarına saygı ilkelerine uyumunu izlemeye devam edeceğini belirtmiştir.
- Komşu ülkelerle olan anlaşmazlıklara Uluslararası Adalet Divanında çözüm aranacaktır.

SIRA SİZDE 2

Ucu açık müzakere kavramından ne anlıyorsunuz?

Brüksel Zirve Toplantısı öncesinde Türkiye, tam üyelik müzakerelerine başlamanın ön koşulu olarak değerlendirilebilecek iki önemli konuda AB'ye taahhütte bulunmuştu. Bu konular, yeni Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve AB'nin yeni tam üyelerinin, Ankara Anlaşması ve Ek'leri olarak nitelendirilebilecek Protokol'lerin tarafı haline getirilmesidir. Bu son konuyu daha anlaşılır biçimde şöyle ifade edebiliriz: Türkiye ile AB arasındaki, Ankara Anlaşması'na dayanan ortaklık ilişkisinin yeni tam üye olan ülkeleri kapsaması için bir Ek Protokol hazırlanacak ve onaylanarak yürürlüğe girecektir.

Türkiye'nin AB'ne tam üyelik müzakereleri, planlandığı gibi 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Aynı tarihte Hırvatistan ile de tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinde müzakereye açılan ilk **AB müktesebatı** başlığı, Bilim ve Araştırma olmuştur. Bilim ve Araştırma müktesebatı ile ilgili müzakereler 12 Haziran 2006 tarihinde başlamış ve aynı tarihte geçici olarak kapatılmıştır.

Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte 2004 Brüksel Zirve Toplantısı öncesinde tam üyelik müzakerelerinin başlatılması için ön koşul niteliğinde olan Ek Protokol taahhüdünü yerine getirmemiştir. AB'nin yeni tam üyelerinden Güney Kıbrıs Türkiye tarafından tanınmadığından, Ek Protokol Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Bu gelişme karşısında AB, gümrük birliği ile ilgili sekiz müktesebat başlığında müzakereleri geçici olarak askıya almıştır. Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestîsi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık Politikası, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler başlıklarında müzakerelerin başlaması, Türkiye'nin Ek Protokol'ü onaylaması ve uygulaması şartına bağlanmıştır. Ayrıca Ek Protokol şartı yerine getirilmeden diğer müktesebat başlıklarında müzakereler başlayabilecek, fakat müzakeresi başlatılan başlıkların kapatılması mümkün olmayacaktır.

Kopenhag Siyasi Kriterleri: Ülkede demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı güvence altına alan istikrarlı kurumların varlığı, Kopenhag siyasi kriterleridir. Avrupa Komisyonu tarafından tam üye adayı ülkenin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği tespit edildiğinde, aday ülke ile tam üyelik müzakereleri başlatılır. Tam üyelik müzakerelerine başlamanın önkoşulu, Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesidir.

Ek Protokol: Türkiye ile AB arasındaki, Ankara Anlaşması'na dayanan ortaklık ilişkisinin yeni tam üye olan ülkeleri kapsaması için uygulanacak protokoldür.

AB müktesebatı: AB mevzuatına verilen addır. Toplam otuz beş başlık altında sınıflandırılmıştır.

SIRA SİZDE 3

Müktesebat başlıklarında müzakereler nasıl başlatılmakta ve kapatılmaktadır?

Türkiye AB ilişkilerinin mevcut durumu özetle budur. İlişkilerin gümrük birliği boyutu kitabımızın ikinci ünitesinde, tam üyelik süreci boyutu ise dördüncü ünitesinde ayrıntılı olarak incelendiği için, bu ünitede mevcut durumdan çok, ilişkilerin geleceğine ilişkin perspektiflere yer verilecektir. Bu bağlamda öncelikle AB'nin ekonomik bütünleşme, siyasi bütünleşme ve genişleme dinamikleri incelenecek, daha sonra ise incelenen dinamikler paralelinde Türkiye AB ilişkilerinin geleceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

KİTAP

Türkiye AB ilişkileri ile ilgili detaylı bilgi için Avrupa Birliği ve Türkiye adlı kitaba bakabilirsiniz. (S. Rıdvan Karluk, İstanbul: Beta Yay., 2007).

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞME VE GENİŞLEME DİNAMİKLERİ

AB kuruluşundan günümüze kadar olan altmış yıllık süreçte, bütünleşme veya derinleşme süreci olarak adlandırılan ekonomik ve siyasi entegrasyon süreciyle genişleme süreci olarak adlandırılan yeni üye kabulünü eş zamanlı olarak gerçekleştirmiştir. Kimi dönemlerde bütünleşmenin, kimi dönemlerde de genişlemenin öncelikli hedef halini almış olması, iki süreç arasındaki paralelliği ve eşgüdümü bozmamıştır.

AB'nin 2000'li yıllardaki ekonomik bütünleşme dinamiği ekonomik ve parasal birlik ve bu birliğin ortak para birimi Euro, siyasi bütünleşme dinamiği Lizbon Antlaşması, genişleme dinamiği ise beşinci genişleme sürecidir.

AB'nin Ekonomik Bütünleşme Dinamiği: Ekonomik ve Parasal Birlik

Ekonomik ve Parasal Birliğin Esasları

AB'de Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) dendiğinde akla öncelikle Avrupa Para Birliği ve Avrupa Para Birliği'nin tek para birimi olan Euro gelmektedir. Bunun nedeni, EPB ile ilgili mevzuatın ağırlıklı olarak para birliği ile ilgili olması, ekonomik birlikle ilgili kapsamlı bir yasal mevzuatın bulunmayışıdır. Bilindiği gibi AB federal bir yapıya değil, uluslarüstü bir yapıya sahiptir. Uluslaraüstü yapıya sahip olan AB'nin çok sayıda ortak politikası vardır. Ortak politika kararları AB kurumları tarafından alınmakta ve alınan kararlar AB kurumları tarafından uygulanmaktadır. AB'nin para politikası da Avrupa Merkez Bankası ve Merkez Bankaları Sistemi tarafından yürütülmektedir.

Bununla birlikte, bir ekonomik ve parasal birliğin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için ortak para politikasının ve tek para biriminin varlığı kadar, ortak maliye politikasının varlığı da şarttır. AB'nin EPB uygulamasının eksik yönü, ortak maliye politikasının olmamasıdır. AB'nin ortak bütçesi, diğer bir ifadeyle AB bütçesi, AB GSYİH'sinin % 1'i civarındadır. Bu kadar küçük bir bütçe, gerçek bir makroekonomik politika aracı olmaktan çok uzaktır. AB bütçesi yıllık olarak yapılmakla birlikte, gelecek beş yıllık dönemi kapsayacak şekilde planlanmaktadır. AB bütçesi, bu özelliği nedeniyle yaşanabilecek ekonomik istikrarsızlıklara ve olası ekonomik krizlere karşı duyarlı ve esnek değildir. Dolayısıyla AB bütçesi hem çok küçüktür; hem de AB ekonomisini yönetebilecek güce sahip değildir.

İstikrar ve Büyüme Paktı Kriterleri: Euro bölgesi ülkeleri için mali disiplin öngören Maastricht kriterleri, İstikrar ve Büyüme Paktı kriterleri olarak kabul edilmektedir. Bu kriterler, bütçe açığı ve kamu borcu kriteridir. Bütçe açığı kriterine göre, üye ülkelerin bütçe açıkları GSYİH'lerinin %3'ünü geçmemelidir. Kamu borcu kriterine göre ise üye ülkelerin kamu borçları GSYİH'lerinin %60'ını geçmemelidir.

Ortak maliye politikası uygulayamayan AB, üye ülkelerin farklı maliye politikaları uygulamalarını en aza indirmek için üye ülkelere bazı sınırlamalar getirmektedir. Bu bağlamda AB'nin üç farklı sınırlaması mevcuttur. Bu sınırlamaların ilki, Maastricht Kriterleri olarak bilinen sınırlamalardır. EPB'in üçüncü ve son aşamasına geçiş için üye ülkelerin sağlaması gereken kriterlerdir. Maastricht Kriterleri, AB'de Ekonomik ve Parasal Birlik başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İkinci sınırlama, EPB'e katılan ülkelerin uyması gereken kriterlerdir. EPB'e katılan ülkelerin uyması gereken kriterler, **İstikrar ve Büyüme Paktı kriterleri** olarak bilinmektedir. Üçüncü sınırlama ise esasen bir sınırlama değil, üye ülkeler arasındaki işbirliğini gerekli kılan bir uygulamadır. Üye ülkelerin para ve maliye otoriteleri yıllık Genel Ekonomi Politikası İlkeleri toplantılarında bir araya gelerek uzun dönem planları yapmakta ve fikir alışverişinde bulunmaktadır.

AB, maliye politikasının en önemli aracı olan vergiler konusunda da güçlü bir yaklaşım sergileyememektedir. Vergi toplama, ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarının en önemli göstergelerinden biridir. AB'ye üye ülkeler, vergi toplama konusundaki ekonomik bağımsızlıklarından çok fazla ödün vermek istememektedir. 2012 yılı itibarıyla üye ülkelerin yıllık Katma Değer Vergisi (KDV) matrahlarının % 0.3'ü, AB bütçesine gelir olarak aktarılmaktadır.

Yukarıda kısaca değinilen bütün bu unsurlar, EPB'nin ekonomik birlik olmaktan uzak olduğunu gözler önüne sermektedir.

AB'nde EPB'in ekonomik birlikten çok para birliği özellikleri gösterdiğini saptadıktan sonra para birliğinin özelliklerinin biraz daha detaylı incelenmesi yararlı

olacaktır. Para birliğinin iki temel bileşeni vardır. Bunlar, döviz kuru birliği ve sermaye piyasası bütünleşmesidir. Döviz kuru birliği, üye ülkeler ortak para birimine sahip olduğunda oluşturulur. Esasen döviz kuru birliğinin oluşturulması için ortak para biriminin varlığı zorunlu değildir. Üye ülkeler arasında döviz kurlarının geri dönülemez biçimde sabitlenmiş olması, döviz kuru birliğinin oluşturulması için yeterlidir.

Döviz kuru bütünleşmesi konvertibiliteyi, sermaye hareketleri üzerindeki tüm kontrollerin kaldırılmasını gerektirmektedir. Konvertibilite üye ülkeler arasındaki ticaretin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için son derece önemlidir. Tam konvertibilitenin sağlanamamış olması, üye ülkeler arasındaki **gümrük birliği**ni olumsuz yönde etkileyecektir. Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması ise üye ülkeler arasında oluşturulan ortak **pazar**ın işleyişi için önemlidir.

Gümrük Birliği: Bir ekonomik entegrasyon türüdür. Gümrük birliğine üye olan ülkeler dış ticarette birbirlerine uyguladıkları tarife ve benzeri tüm ticaret engellerini kaldırırlar; gümrük birliği dışındaki ülkelere de ortak gümrük tarifesi uygularlar ve tek bir dış ticaret politikası yürütürler.

Ortak Pazar: Üye ülkeler arasında gümrük birliğinin oluşturulduğu, malların işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı bir ekonomik entegrasyon türüdür.

Para birliğinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, üç temel unsurun varlığına bağlıdır. Bu unsurlar;

- Üye ülkeler arasında para politikalarının uyumlaştırılması,
- Üye ülkelerin döviz rezervlerinin ortak bir havuzda toplanması,
- Tek bir merkez bankasının veya parasal otoritenin oluşturulmasıdır.

Ekonomik ve Parasal Birliğin Fayda ve Maliyeti

EPB'in faydaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Üye ülkelerin döviz rezervlerinin ortak bir havuzda toplanması, döviz rezervlerinin kullanımında önemli avantajlar sağlayacaktır. Ödemeler dengesi açık veren ülkenin açığı, fazla veren ülkenin fazlası ile kapatılacaktır. Birlik içi ticari işlemlerin finansmanı döviz ile gerçekleşmeyeceğinden, dövize olan ihtiyaç azalacaktır. Frankel ve Rose'a (2002) göre, para birliği birlik içi ticareti, diğer ülkelerle ticaretin azalması pahasına arttırmaktadır. Dolayısıyla EPB'nin, AB'nin dolara olan bağımlılığını azaltıcı etki yaratması beklenmelidir.
- AB gibi güçlü ekonomik bütünleşmelerde Euro gibi tek para biriminin varlığı, ilgili para birimine, ABD doları, Japon yeni gibi güçlü dünya paralarıyla rekabet edebilme olanağı tanıyacaktır. Böylece tek para birimi, uluslararası işlemlerde kabul gören yeni bir dünya parası olabilecektir.
- Finansal yönetim maliyetleri düşecektir. Dövizle işlem yapan kurumların faaliyetlerinin sona ermesi kaynak tasarrufu sağlayacaktır.
- Para birliği ülkelerine arasında sabit döviz kurlarının veya tek para biriminin varlığı, serbest ticaret ve faktör hareketleri için önemli avantajlar sağlayacaktır. Bilindiği gibi, döviz kurlarının istikrarı üye ülkeler arası ticareti arttırır; sermayenin en yüksek getiri elde edebileceği yere gitmesini, emeğin en yüksek ücreti elde edebileceği yerde çalışmasını teşvik eder.
- Sermaye piyasasının bütünleşmesi, para birliği ülkelerine başka avantajlar da sağlayabilecektir. Para birliği ülkelerinden bir açık verdiğinde, ilgili ülke doğrudan para birliği piyasasından borçlanabilecektir. Ayrıca para birliğinin ortak merkez bankası, ilgili ülkedeki faiz oranlarını arttırarak ülkenin sermaye çekmesine yardımcı olabilecektir.
- Para birliği ülkelerinin büyük bütçeli bir merkezi mali otoriteye sahip olmaları, güçlü bir mali uyumlaştırmaya işaret etmektedir. Bu durum çeşitli yararlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması veya azaltılması için uygulanacak politikaların finansmanı, merkezi mali otoritenin yönetimindeki ortak bütçeden karşılanacaktır (El-Agraa, 2004, 147-148).

Para birliğinin maliyeti ise esasen ülkelerin ulusal paralarından vazgeçmelerinin maliyetidir. Bir ülkenin ulusal parasından vazgeçmesi demek, ulusal ekonomi politikasının en önemli araçlarından birinden vazgeçmesi demektir. Çünkü ülkenin ulusal parasını terk ederek diğer para birliği ülkeleriyle birlikte ortak bir para birimini benimsemesi, ulusal para politikasını bağımsız olarak yürütme olanağını ortadan kaldırmaktadır. Diğer bir ifadeyle para birliğine üye bir ülkede ulusal merkez bankasının para politikası üzerinde bir yetkisi ve gücü elinden alınmaktadır. Bu yetki ve güç, para birliğinin ortak merkez bankasına devredilmektedir. Böylece para birliğine üye ülke devalüasyon veya revalüasyon aracılığıyla parasının fiyatını ve dolaşımdaki para miktarını belirleyebilme veya faiz oranlarını değiştirebilme olanağını kaybetmektedir.

SIRA SİZDE 4

Ülkeler için ulusal para politikası neden önemlidir?

Optimum para alanları teorisi: Bir ülkenin para birliğine katılması durumunda ulusal para politikası ve döviz kurları üzerindeki bağımsızlığını kaybetmesi nedeniyle ortaya çıkan maliyetleri analiz etmektedir.

Para birliğinin maliyeti, Mundell (1961), McKinnon (1963) ve Kenen (1969) tarafından geliştirilen **optimum para alanları teorisi** (theory of optimum currency areas) aracılığı ile tartışılmaktadır. Oluşturulan her para birliği, optimum para alanı olmayabilir. Para birliğinin optimum para alanı olması, para birliğinin üye ülkeler için yaratacağı faydaların yukarıda belirtilen maliyetinden fazla olacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla optimum para alanı özelliği taşıyan bir para birliğine katılmak ülkeler için çok avantajlı olacaktır.

Bir para birliğinin optimum para alanı niteliği taşıması bazı koşulların varlığına bağlıdır. Esasen bu koşullar para birliği ülkelerinin sahip olduğu özelliklerdir. Mundell, McKinnon ve Kenen'e göre, bir para birliğinin optimum para alanı niteliği taşıyabilmesi için para birliği ülkelerinin;

- Benzer dışa açıklık oranlarına sahip olmaları,
- Enflasyon oranlarının birbirine yakın olması,
- Aralarındaki üretim faktörleri hareketliliğinin yüksek olması,
- Aralarındaki mal piyasası bütünleşmesinin sağlanmış olması,
- Fiyatlarının ve ücretlerinin esnek olması,
- Benzer ekonomik büyüklüklere sahip olmaları,
- Benzer mal çeşitliliğine sahip olmaları,
- Aralarında ileri mali bütünleşmenin sağlanmış olması gerekmektedir.

DİKKAT

Para birliklerinin fayda ve maliyetleri ve optimum para alanları teorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *Economics of Monetary Union* (Paul de Grauwe, Oxford: Oxford University Press, 2009) isimli kitaba bakabilirsiniz.

AB'nde Ekonomik ve Parasal Birlik

Bretton Woods Sistemi: İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan, özünde ABD dolarına bağlı sabit kur sistemi olan fakat gerektiğinde küçük kur ayarlamalarına izin veren para sistemidir. Bretton Woods Sistemi, 1970'li yılların başlarında terk edilmiştir.

1960'lı yılların sonlarına doğru, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan **Bretton Woods Sistemi**'nde sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Özünde, ABD doların bağlı sabit kur sistemi olan fakat gerektiğinde küçük kur ayarlamalarına izin veren Bretton Woods Sistemi, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lı yılların sonlarına kadar sorunsuz biçimde işlemiştir. Ancak 1960'lı yıllarda ABD dolarının uluslararası para sisteminin temel para birimi olma özelliğini yitirmeye başlaması, Bretton Woods Sistemi'nin sonunu getirmiştir.

Böylesi bir ortamda ülkeler ekonomik istikrar arayışlarına girmiştir. Bu süreçte AB, kendine özgü, Bretton Woods Sistemi'ne benzer bir para sistemi oluşturmak için çalışmalara başlamıştır. AB, 1969 yılında The Hague Zirve Toplantısı'nda,

aşamalı olarak EPB oluşturma kararı almıştır. EPB'in esaslarını ve aşamalarını içeren **Werner Raporu** 1971 yılında kabul edilmiştir.

Werner Raporu, EPB'in oluşumu için aşağıdaki koşulları öngörmüştür:

- Malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması
- Tek bir para birimi yaratılması
- Ekonomi politikasının AB düzeyinde yürütülmesi

Ancak aynı dönemde yaşanan petrol krizi, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in tam üyelikleri AB'ne yeni ekonomik yükler getirmiştir. Sonuç itibarıyla AB, planladığı EPB'i gerçekleştirememiş, onun yerine Avrupa Para Sistemi (APS)'ni hayata geçirmiştir.

APS, üye ülkelerin ulusal para birimlerine ait döviz kurlarının bir referans değer karşısındaki iki taraflı dalgalanmalarını daraltacak şekilde (± %2.25) sınırlanacağı bir Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (European Exchange Rate Mechanism-ERM) oluşturmuştur. İlgili referans değer ise EMS'ne katılan üye ülkelerin ulusal para birimlerinin Avrupa Hesap Birimi (ECU) adı verilen bir sepette toplanmasıyla elde edilmiştir. ECU, AB'nin ortak para birimi olmamış; Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının referans değerini oluşturmuştur.

ECU, AB'nin ortak para birimi değildir; Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının referans değeridir.

DİKKAT

1990'lı yıllara gelindiğinde ise AB, EPB hedefini bir kez daha gündemine almıştır. 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile EPB'in üç aşamalı bir süreç sonunda 1 Ocak 2002 tarihinde tamamlanması hükme bağlanmıştır. EPB'in ilk aşamasında üye ülkeler arasındaki ekonomi ve para politikalarının koordinasyonunun güçlendirilmesi, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması öngörülmüştür. İkinci aşamada ortak para politikasından sorumlu olacak Avrupa Merkez Bankasının ve Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin kurulması planlanmıştır. Ayrıca, ikinci aşamadan üçüncü ve son aşamaya geçiş için **Maastricht kriterleri** olarak bilinen EPB kriterleri belirlenmiştir.

Maastricht kriterleri:

- *Fiyat istikrarı:* Fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç üye ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon ortalaması arasındaki fark; 1,5 puanı geçmemelidir.
- *Bütçe açığı:* Üye ülkelerin bütçe açıkları GSYİH'lerinin % 3'ünü geçmemelidir.
- *Kamu borcu:* Üye ülkelerin kamu borçları GSYİH'lerinin %60'ını geçmemelidir.
- *Faiz oranları:* Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, on iki aylık dönem itibarıyla fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç üye ülkenin ortalamasını 2 puandan fazla geçmemelidir.
- *Döviz kuru istikrarı:* Son iki yıl itibarıyla bir üye ülkenin ulusal para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.

Üçüncü ve son aşama ise tek para biriminin tedavüle girmesiyle EPB'in hayata geçeceği aşama olacaktır.

EPB'in ilk aşaması 1 Temmuz 1990 tarihinde başlayıp 31 Aralık 1993 tarihinde sona ermiştir. Bu aşamada üye ülkelerin ulusal para birimleri Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasına katılmış, üye ülkeler arasındaki ekonomi ve para politikalarının koordinasyonu güçlendirilmiştir. EPB'in ikinci aşaması 1 Ocak 1994 tarihinde başlayıp

31 Aralık 1998 tarihinde sona ermiştir. Bu aşamada Avrupa Merkez Bankaları Sistemi oluşturulmuş ve 1998 yılında Frankfurt'ta Avrupa Merkez Bankası faaliyete geçmiştir. EPB'in üçüncü ve son aşaması ise 1 Ocak 1999 tarihinde başlamış ve Avrupa para birimi Euronun tedavüle girmesiyle birlikte 1 Ocak 2002 tarihinde sona ermiştir.

2014 yılı itibariyle 28 AB üyesi ülkenin 19'u Euro Bölgesi'ndedir. Bu ülkeler, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Avusturya, Finlandiya, İrlanda, Güney Kıbrıs, Malta, Slovenya, Slovakya, Litvanya, Letonya ve Estonya'dır. Romanya daha önce açıkladığı 2015'te Euro Bölgesi'ne katılma hedefini ileri bir tarihe ertelemiştir. Diğer AB üyesi ülkeler (Birleşik Krallık ve Danimarka hariç) kriterleri karşıladıkları zaman Euro bölgesine katılmak zorundadır. Birleşik Krallık ve Danimarka, Maastricht Antlaşması'nda yer alan ayrıcalıklara dayanarak Euroya geçmeyen AB üyeleridir.

Küresel Ekonomik Kriz ve Euronun Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler

AB'nin tek para hedefini gerçekleştirerek Euro'yu tedavüle sokması, Avrupa bütünleşmesinin, hiç kuşkusuz en büyük başarısıdır. Fakat 2007 yılında ABD'de başlayan ve çok kısa süre içinde diğer ülkelere yayılan küresel ekonomik kriz, AB ekonomisini derinden etkilemiştir. Küresel ekonomik kriz, AB ülkeleri için adeta Euro krizine dönüşmüştür. Euro bölgesi ekonomisi 2009 yılında %4,1 küçülmüştür. 2010 yılına gelindiğinde Euro bölgesi sadece düşük büyüme hızı ile değil, aynı zamanda ağır bir borç yükü ile de karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Yunanistan, İspanya ve İrlanda iflas riski taşıyan ülkeler olmuştur.

Üye ülkelerin 2006 yılında 7,1 trilyon Euro olan kamu borcu, 2009 yılında 8,6 trilyon Euro'ya, kamu borcunun GSYİH'ye oranı ise % 61,4'ten % 73,6'ya çıkmıştır. Yunanistan'ın, Portekiz'in, İspanya'nın ve İtalya'nın Euro bölgesi ülkelerine toplam borçları çok yükselmiştir. AB, krizin etkilerinin daha da derinleşebileceği endişesiyle 2010 yılında IMF ile birlikte toplam 750 milyar Euroluk ekonomik kurtarma paketini devreye sokmuştur. Kurtarma paketi soruna kısa vadede çözüm bulmuş görünse de yapısal problemleri çözmesi mümkün olmamıştır.

Euro bölgesinin temel yapısal problemleri, üye ülkelerin para ve maliye politikalarının uyumlu olmaması ve AB finansal sisteminin yeterince güçlü olmamasıdır. İlgili temel yapısal problemlerin varlığı, küresel ekonomik kriz sürecinde AB ekonomisini, özellikle de Euro Bölgesi ekonomilerini zayıflatmıştır. Bu bağlamda Euro'nun geleceği, önemli bir tartışma konusu halini almıştır.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)'a göre Euro'nun geleceğine ilişkin üç farklı senaryodan söz edilebilir. İlk senaryo, Euro Bölgesi'nin yapısal problemleri çözememesi ve dağılmasıdır. İkinci senaryo, Euro Bölgesi'nin yeniden yapılanmasıdır. Bu senaryo, Euro Bölgesi'nin optimum para alanı niteliği taşımadığını kabul etmektedir. Senaryoya göre, Euro Bölgesi'nin optimum para alanı niteliği taşımasını engelleyen unsurlar ortadan kaldırılacak ve bu doğrultuda Euro Bölgesi yeniden yapılandırılacaktır. Üçüncü senaryo ise Euro Bölgesi'nin yeniden şekillendirilmesidir. Euro Bölgesi'nin gerekli reformları gerçekleştirerek yeniden yapılandırılamaması durumunda Bölge'nin ekonomisi görece zayıf ülkeleri Bölge'nin dışına çıkarılarak ekonomik yapıları birbirine benzeyen ülkelerle Euro Bölgesi yeniden şekillenecektir (USAK, 2011, ss: 1-4).

AB'nin Siyasi Bütünleşme Dinamiği: Lizbon Antlaşması

Lizbon Reform Antlaşması veya kısaca Lizbon Antlaşması, AB'nin 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren tadil anlaşmasıdır. Esasen ekonomik bütünleşme ve

genişleme süreçlerinde başarıyla ilerleyen AB, siyasi bütünleşme sürecine yönelik de yeni adımlar atarak 2000'li yıllara bir AB Anayasası ile girmeyi planlamıştır. AB Anayasası, AB'nin siyasi bütünleşme alanında da ilerleme göstereceğinin bir işareti olacak, AB'yi uluslararası ilişkilerde daha güçlü kılacak ve çok sayıda Antlaşma'dan oluşan AB müktesebatını tek bir çatı altında toplayarak mevzuat karmaşasını önleyecektir.

İlgili plan doğrultusunda bir AB Anayasası taslağı hazırlanmış ve taslak üzerinde zor da olsa, 2004 yılında uzlaşı sağlanmıştır. Ancak 2005 yılında önce Fransa, ardından da Hollanda'da yapılan referandumlarda ilgili iki üye ülkenin halkları AB Anayasası taslağını reddetmiştir. Bu iki olumsuz referandum sonucunu İrlanda'da yapılan referandum izlemiştir. İrlandalılar da AB Anayasası taslağını kabul etmemiştir. Bu durum, AB için çok büyük bir sürpriz olmuştur. Bir süreliğine Anayasa çalışmalarına ara verilmiş ve halkların taslak ile ilgili çekinceleri araştırılmıştır. Sonuç itibariyle taslak çekinceler doğrultusunda tekrar ele alınmış; halkları şüphecilikten ve çekincelerden kurtaracak düzenlemeler yapılmıştır. Taslak ile ilgili en önemli değişiklik, taslağın AB Anayasası taslağı olmaktan çıkarılıp bir tadil antlaşması taslağına dönüştürülmesi olmuştur.

Böylece Lizbon Reform Antlaşması adı verilen yeni tadil antlaşması tüm üye ülkelerde sorunsuz biçimde onaylanarak, daha önce de belirtildiği gibi, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Lizbon Reform Antlaşması veya kısaca Lizbon Antlaşması, hiç kuşkusuz AB'nin siyasi bütünleşme sürecinde çok önemli bir adımdır. Lizbon Antlaşması, AB'nin mevcut antlaşmalarını tadil etmekte onların yerini almamaktadır. Şimdi Lizbon Antlaşması ile gerçekleştirilen değişikliklere kısaca göz atalım:

1. **Daha demokratik ve şeffaf Avrupa:** Avrupa Parlamentosunun ve ulusal parlamentoların rollerinin güçlendirilmesiyle vatandaşlara seslerini duyurabilmek için daha fazla fırsat verilmekte ve AB ve ulusal düzeyde yetkilerin nasıl dağıldığı konusuna açıklık getirilmektedir.
   - *Avrupa Parlamentosuna daha güçlendirilmiş rol:* Doğrudan AB vatandaşları tarafından seçilen Avrupa Parlamentosu, AB karar alma sürecinde, AB bütçesinde ve uluslararası anlaşmalarda daha fazla yetkilendirilmiştir.
   - *Ulusal parlamentolara AB kurumsal mekanizması içinde daha fazla rol:* Ulusal parlamentoların AB kurumsal mekanizması içindeki yeri ve rolü güçlendirilmiştir.
   - *Vatandaşlara seslerini daha fazla duyurabilme olanağı:* "Vatandaşlar Girişimi" adı altında, birkaç üye ülkeden toplam bir milyon vatandaş bir araya gelerek AB'ye yeni politika önerisi getirme olanağına sahip olmuştur.
   - *Yetki dağılımına açıklık getirilmesi:* Üye ülkeler ve AB arasında yetkilerin dağılımı konusuna açıklık getirilmiştir.
   - *AB'nden ayrılma:* Lizbon Antlaşması'yla AB tarihinde ilk kez AB üyeliğinden çekilme olasılığı gündeme gelmiştir.
2. **Daha etkin Avrupa:** Basitleştirilmiş çalışma metotları ve oylama kurallarıyla AB'ye iyileştirilmiş bir hareket kabiliyeti sunulmaktadır.
   - *Etkili ve etkin karar alma:* Konseyin **nitelikli çoğunluk** oylama şekli, karar almayı hızlandırmak ve daha etkin hale getirmek için yeni politika alanlarına doğru yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca 2014 yılından itibaren geçerli olacak şekilde, nitelikli çoğunluğun hesaplanması üye ülkeleri ve kişileri kapsayacak şekilde çift çoğunluk sistemine dayanacaktır.

- *Daha istikrarlı kurumsal yapılanma:* Avrupa Konseyine iki buçuk yıllığına bir başkan seçilmesi, kurumsal yapılanmanın istikrarını güçlendirecektir.
- *Avrupalıların yaşamlarının iyileştirilmesi:* Lizbon Antlaşması, günümüzün AB ve onun vatandaşları için önem arz eden politika alanlarında AB'ne güçlendirilmiş hareket kabiliyeti sunmaktadır. Güçlendirilmiş hareket kabiliyeti özellikle özgürlük, güvenlik ve adalet, terörizmle ve suçla mücadele alanlarında daha da önem kazanacaktır.

3. **Haklar ve değerler, özgürlük, birlik ve güvenlik Avrupası:** Temel Haklar Sözleşmesi AB'nin birincil hukukuna dahil edilerek AB değerleri yükseltilmektedir.
   - *Demokratik değerler:* Lizbon Antlaşması, AB'nin üzerine inşa edildiği değerleri ve amaçları güçlendirmektedir.
   - *Vatandaşların hakları ve Temel Haklar Sözleşmesi:* Lizbon Antlaşması var olan hakları korurken vatandaşlarına yeni haklar de sunmaktadır.
   - *Avrupa vatandaşlarının özgürlüğü:* Lizbon Antlaşması dört temel özgürlük ile birlikte vatandaşların siyasi, ekonomik ve sosyal özgürlüklerini de korumakta ve güçlendirmektedir.
   - *Üye ülkeler arasında birlik:* Lizbon Antlaşması, bir üye ülkenin bir terörist saldırıya, doğal veya insani felakete maruz kalması durumunda, AB'nin ve üye ülkelerin birlik ruhuyla birlikte hareket etmelerine olanak sağlamaktadır.
   - *Herkes için arttırılmış güvenlik:* AB özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında hareket etme kapasitesi güçlendirilmiştir.
4. **Küresel düzeyde bir aktör olarak Avrupa:** Avrupa'nın dış politika araçları bir araya getirilerek AB küresel bir aktöre dönüştürülmektedir.
   - *Dışişleri ve Güvenlik Politikası'na yeni Yüksek Temsilci:* Dışişleri ve güvenlik politikasına yeni yüksek temsilci ve Avrupa Komisyonunun ikinci başkanı, AB'nin dış faaliyetlerini daha etkili, uyumlu ve görünür kılacaktır.
   - *Avrupa Dış Faaliyet Servisi:* Yeni oluşturulan Avrupa Dış faaliyet Servisi, Yüksek Temsilciye destek hizmeti sağlayacaktır.
   - *AB'ne tek tüzel kişilik:* AB'nin tek tüzel kişiliğe sahip olması, AB'nin dışişlerinde müzakere gücünü arttıracaktır.
   - *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda ilerleme:* Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda kaydedilen gelişmeler, AB'ni güvenlik ve savunma alanlarında daha güçlü kılacaktır (http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_en.htm).

SIRA SİZDE 5

AB'nin Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi kimdir?

AB'nin Genişleme Dinamiği: Beşinci Genişleme Süreci

Bilindiği gibi AB, oluşumundan günümüze kadar toplam beş genişleme süreci yaşamıştır. İlk genişleme, 1 Ocak 1973 tarihinde Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka ile gerçekleşmiştir. İkinci genişleme sürecinde Yunanistan, üçüncü genişleme sürecinde ise İspanya ve Portekiz yer almıştır. Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde, İspanya ve Portekiz 1 Ocak 1986 tarihinde tam üye olmuştur. İkinci ve üçüncü genişleme süreçleri Akdeniz genişlemeleri olarak adlandırılmaktadır. Dördüncü genişleme ise 1 Ocak 1995 tarihinde İsveç, Finlandiya ve Avusturya ile gerçekleşmiştir.

Beşinci genişleme süreci, birçok yönüyle daha önceki genişleme süreçlerinden farklılık göstermiştir. Farklılığın temeli, beşinci genişleme sürecinde yer alan ülkelerin ekonomik ve siyasi yönleriyle AB ülkelerine benzememeleridir. Beşinci genişleme sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak adlandırılan Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya ile birlikte Akdeniz'den Güney Kıbrıs ve Malta yer almıştır. Bilindiği gibi, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak adlandırılan ülkeler, eski Doğu Bloku ülkeleridir. Merkezi planlı ekonomiler olan eski Doğu Bloku ülkelerinin serbest piyasa ekonomilerine geçiş süreçleri, demokrasiyi ve demokratik değerleri benimseme süreçleri ile AB'ye tam üyelik süreçleri paralel yürümüştür. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu dönemdeki en önemli maddi ve teknik destekçisi AB olmuştur.

AB'nin beşinci genişleme sürecine Aralık 1999 Helsinki Zirvesi kararları ile Türkiye de katılmıştır. Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs ve Malta 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne tam üye olmuştur. Söz konusu on ülkenin tam üyelikleri beşinci genişleme sürecinin ilk dalgasını oluşturmuştur. Beşinci genişlemenin ikinci dalgası ise Bulgaristan ve Romanya'nın tam üyelikleri ile 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Genişlemenin üçüncü dalgasında yer alan Türkiye ile ise tam üyelik müzakereleri, bilindiği gibi, 3 Ekim 2005 tarihinde başlamış ve halen devam etmektedir.

Türkiye ile aynı tarihte tam üyelik müzakerelerine başlamış olan Hırvatistan ile müzakereler 30 Haziran 2011 tarihinde sona ermiş ve tam üyelik antlaşması 9 Aralık 2011 tarihinde imzalanmıştır. Tam üyelikle ilgili onay prosedürünün tamamlanmasının ardından Hırvatistan 1 Temmuz 2013 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur.

SIRA SİZDE

Tam üyelik onay süreci nasıl işlemektedir?

2015 yılı itibariyle, beşinci genişleme sürecinin üçüncü dalgasında Türkiye'nin yanısıra, 2005 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Makedonya, 2008 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Karadağ ve 2009 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Sırbistan, Arnavutluk ve İzlanda yer almaktadır.

Tam Üye Adayı Ülkeler: AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamış veya başlamak üzere hazırlanmakta olan ülkelerdir.

Genişleme politikası kapsamında yedi devlet yer almaktadır. Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk aday ülke konumunda bulunmaktadır. Bosna-Hersek ve Kosova potansiyel aday ülke statüsüne sahiptir. İzlanda 2009 yılında AB'ne tam üyelik başvurusu yapmış ancak daha sonra AB'nin dışında kalmanın İzlanda'nın çıkarlarına daha iyi hizmet ettiğini belirterek Mart 2015'te AB üyelik başvurusunu geri çektiğini açıklamıştır.

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Türkiye AB ilişkilerinin geleceğine ilişkin öngörüde bulunabilmek için, şüphesiz ki çok sayıda değişkeni göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ancak ünitemizin sınırları çerçevesinde, bu kadar geniş kapsamlı bir analiz yapmak mümkün değildir. O nedenle Türkiye AB ilişkilerinin geleceği, yukarıda kısaca incelenmiş olan AB'nin bütünleşme ve genişleme dinamikleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin yanısıra Türk insanının AB'ye bakışı ile ilgili de bazı bilgiler verilmiştir.

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği AB'nin ekonomik bütünleşme dinamiği olarak kabul edilen EPB perspektifinden değerlendirildiğinde, tam üye adayı olan

Türkiye'nin, tıpkı diğer aday ülkeler gibi EPB gereklerini yerine getirip euro bölgesine katılımının bir zorunluluk olduğu belirtilmelidir. Türkiye bu zorunluluk doğrultusunda Maastricht kriterlerini sağlamayı hedeflemektedir. Ancak daha önce de ele alındığı gibi euro, küresel ekonomik kriz sonrasında tarihi bir sınav vermektedir. euro bu sınavda ya başarısız olacak ve 21. yüzyılın bu yeni para birimi tarihteki yerini alacaktır; ya da yeniden yapılanarak veya şekillenerek sınavdan başarıyla ve daha da güçlenerek geçecektir. İlk senaryonun gerçekleşmesi durumunda Türkiye için değişen fazla bir şey olmayacaktır. Fakat ikinci senaryonun gerçekleşmesi durumunda Türkiye, AB'ye tam üyelikle birlikte EPB içinde yerini alarak ve dünyanın en güçlü ekonomik bütünleşmesinin bir parçası olacaktır.

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği, AB'nin siyasi bütünleşme dinamiği olarak kabul edilen Lizbon Antlaşması çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tam üyelikle birlikte demokratik, şeffaf, etkin, vatandaşlarının haklarını, değerlerini ve özgürlüklerini koruyan, birlik ve güvenlik içinde yaşayan, bu değerleriyle küresel bir güç olan AB'nin ilgili değerlerini benimsemiş ve özümsemiş bir ülke olacaktır. Dolayısıyla Türkiye, küresel ekonomik ve siyasi gücün ayrılmaz ve en stratejik parçalarından biri olacaktır.

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği AB'nin genişleme dinamikleri doğrultusunda değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinin tıkanmış olduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Hatırlanacağı gibi Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte 2004 Brüksel Zirve Toplantısı öncesinde tam üyelik müzakerelerinin başlatılması için ön koşul niteliğinde olan Ek Protokol taahhüdünü yerine getirmemiştir. AB'nin yeni tam üyelerinden Güney Kıbrıs Türkiye tarafından tanınmadığından, Ek Protokol Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Bu gelişme karşısında AB, gümrük birliği ile ilgili sekiz müktesebat başlığında müzakereleri geçici olarak askıya almıştır. 2018 yılı itibarıyla Türkiye'nin Ek Protokol taahhüdü ile ilgili bir gelişme yaşanmamıştır.

Diğer taraftan AB'nin beşinci genişleme sürecinin üçüncü dalgası içinde Türkiye ile birlikte yer alan Hırvatistan 1 Temmuz 2013 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur. AB'ye tam üye adayı olan Karadağ ile 2012 yılında ve Sırbistan ile 2014 yılında tam üyelik müzakereleri başlamıştır. AB'nin yaşadığı ekonomik krize rağmen genişleme sürecini sürdürmesi, genişleme konusundaki siyasi iradenin zayıflamadığını göstermektedir.

Son olarak, Türklerin AB ile ilgili düşüncelerine ilişkin bilgilere yer verilecek olursa; AB'nin düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği, Eurobarometer adı verilen kamuoyu yoklamalarında Türkiye'nin AB'ye olan ilgisinin giderek düştüğü görülmektedir. 2007 yılında yapılan kamuoyu yoklamasına göre, AB'ye olan güven duyan Türklerin oranı %38'dir. AB'ye tam üyeliğin iyi bir şey olduğunu düşünen Türklerin oranı 2005 yılının sonbaharında % 55 iken, 2006 yılının ilkbaharında % 44'e gerilemiştir. AB'nin geleceği hakkında iyimser olan Türklerin oranı % 52'dir. AB'ne üye ülkelerde bu oran % 69'dur (Eurobarometer, 2007).

Sonuç itibarıyla, Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerindeki mevcut durumda bir ilerleme sağlanamaz ise Türkiye, AB'ye tam üye olmadan AB ile gümrük birliği oluşturmuş tek ortak üye olmayı sürdürecektir. Bu durumda gümrük birliğinin faydalarından yararlanacak, maliyetlerine ise katlanmaya devam edecektir. Bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin AB'ye olan ilgisi ve güveni ise daha da azalacaktır.

Özet

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin geçmişini açıklamak

Türkiye Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinin geçmişi, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. Ankara Anlaşması taraflar arasında, gümrük birliğine dayanan bir ortaklık ilişkisi yaratmıştır. Ankara Anlaşması gümrük birliğinin üç aşamada gerçekleştirilmesini öngörmüştür. İlk aşama, Türkiye ekonomisinin gümrük birliğine hazırlandığı dönemdir. Hazırlık Dönemi olarak adlandırılan bu dönem 1 Aralık 1964 tarihinde başlamış ve 31 Aralık 1972 tarihinde sona ermiştir. Hazırlık Dönemi'nde AB, Türk ihraç ürünlerine çeşitli ticari tavizler tanımış ve mali yardımda bulunmuştur.

Gümrük birliğinin ikinci aşaması, gümrük birliğine geçiş aşamasıdır. Geçiş Dönemi olarak adlandırılan bu dönem, 1 Ocak 1973 tarihinde başlamış ve 31 Aralık 1995 tarihinde sona ermiştir. Türkiye Geçiş Dönemi'nde AB ülkelerine uyguladığı gümrük tarifelerini ve eş etkili önlemleri kaldırmış ve AB'nin ortak gümrük tarifesine uyum sağlamıştır. Türkiye Geçiş Dönemi'nde, Roma Antlaşması'nın 237. maddesine dayanarak AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu başvuru üzerine açıkladığı Avis'de, önceliğin Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin hayata geçirilmesi olduğunu belirtmiştir.

Gümrük birliğinin son aşaması ise taraflar arasında gümrük birliğinin tamamlandığı ve Türkiye'nin AB'nin ekonomi politikalarına uyum sağladığı bir dönemdir. Son Dönem olarak adlandırılan bu dönem, 1 Ocak 1996 tarihinde başlamış ve halen devam etmektedir.

Türkiye'nin Son Dönem'den beklentisi, AB'nin beşinci genişleme sürecine katılarak AB'ye tam üye olmak olmuştur. AB ise 1997 yılında başlattığı beşinci genişleme sürecine Türkiye'yi dahil etmemiş; Türkiye'ye tam üyeliğe alternatif olarak Türkiye İçin Avrupa Stratejisi isimli bir strateji sunmuştur. Türkiye'nin ilgili stratejiyi kabul etmemesi üzerine ilişkilerde sıkıntılı bir döneme girilmiştir. Ancak Aralık 1999'da Helsinki Zirve Toplantısı kararlarıyla AB Türkiye'yi tam üye adayı olarak ilan ederek beşinci genişleme sürecine dahil etmiştir. Böylece Türkiye'nin tam üyelik süreci başlamıştır.

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin mevcut durumunu değerlendirmek

Türkiye tam üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde Hırvatistan ile birlikte başlamıştır. Türkiye tam üyelik müzakerelerine başlamadan önce, Ankara Anlaşması'na dayanan ortaklık ilişkisinin yeni tam üye olan ülkeleri kapsaması için bir **Ek Protokol** hazırlanması ve onaylanarak yürürlüğe girmesi konusunda taahhütte bulunmuştur.

Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinde müzakereye açılan ilk AB müktesebatı başlığı, Bilim ve Araştırma olmuştur. Bilim ve Araştırma müktesebatı ile ilgili müzakereler 12 Haziran 2006 tarihinde başlamış ve aynı tarihte geçici olarak kapatılmıştır.

Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte tam üyelik müzakerelerinin başlatılması için ön koşul niteliğinde olan Ek Protokol taahhüdünü yerine getirmemiştir. AB'nin yeni tam üyelerinden Güney Kıbrıs Türkiye tarafından tanınmadığından, Ek Protokol Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Bu gelişme karşısında AB, gümrük birliği ile ilgili sekiz müktesebat başlığında müzakereleri geçici olarak askıya almıştır. Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestîsi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık Politikası, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler başlıklarında müzakerelerin başlaması, Türkiye'nin Ek Protokol'ü onaylaması ve uygulaması şartına bağlanmıştır. Ek Protokol şartı yerine getirilmeden diğer müktesebat başlıklarında müzakereler başlayabilecek fakat müzakeresi başlatılan başlıkların kapatılması mümkün olmayacaktır.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme dinamiklerini belirlemek

AB'nin 2000'li yıllardaki ekonomik bütünleşme dinamiği, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB), siyasi bütünleşme dinamiği ise Lizbon Antlaşması'nın gereklerinin yerine getirilmesidir. AB, üye ülkeler arasında bir EPB oluşturmayı ilk olarak 1970'li yıllarda denemiş fakat petrol krizinin ve kendi iç dinamiklerinin olumsuz etkileri nedeniyle başarılı olamamıştır. 1979 yılında EPB yerine Avrupa Para Sistemi (APS)'ni hayata ge-

çirmiştir. APS, üye ülkelerin ulusal para birimlerine ait döviz kurlarının bir referans değer karşısındaki iki taraflı dalgalanmalarını daraltacak şekilde (± %2.25) sınırlanacağı bir Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (European Exchange Rate Mechanism-ERM) oluşturmuştur. İlgili referans değer ise EMS'ye katılan üye ülkelerin ulusal para birimlerinin Avrupa Hesap Birimi (ECU) adı verilen bir sepette toplanmasıyla elde edilmiştir.

AB 1990'lı yıllarda EPB hedefini bir kez daha gündemine almıştır. 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile EPB'nin üç aşamalı bir süreç sonunda 1 Ocak 2002 tarihinde tamamlanması hükme bağlanmıştır. EPB'nin ilk aşamasında üye ülkeler arasındaki ekonomi ve para politikalarının koordinasyonunun güçlendirilmesi, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması öngörülmüştür. İkinci aşamada ortak para politikasından sorumlu olacak Avrupa Merkez Bankası'nın ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin kurulması planlanmıştır. Ayrıca, ikinci aşamadan üçüncü ve son aşamaya geçiş için Maastricht kriterleri olarak bilinen EPB kriterleri belirlenmiştir.

AB'de EPB, üç aşamada hayata geçirilmiştir. Üçüncü aşamanın sonu olan 1 Ocak 2002 tarihinde euro madeni ve kağıt paralarının tedavüle girmesiyle EPB gerçekleşmiştir. 2012 yılı itibarıyla 27 AB üyesi ülkenin 17'si euro bölgesindedir. Bu ülkeler, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Avusturya, Finlandiya, İrlanda, Güney Kıbrıs, Malta, Slovenya, Slovakya ve Estonya'dır. Letonya'nın 2014'te, Romanya'nın 2015'te euro bölgesine katılmaları beklenmektedir. Diğer üye ülkelerin euro bölgesine katılımları için şimdilik bir tarih öngörülmemektedir.

2007 yılında ABD'de başlayan ve çok kısa süre içinde diğer ülkelere yayılan küresel ekonomik kriz, AB ekonomisini derinden etkilemiştir. Küresel ekonomik kriz, AB ülkeleri için adeta Euro krizine dönüşmüştür. Euro bölgesinin temel yapısal problemleri, üye ülkelerin para ve maliye politikalarının uyumlu olmaması ve AB finansal sisteminin yeterince güçlü olmamasıdır. İlgili temel yapısal problemlerin varlığı, küresel ekonomik kriz sürecinde AB ekonomisini, özellikle de Euro bölgesi ekonomilerini zayıflatmıştır. Bu bağlamda Euronun geleceği, önemli bir tartışma konusudur.

Avrupa Birliği'nin siyasi bütünleşme dinamiklerini tartışmak

Ekonomik bütünleşme ve genişleme süreçlerinde başarıyla ilerleyen AB, siyasi bütünleşme sürecine yönelik de yeni adımlar atarak 2000'li yıllara bir AB Anayasası ile girmeyi planlamıştır. Bu doğrultuda çalışmalar tamamlanarak 2004 yılında AB Anayasası taslağı açıklanmıştır. Ancak taslak üye ülkelerin onay sürecinde Fransa, Hollanda ve İtalya tarafından reddedilmiştir. Bu gelişme üzerine AB, yeni bir taslak üzerinde çalışmaya başlamıştır. Yeni taslak, AB Anayasası taslağı yerine Lizbon Reform Antlaşması taslağı olarak adlandırılmıştır. Taslak bu hâliyle onaylanmış ve Lizbon Reform Antlaşması veya kısaca Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Lizbon Antlaşması AB'nin siyasi bütünleşme sürecinde çok önemli bir adımdır. Lizbon Antlaşması ile Avrupa Parlamentosunun ve ulusal parlamentoların rollerinin güçlendirilmesiyle vatandaşlara seslerini duyurabilmek için daha fazla fırsat verilmekte ve AB ve ulusal düzeyde yetkilerin nasıl dağıldığı konusuna açıklık getirilmektedir. Basitleştirilmiş çalışma metotları ve oylama kurallarıyla AB'ye iyileştirilmiş bir hareket kabiliyeti sunulmaktadır. Temel Haklar Sözleşmesi'nin AB birincil hukukuna dahil edilmesi, AB değerlerinin yükseltilmesi sonucunu doğurmaktadır. Lizbon Antlaşması, AB'nin üzerine inşa edildiği değerleri ve amaçları güçlendirmektedir. Ayrıca Lizbon Antlaşması Avrupa'nın dış politika araçlarını bir araya getirerek AB'yi küresel bir aktöre dönüştürmektedir.

Avrupa Birliği'nin genişleme dinamiklerini açıklamak

AB'nin ilk genişlemesi, 1 Ocak 1973 tarihinde Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka ile gerçekleşmiştir. İkinci genişleme sürecinde Yunanistan, üçüncü genişleme sürecinde ise İspanya ve Portekiz yer almıştır. Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde, İspanya ve Portekiz 1 Ocak 1986 tarihinde tam üye olmuştur. İkinci ve üçüncü genişleme süreçleri Akdeniz genişlemeleri olarak adlandırılmaktadır. Dördüncü genişleme ise 1 Ocak 1995 tarihinde İsveç, Finlandiya ve Avusturya ile gerçekleşmiştir.

Beşinci genişleme süreci, AB'nin tarihi genişleme sürecidir. Bunun nedeni, beşinci genişleme sürecinde yer alan ülkelerin ekonomik ve siyasi yönleriyle AB ülkelerine benzememeleridir. Beşinci genişle-

me sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak adlandırılan Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya ile birlikte Akdeniz'den Güney Kıbrıs ve Malta yer almıştır.

AB'nin beşinci genişleme sürecine Aralık 1999 Helsinki Zirvesi kararları ile Türkiye de katılmıştır. Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs ve Malta 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur. Söz konusu on ülkenin tam üyelikleri beşinci genişleme sürecinin ilk dalgasını oluşturmuştur. Beşinci genişlemenin ikinci dalgası ise Bulgaristan ve Romanya'nın tam üyelikleri ile 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Genişlemenin üçüncü dalgasında yer alan Türkiye ile ise tam üyelik müzakereleri, bilindiği gibi, 3 Ekim 2005 tarihinde başlamış ve hâlen devam etmektedir.

Türkiye ile aynı tarihte tam üyelik müzakerelerine başlamış olan Hırvatistan ile müzakereler 30 Haziran 2011 tarihinde sona ermiş ve tam üyelik antlaşması 9 Aralık 2011 tarihinde imzalanmıştır. Tam üyelikle ilgili onay prosedürünün tamamlanmasının ardından Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur.

2015 yılı itibariyle, beşinci genişleme sürecinin üçüncü dalgasında Türkiye'nin yanısıra, 2005 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Makedonya, 2008 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Karadağ ve 2009 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Sırbistan, Arnavutluk ve İzlanda yer almaktadır.

Genişleme politikası kapsamında sekiz devlet yer almaktadır. Türkiye, İzlanda, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk aday ülke konumunda bulunmaktadır. Bosna-Hersek ve Kosova potansiyel aday ülke statüsüne sahiptir. İzlanda Hükümeti, AB'nin dışarısında kalmanın İzlanda'nın çıkarlarına daha iyi hizmet ettiğini belirterek Mart 2015'te AB üyelik başvurusunu geri çektiğini açıklamıştır.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme ve genişleme dinamikleri çerçevesinde Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceğini değerlendirmek

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği AB'nin ekonomik bütünleşme dinamiği olarak kabul edilen EPB perspektifinden değerlendirildiğinde, öncelikle tam üye adayı olan Türkiye'nin, tıpkı diğer aday ülkeler gibi EPB gereklerini yerine getirip euro bölgesine katılımının bir zorunluluk olduğu belirtilmelidir. Ancak bilindiği gibi euro, küresel ekonomik kriz sonrasında tarihi bir sınav vermektedir. Beklentiler euronun ekonomik krizden başarıyla çıkması yönündedir. Bu durumda, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği gerçekleştiğinde Türkiye de diğer üye ülkelerle birlikte EPB içinde yerini alarak ve dünyanın en güçlü ekonomik bütünleşmesinin bir parçası olacaktır.

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği, AB'nin siyasi bütünleşme dinamiği olarak kabul edilen Lizbon Antlaşması çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tam üyelikle birlikte demokratik, şeffaf, etkin, vatandaşlarının haklarını, değerlerini ve özgürlüklerini koruyan, birlik ve güvenlik içinde yaşayan bu değerleriyle küresel bir güç olan AB'nin ilgili değerlerini benimsemiş ve özümsemiş bir ülke olacaktır. Dolayısıyla Türkiye, küresel ekonomik ve siyasi gücün ayrılmaz ve en stratejik parçalarından biri olacaktır.

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği AB'nin genişleme dinamikleri doğrultusunda değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinin tıkanmış olduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Türkiye'nin taahhüt ettiği Ek Protokol yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle gümrük birliği ile ilgili sekiz müktesebat başlığında müzakereleri geçici olarak askıya alınmıştır.

Son olarak, AB'nin düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği, Eurobarometer adı verilen kamuoyu yoklamalarında Türkiye'nin AB'ye olan ilgisinin giderek düştüğü görülmektedir. Sonuç itibarıyla, Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerindeki mevcut durumda bir ilerleme sağlanamaz ise Türkiye, AB'ye tam üye olmadan AB ile gümrük birliği oluşturmuş tek ortak üye olmayı sürdürecektir. Bütün bu olumsuz gelişmeler karşısında AB'ye olan ilgisi ve güveni ise daha da azalacaktır.

Kendimizi Sınayalım

1. Ankara Anlaşması için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
a. Türkiye ile AET arasında bir ortaklık yaratan anlaşmadır.
b. Türkiye'nin tam üyelik strateji belgesidir.
c. Türkiye ile AB arasında bir Ortak Pazar yaratılmasını öngören anlaşmadır.
d. Türkiye'nin AB'ne koşulsuz tam üyeliğini öngören anlaşmadır.
e. Türkiye AB ortaklık ilişkisinin Son Dönemi'ni düzenleyen anlaşmadır.

2. Türkiye İçin Avrupa Stratejisi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
a. Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin geliştirilmesini öngören bir stratejidir.
b. Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini öngören bir stratejidir.
c. Aralık 1999 Helsinki Zirve Toplantısı'nda karara bağlanmıştır.
d. Türkiye'nin AB'ne tam üyelik müzakere stratejisidir.
e. Türkiye'nin AB'ne tam üyelik müzakere pozisyonudur.

3. AB'ne tam üyelik müzakerelerine başlamanın ön koşulu aşağıdakilerden hangisidir?
a. Kopenhag Ekonomik Kriterlerinin sağlanması
b. Kopenhag Siyasi Kriterlerinin sağlanması
c. Maastricht Kriterlerinin sağlanması
d. Brüksel Kriterlerinin sağlanması
e. Lizbon Kriterlerinin sağlanması

4. Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinde müzakeresi geçici olarak tamamlanan ilk AB müktesebatı başlığı aşağıdakilerden hangisidir?
a. Araştırma ve Geliştirme
b. Bilim ve Kültür
c. Bilim ve Araştırma
d. Ekonomik ve Parasal Birlik
e. Gümrük Birliği

5. Aşağıdakilerden hangisi para birliğinin temel bileşenlerinden biridir?
a. IMF'ye tam üyelik
b. Faiz oranları birliği
c. Dış ticaret birliği
d. Döviz kuru birliği
e. Sınırlı sermaye hareketliliği

6. ECU nedir?
a. AB'nin ekonomik kurtarma paketidir.
b. Ekonomik ve parasal birlik kriteridir.
c. AB'nin para birimidir.
d. Avrupa Para Sistemi'nin para birimidir.
e. Avrupa Para Sistemi'nin hesap birimidir.

7. AB'nin siyasi bütünleşme sürecini güçlendiren Antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?
a. Kopenhag Antlaşması
b. Maastricht Antlaşması
c. Brüksel Antlaşması
d. Lüksemburg Antlaşması
e. Lizbon Antlaşması

8. Lizbon Antlaşması aşağıdaki konulardan hangisini **içermemektedir?**
a. Daha fazla ülke ile dış ticaret anlaşması imzalanması
b. Temel Haklar Şartı'nın AB'nin birincil hukukuna dahil edilmesi
c. Ulusal parlamentolarına AB kurumsal mekanizmasında daha fazla yer verilmesi
d. Yetki dağılımına açıklık getirilmesi
e. Dışişleri ve Güvenlik Politikası'na yeni Yüksek Temsilci

9. Türkiye'nin AB'ne tam üyelik müzakereleri hangi tarihte başlamıştır?
a. 1 Ocak 1996
b. 13 Aralık 1999
c. 3 Ekim 2005
d. 1 Ocak 2005
e. 14 Nisan 1987

10. Aşağıdakilerden hangisi AB'ne potansiyel aday ülkedir?
a. Norveç
b. Portekiz
c. Slovenya
d. Bosna-Hersek
e. Slovakya

Yaşamın İçinden

Dışarıdaki Belirsizlik Bizi Üzecek

Avrupa'daki kriz havası sona erer gibiydi. Yunanistan krizi unutulmuştu. Derken... Fransa ve Yunanistan seçimleri ortayı karıştırdı. İki seçim sonuçlarının belli olması ile birçok konuda ciddi belirsizlikler ortaya çıktı:

- Merkel yalnız kaldı. En büyük destekçisi Sarkozy'yi kaybetti. Merkel'in zorlaması ile AB ülkelerinin kabul ettikleri istikrar tedbirleri paketi nasıl uygulanabilecek?
- Yunanistan'da koalisyon hükümetleri daha önce atılmış imzalara ve verilmiş sözlere nasıl uyacak?
- Yunanistan daha önce belirlenen yükümlülüklere uymadığında AB desteği kesilir ve Yunanistan Euro Bölgesi dışına çıkar ise Euro sistemi nasıl sürdürülecek?

Bu arada Fransa ve Yunanistan seçimleri ile ilgisi olmayan bir başka sorun daha gündeme geldi. İspanya sorunu gündemden kalkmış iken banka sistemindeki sorunlar nedeniyle yine gündeme geldi. Hükümet ülkenin üçüncü büyük bankasına 7,8 milyar Euro para aktaracak. Banka sisteminin bütününün ayakta kalabilmesi için 35 milyar Euro desteğe ihtiyaç var. Bu rakam milli gelirin yüzde 3.1'i büyüklüğünde.

İspanya'da işsizliğin yüzde 20'lerde dolanması, hükümetin yüzde 6 faizle borçlanabilmesi kötü işaretler ama sonuçta üretim gücü olan İspanya batmaz. Euro sisteminden de çıkmaz.

Dışarıdaki belirsizlik bizi üzecek. Çünkü bu belirsizlik nedeniyle;

- Döviz fiyatı, faiz dalgalanmaya başladı, dalgalanma sürecek. Güven kaybı nedeniyle euro değer kaybederse dolar yükselir. Almanya yüzde 1.8, ABD yüzde 1.5 faizle borçlanırken İspanya yüzde 6 faiz ile borçlanırsa faiz piyasası alt üst olur.
- Dışarıdaki paranın faize mi, emtiaya mı, altına mı gideceği belirsiz. Para faize giderse bizim para bulmamız kolaylaşır. Emtiaya gider ise maliyetler artar. Fiyatlar yükselir. Para gidecek yer bulamaz ise altına talep artar, altın fiyatı tırmanışa geçer.
- AB ülkelerinde sarsıntı artar ise halkın talebi daralır. Avrupa'ya mal satan ihracatçılarımız zorlanır.

Gelelim dışarıda olan bitenin bir haftada ekonomideki yansımasına;

- Dolar 1.75 TL'de istikrar kazanacak gibi olunca başlayan döviz girişi, dolar fiyatı 1.80'lere doğru yol almaya başlayınca kaybolan güven sonucu çıkışa dönüştü.

Bilenlerin aktardığı doğru ise bir haftada 1 milyar dolar civarında sıcak para çıkışı olmuş. Ayda 4-5 milyar dolar sıcak para girişi olmadan dönmeyen ekonomi çarkı için bu önemli bir gelişmedir.

- Devlet kağıtlarının gösterge faizi, dolar 1.75'lerde iken yüzde 9.25'e kadar gerilemişken birden yüzde 9.50'lere tırmandı.
- İçeride bankalar az da olsa faizi yükseltti. İhtiyaç kredilerinde aylık faiz yüzde 1.35 iken yüzde 1.52 oldu. Mevduat faizi yüzde 9.50'den yüzde 9.75'e çıktı.
- Bu arada altına para bağlayanlar üzülüyor. Altının gramı 106 TL'den 91 TL'ye geriledi. Son bir haftada kayıp yüzde 4, son iki ayda kayıp yüzde 11 oranında. Aksi tesadüfe bakınız. Bankalar altın hesabı açarak halkın TL mevduatını altına bağlamaya başlamış ve de önemli miktarda altın hesabı açıklamıştı.

Diyeceğiz ki, "Bunlar konjonktürel gelişmelerdir. Bugün böyle olur. Yarın düzelir. Önemli olan yatırımdır, üretimdir, istihdamdır".

Böyle diyeceğiz de... Diyemiyoruz. Çünkü döviz, faiz böyle olunca "reel ekonominin çarkını döndüren talep daralıyor". İçeride ve dışarıda talep daralınca üretici malını satamıyor. Satılmayan mal için üretimi ve istihdamı sürdürmek, yeni yatırımlar yapmak imkânsız hale geliyor.

İşin en kötü yanı da bu.

Kaynak: Uras, G. (2012). **Milliyet,** 11 Mayıs 2012, http://ekonomi.milliyet.com.tr/disaridaki-belirsizlik-bizi-uzecek/ekonomi/ekonomiyazardetay/11.05.2012/1538877/default.htm Erişim tarihi: 10 Ağustos 2012.

Okuma Parçası

Avrupa'nın Gelecek Sınırları

"AB neden Türkiye ile müzakere ediyor. Çünkü Avrupa bizim değerlerimize, hukukun üstünlüğüne ve ortak politikalara sahip çıkan istikrarlı, demokratik ve refah içinde bir Türkiye'ye ihtiyaç duyuyor. Bu tamamen bizim çıkarlarımızı ilgilendiren bir konudur çünkü zamanımızın getirdiği en büyük zorluk, Avrupa'nın hem kıtanın içinde, hem de dışında İslam ile olan ilişkisidir. Türkiye istikrarsız Ortadoğu'da bir istikrar abidesidir. İstatistiklere göre, bugün başta Almanya, Fransa ve İngiltere'de olmak üzere Avrupa'da 12 ila 15 milyon arasında Müslüman yaşamaktadır. Bu durum, Avrupa'nın demografik yapısını hızlı biçimde değiştirmektedir. Örneğin Berlin'de Protestanlığın ardından en büyük ikinci dini inanç Katoliklik değil, İslam'dır.

Pek çoğu AB üyesi devletlerin vatandaşları olmak üzere şu anda AB'de milyonlarca Müslüman yaşadığına göre, AB'yi bir Hıristiyan kulübü olarak nitelendirmek anlamsızdır.

Irak, İran ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki gelişmeler, dinler ve medeniyetler ya da enerji ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerde AB ve Türkiye'nin birbirlerine ihtiyaçları var. İşte bu yüzden Türkiye'nin AB'ye katılımını destekliyoruz. Güvenlik, ekonomik, enerji ve uygarlaşma meselelerinde ortak değerleri ve çıkarları paylaşıyoruz."

Kaynak: Rehn, O. (2007). **Avrupa'nın Gelecek Sınırları,** Çeviri: Onur Şen, Hasan Kaya, İstanbul: İdil Matbaacılık.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Mevcut Durum" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Mevcut Durum" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Mevcut Durum" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Mevcut Durum" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise "Ekonomik ve Parasal Birliğin Esasları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise "AB'nin Siyasi Bütünleşme Dinamiği: Lizbon Antlaşması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise "AB'nin Siyasi Bütünleşme Dinamiği: Lizbon Antlaşması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Mevcut Durum" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d	Yanıtınız yanlış ise "AB'nin Genişleme Dinamiği: Beşinci Genişleme Süreci" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Kopenhag kriterleri siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanmıştır. *Siyasi kriterler:* Ülkede demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı güvence altına alan istikrarlı kurumların varlığı; *Ekonomik kriterler:* İyi işleyen ve aynı zamanda AB içindeki rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı; *Müktesebat uyumu:* Siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik de dahil olmak üzere AB müktesebatına uyum kapasitesidir.

Sıra Sizde 2

Ucu açık müzakere kavramı, tam üyelik müzakerelerinin tam üyelikle sonuçlanacağının kesin olmadığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle tam üyelik müzakereleri tam üyelikle sonuçlanmayabilir.

Sıra Sizde 3

Müktesebat başlıklarında müzakereler, AB Bakanlar Konseyinin oybirliği kararı ile başlatılmakta ve yine oybirliği kararı ile kapatılmaktadır.

Sıra Sizde 4

İktisat politikasının temel amacı iç ve dış ekonomik dengenin bir arada sağlanabilmesidir. İç ve dış ekonomik dengenin sağlanmasında iki temel politika aracı vardır. Bu politika araçları para politikası ile maliye politikasıdır. Kısacası para politikası, ülkelerin genel ekonomik dengeyi sağlamak için başvurdukları iki temel araçtan biridir.

Sıra Sizde 5

AB'nin Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, Federica Mogherini'dir. Mogherini aynı zamanda Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı'dır.

Sıra Sizde 6

AB'ye tam üye adayı ülke ile tam üyelik müzakerelerinin nihai olarak sona ermesiyle birlikte tam üyelik antlaşması taslağı hazırlanır ve taslak AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulur. Taslağın AB Konseyi tarafından oybirliğiyle, Avrupa Parlamentosu tarafından basit çoğunlukla (toplam üye sayısının yarıdan bir fazlasıyla) onaylanmasını takiben ilgili taslak nihai antlaşma halini alır ve üye ülkeler ile aday ülke tarafından imzalanır. İmzalanan antlaşma, üye ülkeler ile aday ülkedeki anayasal onay prosedürü (meclis onayı veya referandum) tamamlandıktan sonra yürürlüğe girer ve böylece aday ülkenin tam üyeliği gerçekleşmiş olur.

Yararlanılan Kaynaklar

El-Agraa, A. M. (2004). **The European Union Economics and Policies,** Essex: Pearson Education Limited.

European Commission. (2007). **Eurobarometer 67, National Report Executive Summary, Turkey,** Standard Eurobarometer, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_tr_exec.pdf Erişim tarihi: 8 Eylül 2012.

Frankel, J., A., Rose, A. (2002). "An Estimate of the Effect of Common Currencies on Trade and Income", **Quarterly Journal of Economics,** 117 (2), ss: 437-466.

Grauwe, de P. (2009). **Economics of Monetary Union,** Oxford: Oxford University Press.

http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_en.htm Erişim tarihi: 9 Ağustos 2012.

Karluk, R. S. (2007). **Avrupa Birliği ve Türkiye,** İstanbul: Beta Yayınları.

Karluk, R.S. 2011). **Avrupa Birliği,** İstanbul: Beta Yayınları.

McKinnon, R. (1963). "Optimum Currency Areas", **American Economic Review,** 53(4), ss: 717-725.

Kenen, R. (1969). "The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View", Mundell, R., Swoboda, A. (Ed), **Monetary Problems of the International Economy,** Chicago: University of Chicago Press, ss: 41-60.

Mundell, R. A. (1961). "A Theory of Optimal Currency Areas", **American Economic Review,** 51(4), ss: 657-665.

Rehn, O. (2007). **Avrupa'nın Gelecek Sınırları,** Çeviri: Onur Şen, Hasan Kaya, İstanbul: İdil Matbaacılık.

Uras, G. (2012). "Dışarıdaki Belirsizlik Bizi Üzecek", **Milliyet,** 11 Mayıs 2012, http://ekonomi.milliyet.com.tr/disaridaki-belirsizlik-bizi-uzecek/ekonomi/ekonomiyazardetay/11.05.2012/1538877/default.htm Erişim tarihi: 10 Ağustos 2012.

USAK (2011). "Krizdeki Birlik: Euro Bölgesinin Borç Sarmalı ve AB'nin Geleceği", Rapor Editörü M. Kutlay, **USAK Raporları,** No.11-01, Ankara.